

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

**OBRANA PROTI OHROŽENÍ
SPOLEČNOSTI ZÁVAŽNÝMI
FORMAMI TRESTNÉ ČINNOSTI**

Závěrečná zpráva

Odpovědný řešitel: PhDr. Martin Cejp, CSc.

**Řešitelé: Ing. Vladimír Baloun
JUDr. Soňa Krejčová
PhDr. Miroslav Scheinost**

Technická spolupráce: Věra Tomková

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely

Neprodejné

Praha 2009

Autoři:

Odpovědný řešitel: PhDr. Martin Cejp, CSc. (kapitoly 1, 4)

Řešitelé:

Ing. Vladimír Baloun (kapitoly 5, 6, 7)

JUDr. Soňa Krejčová (kapitola 9, část kapitoly 1)

PhDr. Miroslav Scheinost (kapitoly 2, 3)

Spolupráce:

JUDr. Simona Diblíková (část kapitoly 3)

Mgr. Lucie Háková (část kapitoly 2)

PhDr. Marina Luptáková (část kapitoly 2)

Mgr. Jiří Vlach (část kapitoly 2)

Ing. Karla Trdlicová (kapitola 8, část kapitoly 2)

Recenzenti:

Prof. Dr. Květoň Holc, DrSc.

Prof. JUDr. Miroslav Protivinský, DrSc.

ISBN 978-80-7338-078-6

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009

www.kriminologie.cz

Obsah

1. Úvod, předmět a cíl výzkumu, metodologie

1. 1. Úvodem
1. 2. Předmět a cíl výzkumu
1. 3. Metodologie

2. Trestná činnost cizinců a možné vlivy migračních procesů na kriminalitu v ČR

2. 1. Úvod do problematiky
2. 2. Migrace jako společenský jev a kriminogenní faktor
2. 3. Vymezení základních postulátů spojených s fenoménem mezinárodní migrace.
2. 4. Migrace a Evropa
2. 5. Ukrajina - modelový případ problematiky migrace a kumulace možných rizik
2. 6. Základní charakteristiky migrace z Číny a ze zemí Maghrebu směřující do států EU
2. 7. Trestná činnost cizinců a migrační procesy - statistický přehled
2. 8. Přehled právních norem vztahujících se k pobytu cizinců v ČR
2. 9. Rizika a ohrožení

3. Zločinné spolčení z pohledu České republiky – právní rámec, definice, postih, pachatelé

3. 1. Pohled na organizovaný zločin v ČR
3. 2. Pojetí a právní vymezení zločinného spolčení
3. 3. Postih zločinného spolčení
3. 4. Analýza obžalob
3. 5. Charakteristické struktury organizací
3. 6. Pachatelé
3. 7. Závěry

4. Organizovaný zločin očima expertů

4. 1. O zaměření výzkumné činnosti v oblasti organizovaného zločinu obecně a o expertízách zvláště
4. 2. K pojetí organizovaného zločinu
4. 3. Obecné charakteristiky organizovaného zločinu podle expertů.
4. 4. Charakteristiky organizovaných zločineckých skupin působících na území České republiky
4. 5. Činnosti skupin organizovaného zločinu
4. 6. Kvalitativní změny v charakteru a struktuře organizovaného zločinu
4. 7. Předpokládané kvalitativní změny v charakteru organizovaného zločinu v budoucnosti (*Podle Exp XIV, 2007*).
4. 8. Ohrožení společnosti organizovaným zločinem
4. 9. Obrana proti ohrožení organizovaným zločinem

5. Ekonomická kriminalita – riziko pro Českou republiku

5. 1. Vysvětlení pojmu ekonomická kriminalita a rizika z ní plynoucí
5. 2. Příčiny nárůstu ekonomické kriminality v procesu transformace
5. 3. Statistické údaje
5. 4. Vztah práva a etiky v podnikání
5. 5. Co je tedy vlastně etika v podnikání?
5. 6. Konkurzní případy
5. 7. Možnosti obrany proti rizikům, plynoucím z ekonomické kriminality

6. Nezávažnější rizika pro ČR – terorismus

6. 1. Úvod
6. 2. Definice terorismu
6. 3. Příčiny terorismu v minulosti a současnosti
6. 4. Teroristické činy, které „změnily svět“
6. 5. Vztah etiky teroristů a etiky boje (války) proti terorismu
6. 6. Rizika pro ČR
6. 7. Možnosti obrany proti rizikům plynoucím z terorismu

7. Korupce - závažná trestná činnost a její rizika pro ČR

7. 1. Definice korupce
7. 2. Anamnéza korupce v ČR
7. 3. Diagnóza
7. 4. Prognóza

8. Instituce jako oběti závažné trestné činnosti

8. 1. Instituce jako oběti závažné trestné činnosti
8. 2. Klíčová rizika napadených institucí
8. 3. Další rizika
8. 4. Obrana proti napadení
8. 5. Kazuistiky jako příklady chybného jednání

9. Právní prostředky obrany proti ohrožení společnosti závažnými formami trestné činnosti

9. 1. Globalizace a migrace
9. 2. Terorismus
9. 3. Korupce
9. 4. Organizovaný zločin
9. 5. Ekonomická kriminalita

10. Závěrečné shrnutí

11. Summary

Použitá literatura a prameny

1. Úvod, předmět a cíl výzkumu, metodologie

Martin Cejp

1. 1. Úvodem

V současné době představují některé formy závažné trestné činnosti - zejména terorismus, organizovaný zločin a ekonomická kriminalita, včetně tzv. velké korupce - jedno z největších světových bezpečnostních rizik. Závažná trestná činnost neznamena pouze bezprostřední ohrožení bezpečnosti, ale svými důsledky devastuje celé společenské systémy. Pokud není proti ní rozhodně postupováno, roste nedůvěra občanů k politikům, politickým stranám, k státním institucím, právnímu systému. Kriminalita zasahuje nejen veřejný, ale i soukromý sektor. Poškozována je i ekonomika, do níž pronikají zločinné postupy. Značné nebezpečí hrozí ze strany terorismu.

Závažná trestná činnost většinou probíhá na širokém teritoriu. Rozšíření záběru po celých světadílech pomáhá těm, kdo se podílejí na organizovaném zločinu a ekonomické kriminalitě k tomu, aby dosahovali co největších zisků. Zároveň jim umožňuje lépe zastírat svou činnost a zmenšovat tak rizika. Teroristům se zase díky celosvětovému záběru otevírá možnost k tomu, aby mohli ohrožovat své oběti na kterémkoliv místě podle vlastního výběru. Navíc mohou řídit svoje akce úplně odjinud a mohou se skrýt tam, kde potřebují.

Na ohrožení závažnou trestnou činností reagují mezinárodní společnosti, zejména OSN, RE a EU, a iniciují mnohá protiopatření. Významnou platformu pro výměnu výzkumných poznatků vytvořila Evropská kriminologická společnost, která pořádá od roku 2001 pravidelné konference, na nichž je problematice organizovaného zločinu, terorismu, ekonomické kriminality a korupce vždy věnována významná část. Také v České republice postupně proběhla v první polovině 90. let zejména legislativní a správní opatření. Byly ustaveny specializované útvary Policie ČR a v souladu s politikou mezinárodních společností byly od roku 1995 v České republice provedeny významné legislativní změny. V roce 1995 byl např. trestní zákon doplněn o účast ve zločinném spolčení, bylo přijato ustanovení o účinné lítosti, zajištěna beztrestnost skrytého agenta, byl zaveden institut anonymního svědka. V roce 1995 podepsala vláda České republiky Úmluvu Rady Evropy o praní, vyhledávání, zadržování a zabavování zisků ze zločinu. V roce 2001 byl přijat zákon o ochraně svědků. Nejnovějším a nejpropracovanějším mezinárodním dokumentem v boji proti terorismu uzavřeným na půdě Organizace Spojených národů je Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu podepsaná 10.1.2000 v New Yorku. Je platná od 10.4.2002, Česká republika ji podepsala dne 6.9.2001, ale zatím nevstoupila v platnost.

1. 2. Předmět a cíl výzkumu

V oblasti závažné trestné činnosti byly **předmětem** výzkumu:

- integrační procesy, do nichž je zapojena Česká republika,
- organizovaný zločin,
- ekonomická kriminalita,
- terorismus,
- korupce,
- instituce jako oběti závažné trestné činnosti,
- právní předpisy a další instrumenty zaměřené proti závažné trestné činnosti.

Cílem výzkumu bylo:

- analyzovat **ohrožující faktory** ve vývoji společnosti: hledat možné příčiny, způsob a důsledky pronikání závažné trestné činnosti do společenských struktur,
- hledat **efektivní opatření** (programy, prostředky, aktéry) podílející se na tvorbě bezpečnostní politiky ČR zaměřené proti závažné trestné činnosti, zejména proti negativnímu vlivu integračních procesů, organizovanému zločinu, ekonomické kriminalitě, trestné činnosti cizinců, terorismu a korupci.

Hlavním tématem bylo zkoumat konkrétní ohrožení společnosti jednotlivými formami závažné trestné činnosti a hledat možná opatření, která by mohla společnost proti těmto ohrožením využít.

Řešení problematiky probíhalo převážně na úrovni dílčích témat. Každé z těchto dílčích témat bylo poněkud jinak koncipováno, protože některá témata jsou řešena již delší dobu (organizovaný zločin 15 let, ekonomická kriminalita 8 let, korupce pouze nárazově) u jiných se s řešením teprve začínalo (terorismus, migrace).

Dílčí témata byla vymezena takto:

- Migrace a trestná činnost cizinců a její postih - analýza dalších forem obchodování s lidmi kromě sexuálního vykořisťování,
- Organizovaný zločin na území České republiky (konfrontace aktuálních změn ve struktuře a formách organizovaného zločinu s poznatky ze stíhaných případů),
- Ekonomická kriminalita (kvantitativní a strukturální výskyt hospodářských kriminálních aktivit, identifikace a proměny faktorů jejich vzniku, vývoj a formy finanční kriminality, nové prvky v ekonomické a finanční kriminalitě ve vztahu k normám a fondům EU, vývoj v legislativní oblasti),
- Terorismus (formy, projevy a rizika, vyhrožování obecným ohrožením),
- Korupce (vymezení problému, zmapování forem výskytu, zhodnocení způsobu měření a výsledků, včetně mezinárodního srovnání),
- Instituce jako oběti závažné trestné činnosti (identifikace rizik a hlavních problémů napadených institucí, analýza institucí, které nebyly napadeny, a na tomto základě pokus o formulaci opatření).

1. 3. Metodologie

V metodologické části pojednáme nejprve o našem pracovním vymezení pojetí závažné trestné činnosti, organizovaného zločinu, zločinného spolčení, ekonomické kriminality, terorismu, korupce a institucí a poté shrneme a zhodnotíme použité výzkumné metody techniky.

1. 3. 1. Pracovní definice zkoumaných oblastí

Pokus o vymezení „závažné trestné činnosti“ vychází ze širokého rámce. Míru závažnosti trestné činnosti vymezují právní, sociologické, psychologické, ekonomické a etické definice především kvalitativně jako poškození společenských a do jisté míry i individuálních zájmů. Kvantitativní hranici lze stanovit buď podle výše trestní sazby nebo podle výše způsobené škody. Kvantitativní hranice by však neměla být chápána striktně a nemůže být jediným měřítkem. Významným rysem závažnosti je například i morální poškození, které nelze vymezit pouze kvantitativně (i když nepřímo ho lze finančně vyčíslit).

Právní definice trestného činu v ustanovení § 3 odst. 1 trestního zákona stanoví (podle S. Krejčové) jako jeden ze znaků trestného činu také jeho nebezpečnost pro společnost. Nebezpečnost činu pro společnost se chápe jako ohrožení nebo poškození chráněných společenských zájmů. Stanovení konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost má význam jak pro otázku viny, tak pro otázku trestu (druhu trestu a jeho výměry). Pro stupeň nebezpečnosti má značný význam výše škody způsobené trestným činem. Typový stupeň nebezpečnosti činu pro společnost vyjadřuje stupeň nebezpečnosti pro společnost příznačný pro trestné činy daného druhu. Je vyjádřen v trestní sazbě, která odpovídá obvyklé charakteristické nebezpečnosti činů daného druhu. Z hlediska typové závažnosti se dělí trestné činy na:

- a) trestné činy zvláště závažné, u nichž horní hranice trestní sazby činí nejméně 8 let odnětí svobody,
- b) trestné činy, za které lze uložit trest odnětí svobody nejvýše do 5 let,
- c) trestné činy, za které lze uložit trest odnětí svobody nejvýše do tří let.

Co je zvláště závažným trestným činem je definováno v ustanovení § 41 odst. 2 trestního zákona. Jsou to úmyslné trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby činí nejméně 8 let odnětí svobody a trestné činy uvedené v § 62 trestního zákona.

Tímto výběrem není vyčerpána veškerá závažná trestná činnost. Přinejmenším by sem patřila celá oblast násilné kriminality a některé další. Chceme se však soustředit zejména na tu závažnou trestnou činnost, která napadá především společenský systém. Ostatní druhy jsou zkoumány v rámci jiných výzkumných úkolů IKSP.

U vybraných druhů závažné trestné činnosti jsme vycházeli z následujících pracovních definic:

- Pod pojmem **nelegální migrace** jsme rozuměli nedovolené překračování státní hranice bez platného cestovního dokladu nebo vstupního či pobytového víza, s padělanými nebo pozměněnými cestovními doklady nebo i s platnými cestovními doklady, ale s vždy úmyslem buď usadit se v rozporu s imigračními a dalšími právními normami daného státu na jeho území nebo jej využít jako tranzitní pro nedovolený přechod do jiného státu.
- **Organizovaný zločin** je opakující se (soustavné) páchaní cílevědomě koordinované závažné trestné činnosti (a aktivit tuto činnost podporujících), jehož subjektem jsou zločinecké skupiny nebo organizace (většinou s víceúrovňovou vertikální organizační strukturou) a jehož hlavním cílem je dosahování maximálních nelegálních zisků při minimalizaci rizika.
- **Zločinné spolčení** je podle ustanovení § 89 odst. 20 (nyní odst. 17) tr. zák. společenstvím více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, které je zaměřeno na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti.
- **Ekonomická kriminalita** je trestná činnost, která je namířena proti hospodářství jako celku, nebo proti jeho nejdůležitějším součástem.
- V rámci **politického terorismu** jde o: politicky motivované použití násilí, které je vedeno převážně proti osobám či skupinám osob (pokud je vedeno primárně proti majetku, pak bez ohledu na možnost úmrtí či zranění osob), se snahou o zveřejnění problému (tedy snaha o průnik do médií).
- **Korupce** je snaha o získání neadekvátní výhody v systému společenských vztahů (ve věcech obecného zájmu) za úplatu, poskytnutou veřejnému činiteli (přičemž pod pojmem veřejný činitel rozumíme i politické činitele - tedy volené zastupitele).

1. 3. 2. Metody a techniky

Ve výzkumu jsme využili následující metody a techniky:

- **Poznatky z odborných publikací a pramenů**

V této oblasti jsme sledovali především zahraniční publikace, sborníky z konferencí, souhrnná data z dotazníkových šetření RE, EU, OSN.

- **Komparativní studium vybraných právních prostředků**

Při zhodnocení účinnosti právních prostředků jsme využívali možnost porovnání podobných institutů v ostatních zemích (zejména EU) a jejich souladu se záměry mezinárodních organizací.

- **Statistiku**

Zde jsme využili především data ze Statistické ročenky kriminality ministerstva spravedlnosti ČR, statistiky ministerstva vnitra a příslušných útvarů Policie ČR.

- **Analýzu dokumentů**

V této oblasti jsme využili dostupné soudní, případně i vyšetřovací spisy. Data získaná z těchto podkladů přinesla doplnění a prohloubení informací o charakteru, projevech, strukturách a pachatelích závažné trestné činnosti. Kromě vyšetřovacích a soudních spisů jsme analyzovali oficiální dokumenty mezinárodních společenství a dokumenty vlády ČR, případně jednotlivých resortů.

- **Případové studie**

Zpracování a interpretaci případových studií jsme provedli na základě typických nebo charakteristických případů zločinného spolčení a následné analýzy kompletního spisového materiálu.

- **Expertní šetření**

Expertní šetření realizovaná prostřednictvím dotazníků nebo formou řízených rozhovorů s pracovníky Policie ČR, kteří přicházejí se závažnou trestnou činností při výkonu své funkce do kontaktu, byla – kromě opakovaně zjišťovaných charakteristik - zaměřena na ohrožující faktory a posléze na opatření proti nim.

2. Trestná činnost cizinců a možné vlivy migračních procesů na kriminalitu v ČR

Miroslav Scheinost

Lucie Háková (2005)

Marina Luptáková

Karla Trdlicová (2005-2007)

Právní konzultace : Soňa Krejčová (2005-2006)

Jiří Vlach (2006-2007)

2. 1. Úvod do problematiky

Výrazným a charakteristickým rysem moderní kriminality je její internacionalizace. Tato internacionalizace se projevuje jak na úrovni pachatelů, kde je již obvyklým jevem, že na trestné činnosti zjišťované na území určitého státu mají větší či menší podíl pachatelé pocházející a přicházející ze států jiných, tak na úrovni vlastní trestné činnosti, kdy kriminální aktivity jsou vyvíjeny na území více států a překračují státní hranice.

K internacionalizaci kriminality přispívají současné globalizační procesy. Pachatelé mohou pro trestnou činnost využívat globálně propojené ekonomické, finanční a komunikační sítě (komunikační jak ve smyslu rychlé a operativní fyzické přepravy zboží a osob, tak propojení informačních sítí). Postupující globalizace spojená s ekonomickou a zčásti i politickou integrací vedla v řadě případů v porovnání s minulostí ke snazší prostupnosti státních hranic odstraněním řady někdejších administrativních, kontrolních, celních, vízových atd. překážek, což samozřejmě je pozitivní předpoklad pro svobodný pohyb osob, zboží i kapitálu, ale také prvek, který usnadňuje situaci potenciálním i reálným pachatelům při mezinárodní expanzi kriminálních aktivit.

Postupující ekonomická a politická integrace také až dosud podstatně předbíhá proces vytváření funkčního mezinárodního systému odhalování a stíhání přeshraniční kriminality, jak pokud jde o legislativu, tak o existenci a fungování mezinárodních orgánů policejních a justičních. Přitom je patrné, že tradiční postupy vůči kriminalitě, kterými disponují jednotlivé státy v rámci národních hranic a jurisdikcí, postupně ztrácejí vůči závažné mezinárodní kriminalitě na účinnosti. Zločin je nadnárodní, ale postih (legislativa) je dosud převážně vnitrostátní. Snahou mezinárodní kriminality je využívat moderní technologie

a příležitosti, ale také diskrepance právních systémů a hranic působnosti represivních orgánů mezi jednotlivými zeměmi ke snížení rizika postihu. Hranice jednotlivých států již přestaly být pro páchaní trestné činnosti závažnější překážkou. Naopak rozdíly v legislativě a jurisdikci jednotlivých států jsou pachatelé zneužívány pro usnadnění páchaní trestné činnosti i k vyhýbání se postihu.

Mezinárodní zločin cíleně vyhledává oblasti s nejpříznivějším prostředím - „bezpečné přístavy“ jako útočiště a zázemí pachatelů, místa uložení zisků i případně centra operací. Dosavadní formy vzájemné právní pomoci, extradice atd. mezi jednotlivými státy mohou fungovat, pokud jsou tyto styky navázány a pokud není systém spolupráce přetížen a zahlcen, k čemuž při nárůstu mezinárodní kriminality může dojít. Technologický pokrok umožňuje podstatné zrychlení kriminálních aktivit, ale rychlost represivní reakce, zejména v mezinárodní spolupráci, tomu neodpovídá. Pachatelé se proto mohou spoléhat na její obtížnější odhalování a stíhání z důvodu nutné a stále komplikované mezinárodní spolupráce orgánů činných v trestním řízení. Úmluvu OSN o boji proti nadnárodnímu mezinárodnímu zločinu, která významně posílila možnosti mezinárodní spolupráce, nadto Česká republika dosud neratifikovala.

Za klíčové faktory pro rozvoj, resp. internacionalizaci moderní kriminality, lze považovat globalizaci světové ekonomiky, obchodních styků a finančních sítí, nárůst objemu ekonomických transakcí, technologický rozvoj, rychlost, dostupnost a hustotu komunikace včetně rozvoje informačních technologií. S tím je spojeno omezení role státu při regulaci a kontrole těchto procesů, usnadnění přeshraničního pohybu a větší prostupnost státních hranic, nemožnost plně kontrolovat národními prostředky mezinárodní kriminalitu, a také vznik nových příležitostí pro legální i nelegální zisk a možnost tyto zisky snadno přesouvat, kumulovat a reinvestovat.

V důsledku výše uvedených vlivů se kriminalita přizpůsobila mezinárodním a nadnárodním procesům a změnám (*Adamoli, 1998*). Dochází k expanzi kriminálních aktivit jak v geografickém smyslu, tak ve smyslu jejich zaměření na nové oblasti slibující přinášet zisk, což je patrné v oblasti mezinárodní ekonomické a finanční kriminality, počítačové kriminality, kriminality poškozující životní prostředí, k růstu aktivit organizovaného zločinu při obchodování s lidmi a organizování nelegální migrace atd. Uvádí se, že dochází i k modifikaci tradičních struktur zločineckých organizací. Poznatky hovoří o mezinárodní kooperaci zločineckých struktur, vzniku menších kriminálních seskupení, o kriminálních sítích postavených spíše než na pevné organizaci na vzájemné spolupráci a dohodách. Tyto sítě jsou efektivnější, pružnější, bezpečnější před odhalením, přinášejí vyšší zisk a umožňují rychlejší reorganizaci aktivit podle potřeby.

Svoji roli při vytváření podhoubí pro šíření mezinárodní kriminality hraje také skutečnost, že vznik konzumní společnosti spolu s nárůstem společenského bohatství a životní úrovně v určitých částech světa je doprovázen přetrváváním nebo i prohlubováním rozdílů mezi vyspělými a chudými regiony. Současně se díky globalizaci informací a vzorců masové kultury stává model spotřeby a života v bohatších společnostech referenčním i pro skupiny hůře situované a v méně rozvinutých zemích. Naproti tomu roste poptávka po levné a sociálně nechráněné pracovní síle, která je navíc „flexibilní“ a snadno manipulovatelná. Většinu mezinárodních migrantů tvoří pracovní migranti, kteří hledají v zahraničí lepší sociálně-ekonomické podmínky, než jaké jim poskytují jejich mateřské země a jejich pobyt v zahraničí je buď legální, nebo ilegální (podle odhadů počet ilegálně žijících cizinců v Západní Evropě činí asi 3,5 - 5,5 mil.; situace na hranici mezi USA a Mexikem si již vyžádala poměrně

drastická opatření proto stálému přílivu nelegálních migrantů do USA). Pracovními migranty legálními nebo ilegálními se také stávají mnozí azylantů.

Vedle objektivně neúnosných životních podmínek v některých částech světa, demografického tlaku v důsledku podstatných rozdílů populačních trendů mezi tzv. Severem a Jihem a spolu s důsledky etnických a regionálních konfliktů tyto vlivy přispívají k nárůstu migračního tlaku na rozvinuté země. V protikladu s celosvětovým trendem růstu počtu obyvatel naší planety jsou pro Evropu charakteristické jiné tendence - tempo růstu obyvatelstva se snižuje a výrazně se zhoršuje jeho věková struktura: evropské obyvatelstvo rychle stárne. Podle prognostických odhadů Eurostatu se u počtu obyvatel 15 zemí EU (tzv. starší členové EU) po roce 2025 očekává rapidní úbytek. V r. 2025 bude podíl obyvatelstva staršího 65 let představovat 22,4% veškeré evropské populace. V zemích Střední a Východní Evropy budou podle mínění Eurostatu uvedené demografické trendy ještě nepříznivější. Za této situace se migrace stává principiálním činitelem růstu počtu obyvatelstva evropských zemí a jeho "omlazovací kúry".

Důsledkem tohoto migračního tlaku je vznik početných neintegrováných minorit přesazených do odlišného kulturního a etnického prostředí a vytváření kriminogenních situací přispívajících k projevům drobné i závažné kriminality až po aktivity organizovaného zločinu.

Z těchto procesů vyplývají zjevná nebezpečí pro právní stát a společenský pořádek. Nezvládnuté procesy integrace vedly v poměrně nedávné době k výbuchům sociálních nepokojů provázených násilím např. ve Francii, předtím k útokům skupin radikální mládeže v SRN vůči Turkům (*Gilly, 2005*). Negativní postoje vůči migrantům se projevuje i v zemích, které byly tradičně považovány za tolerantní, jako Nizozemí. Také u části migrantů dochází k radikalizaci chování provázené negativními postoji vůči majoritní společnosti, přičemž se často jedná již o druhou či třetí generaci migrantů, u níž namísto integrace dochází k sociální inferiorizaci provázené rozpadem tradičních hodnot a vzorců chování, které byly součástí jejich tradičních kultur, aniž by byly adekvátně nahrazeny hodnotami a vzorci okolní „hostitelské“ společnosti. Je zřejmé, že tato situace vyvolává nejen napětí ve společnosti, radikalizaci politických postojů, živí projevy intolerance a extremismu, napomáhá rostoucímu vlivu autoritářských politických hnutí a stran, jejichž vůdcové zneužívají uvedené nálady ve společnosti a manipulují veřejným míněním, ale že přispívá k faktickému nárůstu kriminality násilné i majetkové, k vytváření podhoubí pro vznik různých gangů, organizovaných skupin, k využívání části vykořeněných mladých lidí ze sociálně ostrakizovaných etnických skupin organizovaným zločinem, k jejich rekrutaci jako pašáků a dealerů pracujících ve prospěch kriminálních organizací.

Rostoucí kriminalita cizinců na území určitého státu spolu s nezvládnutým imigračním tlakem může vést k vzniku sociálních problémů, dezintegračním projevům ve společnosti, vzestupu xenofobních postojů většinové společnosti a následně politického radikalismu a extremismu. Vedle těchto jevů, které jsou s kriminalitou cizinců nejčastěji spojovány, t.j. jejich podílu na „běžné“ majetkové, případně násilné a pouliční kriminalitě (i díky tomu, že tento podíl je často terčem proporcionálně větší pozornosti médií a veřejnosti než druhově totožná trestná činnost „domácích“ pachatelů) existují ovšem další rizika v podobě např. poškozování ekonomických zájmů státu, resp. legálních výrobců a distributorů rozsáhlým pašováním nebo paděláním zboží, organizováním nelegálního trhu pracovních sil a pod., až po závažné formy mezinárodní finanční kriminality, organizovaného zločinu a terorismu. Ve svých důsledcích tyto jevy mohou vést až k narušení důvěry v autoritu, schopnosti a funkčnosti právního státu a justičního systému a ke zpochybňování principů mezinárodní integrace vůbec.

Je přirozené, že ani Česká republika není těchto jevů v celém jejich rozsahu ušetřena. Zejména po vstupu do EU a postupující integraci ČR do mezinárodních ekonomických a politických struktur mohou nabývat dopady těchto jevů na závažnosti a roste potřeba jejich soustavného poznávání, analýzy možných rizik a hledání možností jak tato rizika zmenšovat. To bylo důvodem předkládané studie, která se soustředila na některé vybrané problémy, související v České republice s výše popisovanými jevy. Studie obsahově navazuje na předchozí výzkumy prováděné Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v této a příbuzných oblastech, zejména na výzkum nelegální migrace z roku 1994, výzkum trestné činnosti cizích státních příslušníků v ČR realizovaný v letech 1995 a 1996, na výzkumnou sondu do problematiky cizích státních příslušníků v českých věznicích z let 2003 a 2004 a na dlouhodobé výzkumné sledování problematiky organizovaného zločinu. Dále byly využity poznatky jak z poměrně početných zahraničních pramenů k této problematice, která je předmětem zvýšeného zájmu mezinárodních organizací a institucí i odborné veřejnosti, tak z pramenů domácích, týkajících se souvisejících oblastí.

Předmětem studie byly zejména vlivy migračních procesů, resp. migračních tlaků vyvíjených na území ČR na kriminalitu, a to jak pokud jde o migraci legální včetně problematiky uprchlíků a azylantů, tak zejména nelegální.

Pod pojmem nelegální migrace rozumíme nedovolené překračování státní hranice bez platného cestovního dokladu nebo vstupního či pobytového víza, s padělanými nebo pozměněnými cestovními doklady nebo i s platnými cestovními doklady, ale s vždy úmyslem buď usadit se v rozporu s imigračními a dalšími právními normami daného státu na jeho území nebo jej využít jako tranzitní pro nedovolený přechod do jiného státu. Specifickým problémem je příhraniční migrace (pracovní, turistická, nákupní atd.), která s sebou sice přináší řadu kriminogenních jevů, ale její podrobnější rozbor přesahoval možnosti této studie. Studie se dále zaměřila na trestnou činnost cizích státních příslušníků, které se dopouštějí na území ČR z hlediska jejího podílu na celkové registrované kriminalitě, vývoje, struktury, forem a charakteristik pachatelů. Autoři se také pokusili o základní identifikaci rizikových faktorů spojených s procesy migrace z některých bezpečnostně rizikových oblastí, tj. zejména s pronikáním organizovaného zločinu z území bývalého Sovětského svazu a z Balkánu.

Předmětem zájmu byla také relevantní právní úprava ČR ve vztahu k nástrojům mezinárodní právní spolupráce při odhalování a stíhání mezinárodní kriminality.

Autoři použili k shromáždění a analýze dostupných informací více metod a technik :

- **sekundární analýzu existujících relevantních odborných pramenů** z domácí i zahraniční literatury včetně materiálů nevládních organizací zabývajících se migrací. Zvláštní pozornost bude věnována pramenům a informacím týkajícím se situace zemí bývalého SSSR s ohledem na rostoucí podíl občanů těchto zemí na kriminalitě cizinců v ČR a na potenciální migrační tlaky z těchto oblastí.
- analýzu **statistických údajů** týkající trestné činnosti cizinců na základě statistiky Policie ČR a statistiky justiční a dále údaje týkající se zjištěné nelegální migrace ze statistiky Služby cizinecké a pohraniční policie ČR.
- zpracování **přehledu platné právní úpravy ČR** týkající se pobytu a režimu cizích státních příslušníků v ČR a přehled platné úpravy vztahující se k mezinárodní spolupráci při odhalování a stíhání mezinárodní kriminality.

2. 2. Migrace jako společenský jev a kriminogenní faktor

2. 2. 1. Migrace z globálního hlediska

Migrační procesy sehrávaly v průběhu celé historie lidstva důležitou roli v rozvoji jednotlivých regionů a ve formování etnické skladby obyvatelstva. Ve 20. století se však tyto migrační procesy výrazně zintenzívnily, v roce 1910 počet osob žijících mimo zemi, kde se narodili, dosahoval 33 miliónů osob; v roce 1965 počet těchto osob byl 66 miliónů; následně v roce 1975 jejich počet byl 84 miliónů; v roce 1990 – 120 miliónů osob (*World Migration Report 2000, 2000: 286*).

Podle expertních odhadů OSN na počátku třetího milénia na zeměkouli žilo 175 miliónů migrantů – jejich počet se tedy za poslední čtvrtstoletí zdvojnásobil. Každoročně zemi svého pobytu mění 5 miliónů lidí. Každou minutu devět migrantů překračuje některou ze státních hranic na naší planetě.

Současně s nárůstem absolutního počtů migrantů vrostl i procentuální podíl migrantů v celosvětové struktuře obyvatelstva ze 2,3% v roce 1965 na 2,9% v roce 2000 (*World Migration 2003, 2003: 356*).

Narůstá také počet států, které jsou „vtaženy“ do migračních pohybů obyvatelstva. Podle výzkumů Mezinárodní organizace práce v průběhu let 1970–1990 počet států, které přijímaly migranty (percipienti) vzrostl z 39 na 67 států a počet států, které byly „dodavateli“ migrantů (donorské země), vzrostl z 29 na 55 států a počet těch států, které byly současně „percipienty i donory“ v rámci celoplanetárních migračních pohybů obyvatelstva, vzrostl ze 4 na 15 států (*Stalker, 2000: 164*).

Sedm nejbohatších zemí světa (Německo, Francie, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Kanada, USA) má na svých územích asi třetinu světové populace migrantů. V zemích Západní Evropy se jich na konci 20. století nacházelo více než 20 miliónů (*Salt, 2000*).

Nejvíce migrantů v Západní Evropě je v Německu (7,3 miliónu lidí) a ve Velké Británii (2,2 miliónu lidí). Největší podíl migrantů v celkové struktuře obyvatelstva je v Lucembursku (34,9%) a ve Švýcarsku (19%), ale také v Německu, Rakousku a Belgii je podíl migrantů značný – přibližně 10% z celkového počtu všech obyvatel uvedených států.

Mění se také skladba a charakter migrace, do pozadí ustupuje tradiční stěhování migrantů s cílem změny trvalého pobytu, a naproti tomu narůstá počet krátkodobých (cyklických) migrací s opakovanými návraty do mateřské země. Změny doznává též sociální struktura migrantů, výrazně se totiž zvyšuje podíl žen, mládeže a vysoce kvalifikovaných odborníků v rámci migračních pohybů obyvatelstva.

Rozvoji migrace napomohly také revoluční změny v dopravní a informační infrastruktuře. Rapidní zrychlení dopravní obsluhy ve svém důsledku přispělo ke snížení ceny jízdného: v 90. letech minulého století cena průměrného jízdného byla třikrát nižší než ve 30. letech 20. století. Zintenzívnila se také informační výměna. Za posledních deset let počet mezinárodních telefonických hovorů vzrostl o 500%. Nakonec internet vůbec zrelativizoval pojem vzdálenosti a hranic z hlediska výměny informací (*Rasmussen, 1997: 206*).

Aktivizace migrace je také součástí procesů globalizace. Podle údajů Světové banky v 70. letech minulého století se za hranicemi zemí výrobců spotřebovala jenom jedna devítina celkové vyrobené produkce. Na konci 90. let minulého století podíl exportu dosahoval již jednu čtvrtinu vyrobené produkce a služeb ve světové ekonomice. Rostoucí volný pohyb zboží a kapitálu si zákonitě vynucuje také rostoucí volný pohyb lidských zdrojů (*Managing Minority, 2000: 110-136*).

Zesílení mezinárodní migrační mobility je i důsledkem prohloubení rozdílu v úrovni ekonomického rozvoje a blahobytu mezi rozvinutými krajinami a zeměmi rozvojového světa, ale též narůstajících demografických disproporcí – nejrychlejší přírůstek obyvatelstva zaznamenávají především nejchudší země „třetího světa“.

Mezi závažné příčiny intenzifikace migrace bezpochyby patří kataklyzmata politického vývoje. Společenská nestabilita, porušování lidských práv, mezinárodní a občanské konflikty a války, které existují v řadě států a regionů, velice často mění pokojné domácí obyvatelstvo v pronásledované utečence, kteří se snaží dostat do bezpečných zemí. Důležitým příspěvkem k zintenzivnění procesů mezinárodní migrace od 90. let minulého století byly kardinální geopolitické změny ve Střední a Východní Evropě, a také na území bývalého SSSR, které umožnily volný pohyb obyvatelstva, dříve rigidně kontrolovaný panujícími totalitními režimy.

Migračním procesům napomáhá také prohlubující se integrace zemí EU. V protikladu s celosvětovými tendencemi je však pro Evropu charakteristické snižování tempa růstu počtu obyvatelstva a stárnutí majoritní populace. Podle údajů Eurostatu se počet obyvatel Evropské unie zvýšil v období let 1975–1995 ze 349 miliónů na 372 miliónů (tedy o 6,6%), přičemž podíl věkové skupiny obyvatel starší 65 let vzrostl za uvedené období ze 13% na 15,4%. Podle odhadů Eurostatu počet obyvatel patnácti „starých“ členských zemí EU se zvýší za 30 let (1995–2025) o 14 miliónů – ze 372 miliónů na 386 miliónů (tedy o 3,4%) a po roce 2025 počet obyvatel v této části Evropy začne rapidně klesat, současně se však bude zvyšovat podíl důchodců v celkové věkové struktuře obyvatelstva – v roce 2025 jich bude 22,4%.

V nových členských zemích EU jsou tyto demografické tendence ještě hrozivější, a proto se očekává například, že v roce 2050 bude České republice patřit jedno z prvních míst Evropy z hlediska zastoupení důchodců v celkové domácí populaci.

Pro Evropskou unii zatím zůstává nezodpovězena kardinální otázka, kdo v budoucnosti zajistí chod evropských ekonomik a spokojený život stále početnějších generací penzistů. Při zachování současné úrovně porodnosti a úmrtnosti a při neexistenci migračních pohybů by Evropská unie do roku 2050 ztratila 77 miliónů obyvatel – tj. došlo by k poklesu z 375 miliónů na 298 miliónů obyvatel (*Lutz, 1999: 8-16*).

2. 3. Vymezení základních postulátů spojených s fenoménem mezinárodní migrace.

V otázce definice pojmu mezinárodní migrace neexistuje v odborné literatuře jednotné mínění. Znamý anglický analytik J. Salt proto oprávněně zdůrazňuje, že v tradičním pojetí mezinárodní migrace byla synonymem pro přemísťování obyvatelstva z jednoho státu do druhého státu s cílem získat tam trvalý anebo dlouhodobý pobyt; v současnosti však pojem

mezinárodní migrace nabývá širšího významu, protože zahrnuje různorodé typy a formy přemísťování obyvatelstva, které často podléhají vnitřní proměně (*Salt, 2001: 80-108*).

Analytici jsou zajedno jedině v tom, že závažným atributem mezinárodní migrace musí být vždy překročení státní hranice, přičemž akcentování otázky překročení státní hranice je klíčové pro řízení procesu mezinárodní migrace ve smyslu ovlivňování jejího charakteru, intenzity, směřování mezistátního přemísťování obyvatelstva. Ustanovení pohraničního režimu a podmínek, za jakých je možné překročit hranice, je jedním ze základních prerogativů každého státu a znakem jeho suverenity.

Švédský autor T. Hammar (*Hammar, 1997: 316*), ale též například významná vědecká autorita v oblasti výzkumu mezinárodní migrace A. Zolberg (*Zolberg, 1981: 3-27*), zdůrazňují, že mezinárodní migrace souvisí nejenom s překračováním státních hranic ze strany obyvatelstva, které se přemísťuje, ale i se změnou místa pobytu (přechodného nebo trvalého) migrantů.

V podstatě identickým stanoviskem se prezentuje i Mezinárodní organizace práce ve svých pravidelných výročních zprávách, když uvádí, že „mezinárodní migrace je spojena s překračováním jedné nebo několika státních hranic a se změnou právního statutu migrantů“ (*World Migration 2003, 2003: 8*).

Je nabíledni, že regulace právního statutu migrantů prostřednictvím příslušného zákonodárství se stává důležitým instrumentem státního zřízení mezinárodních migračních procesů.

Mnozí analytici zároveň uvádějí, že některé cesty do zahraničí, například turistické, rekreační, služební, studijní a léčebné pobyty či umělecké hostování nespádají do kategorie mezinárodní migrace, protože jejich uskutečnění není vázáno na souhlas příslušného státního orgánu umožňující pracovat či podnikat v cílové zemi anebo analogickým souhlasem k trvalému nebo dlouhodobému pobytu (*Baubeck, 1994: 49*).

Již zmiňovaný anglický autor J. Salt však píše, že například turistické pobyty jsou mnohdy jenom prologem k příští mezinárodní migraci: dnešní turisté a zítra migranti získávají takovým způsobem informace o zemi svých migračních aspirací (*Slat, 2001: 88*).

Průchodnost „demarkační linie“ mezi turistickým pobytem a mezinárodní migrací je třeba vidět i v jiných souvislostech: mnoho současných imigrantů, kteří se trvale usidlují ve své cílové zemi, překračovalo její hranice jako turisté.

Mezinárodní migrace se v odborné literatuře převážně interpretuje jako realizace práva na svobodný pohyb osob a současně jako projev jejich svobodného rozhodnutí setrvat v konkrétní zemi, nebo z ní vycestovat.

Historie lidstva však zná i četné situace, kdy jednotlivci nebo skupiny lidí byli traktováni jako pouhé „loutky“ v rámci teritoriálního přemísťování obyvatel, jak tomu bylo v případě obchodu s otroky, různých deportací, etnických čistek, či násilných výměn „problémových“ skupin obyvatelstva mezi smluvními státy.

Příčiny těchto vynucených migrací jsou převážně politické – etnické, náboženské, politické pronásledování, vojenské konflikty. Vynucené migrace mohou být vyvolány též živelnými pohromami, ekologickými a technogenními katastrofami. Z hlediska mezinárodního práva

a zákonodárství jednotlivých států vynucení migranti spadají do právních kategorií utečenců, žadatelů o azyl, vynucených přesídlenců apod.

Vynucená migrace má sice dalekosáhlé sociální dopady, avšak protože tato migrace obsahuje elementy mimoekonomického donucení, mnozí autoři ji však nepovažují na rozdíl od dobrovolné migrace za součást mezinárodních migračních pohybů (*Baubock, 1994: 6*).

Tento názor je však neopodstatněný, a to z toho důvodu, že mimoekonomické donucení různé intenzity se podílí na přijetí každého rozhodnutí k přesídlení v rámci mezinárodní migrační mobility obyvatelstva. Vnější působení mimoekonomického donucení je totiž permanentně přítomno, a to dokonce i v případech rozhodování se k dobrovolné migraci, kdy se lidé stěhují za prací, za hranice domovského státu, s cílem zlepšit svoji ekonomickou situaci – zaangažovaní migranti si však mnohdy neuvědomují působení vnějších mimoekonomických tlaků na vlastní rozhodnutí migrovat (*Migration, Migration History, 1999: 11*).

Z hlediska typologie dělíme migrace nejenom na vynucené a dobrovolné, ale také podle jiných kritérií: doby trvání pobytu migranta v zahraničí, frekvence cest migrantů do zahraničí, motivace migrace, právního statutu migrantů apod.

Protože jednotlivé projevy mezinárodní migrace obyvatelstva splňují zpravidla kritéria i několika typů mezinárodní migrace současně, z objektivních důvodů jejich typologizace nemůže být jednoznačná a definitivní. Zvláště potřeby praxe si proto z hlediska typologizace mezinárodní migrace vynutily používat to kritérium, které je pro zvládnutí dané konkrétní situace považováno za klíčové.

Podle doby trvání pobytu rozlišujeme tzv. nezvratnou (plnou, stacionární) migraci, spojenou se záměrem trvalého usídlení migrantů v cílové zemi, a migraci předpokládající návraty do domovské země – cyklickou (zvratnou) migraci.

Do kategorie tzv. nezvratných migrací patří také reemigrace a repatriace, jinými slovy návraty osob, které prožily část svého života nebo se dokonce narodily mimo svou domovskou zemi – do země svého původu.

Naproti tomu cyklické migrace je možné definovat jako časově limitované migrace – jsou totiž uskutečňovány v rámci ohraničeného období, po završení kterého se migrant vrací do své domovské země. Státní zákonodárství jednotlivých zemí zpravidla rigidně vymezuje jak časový horizont, v rámci kterého je možné mluvit o krátkodobé migraci a následné povinnosti migranta opustit hostitelskou zemi, ale také časové období vztahující se k dlouhodobému pobytu a nezvratné (stacionární) migraci.

S ohledem na kritérium motivace stimulující procesy mezinárodní migrace je její dnešní nejrozšířenější podobou pracovní migrace (migrace pracovní síly), která zahrnuje výjezdy migrantů z jedné země do druhé s cílem získání zaměstnání.

Pracovní migrace mají převážně zvratný charakter, pohybu tzv. pendlerů (někdy se mluví o tzv. kyvadlové migraci) a v první řadě zahrnují sezónní práce v zemědělství, ve stavebnictví, v turistickém ruchu, ale i jiné druhy prací v těch segmentech ekonomiky hostitelské země, kde se koncentruje adekvátní poptávka.

Z hlediska motivace migrace je vhodné také rozlišovat ekonomickou migraci, která kromě již uváděných podob pracovní migrace zahrnuje také migraci podnikatelů do zahraničí, s cílem realizovat v hostitelské zemi své podnikatelské záměry. Stále důležitějším komponentem ekonomické migrace se v intencích probíhajících procesů globalizace stává intelektuální migrace vysoce kvalifikovaných zdatných odborníků, vědců, umělců: hostitelské země pro špičkové intelektuály poskytují nesrovnatelně lepší ekonomické podmínky než jejich mateřská země, a proto se tato kategorie intelektuálů velice často v hostitelské zemi trvale usidluje. To vede mnohdy k intelektuálním a materiálním ztrátám nevyčíslitelným pro mateřskou zemi migrantů, a zákonitě se mluví o „úniku mozků“, „ztrátě mozků“, „intelektuálním imperialismu“ apod.

Typologicky velice důležité je rozlišovat tzv. nezákonnou (nelegální, neregulovanou) migraci, která je důsledkem porušování pravidel vstupu, pobytu, nebo vykonávání ekonomické činnosti v hostitelské zemi ze strany migrantů. V posledních letech se tento typ migrace stále více kriminalizuje a mění ve vysoce ziskovou a lukrativní součást byznysu zločineckých struktur (pašování a obchodování s lidmi, převádění apod.).

Výše uvedený nástin typologie jednotlivých podob mezinárodní migrace si přirozeně nenárokují být vyčerpávajícím. Používají se také jiná kritéria, které charakterizují mezinárodní migraci, například se mluví o: studijní, rodinné, etnické, ekologické, tranzitní migraci; v rámci migračních procesů se rozlišuje mezi statutem emigranta a imigranta¹ apod.

Na závěr krátké exkurze do oblasti terminologie mezinárodní migrace uvedme, že permanentně v odborné veřejnosti probíhající diskuse na toto téma jsou nejenom vědecky relevantní, ale mají i svůj pragmatický rozměr, protože umožňují rigidní vymezení pojmosloví, které následně slouží zákonodárství.

Pro zvládnutí problematiky mezinárodní migrace však nepostačuje jenom vymezení základních pojmů spojených s procesy mezinárodní migrace, ale je také zapotřebí provést analýzu mezinárodní migrace v kontextu aprobovaných migračních teorií.

Vnější migrace obyvatelstva je vnitřně strukturovaný a sofistikovaný fenomén, který je předmětem výzkumu mnohých vědních disciplín, zvláště ekonomiky, demografie, geografie, historie, sociologie, práva a jiných věd. Reprezentanti těchto vědních disciplín zpravidla koncentrují svoji pozornost na určitý konkrétní aspekt migrace. Například demografie zkoumá vlivy migrace na početnost a skladbu obyvatelstva; ekonomika její vlivy na rozvoj výroby; historie zkoumá dějiny migračních pohybů v lokálních nebo širších souvislostech, sociologie se soustřeďuje na výzkum spektra sociálních interakcí, které vznikají na bázi migrace; právní věda na roli státu, politických a společenských institucí při regulaci migračních procesů apod. Přičemž platí zásada, že každá z vědních disciplín objevuje svá „zrníčka pravdy“, která se vzájemně doplňují, a dohromady se tak vytváří komplexní obraz fenoménu mezinárodní migrace.

V odborné literatuře se vyděluje až 17 migračních teorií, v rámci kterých je možné analyzovat a interpretovat procesy mezinárodní migrace. Většina autorů se však přiklání k mínění, že dostačujícími je pět základních migračních teorií, které jsou považovány za minimální

¹ Pojem emigrant vyjadřuje statut osoby vzhledem k jeho zemi původu, naproti tomu pojem imigrant vyjadřuje statut osoby vzhledem k jeho hostitelské zemi.

teoretický základ pro zkoumání mezinárodní migraci. Velmi zjednodušeně lze charakterizovat podstatu pěti základních migračních teorií (Drbohlav, 2001: 73 – 79) následujícím způsobem:

„Neoclassical economic approach“ chápe migraci jako prostředek vyrovnávání rozdílů mezi zeměmi, z nichž migrační země mají vyspělou ekonomiku, vysoké platy a zároveň trpí nedostatkem pracovních sil, zatímco emigrační země mají ekonomiku méně vyspělou, s malými platy, ale s velkou zásobárnou pracovních sil. Kromě toho tato teorie zdůrazňuje, že jedinec migruje tam, kde je podle něj saldo očekávaných zisků a ztrát největší.

„World system theory“ interpretuje migraci v souvislosti s obecnými makromodely sociálně-ekonomického a politického vývoje. Vysávání bohatství periferie jádrem, respektive navazující nerovnoměrné rozložení bohatství a příležitostí je hlavním motorem migračních pohybů.

„Dual labour market theory“ proklamuje, že mezinárodní migrace vyvěrá z neustálé poptávky po migrační pracovní síle ve vyspělých společnostech. Ta pak dotuje sekundární pracovní sektor, který je pravým opakem primárního; sekundární sektor je typický malou atraktivitou s nízkými mzdami, nestabilními podmínkami, malou pravděpodobností zlepšení podmínek i kariérního růstu.

„Network theory“ zdůrazňuje v migračním procesu význam mezilidských vazeb, kdy již dříve v cílové zemi usazení krajané snižují dalším „spřízněným“ příchozím cenu a risk z pobytu, a naopak zvyšují očekávané zisky, a tím tedy zvyšují pravděpodobnost stěhování.

„Institutional theory“ zdůrazňuje vliv institucionálních subjektů (vládních a nevládních), které významným způsobem formují vzorce migračního chování populace.

Výše uvedené teorie mezinárodní migrace je možné rozdělit do dvou skupin. První skupina teorií se soustřeďuje na roli jednotlivce, rodiny a domácího hospodářství v procesech mezinárodní migrace. Druhá skupina teorií naproti tomu zkoumá v těchto procesech roli společnosti, státu či světového společenství a vztahy mezi aktéry světové ekonomiky a politiky. Fundovaná vědecká analýza dynamiky a tendencí mezinárodní migrace předpokládá propojenost přístupů charakteristických pro první a druhou skupinu teorií mezinárodní migrace.

Na základě analýzy literatury věnované problematice mezinárodní migrace je možné konstatovat, že převládá ekonomický přístup interpretace mezinárodní migrace. Pro tento přístup je charakteristický pohled na migraci jako na funkční mechanismus přerozdělování pracovní síly a migranti jsou vnímáni především jako ekonomicky aktivní jedinci.

Genezi ekonomicky podmíněné, pracovní, často cirkulační migrace – dnes kvalitou zdaleka nejvýznamnějšího migračního pohybu, výstižně charakterizuje např. významný americký autor Massey D. S. (Massey, 1998: 22-23).

Mezinárodní migrace podle mínění autora vzniká v sociálních, ekonomických, politických a psychologických transformacích, které doprovázejí proces vytváření trhu a celkový rozvoj: Tak jak jsou staré ekonomické struktury nahrazovány novými, tržními mechanismy, pracovníci jsou vytrženi ze svých pracovišť a jsou vrženi na nové, nejisté pracovní trhy. Totéž se týká nové, rodící se sféry podnikatelů, kteří se snaží podnikat, aniž mají dobře fungující kapitálové a pojišťovací trhy. Současně vstupují na trh noví spotřebitelé, kterým však nejsou

v prvopočetních tržní ekonomiky přístupné v potřebné míře půjčky. To vše ovlivňuje migraci. Vysláním člena rodiny do vyspělejšího zahraničí domácnosti diverzifikují své zdroje příjmu a redukují riziko jejich možné ztráty. Díky vyšším mzdám v cílové zemi dočasná pracovní migrace nabízí prostředky k rychlé akumulaci peněz.

Jakmile jednou osoba migruje a vrací se zpět do mateřské země, není již tou osobou, již byla před migrací. Zkušenost nabytá prací a životem ve vyspělé ekonomice vyvolává nezvratné změny v motivacích jednotlivce a pravděpodobnost jeho migračních pohybů se zvyšuje.

Krátký nástin geneze ekonomicky podmíněné pracovní a převážně cirkulační migrace v pojetí prominentního amerického autora Masseyho D. S. je bezpochyby inspirativní. Vzniká však zákonitě otázka, jestli právě tento přístup může najít odpovědi na specifické problémy, které zkoumá kriminologie v rámci své analýzy procesů mezinárodní migrace.

Kriminologie jako integrální součást širšího kontextu společenských věd samozřejmě nebagatelizuje poznatky, které přináší výzkum mezinárodní migrace z pohledu ekonomiky, demografie, geografie, historie, sociologie, ale tvořivě na ně navazuje, avšak nejbližší z předmětů kriminologie je výzkum mezinárodní migrace především z hlediska její institucionální teorie. Souvisí to s tím, že jedním z klíčových problémů kriminologie je otázka role a funkcí státních institucí v rámci prevence a potírání různých projevů kriminality. Výzkum mezinárodní migrace z pohledu kriminologie proto zahrnuje okruh takových problémů, jako jsou role státu v rámci kontroly migrace a ochrany státních hranic a též spojitosti mezinárodní migrace s otázkami národní bezpečnosti státu. V intencích tohoto specificky kriminologického přístupu se bude rozvíjet i naše další analýza procesů mezinárodní migrace.

2. 4. Migrace a Evropa

Ve druhé polovině 20. století se Evropa mění z kontinentu, ze kterého se převážně emigruje, na kontinent imigrační. Procesy dekolonizace, dočasná, ale obrovská poptávka po nekvalifikované a nízko kvalifikované pracovní síle v 50.–60. letech minulého století, válečné konflikty i politický útlak v různých světových regionech mimo západní Evropu, konec studené války a sjednocení Německa vedly ke vzniku různorodých migračních hnutí směřujících do Evropy, ale také rozvíjejících se uvnitř našeho kontinentu.

Bližší pohled do sociálně politických reálií každé ze starých členských zemí EU ukazuje, že v tomto prostoru existuje mozaika migračních hnutí, trvalého osídlení migračních populací, typologie a historie migrace, zemí původu či rozsahu migračních proudů (*Muus, 2001: 31*). Tyto skutečnosti ztěžují procesy unifikace migrační politiky jednotlivých starých členských zemí EU, a proto migrační politika zůstává v celém spektru politických aktivit, které vykonávají orgány státní moci, hluboce zakotvena v národně-kulturní identitě jednotlivých států.

Z hlediska regulace hlavního proudu mezinárodní migrace – pracovní migrace obyvatelstva – ze strany západoevropských států je možné vymezit v jednotlivých časových obdobích po druhé světové válce určující tendence migrační politiky (*Muus, 2001: 32-44*).

V období let 1945–1973 západoevropské ekonomiky absorbovaly obrovskou masu levné, převážně nekvalifikované pracovní síly, která přichází do tohoto regionu z jižních zemí, ze Severní a Střední Afriky, Blízkého a Středního východu, ale také v té době z méně rozvinutých evropských států jako Španělska, Portugalska, Itálie, Řecka, později z bývalé Jugoslávie. Těmto mezinárodním migrantům jsou udělována původně víza výlučně s platností jednoho roku (s možností jejich opětovného prodloužení), migranti však nemají možnost zvát k sobě rodinné příslušníky do hostitelské země. V 60. letech se vízový režim liberalizuje, jednorázová pracovní víza se udělují již na pět let; nejpodstatnější změnou je skutečnost, že pracovní migranti získávají možnost zvát do hostitelské země své rodinné příslušníky, což následně vede k vytváření tzv. nových etnických minorit z řad migrantů, které jsou však v sociální struktuře majoritní společnosti marginalizovány.

V období let 1973– konec 80. let 20. století západoevropské státy po předcházející liberalizaci zavádějí restriktivní migrační politiku (ropná krize roku 1973 totiž utlumila na západoevropských trzích práce poptávku po levné, nekvalifikované pracovní síle), snaží se donutit zahraniční migranty, aby se vrátili do země svého původu, omezuje se výdej pracovních víz pro zahraniční pracovníky. Tato politika však nepřináší očekávaný úspěch, protože počet zahraničních migrantů v zemích západní Evropy permanentně narůstá, projevuje se především efekt tzv. migrační sněhové koule; k migrantům již usídleným v hostitelské zemi přicházejí různými kanály (legálními i nelegálními) jejich příbuzní, známí, jiní krajané. Kromě toho vyšší míra porodnosti v prostředí zahraničních pracovních migrantů také přispívá k dalšímu relativnímu nárůstu počtů zahraničních migrantů ve struktuře obyvatelstva.

Současně v uvedeném období země jižní Evropy, nejdříve Itálie a Španělsko, později Řecko a Portugalsko v důsledku dynamického rozvoje svých ekonomik se mění ze zdrojových zemí migrace na hostitelské země mezinárodních migrantů.

Pro období 90. let minulého století je průlomovou událostí podepsání Maastrichtských dohod (1992), které zjednodušily situaci migrantů ze zemí EU na území států EU. Zároveň podpisem Maastrichtských dohod západoevropské země udělaly důležitý krok na cestě koordinace společné kontroly procesů mezinárodní migrace. Z pohledu zemí EU je v současnosti potřebné v rámci mezinárodních migračních procesů striktně rozlišovat několik skupin států, přičemž pro každou skupinu států existují určité priority v oblasti migrační politiky.

Pro státy fungující v rámci Schengenských dohod, ale také pro Velkou Británii a Irsko je prioritou restriktivní migrační politika z hlediska přístupu zahraničních pracovních migrantů, z jejich tradičních zdrojových anebo tranzitních zemí na trh práce EU.

Tato skupina států zároveň aktivně zapojuje (tzv. nárazníkové státy) do režimu kontroly procesů mezinárodní migrace.

Země Střední, Východní a Jihovýchodní Evropy – tzv. nové členské země EU a kandidáti na vstup do EU - představují tzv. nárazníkové státy a jejich prioritním úkolem je harmonizovat své mezinárodně migrační zákonodárství a politiku s normami EU.

Migrační politika zemí Schengenské zóny nových členských zemí EU a kandidátských zemí na vstup do EU zahrnuje:

- posílení vzájemné koordinace práce pohraničních kontrol z hlediska regulace proudu mezinárodních migrantů (*Lejeune, 1995: 35-38*),
- boj s nelegální migrací a s nelegálním zaměstnáváním cizinců, zostření sankcí vůči zaměstnavatelům, kteří zaměstnávají „nelegály“,
- zpřísnění vízového režimu mezi skupinou tzv. nárazníkových států a skupinami tzv. tranzitních zemí a tzv. zdrojových zemí mezinárodní migrace.

Ve vztahu k tranzitním zemím – státům bývalého SSSR, s výjimkou pobaltských zemí; Turecku, zemím Severní Afriky ke zdrojovým zemím, odkud přichází absolutní většina mezinárodních migrantů, se snaží EU:

- poskytovat jim všestrannou pomoc při kontrole procesů mezinárodní migrace,
- permanentně monitorovat migrační situaci v těchto zemích se zvláštním zaměřením na procesy nelegální migrace,
- napomáhat k jejich politické stabilizaci a k rozvoji jejich ekonomik, aby dokázaly absorbovat alespoň část potencionálních mezinárodních pracovních migrantů.

2. 5. Ukrajina - modelový případ problematiky migrace a kumulace možných rizik

Kriminologické studie v České republice ve své části věnované problematice mezinárodní migrace se doposud soustřeďují především na otázky úrovně, forem a projevů trestní činnosti cizinců v naší republice. Důkazem toho jsou výzkumné zprávy IKSP, které jsou věnované tématu kriminality cizinců v ČR (*Scheinost, 2004*).

Mezitím celá řada problémů, které následně zhoršují kriminogenní situaci v ČR, se již rodí mimo hranice našeho státu a také mimo hranice zemí Evropské unie, například na teritoriu dnešní Ukrajinské republiky.

Při podrobnější analýze problémů, se kterými se potýká dnešní ukrajinský stát z hlediska regulace procesů mezinárodní migrace, se může zdát, že je to pro nás odtaziť a vzdálené téma, protože Česká republika nemá s Ukrajinou společnou hranici. Netřeba však ztrácet ze zřetele, že právě z území Ukrajiny, eventuelně ze zemí bývalého SSSR přichází do ČR značná část migrantů, a tak minimálně z těchto důvodů je taková analýza potřebná a přínosná.

Hlavní proudy mezinárodní migrace, kterou musí regulovat ukrajinský stát, představují: a) repatrianti (osoby) ukrajinského původu, kteří se po rozpadu SSSR vrací na území Ukrajinské republiky; b) emigranti (základními cílovými zeměmi Ukrajinců jsou NSR, USA, Izrael, Kanada); c) utečenci a žadatelé o azyl (v průměru tři tisíce utečenců ročně ze všech kontinentů, a asi 1100 žadatelů o azyl ročně); d) pracovní (cykličtí) migranti; e) nelegální migranti.

Převážná část těchto migračních proudů ovlivňuje výlučně vnitřní situaci na Ukrajině, eventuelně fenomén ukrajinské pracovní migrace do zahraničí v té míře, která se dotýká zájmů například České republiky, byl již podroben detailnější odborné analýze. Velkou neznámou (doposud tento fenomén v ČR totiž nebyl zkoumán) však pro nás zůstává nelegální

migrace z Ukrajiny, která svými důsledky zasahuje i země EU, a proto ji následně věnujeme pozornost.

V ukrajinském zákonodárství byl poprvé fenomén nelegální migrace charakterizován až v roce 2001. V rámci státního „Programu boje s nelegální migrací na období let 2001–2004“. V zahraniční literatuře se používá několik termínů k označení nelegální migrace („illegal migrants“, „irregular migrants“, „undocumented migrants“, „unauthorized migrants“). Přičemž za nejpříjemnější termín se v literatuře považuje označení „unauthorized migrants“, tj. migranti pracující v hostitelské zemi bez potřebného souhlasu hostitelské země.

Právě k této mezinárodně nejrozšířenější charakteristice nelegální migrace se v roce 2001 přihlásili ukrajinští zákonodárci.

Ukrajinští autoři se rozcházejí v názoru ohledně počtu nelegálních migrantů ve své zemi. Někteří autoři uvádějí 60 000 osob, jiní 120–130 000 osob, nebo 800 000 osob, eventuelně jeden milión nelegálních migrantů na území dnešní Ukrajinské republiky (*Šulga, 2002: 192*).

Rekordní číslo počtu nelegálních migrantů – 1,6 miliónu osob - uvedl v ukrajinském parlamentu v roce 2000 zástupce resortu Ministerstva obrany (tyto otázky nelegální migrace na Ukrajině do kompetence resortu nespádají).

Výše uvedené odhady počtů nelegálních migrantů však neuvádějí metodiku vlastních odhadů, a tak jejich věrohodnost je možné zpochybnit. Zdá se, že při svých dohadách (a to se týče především odhadů jednoho miliónu a více nelegálů v zemi) se experti vydali zdánlivě „teoreticky nejschůdnější cestou“ – vycházejí totiž z rozdílů počtu vstupů do země a výstupů ze země, které se každoročně objevují ve statistikách „Státního výboru ochrany státních hranic Ukrajiny“. Základním nedostatkem těchto údajů je však skutečnost, že statistiky fixují jenom fakt vstupů do země a výstupů ze země a nemluví o konkrétních osobách, avšak tatáž osoba může uskutečnit v průběhu kalendářního roku i několik „vstupů a výstupů“ a proto tyto údaje zkreslují obraz celkového počtu nelegálních migrantů na Ukrajině.

Těmto odhadům velice fundovaně na Ukrajině oponuje také vedoucí odboru migrace a utečenců (v letech 1997–2001) O. Malinovska (*Malinovska, 2004: 235*). Odbor migrace a utečenců působí v rámci Státního výboru národností a migrace, ve struktuře vlády Ukrajinské republiky plní funkci ministerstva.

Podle názoru O. Malinovské odhady jednoho miliónu a více migrantů neobstojí ani z hlediska mezinárodní komparace. V Ruské federaci, která disponuje obrovským teritoriem, špatně hlídanými vládními hranicemi, se počet nelegálních migrantů odhaduje v rozmezí 1,3–1,5 miliónu osob. Počet nelegálních migrantů v SRN, která je pro nelegální migranty doslova „zemí zaslíbenou“, se odhaduje asi na 600 000 a v celé západní Evropě podle odhadů expertů počet nelegálních migrantů dosahuje počtu 1,3–1,5 miliónů osob.

O. Malinovska také uvádí, že při odhadech počtu nelegálních migrantů na Ukrajině je třeba zohledňovat statistiky překročení státních hranic Ukrajiny. Podle údajů pohraniční služby Ukrajinské republiky počet vstupů cizinců na území Ukrajiny dosáhl v roce 1991 – 3,7 miliónu vstupů a v roce 1994 počet vstupů na území Ukrajiny byl rekordním za celé období nezávislosti – 19,32 miliónu vstupů – v evropském kontextu to však vůbec není mnoho, protože např. Česká republika v roce 1994 zaznamenala 200 miliónů vstupů cizinců přes své pohraniční přechody.

Rekordní, šestinásobné zvýšení počtů vstupů cizinců na území Ukrajiny v r.1999 v porovnání s r.1991 je důsledkem kumulace několika skutečností: rozpadl se Sovětský svaz, ze včerejších obyvatel jednoho státu se stávají cizinci a v tomto novém státu vstupují na území nezávislé Ukrajiny; Ukrajina zliberalizovala svůj vízový režim; nová ukrajinská tržní ekonomika přitahuje mnohé zahraniční podnikatele, obchodníky; válka na území bývalé Jugoslávie, která započala v roce 1993, narušila dříve populární dopravní cestu, která směřovala přes Balkán a sloužila pro nelegální pašování lidí, ale také drog. Mimochodem tomu odpovídá i rostoucí počet osob, které se snažily o nelegální překročení státní hranice Ukrajiny a byly zadrženy: v roce 1991 bylo takto zadrženo 148 osob a v roce 1994 to bylo již 11,4 tisíce narušitelů hranic; Ukrajina v té době přitahovala mezinárodní migranty absolutní průchodností svých východních hranic a rostoucím podílem tzv. černé a šedé ekonomiky ve struktuře domácí ekonomiky, která dávala možnost lehce získat zaměstnání pro nelegální migranty.

Po roce 1994 počet vstupů cizinců na území Ukrajiny klesá, např. v roce 2002 počet cizinců, kteří vstoupili na území Ukrajiny, dosahoval jenom dvou třetin analogického počtu v r. 1994.

Příčinami klesajícího zájmu zahraničních občanů po roce 1994 navštívit Ukrajinu bylo: zostření vízového režimu s Ukrajinou od poloviny 90. let; prohlubující se ekonomická krize, která snižuje atraktivitu ukrajinské ekonomiky; zpřísnuje se režim pohraniční kontroly. (V roce 1999 při „vstupu“ na Ukrajinu bylo na jejích „východních hranicích“ s Ruskou federací a Běloruskem zadrženo orgány pohraniční stráže jenom 10% z celkového počtu zadržovaných nelegálních migrantů a 90% z této kategorie narušitelů ukrajinských zákonů bylo zadrženo až na západních hranicích Ukrajiny. Současně vzrostl počet osob, kterým nebylo uděleno vízum ke vstupu na Ukrajinu, sice tento nárůst je jenom pozvolný, ale je symptomatický pro určité zkrvalitňování práce ukrajinských státních orgánů působících v této oblasti. V roce 2001 nebylo uděleno 2041 ukrajinských víz a v roce 2002 nebylo uděleno 2007 ukrajinských víz).

Ukrajinské státní orgány ve své praxi udělování víz začaly používat seznamy států, které jsou hlavními dodavateli nelegálních migrantů na Ukrajinu, a tak občanům těchto z pohledu Ukrajiny „rizikových států“ například v roce 2000 v porovnání s uplynulým rokem bylo uděleno dvakrát méně víz. Experti se shodují v názoru, že počet zadržovaných nelegálních migrantů pracovníky pohraničních orgánů na hraničních přechodech, eventuelně v prostoru tzv. zelené hranice, je jenom špičkou pomyslného ledovce. Např. podle mínění ruských expertů se na území Ruské federace daří zadržet maximálně 2–3% všech nelegálních migrantů. Vzhledem k menší rozloze Ukrajiny v porovnání s Ruskou federací, ale také důslednější ochraně ukrajinských státních hranic O. Malinovska předpokládá, že na Ukrajině míra úspěšnosti zadržení dosahuje 25% z celého počtu nelegálních migrantů, kteří se pokusili o překročení ukrajinské hranice.

Níže uvedená tabulka vytvořená na základě statistických údajů „Státního výboru ochrany státních hranic Ukrajiny“ zaznamenává počet překročení hranic cizími státními příslušníky Ukrajiny a také počty zadržených nelegálních migrantů na hranicích v letech 1991–2002.

Rok	Počet cizinců, kteří přicestovali na Ukrajinu, v mil. osob	Počet cizinců, kteří vycestovali z Ukrajina v mil. osob	Počet zadržených nelegálních migrantů
1991	3,75	2,38	148
1992	3,86	3,19	789
1993	7,037	= vjezd a výjezd dohromady	4086
1994	19,32	17,93	11 443
1995	18,17	17,38	9790
1996	16,19	13,64	7224
1997	15,94	12,14	10 776
1998	13,17	10,05	11 744
1999	10,99	8,35	14 646
2000	11,69	10,29	5422
2001	11,88	11,03	4621
2002	12,79	11,87	2605

Na základě expertního odhadu O. Malinovské a tabulkových údajů o počtu zadržených nelegálních migrantů na státních hranicích Ukrajiny je možné konstatovat, že např. jen v roce 2000 se pokusilo překročit ukrajinskou státní hranici 21 688 nelegálních migrantů a státním orgánům pohraniční stráže Ukrajiny uniklo 16 266 narušitelů hranic.

Vnitřní situaci na Ukrajině z hlediska počtu nelegálních migrantů v zemi, více než statistické údaje „Státního výboru ochrany státních hranic“, podle mínění ukrajinské expertky, ozřejmují údaje Ministerstva vnitra Ukrajinské republiky. V souladu s „Výnosem prezidenta Ukrajiny z 1. července 2001“ podléhají povinné registraci v orgánech Ministerstva vnitra Ukrajiny cizí státní příslušníci, jejichž doba pobytu na Ukrajině přesahuje 90 dnů. Každoročně se z těchto důvodů registruje přibližně 620 tisíc cizinců, přičemž z tohoto počtu je 50% občanů Ruské federace a 35% občanů jiných republik bývalého Sovětského svazu. Z celkového počtu registrovaných cizinců je však jenom 3 tisíce pracovních migrantů (pro srovnání uveďme, že v dobách existence SSSR se ročně takto registrovalo asi 30 tisíc zahraničních pracovních migrantů).

Statistické ročenky Ministerstva vnitra Ukrajiny také zaznamenávají počty zadržených nelegálních migrantů na území – v průměru 12 tisíc zadržovaných, přičemž 60% představují občané SNS. Ruské zdroje uvádějí, že počet nelegálních migrantů zadržených orgány Ministerstva vnitra Ruské federace představuje asi 10% z celkového počtu „nelegálů“ na území státu. V Západní Evropě je zadrženo každoročně příslušnými orgány přibližně 25% nelegálních migrantů.

Ukrajinská expertka O. Malinovska na základě těchto údajů o procentuální úspěšnosti zadržení „nelegálů“ orgány ministerstev vnitra jednotlivých států vyslovuje domněnku, že se na Ukrajině daří zadržet asi 15% z celkového počtu 150–170 tisíc nelegálních migrantů, kteří se aktuálně nachází na území státu. O. Malinovska si je však zároveň vědoma úskalí každého odhadu, a proto několikrát ve své monografii zdůrazňuje, že nejčastější odhady uvádějí 0,5

miliónu nelegálních migrantů na území Ukrajiny. K tomuto odhadu inklinují také prominentní analytici Mezinárodní organizace pro migraci (IOM), (*Marčenko, 2003: 18*).

Proud nelegální migrace na Ukrajině má nejenom své kvantitativní, ale také kvalitativní charakteristiky. Z hlediska kvalitativní charakteristiky nelegálních migrantů na Ukrajině je třeba především uvést, že tento typ migrace má tranzitní charakter, jinými slovy, Ukrajina je značnou částí nelegálních migrantů pojmána jako přestupní stanice na jejich „velké cestě“ do Západní Evropy.

Tranzitní charakter Ukrajiny z hlediska mezinárodní migrace potvrzují statistické údaje a terénní výzkumy. Například každoročně až 10% utečenců a žadatelů o azyl na území Ukrajiny mění svůj statut a „přecházejí do ilegality“ – stávají se nelegálními migranty. Sociologické výzkumy mezi mezinárodními migranty, kteří jsou registrováni v orgánech Ministerstva vnitra Ukrajiny, „odhalily“, že až polovina z těchto migrantů má ambice vycestovat z Ukrajiny do některé ze zemí Západní Evropy. Odůvodněně můžeme proto předpokládat, že emigrační potenciál nelegálních migrantů je ještě vyšší² (*Problémy migraci, 2002: 36-48*), než v kategorii mezinárodních migrantů oficiálně registrovaných na území Ukrajiny. Nelegální migrace na Ukrajině vznikla především v důsledku rozpadu SSSR, který vyvolal také zhroucení jednotného systému ochrany státních hranic (o tomto problému se ještě podrobněji zmíníme v další části stávajícího analytického materiálu). K masivnímu nárůstu mezinárodní migrace na území bývalého SSSR přispěly i další skutečnosti: vznik katastrofální ekonomické situace na území Společenství nezávislých států; zavedení bezvízového režimu mezi zeměmi SNS, přičemž některé země SNS jako Ázerbájdžán, Gruzie, Kazachstán, Kirgistán, Tádžikistán jednostranně liberalizovaly svoji vízovou politiku ve vztahu k občanům třetích zemí. Ukrajina jako destinace pro migranty ze zemí SNS je přitažlivá vyšší životní úrovní v porovnání např. s dnešními středoasijskými republikami bývalého SSSR, svojí geografickou polohou – blíže k vysněné Západní Evropě a rozvinutým dopravně – komunikačním systémem.

Určité předpoklady pro rozvoj nelegální migrace na Ukrajině však byly založeny ještě sovětským režimem. V rámci tzv. internacionální pomoci spřáteleným zemím Asie a Afriky totiž Sovětský svaz na své náklady odborně připravoval pro potřeby těchto zemí desítky tisíc mladých specialistů.

Na území bývalého SSSR takto vznikaly početné kolonie asijských a afrických studentů. Po rozpadu SSSR bylo subvencování programu výchovy asijských a afrických odborníků ukončeno, na území Ukrajiny zůstaly tisíce bezprizorných asijských a afrických studentů, kteří se nechtěli buď z důvodů politických nebo ekonomických vrátit do své mateřské země. Právní důvody, které tyto studenty opravňovaly k pobytu na Ukrajině, již pominuly a bývalí studenti ve snaze zůstat na Ukrajině se stávají nelegálními migranty nebo utečenci žadateli o azyl. Jenom menší části se podařilo svůj statut legalizovat a získat trvalý pobyt na Ukrajině.

Představitelé kategorie „nelegálů“, která se rekrutuje z řad bývalých asijských a afrických studentů sovětských vysokých, středních škol a odborných učilišť, představují specifický kontingent – na rozdíl od ostatních „nelegálů“ strávili na Ukrajině mnoho roků, ovládají jazyk majoritní populace, znají místní prostředí a zákonodárství. Tento svůj „sociální kapitál“ tato

² Uveďme také, že kontingent mezinárodních migrantů, kteří mají na Ukrajině trvalý pobyt, se každoročně obnovuje, i když velikost tohoto kontingentu zůstává konstantní. Je dosti pravděpodobné, že tady dochází k „přechodu do ilegality“ těchto doposud oficiálně registrovaných mezinárodních migrantů na území Ukrajiny.

kategorie nelegálů velice často výhodně prodává svým krajanům, kteří se snaží dostat na území Ukrajiny a následně též do Západní Evropy. Organizace nelegální migrace se pro tuto kategorii „nelegálů“ na Ukrajině stala velice výnosným byznysem.

Nelegální migranti, kteří byli zadrženi na hranicích Ukrajiny orgány pohraniční stráže, pocházejí z přibližně 100 zemí světa. Struktura zadržovaných nelegálních migrantů podle země jejich původu zůstává v posledních několika letech neměnná. Většina ze zadržovaných jsou občané Afghánistánu, Pákistánu, Číny, Indie, Iráku, Vietnamu a Srí Lanky. Naproti tomu podíl občanů Afriky, Blízkého a Středního východu se ve struktuře nelegálních migrantů za poslední léta snížil.

Podle údajů pohraniční stráže až 70% nelegálních migrantů přichází na Ukrajinu z území Ruské federace a 25% z Běloruska. Velká část zadržovaných migrantů přichází na Ukrajinu nelegálními cestami přes Uzbekistán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, někdy přes Turecko.

Nelegální migranti se však dostávají na území Ukrajiny též legální cestou jako turisté, studenti, podnikatelé apod. Podle údajů pohraniční stráže více než dvě třetiny migrantů zadržovaných na západních hranicích Ukrajiny při pokusu nelegálně překročit státní hranici Ukrajiny vstoupily na území Ukrajiny na základě právoplatných dokumentů a víz. Na Ukrajině působí stovky turistických firem, společných podniků a vzdělávacích institucí, které vznikají jedině za účelem aby pomáhali získat za úplatu potřebná pozvání a vízové dokumenty umožňující příštím nelegálním migrantům legální vstup na území Ukrajiny.

Situaci na Ukrajině v oblasti potírání nelegální migrace značně komplikuje skutečnost, že fakticky nefunguje systém vyhoštění zadržovaných nelegálních migrantů. Například v roce 1999 orgány Ministerstva vnitra Ukrajiny přijaly rozhodnutí vyhostit ze země 12 200 cizinců, v roce 2000 to bylo 13 600 cizinců a v roce 2001 – 17 600 cizinců.

Každý uvedený rok však bylo reálně vyhoštěno v průměru jenom 7% cizinců, ostatním bylo navrženo, aby dobrovolně opustili Ukrajinu. Nefungující systém vyhoštění je důsledkem nedostatku rozpočtových prostředků určených na deportaci a též absence účelových zařízení, kde by bylo možné shromažďovat cizince čekající na vyhoštění (*Lutvin, 2003: 10*).

Nelegální migranti jsou ve velice labilním sociálním postavení, a to především proto, že postrádají potřebnou sankci státu, která by je opravňovala k pobytu na území hostitelské země, a tak se snaží v co nejmenší míře narušovat její zákony. Na Ukrajině podobně jako v jiných evropských zemích nelegální migranti proto výrazně nezhoršují krimogenní situaci, avšak i tak podle údajů Interpolu za rok 2001 se na Ukrajině nacházelo 2 500 nelegálních migrantů, kteří byli již obviněni ve svých mateřských zemích z rozličných porušení zákonů (*Ralenska, 2001: 6*).

Nelegální migrace na Ukrajině se dotýká také struktur organizovaného zločinu, zvláště když se jedná o nelegální převádění osob přes ukrajinskou hranici. Například v roce 1994 orgány Ministerstva vnitra odhalily 156 organizovaných skupin specializujících se na převádění, v roce 1999 počet těchto skupin byl již 532. Na Zakarpatské Ukrajině působilo v roce 2001 více než 90 takto specializovaných skupin organizovaného zločinu, které byly vybaveny vysoce kvalitní spojovou technikou, „spolupracovaly“ přímo se zkorumpovanými představiteli z řad Ministerstva vnitra Ukrajiny a měly podporu místního obyvatelstva, pro které zapojení se do organizace převaděčství za situace, kdy v regionu neexistuje možnost získat zaměstnání, se stává zdrojem nezanedbatelného příjmu (*Pavlyuch, 2001: 21*).

Masivní nelegální migrace, které je v současnosti vystaven ukrajinský stát a společnost, však není problémem, který byl na Ukrajinu ze zahraničí importován. Zdroje a příčiny nelegální migrace je třeba hledat a nacházet na Ukrajině – jsou to především stínová ekonomika, zbídačování obyvatelstva, nezaměstnanost a korupce – tyto doprovodné jevy ukrajinské politické a ekonomické transformace blokují také efektivní úsilí domácích politických a společenských institucí v rámci potírání nelegální migrace.

Důležitým aspektem výzkumu otázek mezinárodní migrace z pohledu kriminologie je také problém ochrany a kontroly státních hranic.

V důsledku rozšiřování Evropské unie směrem na východ problém ochrany a kontroly státních hranic ze strany ukrajinského státu, eventuálně ze strany nových členských zemí EU hraničících s Ukrajinou, nabývá mimořádného významu. Z níže uvedené tabulky je zřejmé, že mezi sedmi státy, které bezprostředně sousedí s Ukrajinou, jsou čtyři státy novými členy EU a jejich vstup do EU znamená, že Evropská unie se přímo dotýká západních a jižních hranic Ukrajiny. Od května 2004 délka společné hranice Ukrajiny a EU je 776 km, což představuje přibližně 13% z celkové délky ukrajinské státní hranice. V roce 2007, kdy se očekává vstup Rumunska do EU, státní hranice Ukrajiny se bude již z 24% dotýkat hranice Evropské unie. V případě, že nabude členství v EU také Turecko, bude Ukrajinu a Evropskou unií spojoval podstatná část hladiny Černého moře.

Státní hranice Ukrajiny

Státní hranice	Délka státní hranice
Na souši	4247,86 km
Říční	1414,73 km
Mořská (celkově) a z tohoto v:	1351,6 km
Černém moři	1053,1 km
Azovském moři	249,6 km
Kerčském průlivu	49 km
S Polskou republikou	542,396 km
Se Slovenskou republikou	98,5 km
S Maďarskou republikou	135,1 km
S Rumunskem	638,4 km
S republikou Moldova	1222 km
S Běloruskou republikou	1084,2 km
S Ruskou federací	2292,2 km

Dnešní Ukrajinský stát je sice relativně mladý, vznikl v roce 1991, avšak jeho hranice mají již svoji historii. Tato historie se tvořila především v 90. letech minulého století, když se hranice právně kvalifikovaly, měnil se režim překročení hranic a vytvářela se jejich infrastruktura. Třeba uvést, že společnou hranici se čtyřmi středoevropskými sousedy Ukrajina převzala ještě z doby Sovětského svazu. Jedná se o tzv. staré státní hranice Ukrajiny, které jsou v podstatě bezproblémové. Více problémů má však Ukrajina s tzv. novými státními hranicemi se zeměmi Společenství nezávislých států, protože tyto hranice byly kdysi administrativními hranicemi sovětských republik.

Po získání nezávislosti Ukrajina deklarovala zájem zabezpečit stejný politicko-právní statut pro své jak „staré“, tak i „nové“ hranice. Tato pozice se promítla do mezinárodních smluv o státních hranicích, které Ukrajina podepsala se všemi sousedními státy. Nejvíce sporů v otázce „starých“ hranic Ukrajiny – se Slovenskem, Rumunskem, Maďarskem a Polskem je

ohledně vymezení její mořské hranice s Rumunskem. Předmětem sporů je především statut ostrova „Zmijnyj“ v Černém moři a delimitace jejího kontinentálního šelfu a zvláštních ekonomických zón³. Ostrov původně patřil Sovětskému svazu, geologové však nedávno v jeho rajónu objevili bohaté ložisko ropy a zemního plynu a rumunská strana začala zpochybňovat nároky Ukrajiny na toto území. Připravovaný vstup Rumunska do euroatlantických struktur však bude vyžadovat, aby Rumunsko nemělo žádné teritoriální pretenze ke svým sousedům.

Na rozdíl od „starých hranic“ Ukrajiny mají její tzv. nové hranice s Ruskou federací, Moldávií a Běloruskem nejenom formálně – státopisný význam jako jeden z elementů suverenity nového státu, ale také svůj nezanedbatelný význam sociálně-politický a psychologický, který se bytostně dotýká zájmů miliónů lidí. Třeba si totiž uvědomit, že v těch místech, kde dnes vedou, anebo budou vedeny státní hranice mezi Ukrajinou a Ruskou federací, Moldávií a Běloruskem v průběhu několika posledních desetiletí, dokonce staletí, žádná státní hranice vedena nikdy nebyla. Státní hranice nových nezávislých států na území bývalého SSSR, jak jsme již uváděli, mají svůj původ v administrativních hranicích mezi jednotlivými sovětskými republikami. Hranice tohoto typu proto nebyly výrazem suverenity obyvatel určitého území, nýbrž jenom vyjadřovaly vztah jejich podřízenosti vůči konkrétnímu administrativnímu centru na teritoriu bývalého SSSR. Infrastruktura těchto hranic byla výlučně symbolická: dopravní značky na komunikacích vás informovaly, že jste právě vstoupili na území svazové sovětské republiky, eventuálně vás na tuto skutečnost mohla upozornit hlídka Státní dopravní inspekce.

Oficiální dokumenty a typografické mapy, které by detailně fixovaly hranice mezi republikami, neexistovaly. Výjimku představovaly jenom vojenské mapy, které se však značně odlišovaly, zvláště když administrativní hranice svazových republik procházely přes sídelní centra.

Kromě toho se v sovětské éře velice často nesystematicky stavělo – nerespektovaly se tehdejší administrativně – územní hranice, a to zvláště na venkově.

Vznikla tak situace, že stávající hranice procházejí napříč sídelními centry, rozdělují jejich ulice a také jednotlivá domácí hospodářství. Jenom na ukrajinsko-ruské hranici se nashromáždilo více než 1000 takových sporných míst, kde bylo anebo bude zapotřebí posunout státní hranice v rozmezí od 10 do 500 metrů.

Zvláštní znepokojení části obyvatelstva z nového pohraničí vyvolává perspektiva, že také v doposud sporných oblastech budou definitivně vymezeny státní hranice, v důsledku čehož vznikají obavy intenzívně podporované domácími masmédií, že dojde k nutnému rozdělení společných rodin a na vlastních hranicích se budou stavět ploty a zátarasy z ostatných drátů. Ve veřejném mínění na Ukrajině, v Ruské federaci a jiných sousedních postsovětských republikách se proto zformovalo převládající pevné přesvědčení vyjadřující odpor k vybudování standardních hranic a hraničního režimu mezi postsovětskými republikami. Experti v těchto státech, kteří se specializují na problematiku mezinárodních vztahů a bezpečnosti, však vybudování takových státních hranic jednoznačně podporují.

³ Kromě ostrova „Zmijnyj“ jsou dnes sporné také otázky pěti menších ostrovů na řece Dunaj a vymezení hranice mezi Ukrajinou a Rumunskem na řece Tisa v Tjatičivském a Rachivském okrese na Zakarpatské Ukrajině.

Překročení tzv. nových hranic mezi Ukrajinou, Ruskem, Moldávií a Běloruskem není spojeno s vízovým režimem a debaty o jeho zavedení měly doposud výlučně akademický charakter. Naproti tomu je velice aktuální otázka (i když řešení se stále posouvá) používání výlučně zahraničních pasů při zahraničních cestách (prozatím při překročení tzv. nových hranic mohou občané používat tzv. vnitřní pasy těchto zemí, což je obdoba občanských průkazů České republiky). Současně ve vztazích mezi Ukrajinou a Pridněstrovskou moldavskou republikou se zachoval takový „rudiment“ jako možnost používání občany Pridněstroví pasů z období Sovětského svazu při jejich zahraničních cestách na Ukrajinu. Tento „rudiment“ je důsledkem skutečnosti, že pasy separatistické Pridněstrovské moldavské republiky jsou považovány na Ukrajině za nelegitimní a kromě toho velká většina obyvatel Pridněstroví nemá občanství Moldávie anebo jiné mezinárodně uznávané občanství⁴.

Klíčovými z hlediska geopolitického jsou pro Ukrajinu její „nové hranice“ s Ruskou federací. Praktické řešení otázek vzniklých při vymezování této hranice se započalo až v roce 1998. V rámci Ministerstev zahraničních věcí Ukrajiny a Ruské federace byly vytvořeny příslušné odborné komise, které se věnovaly problematice delimitace státních hranic. Práce těchto odborných komisí trvala čtyři roky a byla završena podpisem rusko-ukrajinské Dohody o státních hranicích.

Ukrajinská strana současně požadovala, aby po delimitaci státní hranice následovala její demarkace (tj. aby v místech delimitované státní hranice byly instalovány pohraniční znaky a symboly, říční bóje apod.). Podle mínění ukrajinských expertů tento postup vymezování státních hranic je aprobovaný a odpovídá mezinárodním standardům, zvláště mezi zeměmi Evropské unie⁵.

Ruská strana se zpočátku procesu demarkace hranic všemožně bránila, protože podle jejího názoru demarkaci státní hranice se znesnadní malý pohraniční styk mezi obyvateli obou sousedních republik. Od roku 2002 se pozice Ruské federace v otázce demarkace rusko-ukrajinské hranice začíná radikálně měnit a ruští političtí lídři jsou dnes jednoznačnými stoupenci potřeby demarkace ruské státní hranice. Změna pozice ruské strany je jednou z konsekvencí nové strategie národní bezpečnosti Ruské federace, která zohledňuje potřebu boje proti mezinárodnímu terorizmu. Je nabíledni, že dobře chráněná a stabilní linie státních hranic je důležitým předpokladem úspěšného boje proti hrozbám mezinárodního terorizmu.⁶ Ve vztazích Ukrajiny a Ruské federace však zůstává doposud nevyřešena otázka vytyčení státní hranice v Azovském moři a v Kerčském průlivu, její delimitace a demarkace má mimořádný význam pro národní bezpečnost obou států, protože na této hranici se setkávají

⁴ Od 31. ledna 2002 republika Moldova zavedla nové zahraniční pasy a obyvatelé Pridněstrovské republiky tak fakticky byli zbaveni možnosti vycestovat do zahraničí, protože všechna akreditovaná diplomatická zastupitelstva v Moldavsku vydávají vízové dokumenty jenom občanům mezinárodní komunitou uznaných států. Mnozí obyvatelé Pridněstrovské moldavské republiky se proto různými legálními či nelegálními cestami snaží získávat moldavské, ruské anebo ukrajinské občanství. Ukrajina je v současnosti jediným státem, který uznává sovětské pasy s úředním záznamem o trvalém pobytu občana na území Pridněstrovské moldavské republiky. Skutečnost, že Ukrajina uznává tyto sovětské pasy jako oficiální dokument, komplikuje její vztahy s Republikou Moldova. Filipenko A. Kordon bez zamka For-na.com/http://ukr.for-ua.com/2002/01/22/154034 htm/.

⁵ Na kordonu zarosti koljuči. Ne rosti tam koljučamu drotu? //Dzerkalo tižnja – 27. kvitnja 2002, <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/391/34657/>

⁶ Ruský prezident V. Putin v létě tohoto roku přiznal, že Ruská federace začala budovat systém ochrany svých státních hranic fakticky až v roce 2002 a celý tento proces by měl být završen v roce 2007, přičemž se předpokládá, že do systému ochrany státních hranic Ruské federace bude v uvedeném období investováno celkem 67 ml. rublů.

politicky velice výbušné oblasti – ukrajinský poloostrov Krym a ruská část Kavkazu. V případě, že i nadále státní hranice v Azovském moři a Kerčském průlivu nebude vytyčena, eventuelně Ukrajina přistoupí na návrh Ruské federace, aby Azovské moře podléhalo jenom společnému využití a kontrole ze strany Ukrajiny a Ruské federace – bez vytyčení státní hranice (a symptomy takového postojе Ukrajiny jsou stále evidentnější), zpochybní se tím východisková vyjednávací pozice Ukrajiny, že se bude důrazně zavazovat za stejný právně-politický statut všech úseků své státní hranice.⁷

Poslední ze série tzv. nových hranic je státní hranice Ukrajiny a Běloruska. Narozdíl od Ruské federace Bělorusko od počátku souhlasilo s vytyčením standardní hranice (ukončila se již její delimitace) a po ratifikaci příslušné ukrajinsko-běloruské mezivládní dohody (Bělorusko podmiňuje ratifikaci této mezivládní dohody splacením ukrajinského dluhu Bělorusku: dluh měl vzniknout ještě v dobách bývalého SSSR, dnešní ukrajinská vláda však existenci dluhu zpochybňuje), která se v důsledku běloruského postojе odkládá již osmý rok, bude možné začít k demarkační práci na této hranici.

Podle údajů Státní pohraniční služby Ukrajiny byla za období od získání nezávislosti Ukrajiny vytvořena potřebná infrastruktura na čtyřech tisících kilometrech státních hranic, a proto v průměru připadá jedna hlídka pohraniční stráže na 25 km státní hranice, což podle mínění ukrajinských expertů odpovídá evropským standardům (*Marčenko, 2003: 18*).

Tato optimistická statistika však nemůže zakrýt velké problémy, které má v současnosti ukrajinský stát v oblasti ochrany svých státních hranic. V důsledku rozpadu SSSR se až dvě třetiny státních hranic Ukrajiny – celkem více než 4,5 tisíce km státních hranic – dostaly do situace, že nebyly adekvátním způsobem právně vymezeny, vybaveny potřebnou infrastrukturou a lidskými zdroji k jejich ochraně.

Ukrajina se tak doslova ze dne na den stala „zemí otevřenou“ pro masivní příliv nelegálních migrantů ze zahraničí, ale také zbraní, narkotik a pašovaného zboží, které nepodléhá náležité kontrole státních orgánů Ukrajiny.

Situace ohledně ochrany státních hranic Ukrajiny se za uplynulé období určitě zlepšila, výraznou pomoc v tomto směru vykazuje také Evropská unie, například zvláště co se týče ochrany ukrajinsko-moldavské hranice. Velkým problémem však zůstává, a to bez ohledu na nedávno deklarovaný souhlas Ruské federace provést delimitaci a demarkaci rusko-ukrajinské hranice, právě situace na mnohých úsecích této hranice, kde se místy vede opravdový ozbrojený boj mezi strukturami organizovaného zločinu (tyto disponují také například obrněnou technikou) a pohraničními orgány o to, kdo bude kontrolovat pohyb pašovaného zboží a lidí na ukrajinsko-ruské hranici⁸ (*Pritykin, 2005: 8*).

⁷ Předmětem politických sporů mezi Ukrajinou a Ruskou federací je také otázka Sevastopolu. Konzervativní kruhy zastoupené také v Parlamentu Ruské federace spekulují s tvrzením, že Sevastopol v roce 1956, kdy se Krym předával pod jurisdikci Ukrajinské sovětské socialistické republiky nebyl administrativní součástí Krymu, a proto nemůže být ani součástí dnešní Ukrajinské republiky. Sevastopol je pro tyto kruhy významný nejen z hlediska teritoriálního, ale také jako základna, Černomořské flotily Ruské federace a relikv slavných ruských bojových tradic.

⁸ Takové konflikty různé intenzity, například probíhají na území Luganské oblasti, hraničící s Ruskou federací, (prochází tady 750 km státní hranice) do roku 2003. Pašuje se oběma směry, především ropa, cukr, mouka. Představitelům organizovaného zločinu se úspěšně daří vyhnout se případné trestné odpovědnosti s poukazem na skutečnost, „že oni si jenom spletli cesty“, protože státní hranice není v těchto místech adekvátně vyznačena – chybí potřebná upozornění, že se nacházíte v prostoru státních hranic apod.

Případy korupce se však dotýkají nejenom příslušníků Pohraniční stráže Ukrajiny, ale také pohraničnicků států sousedících s Ukrajinou. Polské zdroje například informovaly o domácí skupině organizovaného zločinu, která převážela nelegální migranty (občany asijských zemí) z Ukrajiny do Polska a dále tranzitem do západní Evropy. Tento „přeshraniční převoz“ uskutečňovala prostřednictvím vojenských helikoptér a jeho organizaci zabezpečovali vojenští piloti ve spolupráci s polskými pohraničnickými (*Rozšírennja Evropejskogo Sojuzu: 2004, s. 251*).

2. 6. Základní charakteristiky migrace z Číny a ze zemí Maghrebu směřující do států EU

Neoklasická ekonomická teorie postuluje, že základním stimulem procesů mezinárodní migrace jsou ekonomické faktory: stav nabídky a poptávky v oblasti pracovní síly, rozdíly v platech v mateřské a hostitelské zemi migranta (*Menšiny a migranti v České republice: 2001, s. 74,94-95*).

I když nelze tato východiska absolutizovat (existují i jiné teorie mezinárodní migrace), určitý „raison d'être“ neoklasické teorie je nezpochybnitelný a je potvrzován například skutečností, že sekundární segment trhu práce v industriálně a postindustriálně rozvinutých státech světa „obsazují“ migranti z rozvojových zemí, jenž jsou ochotní vykonávat méně placené, fyzicky náročné, zdraví nebezpečné a z pohledu majoritní populace neprestížní a ponižující práce, a proto také hlavní vektor mezinárodních migračních procesů již po mnoho desetiletí směřuje z ekonomicky poddimenzovaného jihu naší planety do oblasti ekonomicky vyspělého severu s jeho „zlatou miliardou obyvatel“.

Z hlediska celosvětových migračních procesů hlavní „donorskou“ zemí je nejlidnatější stát světa Čína. Podle expertních odhadů (Huang Runlong, 2001) v období let 1978 – 1995 každoročně migrovalo za hranice své země 100 000 – 180 000 Číňanů, přičemž podíl nelegálů byl asi 20 %; většina z nich (až 68 %) směřovala do Severní Ameriky.⁹ Celkový počet legálních čínských migrantů, jejichž destinací byly vysoce vyspělé země, tak mohl dosáhnout za uvedené období 1,5 mil. – 2 mil. lidí, a v méně rozvinuté země (Thajsko, Malajsie, Filipíny, Indonésie) přibližně 200 tis. lidí (*Zhjuang Guotu, 1997*).

Působení čínských migrantů v České republice sice již bylo věnováno několik studií,¹⁰ avšak obecné povědomí domácí vědecké i laické veřejnosti o čínské migraci jako o fenoménu celosvětového dosahu je malé. Pokusíme se proto přiblížit některé skutečnosti, jež ozřejmí sociální a politický kontext čínského „migračního boomu“, s jehož důsledky budou také země EU v příštím období ve stále větší míře konfrontovány.

V roce 2000 „Všečínské shromáždění lidových zástupců“ (čínský parlament) zformulovalo novou zahraničně-politickou strategii Číny pod názvem „Musíme vyjet za hranice naší země“. Jednou z metod realizace této strategie je snaha o maximální využití potenciálu rostoucí

⁹ Do Spojených států však přijíždějí především migranti z Mexika a z jiných latinskoamerických zemí. Americké úřady ročně vydávají 0,06 miliónů imigračních víz, evropské státy 0,12 miliónů vstupních víz pro imigranty..

¹⁰ Problematice čínské komunity v ČR se věnuje L. Obuchová z AV ČR.

čínské migrace a činnosti čínských krajanských seskupení ve světě pro účely zahraničně-politické expanze Číny.¹¹ Cílem této strategie je výrazně posilnit pozice Číny na světovém trhu práce. Čína disponuje, jak uvádějí její oficiální zdroje, jednou třetinou všech pracovníků na naší planetě. Za hranicemi Čínské republiky (na světových trzích práce) působí jenom 2 % – 3 % čínských pracovníků. Politické vedení Číny vytyčilo úkol „obsadit čínskými pracovníky v nejbližším období až 10 % světového trhu práce.

Od roku 2000 počet legálních soukromých cest Číňanů rapidně vzrostl a dosahuje v průměru 5,6 mil. výjezdů za hranice ročně. Expanze čínských migrantů na světový trh práce úzce souvisí s převisem nabídky nad poptávkou po pracovní síle v podmínkách dnešní čínské ekonomiky. Lze očekávat, že i v několika příštích desetiletích podíl osob ve věkové skupině 16 – 65 let (jedná se o skupinu práceschopného obyvatelstva) bude více než 70 %. To znamená, že Čína disponuje obrovským rezervoárem pracovní síly a proto emigrační procesy z území tohoto státu budou stále více eskalovat.

Specifika současné čínské mezinárodní migrace lze spatřovat v několika skutečnostech: a) v podpoře vzniku a fungování krajanských sdružení ze strany čínské vlády, b) v zapojení krajanských sdružení do procesu řešení konkrétních úkolů zahraničně ekonomické strategie Čínské lidové republiky, c) ve vytváření multilaterálních vztahů mezi čínskými krajanskými sdruženími pod „kuratelou“ Pekingu.

Řízení a koordinace činnosti čínských krajanských sdružení spadá do kompetence Státní rady Čínské lidové republiky (vlády ČLR) a jejího Výboru pro otázky spolupráce s Číňany žijícími v zahraničí (chuacjao).

Strategie „Musíme vyjet za hranice naší země“ má za úkol řešit řadu ekonomických problémů, jež jsou pro současnou Čínu mimořádně důležité: a) zabezpečit rozšíření odbytišť pro čínské výrobky, b) podpořit zvýšení dovozu surovinových zdrojů, které jsou nutné pro fungování čínského průmyslu, c) zvýšit příliv kapitálu a vědecko-technických inovací ze zahraničí.

V důsledku nové, proemigrační politiky čínské vlády nejenom stoupá meziročně počet výjezdů Číňanů do zahraničí; nelze ztráct ze zřetele také důležitou skutečnost, že v zemi je 200 mil. – 300 mil. dlouhodobě nezaměstnaných pracovníků, přičemž čínský stát v tradicích konfucianství odmítá modely evropské sociální politiky a ponechává tíhu péče o sociálně potřebné jednotlivým rodinám. Multigenerační rodina jako pilíř společnosti je však v dnešní Číně oslabována pokračováním maoistické populační politiky pod heslem: „každá nová

¹¹ V rámci analýzy migračních procesů, zvláště v souvislosti s využitím koncepce migračních sítí (sociálního kapitálu migrantů) je nutno rozlišovat mezi pojmy: migrační komunita, etnická diaspora migrantů, krajanské seskupení migrantů.

- a) Migrační komunita představuje specifickou formu existence etnosu, který se snaží za všech okolností zachovat si v hostitelské zemi především svoji původní etnickou svébytnost,
- b) diaspora je část etnosu, která se v důsledku různých historických příčin ocitla ve své nové vlasti (hostitelské zemi), avšak zůstává v ní uchována touha vrátit se do země svých předků,
- c) krajanské seskupení migrantů reprezentuje současné aspirace migrační komunity a diaspory, a to proto, že se snaží z jedné strany uchovat si svoji etnickou identitu, z druhé strany cílevědomě rozšiřovat a upevňovat své pozice (ekonomické, politické, kulturní) v hostitelské zemi. Pojem krajanské seskupení je plně adekvátní právě pro expanzivní působení soudobých čínských migrantů.

rodina může mít maximálně jedno dítě.“ Mění se také význam přeshraničního obchodu Číny se sousedními státy – Mongolskem, Ruskou federací a Jižní Koreou.¹²

Původně tento „malý“ přeshraniční obchodní styk byl označován oficiálními čínskými místy hanlivými epitety. Po schválení nové proemigrační politiky byla tato forma obchodování rehabilitována a je čínským establishmentem podporována. Podle některých odhadů objem malého přeshraničního obchodu mezi Čínou a Ruskem v roce 2002 dosahoval úrovně 10 mld. amerických dolarů a byl prakticky stejný jako oficiální objem obchodní výměny mezi těmito státy. V rámci malého přeshraničního obchodního styku Číňané obchodují v první řadě s levným zbožím nízké kvality nesplňujícím často elementární zdravotně- bezpečnostní evropské normy). Tyto výrobky jsou produkovány malými podniky na čínském venkově, jež zaměstnávají desítky milionů místních obyvatel.

Současně s těmito procesy se mění také role a funkce krajanských seskupení jak v Evropě, tak na jiných kontinentech. Krajanská seskupení a firmy působící na jejich bázi se v současnosti především specializují na činnosti jež umožňují novým migrantům z Číny, aby se relativně rychle etablovali ve své nové, hostitelské zemi – zabezpečují vybavení všech potřebných dokumentů, které umožňují příjezd a legalizaci pobytu nových migrantů, přičemž nabízejí rozmanité migrační destinace (země Schengenské zóny, Kanadu, USA, Austrálii, státy Afriky, Latinské Ameriky). Přestože si specializované čínské firmy účtují za „komplexní servis“ pro migranta z Číny, který se rozhodne usadit se v Evropě, 20 tisíc amerických dolarů, zájemců o migraci je dostatek.

Kromě toho se čínské firmy působící v jednotlivých státech světa pod kontrolou místního krajanského sdružení snaží za každou cenu ovládnout sektor turistiky pro příjždějící návštěvníky z Číny, a to takovým způsobem, aby čínští turisté využívali výhradně služeb krajanských firem. Veškerý zisk z pobytu čínských turistů v zahraničí se tak vrací do mateřské země.

Pokud to okolnosti umožňují, čínská krajanská sdružení všemožně napomáhají také masivnímu exportu strategických surovin z hostitelské země do své vlasti. Tento zahraničně-obchodní export surovin se někdy mění doslova v drancování místních zdrojů. Je tomu tak například na ruském Dálném východě, kde probíhá nelegální kácení lesů a vývoz dřevní hmoty do Číny v takové míře, že to vede k devastaci tohoto důležitého světového ekosystému. V téže době Čína vyhlásila pětileté moratorium na kácení svých lesů.

Lze tedy konstatovat, že jsme svědky zlomového momentu z hlediska celosvětového růstu čínské migrace a čínských krajanských sdružení, a proto je důležité průběžně sledovat dynamiku oficiálního (vládního) čínského stanoviska k této otázce (*Gelbras, 2002 : 20-38*).

Z hlediska migračních proudů , které směřují do států EU, je důležitá také oblast Maghrebu (Maroko, Tunisko, Alžír) a subsaharské Afriky, a to z důvodu historie koloniální závislosti, která západní Evropu a africký kontinent propojuje a sblížuje. První vlna ekonomické

¹² Nutno poznamenat, že působení čínských pracovních migrantů v zahraničí vyvolává také celou řadu konfliktních situací. Tak tomu je například v oblasti severovýchodní Asie , do které spadají území Severní Koreji, jižní Koreji, Číny, Ruské federace, Mongolska a Japonska, v němž se koncentruje 27 % světové populace a 12 % všech migrantů světa. Mongolové se například bojí dominance čínských trhovců v místní ekonomické aréně. Rusy znepokojuje čínská ekonomická expanze na Dálný Východ, v níž vidí hrozbu teritoriální integrity Ruské federace. Japonsko a Jižní Korea zdůrazňují specifika své národní kultury a duchovní homogenitu svých společností a čínští migranti jsou v tomto kontextu vnímáni jako rušivý a nezvaný element.

migrace ze zemí Maghrebu, začínající na počátku 60. let minulého století se rekrutovala z prostředí tamější vzdělané venkovské, mužské populace (přičemž ženy a děti migrujících pracovníků zůstávaly v mateřské zemi) a předpokládalo se, že tito migranti po ukončení svého pracovního kontraktu se vrátí do své původní vlasti. To se však nestalo. Například ve Francii,¹³ která představuje nejdůležitější migrační destinaci pro obyvatele ze zemí Maghrebu se od roku 1974 začala provádět politika slučování rodin (Fargues, 2003: 125-143), jež umožňovala dostatečně finančně zabezpečeným imigrantům, aby si přivezli do Francie také svoji manželku a děti.

Integrální součástí masivní pracovní migrace do Francie (ale též například do Itálie, Španělska či jiných států) ze zemí Maghrebu je také její nelegální komponent. Skutečné rozměry nelegální migrace však lze jenom odhadovat (poznávat migrační procesy, a to ve všech podobách totiž znamená vstupovat do osobního života miliónů lidí, což dává tomuto poznávání punc „věčného tajemství“) například na základě skutečnosti, že v posledních dvou desetiletích minulého století požádalo o dodatečnou legalizaci svého pobytu více než půl miliónu nelegálních migrantů ve Francii, Španělsku a Itálii (*Kamel Kateb, 2006: 146*).

Státy Maghrebu jsou však nejenom zdrojovými zeměmi z hlediska procesů mezinárodní pracovní migrace, nýbrž minimálně v posledním desetiletí se Maroko, Tunis, Alžírsko, ale také Libyjská lidová džamahirije stávají důležitou přestupní stanicí (zónou tranzitu) pro statisíce nelegálních emigrantů z afrických států, nacházejících se na jih od Sahary kteří se rozhodli najít svůj ekonomický blahobyt v Západní Evropě.

Na tuto zásadní změnu statusu zemí Maghrebu upozornilo oficiální sčítání lidu v Alžírsku v roce 1998. Tak například v městě Tamanrasset, které se nachází v jižní části Alžírské

¹³ Francie je známa svojí kosmopolitností, která pramení z dlouhé imigrační historie. Když přijedete do Francie, tzv. zcela původního Francouze musíte chvíli hledat mezi změtí různých národností. Migrační vlny ve Francii probíhaly postupně. Nejprve se do Francie uchýlovali lidé z bývalých francouzských kolonií (Indočína, Afrika), lidé z frankofonních oblastí. Po roce 1989 dochází k dalšímu přívalu migrantů z oblasti bývalých komunistických zemí. Na počátku tohoto tisíciletí bylo evidováno 100 000 migrantů ročně. Toto číslo je však velmi nepřesné, protože se započtením ilegálních přistěhovalců může vzrůst až na 200 000 přistěhovalců ročně. Hlavní menšiny ve Francii tvoří populace arabského a afrického původu ze zemí Maghrebu a subsaharské Afriky (55 % celkové populace Francie, země „galského kohouta“ má asi 60 miliónů obyvatel). Podle statistik ze zemí Maghrebu ve Francii žije 1,5 miliónů Maročanů, 0,8 miliónů Alžířanů, 0,35 miliónů Tunisánů – 85 % veškeré emigrace ze zemí Maghrebu žije ve Francii. Počet dětí, které se těmto migrantům narodily ve Francii tyto statistické údaje nezohledňují (Lebon, 2002), *Migrations et naturalisation en France*, Paris La Documentations Française, s. 118). Dále 30 % francouzské populace tvoří menšina pocházející ze zemí EU. Méně početnou část pak tvoří Asiaté a Američané. Přijímání imigrantů jiných kultur a náboženství není jednoduché, zvláště když se dnes, především ze strany arabského etnika (ve Francii jako v křesťanské zemi je druhou nejpočetnější konfesí islám s více než 5 mil. vyznavačů, a to z řad přistěhovalců) ozývají hlasy po rovnoprávnosti a další požadavky pro migrační menšiny. Francouzská společnost si svojí kulturou otevřeností způsobila problémy, které se od poslední vlny občanských nepokojů na podzim roku 2005, jejichž iniciátory byli přistěhovalci z afrického kontinentu, stále více vyhrcoují. Proto nástupnictví francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho a jeho pravicové strany „Svaz pro lidovou většinu“ (UPM) do vlády přináší zpřísnění zákonů v oblasti migrace. V praxi to znamená, že integrace migrantů dnes již ve Francii není považována za žádoucí proces, který stát podporuje, ale za povinnost přistěhovalce, kterou stát vynucuje (známé jsou například výroky N. Sarkozyho ještě jako ministra vnitra Francie, adresované nepřizpůsobivým a agresivním migrantům z francouzských předměstí „Komu se Francie nelíbí, může odejít“ nebo „Lidé, košerují ve svých bytech ovce, nemají ve Francii co pohledávat“). Kromě toho se do budoucna omezuje přistěhovalectví na základě rodinných pout z důvodu, že rychle roste počet sňatků cizinců s francouzskými občany, který se zvýšil z 15 000 v roce 1997 na 50 000 v roce 2004. V současnosti jsou tyto sňatky nejčastějším důvodem imigrace (sňatkově „nejaktivnější“) jsou občané afrických zemí (Alžírsko, Maroko až 70 % sňatků, ale také Číňané a Turci), což budí podezření, že se jedná často o fingoaná manželství, a proto je rodinná migrace v současné Francii výrazně ztížena.

sahary, počet místních obyvatel vzrostl z 3 000 lidí v roce 1966 na 65 397 lidí v roce 1998. Absolutní většinu tohoto počtu představovali přistěhovalci z Nigérie a republiky Mali. Podobný skokový růst obyvatelstva byl zaznamenán i v jiných alžírských městech. – Messaoud, Hassi R'mel, Ouarqon. Následně se ukázalo, že analogický demografický přírůstek obyvatelstva za přispění afrických přistěhovalců se odehrál také v mnohých sídelních centrech v Maroku a Tunisu.

Nelegální migranti ze států tropické Afriky (Senegal, Nigérie, Kongo, republika Mali) se soustřeďují především ve španělských enklávách na území Maroka – Ceuta a Mellila, v očekávání možností „překročit“ Středozemní moře, které je odděluje od zaslíbených evropských břehů. Právě v těchto dvou španělských enklávách je vytvořena nejrozšířenější síť kriminálních převaděčských skupin, organizujících nelegální migraci Afričanů do Evropy. Dříve hlavní překážkou pro nelegální africké emigranty představovalo překročení evropských hranic. V roce 1995 však země Maghrebu podepsaly tzv. Barcelonskou konvenci, kterou se zavázaly spolupracovat s evropskými státy v rámci boje proti nelegální migraci v oblasti Středozemního moře. Recipročně země Maghrebu za tuto svoji angažovanost získávají ekonomickou pomoc ze strany EU. Státní orgány Maroka, Alžírsko a Tunisko jsou tedy bytostně zainteresovány aktivně se podílet na boji proti nelegální migraci.

Nelegální převaděčství migrantů se uskutečňuje přes libyjské území. Ještě v Africkém rohu jsou potenciální zájemci o emigraci organizováni do skupin, jež se skládají z velké části z vysokoškolsky vzdělaných Somálců, Etiopců. Sudánců, kteří přesně ví, ke které pracovní příležitosti v Evropě mají namířeno (oběti etnických čistek z Darfuru, válek v Kongu a Nigérii v takových skupinách jsou však zastoupeny minimálně, protože nemají tisíce dolarů, aby zaplatili převaděčům).

Solventní zájemci o emigraci jsou následně převáděni přes libyjskou hranici a dál na pobřeží. Tam jsou vypravováni ze dvou míst: z Marsiny na italský ostrůvek Lampedusa, a ze Zlily pak na Sicílii. V cestě jim však stojí Malta. Tamější námořnictvo každodenně zajišťuje dva čluny. Uprchlíci totiž i za hezkého počasí žádají tísňovou pomoc. Zemí jejich snů je ale Itálie. Proto Malťané, když je hezky a „boat people“ nejsou v tísni doprovázejí je do italských vod. Povinností maltské pobřežní služby je všechny migranty zachraňovat. Proto v této oblasti permanentně probíhají velké námořní operace, nasazují se helikoptéry, letadla, lodě aby zachraňovaly uprchlíky. Pokud se uprchlíci nakonec dostávají do Itálie, jsou po měsíci pobytu v uprchlických zařízeních propouštěni jako azylanti do vnitřního pracovního trhu EU (*Hybášková, 200: 9*). Za podobných dramatických a životu nebezpečných okolností se afričtí uprchlíci snaží proniknout též na Kanárské ostrovy a odtamtud do Evropy. Situace na Kanárských ostrovech je z důvodu obrovského množství nelegálních afrických migrantů mnohdy nezvládnutelná, a tak jsou vysílány na pomoc policejní pořádkové jednotky z dalších států EU. Minulý rok se účastnily takové operace též policejní sbory ze Slovenské republiky.

2. 7. Trestná činnost cizinců a migrační procesy - statistický přehled

Statistický přehled v této kapitole jednak navazuje na statistické informace o trestním stíhání a trestné činnosti cizinců a počtu obviněných a odsouzených cizích státních příslušníků ve věznicích v České republice publikované ve studii „Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích“ (*Scheinost, 2004*), jednak přináší další statistické informace o

migračních procesech, které představují širší rámec mezinárodního pohybu osob. V textu byly využity podklady Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie a Vězeňské služby ČR.

2. 7. 1. Migrační procesy

Migrací v tomto textu rozumíme mezinárodní pohyb osob mezi jednotlivými státy, tj. konkrétně do a z České republiky. Kromě dílčích osobních motivů (studium v zahraničí, následování životního partnera apod.) jsou základní příčinou mezinárodní migrace ekonomické důvody, snaha o lepší hmotné životní podmínky a o zvýšení životní úrovně, ale také i závažné důvody vycházející z obecné potřeby zajištění bezpečného života, která v důsledku probíhajících ozbrojených konfliktů v různých částech světa tam nemůže být naplněna. Mezinárodní migrace je důsledkem i průvodním jevem globalizačních procesů 20. a 21. století.

Legální migrace je takovým pohybem osob, který jednotlivé státy umožňují, kontrolují a případně i podporují v rámci své platné legislativy. Pohyb osob, který neodpovídá zájmům státu, vymyká se jeho zákonům a kontrole, a který je - v případě odhalení - podroben správní represi, je migrací nelegální.

Tabulka 1: Legální migrace – přeshraniční pohyb na hraničních přechodech ČR

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Odbaveno osob na stát.hranicích ČR (příjezd + odjezd, v mil. osob)	211	290	282	310	304	290	278	281	277	264	260	263	271	272
z toho cizinců (v mil. osob)	146	199	192	214	213	204	199	205	204	196	189	190	199	199
Cizinci vraceni z hraničního přechodu na příjezdu do ČR (v tis. osob)	n.	n.	65	92	98	97	102	111	95	85	80	51	6	3

Vysvětlivky:

n. - nesledováno

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Tabulka 1 obsahuje přehled legální migrace jako přeshraničního pohybu osob odbavených na hraničních přechodech České republiky v letech 1993-2006. V tomto období bylo každoročně odbaveno kolem 200 milionů cizinců, v roce 2006 to bylo 198,7 milionu osob.

Na legální, ale i na nelegální migraci je věcně navázána problematika žádostí migrujících osob o mezinárodní ochranu (azyl), a tyto žádosti si migrující cizinci podávají i v České republice. Po maximu žádostí v roce 2001 (18 tis. osob) dochází k poklesu, v roce 2006 požádalo o mezinárodní ochranu 3016 osob. Počet osob, kterým byla mezinárodní ochrana poskytnuta, po poklesu ve druhé polovině 90. let opět narůstá, a v roce 2006 byl azyl udělen 268 žadatelům (viz tabulka 2).

Tabulka 2: Legální migrace - žadatelé o mezinárodní ochranu (azyl) v ČR

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Žadatelé o azyl v ČR *	2207	1187	1417	2211	2109	4086	7220	8788	18082	8480	11369	5459	4021	3016
Meziroční změna situace: v počtu osob		-1020	230	794	-102	1977	3134	1567	9301	-9608	2916	-5937	-1438	-1005
v %		-46,2	19,4	56,0	-4,6	93,7	76,7	21,7	105,8	-53,1	34,4	-52,1	-26,3	-25,0
Azyl udělen* (počet osob)	250	116	59	162	96	78	80	134	83	98	208	142	251	268
Meziroční změna situace: v počtu osob		-134	-57	103	-66	-18	2	54	-51	15	110	-66	109	17
v %		-53,6	-49,1	174,6	-40,7	-18,8	2,6	67,5	-38,1	18,1	112,2	-31,7	76,8	6,8
Podíl udělených azylů k počtu žadatelů (v %)	11,3	9,8	4,2	7,3	4,6	1,9	1,1	1,5	0,5	1,2	1,8	2,6	6,2	8,9

Vysvětlivky:

* - údaje ze statistické zprávy OAMP MV ČR
od 1.1.2002 účinnost zákona č. 2/2002 Sb.

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006.
Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Nejčtenější státní příslušnosti osob, které v České republice žádají o mezinárodní ochranu, uvádí tabulka 3.

Tabulka 3: Žadatelé o mezinárodní ochranu v ČR, azylanti a legální migrace -15 nejčtenějších státních příslušností osob (shodné období roku 2005/2006)

Období roku	1.1.-31.12.2005		1.1.-31.12.2006		Změna oproti předchozímu období	
	v počtu osob	v %	v počtu osob	v %	v počtu osob	v %
Žadatelé o azyl v ČR za období*	4021	100,0	3016	100,0	-1005	-25,0
z toho: azyl v ČR udělen	251		268		17	6,8
Podíl přiznaných azylů k počtu žadatelů (v %)	6,2		8,9		206	42,4
z žadatelů nejvíce zastoupeni občané (řazeno sestupně podle počtu osob v roce 2006)						
Ukrajiny	987	24,5	571	18,9	-416	-42,1
Egypta	7	0,2	422	14,0	415	5928,6
Kazachstánu	33	0,8	236	7,8	203	615,2
Běloruska	216	5,4	174	5,8	-42	-19,4
Ruska	260	6,5	171	5,7	-89	-34,2
Vietnamu	208	5,2	124	4,1	-84	-40,4
Číny	287	7,1	114	3,8	-173	-60,3
bez státní příslušnosti	73	1,8	100	3,3	27	37,0
Nigérie	78	1,9	96	3,2	18	23,1
Mongolska	119	3,0	95	3,1	-24	-20,2
Kyrgyzstánu	35	0,9	85	2,8	50	142,9
Iráku	47	1,2	80	2,7	33	70,2
Turecka	33	0,8	66	2,2	33	100,0
Alžírská	53	1,3	57	1,9	4	7,5
Indie	342	8,5	55	1,8	-287	-83,9

Vysvětlivky:

* - údaje OAMP MV ČR

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006.
Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Nejčtenějšími žadateli o mezinárodní ochranu byli v roce 2006 občané Ukrajiny (571 osob), přestože jejich počet meziročně poklesl (o 416 osob). V důsledku vnitřního vývoje se výrazně zvýšil počet žadatelů z Egypta (o 415 osob). Řízení spojené s žádostí o mezinárodní ochranu, během kterého je již ochrana také poskytnuta i při konečném nevyhovění žádosti, je však často zneužíváno osobami zadrženými při nelegální migraci k účelovému umožnění pobytu na území České republiky.

V roce 2006 bylo při nelegální migraci přes státní hranice České republiky zjištěno 4371 osob. Tabulka 4 uvádí údaje za jednotlivé měsíce roku.

Tabulka 4: Nelegální migrace v jednotlivých měsících roku 2006

Měsíc roku 2006	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Celkem
Celkem zjištěno osob:	877	776	1026	941	826	879	1091	1139	1165	1002	925	841	11488
v tom: nelegální migrace přes státní hranice ČR	317	273	352	312	321	384	528	379	517	386	312	290	4371
porušování pobytového režimu	560	503	674	629	505	495	563	760	648	616	613	551	7117

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Celkový počet zadržených osob nelegálně migrujících přes státní hranici České republiky klesá od roku 1998, kdy dosáhl 44672. Do roku 2006 klesl na zhruba desetinu tohoto počtu, na 4371. K největšímu poklesu došlo mezi lety 2004 a 2005, o 5006 osob (viz Tabulka 5). Kromě nelegální migrace přes státní hranici je nelegální migrační aktivitou porušování pobytového režimu, které má charakter nelegální migrace ve vnitrozemí. Jde o překračování doby pobytu při udělení krátkodobých víz, případně o zneužití jejich udělení k nelegálnímu zaměstnání. Počet případů porušování pobytového režimu dosáhl maxima v roce 2000 (22355), a po několikaleté stagnaci na úrovni kolem 20 tisíc případů začal rovněž klesat až na 7117 případů v roce 2006.

Tabulka 5: Nelegální migrace od roku 1993

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Celkem zjištěno osob							44295	55075	42143	34314	34556	27391	15489	11488
meziroční změna								x	-12932	-7829	242	-7165	-11902	-4001
změna v %								x	-23,5	-18,6	0,7	-20,7	-43,5	-25,8
v tom: přes státní hranice ČR	43302	20480	19172	23705	29339	44672	32325	32720	23834	14741	13206	10695	5689	4371
meziroční změna		-22822	-1308	4533	5634	15333	-12347	395	-8886	-9093	-1535	-2511	-5006	-1318
změna v %		-52,7	-6,4	23,6	23,8	52,3	-27,6	1,2	-27,2	-38,2	-10,4	-19	-46,8	-23,2
porušování pobytového režimu							11970*	22355	18309	19573	21350	16696	9800	7117
meziroční změna								x	-4046	1264	1777	-4654	-6896	-2683
změna v %								x	-18,1	6,9	9,1	-21,8	-41,3	-27,4

Vysvětlivky:

* - pouze za období VI.-XII.

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Tabulka 6 uvádí nejčteněji zastoupené státní příslušnosti nelegálně migrujících osob v České republice. Jak co se týká přeshraničního pohybu, tak porušování pobytového režimu, nejčteněji se těchto deliktů dopouštějí občané Ukrajiny - v 654 případech u nelegální migrace přes státní hranici a v dokonce v 4853 případech porušování pobytového režimu. Česká republika je pro Ukrajince cílovou zemí, kde je pro ně důvodem porušování pobytového režimu většinou nelegální zaměstnání.

Tabulka 6: Nejčteněji zastoupené státní příslušnosti nelegálních migrantů v ČR v roce 2006

1.1.-31.12.2006	zjištěno osob	v %
Nelegální migrace přes státní hranice ČR	4371	100,0
v tom: občané ČR	695	15,9
cizinci	3676	84,1
z toho 10 nejčteněji zastoupených státních příslušností		
Ukrajina	654	15,0
Polsko	460	10,5
Německo	289	6,6
Čína	241	5,5
Rusko	186	4,3
Moldavsko	146	3,3
Vietnam	136	3,1
nezjištěno	123	2,8
Irák	112	2,6
Mongolsko	110	2,5
Porušování pobytového režimu - cizinci	7117	100,0
z toho 10 nejčteněji zastoupených státních příslušností		
Ukrajina	4853	68,2
Vietnam	518	7,3
Rusko	203	2,9
Bělorusko	195	2,7
Slovensko	140	2,0
Čína	127	1,8
Mongolsko	109	1,5
Moldavsko	106	1,5
Rumunsko	96	1,3
Bulharsko	61	0,9

Vysvětlivky:

kurzívou jsou uvedeny sousední státy ČR

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

V dlouhodobé časové řadě nelegálních migrantů za léta 1993-2006 se ukazuje, že jednou výraznou oblastí, z níž se tyto osoby rekrutují, je Ukrajina a Rusko, druhou je jihovýchodní Evropa (např. Bulharsko a Rumunsko), a další je geograficky vzdálenější oblast asijských zemí (zejména Vietnam a Čína).

Tabulka 7: Nelegální migrace přes státní hranice ČR v letech 1993- 2006 podle státní příslušnosti osob

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Celkem zjištěno osob	43302	20480	19172	23705	29339	44672	32325	32720	23834	14741	13206	10695	5689	4371
v tom: občané ČR	1537	1648	2040	2526	2014	1715	1948	1959	2744	2109	2081	1262	944	695
cizinci	41765	18832	17132	21179	27325	42957	30377	30761	21090	12632	11126	9433	4745	3676
z toho nejvíce zastoupení občané *														
Ukrajiny	191	382	574	746	842	985	1592	2265	758	559	575	878	612	654
Číny	984	121	251	677	784	1055	984	926	512	2301	2152	1009	261	241
Ruska	106	126	144	165	162	300	431	545	335	368	2912	3725	661	186
Moldavska	14	35	33	162	517	1105	1118	3010	1742	875	393	294	230	146
Vietnamu	902	323	644	256	477	1264	893	1826	1300	1074	550	237	121	136
nezjištěno	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	209	123
Iráku	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	35
Mongolska	18	2	6	7	8	17	5	67	24	34	51	121	188	110
Indie	412	163	612	362	550	1204	1613	2574	2706	1190	442	149	235	105
Rumunska	4096	1299	1488	2378	3879	4372	5796	4281	3911	255	158	152	127	96
Egypt	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	11
Turecka	576	417	1740	1690	873	602	475	350	204	88	92	91	124	77
Běloruska	14	32	30	27	62	94	121	176	106	68	48	63	154	76
Bulharska	4723	2380	2079	1936	1929	1691	1967	2323	669	294	206	162	216	72
Gruzie	17	18	6	8	5	4	25	148	1118	895	546	564	139	66

Vysvětlivky:

* - země řazeny sestupně podle počtu občanů v roce 2006

n. - neuvedeno

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Na poklesu nelegální migrace přes státní hranice mezi roky 2006 a 2005 se nejvíce podílel pokles nelegálních migrantů - cizinců ze třetích zemí (viz tabulka 8), a to o 1053 osob. Jejich absolutní počet 3120 osob představuje téměř 85% všech nelegálně migrujících cizinců.

Tabulka 8: Nelegální migrace přes státní hranice ČR- kategorie osob

Období	1.1.–31.12.2005		1.1.–31.12.2006		Změna oproti předchozímu období	
	v %	v %	v %	v %	v počtu osob	v %
Nelegální migrace přes státní hranice ČR						
zjištěno osob	5689	100,0	4371	100	-1318	-23,2
v tom občané ČR	944	16,6	695	15,9	-249	-26,4
cizinci	4745	83,4	3676	84,1	-1069	-22,5
z cizinců						
občané sousedních zemí	896	15,7	864	19,8	-32	-3,6
občané nesousedních zemí	3849	67,7	2812	64,3	-1037	-26,9
cizinci třetích zemí *	4173	73,4	3120	71,4	-1053	-25,2
občané EU	962	16,9	908	20,8	-54	-5,6

Vysvětlivky:

* - dle readmisních dohod

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Z teritoriálního hlediska byly v roce 2006 při nelegální migraci nejčastěji překračovány státní hranice České republiky s Německem (1009 osob), Polskem (964 osoby) a Rakouskem (958 osob). Na letištích ČR bylo při nelegální migraci zjištěno 544 osob (viz tabulka 9).

S nelegální migrací před státní hranice souvisí další nelegální aktivita, převaděčství.

Tabulka 9: Nelegální migrace přes hranice ČR s jednotlivými sousedními státy - cizinci

Období	1.1.-31.12.2005		1.1.-31.12.2006		Změna oproti předchozímu období	
	v %	v %	v %	v %	v počtu osob	v %
Zjištěno nelegálně migrujících osob	5689	100,0	4371	100,0	-1318	-23,2
z toho cizinců	4745	83,4	3676	84,1	-1069	-22,5
v tom: na hranici ČR						
s Německem	1164	24,5	1009	27,4	-155	-13,3
s Rakouskem	1387	29,2	958	26,1	-429	-30,9
s Polskem	1375	29,0	964	26,2	-411	-29,9
se Slovenskem	190	4,0	201	5,5	11	5,8
ve vnitrozemí	0	0,0	0	0,0	0	0
letišť ČR	629	13,3	544	14,8	-85	-13,5

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Z nelegálně migrujících osob, které byly zjištěny, jich bylo v roce 2005 převáděno 761, tj. 13,4% z celkového počtu 5689, a v roce 2006 to bylo 684, tj. 15,6% z 4371 osob (viz tabulka 10). Služby převaděčů využívají nejvíce Ukrajinci a také občané ze skupiny geograficky vzdálenějších zemí - Indie, Mongolska a Vietnamu.

Tabulka 10: Nelegální migrace přes hranice ČR s jednotlivými sousedními státy – převáděné osoby, nejčtenější státní příslušnosti

Období	1.1.-31.12.2005			1.1.-31.12.2006			Změna oproti předchozímu období	
	Celkem	z toho převáděných	v %	Celkem	z toho převáděných	v %	v počtu převáděných	v %
Zjištěno nelegálně migrujících osob	5689	761	13,4	4371	684	15,6	-77	-10,1
z toho 10 nejčtenějších státních příslušností *								
Ukrajina	612	116	15,2	654	221	32,3	105	90,5
Čína	261	159	20,9	241	104	15,2	-55	-34,6
Rusko	661	173	22,7	186	54	7,9	-119	-68,8
Irák	35	9	1,2	112	43	6,3	34	377,8
Egypt	11	2	0,3	93	35	5,1	33	1650,0
Moldavsko	230	69	9,1	146	35	5,1	-34	-49,3
Vietnam	121	23	3	136	35	5,1	12	52,2
Mongolsko	188	28	3,7	110	25	3,7	-3	-10,7
Indie	235	5	0,7	105	20	2,9	15	300,0
Bangladéš	3	1	0,1	29	12	1,8	11	1100,0

Vysvětlivky:

* - země řazeny sestupně podle počtu převáděných osob v roce 2006

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Obdobně můžeme sledovat delikty související s porušováním pobytového režimu, které bývají zjištěny buď ve vnitrozemí nebo až na hraničních přechodech při výjezdu z České republiky. Mezi 70-80% osob bývá zjištěno ve vnitrozemí (např. v roce 2006 to bylo 71,6%, resp. 5094 osob, srv. Tabulku 11), zbývajících 20-30% na hraničních přechodech (opět v roce 2006 to bylo 28,4%, resp. 2023 osob). Z nich nejvíc osob porušujících pobytový režim bylo zjištěno na hraničních přechodech s Polskem (v roce 2006 to bylo 1799 osob).

Tabulka 11: Nelegální migrace na území ČR - porušování pobytového režimu

Období	1.1.-31.12.2005			1.1.-31.12.2006			Změna oproti předchozímu období	
	Celkem	v %	v %	Celkem	v %	v %	v počtu osob	v %
Zjištěno událostí	8453			6299			-2154	-25,5
Zjištěno osob	9800	100,0		7117	100,0		-2683	-27,4
v tom: ve vnitrozemí ČR	7655	78,1		5094	71,6		-2561	-33,5
na hraničních přechodech při výjezdu z ČR	2145	21,9	100,0	2023	28,4	100,0	-122	-5,7
v tom na hraničním přechodu:								
s letištěm	169		7,9	136		6,7	-33	-19,5
s Německem	116		5,4	44		2,2	-72	-62,1
s Polskem	1806		84,2	1799		88,9	-7	-0,4
s Rakouskem	11		0,5	7		0,3	-4	-36,4
se Slovenskem	43		2,0	37		1,8	-6	-14,0

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Z hlediska státní příslušnosti osob, které se porušování pobytového režimu dopouštějí, jde zejména o Ukrajince (v roce 2006 o 4853 osoby), o Vietnamce (v roce 2006 o 518 osob) a o Rusy (v roce 2006 o 203 osoby). Občané Ukrajiny tvoří téměř 70% osob porušujících pobytový režim (viz tabulka 12).

Tabulka 12: Nelegální migrace na území ČR - porušování pobytového režimu, nejčtenější státní příslušnosti

Období	1.1.-31.12.2005		1.1.-31.12.2006		Změna oproti předchozímu období	
	Celkem	v %	Celkem	v %	v počtu osob	v %
Zjištěno osob porušujících pobytový režim	9800	100,0	7117	100,0	-2683	-27,4
z toho 10 nejčtenějších státních příslušností *						
Ukrajina	6838	69,8	4853	68,2	-1985	-29,0
Vietnam	598	6,1	518	7,3	-80	-13,4
Rusko	286	2,9	203	2,9	-83	-29,0
Bělorusko	298	3	195	2,7	-103	-34,6
Slovensko	166	1,7	140	2	-26	-15,7
Čína	311	3,2	127	1,8	-184	-59,2
Mongolsko	85	0,9	109	1,5	24	28,2
Moldavsko	167	1,7	106	1,5	-61	-36,5
Rumunsko	160	1,6	96	1,3	-64	-40,0
Bulharsko	63	0,6	61	0,9	-2	-3,2

Vysvětlivky:

kurzivou jsou uvedeny sousední státy ČR

* - země řazeny sestupně podle počtu převáděných osob v roce 2006

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006.

Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Migrační delikty cizinců vyžadují v zájmu státu represivní opatření a v souladu se zákonem č.326/1999 Sb. jsou řešeny vydáním rozhodnutí o správním vyhoštění (do té doby šlo o zákaz pobytu podle zákona č.123/1991 Sb.). Tabulka 13 obsahuje souhrnné údaje o daných opatřeních za roky 1996 až 2006, z nichž vyplývá, že uvedeným represivním opatřením je dlouhodobě nejčastěji třeba vystavovat občany Ukrajiny.

Tabulka 13: Nelegální migrace a represivní opatření vůči cizincům - nejčtenější státní příslušnosti

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
¹⁾ Správní vyhoštění (počet osob)	9525	17289	21935	14539	10042	11064	12700	14176	15194	10094	6960
Správní vyhoštění (zákazy pobytu), z toho nejvíce občanů *											
Ukrajina	4139	9145	10146	7518	5428	5252	7117	8914	10158	6527	4482
Vietnam	274	255	398	284	134	417	520	495	584	431	289
Čína	280	201	334	243	62	150	1089	1452	1130	534	282
Moldavsko	134	675	1410	1134	1614	1296	801	536	357	342	192
Bělorusko	29	270	481	392	241	293	446	432	450	304	178
Rusko	148	202	248	261	195	183	264	294	818	509	178
Rumunsko	687	1147	1393	1880	971	852	146	130	117	150	136
Mongolsko	22	43	116	97	73	40	24	35	114	130	129
Indie	42	112	233	48	77	661	579	404	142	187	105
Írák	202	385	270	64	13	77	134	102	28	42	83
Bulharsko	469	802	687	371	167	200	134	139	86	94	80
Palestina	38	27	35	2	3	6	9	23	39	29	79
²⁾ Realizace SV (počet osob)	369	736	1519	1891	1065	2258	1481	593	433	761	689
Realizace správního vyhoštění, z toho nejvíce občanů *:											
Ukrajina	138	326	453	239	544	942	937	343	244	432	418
Vietnam	4	3	5	11	7	5	18	7	8	67	49
Indie	4	0	0	0	3	0	0	2	0	1	22
Rusko	9	7	12	11	9	27	30	11	23	13	22
Moldavsko	3	6	36	53	163	520	198	67	30	73	20
Bělorusko	2	10	14	16	23	51	42	14	15	26	19
Mongolsko	3	1	10	7	6	20	10	7	9	26	18
Čína	0	0	1	1	0	17	35	51	32	45	16
Rumunsko	30	140	799	1384	256	447	29	8	5	7	14
Srbsko a Černá Hora	27	5	12	1	3	21	15	3	5	7	11

Vysvětlivky:

* - země řazeny sestupně podle počtu převáděných osob v roce 2006

1) Právomocná rozhodnutí o správním vyhoštění, do 31.12.1999 - zákaz pobytu

2) Dle nového zákona o pobytu cizinců - od 1.1. 2000 prováděno správní vyhoštění cizince namísto tzv. administrativního

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006.

Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

V souvislosti s poklesem nelegální migrace bylo v roce 2006 vydáno i méně rozhodnutí o správním vyhoštění, celkem 6960. V roce 2005 jich bylo vydáno 10094, v roce 2004 šlo o 15194 rozhodnutí. Nejčastějším důvodem vydání rozhodnutí o správním vyhoštění je porušování pobytového režimu, dále nedovolené překročení státních hranic a porušení zákona o zaměstnanosti. Údaje srovnávající roky 2005 a 2006 jsou uvedeny v Tabulce 14.

Tabulka 14: Nelegální migrace a represivní opatření vůči cizincům - důvody správního vyhoštění

Období	1.1.-31.12. 2005		1.1.-31.12. 2006		Změna oproti předchozímu období	
	počet osob	v %	počet osob	v %	v počtu osob	v %
1) Správní vyhoštění	10094		6960		-3134	-31,0
2) Realizace správního vyhoštění	761		665		-96	-12,6
Soudní vyhoštění	2252		1951		-301	-13,4
Realizovaná vyhoštění soudy	714		555		-159	-22,3
Celkem z ČR vyhoštěno cizinců	3013		2616		-397	-13,2
Důvody rozhodnutí o správním vyhoštění (počet případů)						
Celkový počet důvodů	13988	100,0	9040	100	-4948	35,4
z toho porušování pobyt. režimu	10347	74,0	6792	68,2	-3555	-34,4
nedovolené překročení státních hranic	1925	13,8	1421	14,3	-504	-26,2
neuposlechnutí rozhodnutí o správním vyhoštění (zákazu pobytu)	1090	7,8	559	5,6	-531	-48,7
porušení zákona o zaměstnanosti	477	3,4	193	1,9	-284	-59,5

Vysvětlivky:

* - země řazeny sestupně podle počtu převáděných osob v roce 2006

1) Pravomocná rozhodnutí o správním vyhoštění, do 31.12.1999 - zákaz pobytu

2) Dle nového zákona o pobytu cizinců - od 1.1. 2000 prováděno správní vyhoštění cizince namísto tzv. administrativního

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

V roce 2006 se zvýšil podíl realizovaných správních vyhoštění na počtu osob s vydaným správním vyhoštěním na 9,9% (oproti roku 2005 o 2,4 procentního bodu).

2. 7. 2. Trestní stíhání a trestná činnost cizinců

Od poloviny 90. let je v České republice ročně trestně stíháno kolem 7 tis. osob (v roce 2006 to k 31.12. bylo 7284 osob). Podíl trestně stíhaných cizinců na celkovém počtu trestně stíhaných osob se pohybuje kolem 6%, v roce 2006 tento podíl činil 5,9% (viz tabulka 15).

Tabulka 15: Trestně stíhání cizinci

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Trestně stíhané osoby celkem	106874	103094	114791	118456	118395	129271	127887	130234	127856	123964	121393	121531	121511	122753
z toho trestně stíhání cizinci	2366	6801	7167	7181	6981	7698	7491	7261	6166	6238	6923	7215	6994	7284
v % z celkové kriminality	2,2	6,6	6,2	6,1	5,9	6,0	5,9	5,6	4,8	5,0	5,7	5,9	5,8	5,9
v tom: občané Slovenska *		4454	4248	3701	3146	2957	2184	1983	1775	1982	2143	2389	2412	2981
v % z počtu cizinců		65,5	59,3	51,5	45,1	38,4	29,2	27,3	28,8	31,8	31,0	33,1	34,5	40,9
ostatní cizinci (mimo SR)		2347	2919	3480	3835	4741	5307	5278	4391	4256	4780	4826	4582	4303
v % z počtu cizinců		34,5	40,7	48,5	54,9	61,6	70,8	72,7	71,2	68,2	69,0	66,9	65,5	59,1

Vysvětlivky:

* - od roku 1994 jsou občané Slovenska započítáváni mezi cizince

Údaje Policie ČR a MS ČR, převzato ze statistik Cizinecké a pohraniční policie.

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2004 a 2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2005 a 2007

Z hlediska státní příslušnosti jsou nejčastěji stíhanými cizinci občané Slovenska (jako cizinci jsou vykazováni od roku 1994), jejichž počet se ročně pohybuje mezi 2-3 tis. osob. Po maximu 4454 v roce 1994 postupně poklesl na 2981 osob v roce 2006. Dalšími čteně stíhanými cizinci jsou občané Ukrajiny (v roce 2006 1348 osob), Vietnamu (v roce 2006 659 osob) a Polska (v roce 2006 370 osob). Tabulka 16 obsahuje časové řady trestně stíhaných cizinců za léta 1993-2006.

Tabulka 16: Trestně stíhaní cizinci - nejčtenější státní příslušnosti

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Trestně stíhaní cizinci celkem	2366	6801	7167	7181	6981	7698	7491	7261	6166	6238	6923	7215	6994	7284
z toho 10 nejčtenějších státních příslušností *														
Slovensko **		4454	4248	3701	3146	2957	2184	1983	1775	1982	2143	2389	2412	2981
Ukrajina	113	230	323	615	1068	1424	1665	1666	1259	1333	1710	1702	1513	1384
Vietnam	194	195	713	597	470	725	932	850	577	550	638	672	686	659
Polsko	476	408	411	436	467	412	416	431	410	383	315	335	294	370
Rusko	52	71	78	119	134	166	163	199	212	192	163	173	195	214
Německo	292	313	275	255	224	252	190	258	197	205	196	182	193	175
Rumunsko	217	162	140	194	223	169	330	224	265	103	124	198	165	171
Bělorusko													155	97
Litva													109	81
Bulharsko	148	186	215	404	288	310	292	317	184	135	225	179	156	78

Vysvětlivky:

* - země řazeny sestupně podle počtu trestně stíhaných osob v roce 2006

** - od roku 1994 jsou občané Slovenska započítáváni mezi cizince

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2004 a 2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2005 a 2007

Obdobná je situace ohledně odsouzených cizinců. Ročně je odsouzeno zhruba mezi 3-4 tis. osob (časová řada za léta 1993-2006 viz tabulka 17), z nichž nejvíc (ročně zhruba mezi 1,1-1,4 tis. osob) představují občané Slovenska (za rok 2006 bylo k 31.12.2006 odsouzeno 1297 osob). Početně následují případy odsouzení občanů Ukrajiny (v roce 2006 bylo odsouzeno 965 osob), Vietnamu (v roce 2006 bylo odsouzeno 389 osob) a Polska (v roce 2006 bylo odsouzeno 190 osob).

Tabulka 17: Odsouzení cizinci - nejčtenější státní příslušnosti

Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Odsouzení cizinci celkem	1571	2028	2962	3318	3334	3545	4769	4558	3714	3389	3676	4099	4219	4013
z toho 10 nejčtenějších státních příslušností *														
Slovensko **		1193	1650	1712	1593	1477	1649	1159	1010	923	1013	1132	1239	1297
Ukrajina			128	223	419	689	1049	1278	939	882	1053	1164	1125	965
Vietnam	36	95	311	346	261	183	484	551	428	332	327	368	407	389
Polsko	239	135	179	161	180	178	182	161	167	199	157	183	178	190
Rusko			31	32	39	68	84	100	93	86	99	111	113	140
Rumunsko	135	84	111	109	142	110	185	228	157	114	79	127	165	125
Bělorusko			7	15	11	45	79	66	49	60	83	94	111	81
Bulharsko	39	84	108	116	134	157	161	170	114	87	73	102	99	66
Německo													75	66
Moldavsko				7	15	43	110	219	196	110	109	98	98	60

Vysvětlivky:

* - země řazeny sestupně podle počtu odsouzených osob v roce 2006

** - občané Slovenska jsou vykazováni jako cizinci od roku 1994

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Je potřebné sledovat i druh pobytu cizince, který se dopouští trestné činnosti (meziroční srovnání let 2005 a 2006 je obsaženo v tabulce 18). Ukazuje se, že trestnou činnost páchají i žadatelé o mezinárodní ochranu (v roce 2006 se např. při pobytu na vízum za účelem řízení o azylu dopustilo trestné činnosti 91 osob, při pobytu na vízum za účelem dočasné ochrany 3 osoby, a při pobytu s přiznaným azylem 27 osob).

Tabulka 18: Trestně stíhaní cizinci - dle druhu pobytu na území ČR v letech 2005 a 2006

		1.1.-31.12. 2005		1.1.-31.12. 2006		Změna oproti předchozímu období	
		počet osob	v %	počet osob	v %	v počtu osob	v %
Trestně stíhaní cizinci na území ČR		6994	100,0	7204	100,0	290	4,1
Druh pobytu cizince v ČR *							
Oprávněný pobyt (od 1.1.2001 pobyt na vízum do 90 dnů)	Kategorie 2	414	5,9	250	3,4	-164	-39,6
Trvalý pobyt	3	753	10,8	750	10,3	-3	-0,4
Azylant v ČR (cizinec s přiznaným azylem)	4 **	18	0,3	27	0,4	9	50,0
Dlouhodobý pobyt (od 1.1.2001 pobyt na vízum nad 90 dnů)	5	308	4,4	326	4,5	18	5,8
Neoprávněný pobyt	6	1973	28,2	1698	23,3	-275	-13,9
Cizinec nepobývá na území ČR	8	530	7,6	454	6,2	-76	-14,3
Nic z uvedeného	9	701	10,0	771	10,6	70	10,0
Pobyt na vízum za účelem strpění	A	65	0,9	93	1,3	28	43,1
Pobyt na vízum za účelem dočasné ochrany	B	4	0,1	3	0,0	-1	-25,0
Pobyt na vízum za účelem dostavení se do přijímacího střediska	C	16	0,2	13	0,2	-3	-18,8
Pobyt na vízum za účelem řízení o azylu	D **	162	2,3	91	1,2	-71	-43,8
Přechodný pobyt na území ČR bez víza	E	238	3,4	234	3,2	-4	-1,7
Pobyt na výjezdní vízum - nebylo zahájeno řízení o azylu	F **	9	0,1	8	0,1	-1	-11,1
Přechodný pobyt na území ČR na povolení k dlouhodobému pobytu	H	143	2,0	215	3,0	72	50,3
Pobyt občana EU na území ČR bez zvláštního pobytového ovolení	U	1630	23,3	2324	31,9	694	42,6

Vysvětlivky:

* - Speciální hlediska pachatele ve Formuláři o známém pachateli

** - cizinec pobývající na území ČR na základě zákona č. 325/1999 Sb. o azylu

Pramen: Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Podle druhu trestné činnosti dominuje trestné činnosti cizinců v České republice skupina majetkových a hospodářských trestných činů (v roce 2004 bylo za tyto trestné činy stíháno celkem 2807 osob), početně následují tzv. ostatní trestné činy (stíhány 2154 osoby) a násilné trestné činy (stíháno 1018 osob). Tabulka 19 informuje o teritoriálním rozdělení jednotlivých druhů trestné činnosti do oblastí Praha, Čechy (kromě Prahy) a Morava.

Tabulka 19: Trestně stíhaní cizinci na území ČR podle druhu trestné činnosti

	CR celkem		v tom: Praha		Čechy (kromě Prahy)		Morava	
	stíhaných osob	v %	počet osob	v %	počet osob	v %	počet osob	v %
Počet pachatelů celkem:	7215	100,0	2213	30,7	3139	43,5	1863	25,8
v tom:								
Hospodářské trestné činy	1177	100,0	247	21,0	648	55,1	282	24,0
Majetkové trestné činy	1625	100,0	560	34,5	665	40,9	400	24,6
Mravnostní trestné činy	109	100,0	25	22,9	65	59,6	19	17,4
Násilné trestné činy	1018	100,0	260	25,5	471	46,3	287	28,2
Ostatní trestné činy	2154	100,0	891	41,4	771	35,8	492	22,8
Ostatní majetkové trestné činy	89	100,0	35	39,3	36	40,4	18	20,2
Podvody a zpronevěry	189	100,0	64	33,9	59	31,2	66	34,9
Zbývající kriminalita	854	100,0	131	15,3	424	49,6	299	35,0

Vysvětlivky:

pachatelé bez rozlišení druhu pobytu v ČR

Pramen: podle údajů Odboru systémového řízení a informatiky PP ČR za rok 2004

Za trestné činy hospodářské jsou nejčastěji stíháni občané Vietnamu, Slovenska a Ukrajiny, za majetkovou trestnou činnost občané Slovenska a také Ukrajiny, Rumunska a Bulharska. Za násilné trestné činy jsou nejvíce stíháni občané Slovenska a Ukrajiny, ostatní kriminalitě dominují občané Ukrajiny. Pro podvody a zpronevěry jsou nejčastěji stíháni občané Slovenska, případně (v daleko menším počtu) občané Polska.

Tabulka 20: Trestně stíhaní cizinci na území ČR podle druhu trestné činnosti
- nejčtenější státní příslušnosti

	stíhaných osob	v %	z toho za trestné činy: hospodářské	majetkové	mravnostní	násilné	ostatní	ostatní majetkové	podvody a zpronevěry	zbývající kriminalita
Počet pachatelů celkem:	7215	100,0								
z toho 10 nejčtenějších státních příslušností										
Slovensko	2389	31,8	239	872	36	396	373	28	113	332
Ukrajina	1702	22,7	235	155	20	209	991	6	7	79
Vietnam	672	8,9	299	39	11	73	155	1	5	89
Polsko	335	4,5	51	91	4	41	51	1	18	78
Rumunsko	198	2,6	19	110	1	22	27	1	4	14
Německo	182	2,4	22	19	15	30	27	4	4	61
Bulharsko	179	2,4	18	104	2	9	29	0	9	8
Rusko	173	2,3	29	17	1	30	70	1	8	17
Moldávie	128	1,7	45	11	1	10	53	1	1	6
Jugoslávie	119	1,6	36	26	1	16	28	2	0	10
Souhrn za uvedené země: počet pachatelů a jejich podíl na celku	6077	80,9								

Vysvětlivky:

pachatelé bez rozlišení druhu pobytu v ČR

Pramen: podle údajů Odboru systémového řízení a informatiky PP ČR za rok 2004

2. 7. 3. Obvinění a odsouzení cizí státní příslušníci ve věznicích v ČR

Obvinění a odsouzení cizí státní příslušníci ve věznicích v ČR jsou cizinci buď ve vazbě nebo ve výkonu trestu. Tabulka 21 podává přehled o vývoji stavu obviněných a odsouzených cizích státních příslušníků ve věznicích v ČR v letech 1993 až 2006. Počty obviněných a odsouzených mají po roce 2000 klesající tendenci, v roce 2006 pobývalo ve věznicích v ČR 532 obviněných a 846 odsouzených osob cizí státní příslušnosti, tj. celkem 1378 cizinců (pro srovnání, celkový počet osob ve věznicích v ČR je zhruba desetinásobný, v roce 2006 to bylo 18578 osob).

Tabulka 21: Vývoj stavů obviněných a odsouzených cizích státních příslušníků ve věznicích v ČR v letech 1993-2006

Rok	Stav k 31.12.													
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Obvinění	406	1301	1345	1593	1594	1549	1656	1405	1097	757	790	792	663	532
Odsouzení	195	1406	1785	2086	1730	1497	1309	1129	1029	917	913	920	915	846
Celkem	601	2707	3130	3679	3324	3046	2965	2534	2126	1674	1703	1712	1578	1378

Pramen: Ročenka Vězeňské služby České republiky 1999, 2006. Vydalo Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. Praha 2000, 2007

Mezi obviněnými cizími státními příslušníky jednoznačně dominují dospělí muži (v roce 2006 to bylo 501 osob), žen je výrazně méně (v roce 2006 to bylo 27 osob). Údaje včetně úhrnu a srovnání s počty obviněných občanů ČR uvádí tabulka 22.

Tabulka 22: Počet obviněných cizinců ve věznicích a vazebních věznicích v ČR k 31.12.2006

	Dospělí		Mladiství		Uhrnem		Dospělí	Mladiství	Celkem
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy			
Obvinění občané ČR					1772	95			1867
Obvinění cizinci	501	27	4	0	505	27	528	4	532
Celkem					2277	122			2399

Pramen: Ročenka Vězeňské služby České republiky 2006. Vydalo Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. Praha 2007

Z hlediska typu věznice, do které byli cizí státní příslušníci odsouzeni, jich nejvíce pobývá ve věznicích s ostrahou (v roce 2006 to bylo 448 osob) a s dozorem (v roce 2006 to bylo 267 osob). Ke konci roku 2006 byli ve věznicích v ČR i čtyři mladiství muži (srv. tabulku 23).

Tabulka 23: Počet odsouzených cizinců ve věznicích a vazebních věznicích v ČR
k 31.12.2006

	Typ věznice										Uhrnem		Celkem
	s dohledem		s dozorem		s ostrahou		se zvýšenou ostrahou		mladiství		muži	ženy	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy			
Odsouzení občané ČR											14556	777	15333
Odsouzení cizinci	6	1	249	18	442	6	119	1	4	0	820	26	846
Celkem	7		267		448		120		4		15376	803	16179

Pramen: Ročenka Vězeňské služby České republiky 2006. Vydalo Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. Praha 2007

Téměř třetinu (28,2% v roce 2006) odsouzených cizinců ve věznicích v ČR tvoří občané Ukrajiny (389 osob). Druhou nejpočetnější skupinou vězňených cizinců jsou občané Slovenska (v roce 2006 podíl 20,8% a počet osob 286). Výčet deseti nejčtetnějších státních příslušností odsouzených osob ve věznicích v ČR podává tabulka 24. Souhrn osob těchto státních příslušností představoval 80% vězňených cizinců.

2. 8. Přehled právních norem vztahujících se k pobytu cizinců v ČR

Základním právním předpisem upravujícím podmínky vstupu cizinců na území ČR, režim jejich pobytu na něm, vycestování z území a vymežující působnost Policie ČR, Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí v této oblasti státní správy je **zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR**.

Dalším neméně důležitým právním předpisem je **zákon č. 325/1999 Sb. o azylu**, který upravuje podmínky vstupu a pobytu cizince, který požádal Českou republiku o ochranu formou azylu na území ČR a pobyt azylanta na území. Rovněž zákon upravuje řízení o udělení azylu nebo jeho případné odnětí, práva a povinnosti žadatele o udělení azylu a azylanta, dále státní integrační program, azylové řízení a působnost Ministerstva vnitra, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Policie ČR v této oblasti státní správy.

Problematika trestné činnosti cizinců v ČR, stejně tak jako českých občanů v cizině podléhá zvláštnímu režimu. V souvislosti s touto problematikou hovoříme o tzv. **právním styku s cizinou** jakožto právními normami upraveném postupu justičních orgánů ČR při uskutečňování mezinárodní právní pomoci v trestních věcech (*Jelínek, J. a kol.: 2007, s. 686*).

Právním stykem s cizinou, který upravuje hlava dvacátá pátá **zákona č. 141/1961 Sb. a § 20 a n. zákona č. 140/1961 Sb.** rozumíme zejména:

- a) extradiční řízení - tj. vyžádání pachatele z ciziny k trestnímu stíhání nebo výkonu trestu do ČR a vydání pachatele z ČR do ciziny k trestnímu stíhání nebo k výkonu trestu uloženého v cizině,
- b) předávání osob mezi členskými státy Evropské unie na základě evropského zatýkacího rozkazu¹⁴,

¹⁴ Jde o implementaci rámcového rozhodnutí Rady do oddílu třetího, hlavy dvacáté páté trestního řádu.

- c) průvoz přes území České republiky pro účely řízení v cizině,
- d) dožádání do ciziny a z ciziny,
- e) převzetí a předávání trestních věcí,
- f) výkon rozhodnutí ve vztahu k cizině včetně uznávání a výkonu rozhodnutí o zajištění majetku nebo důkazního prostředku mezi členskými státy Evropské unie.

Právní styk z cizinou je však také upraven celou řadou dvoustranných i mnohostranných **mezinárodních smluv**. Příklady dvoustranných smluv¹⁵ mohou být:

- **Smlouva mezi ČSSR a SSSR o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních** (vyhláška č. 95/1983 Sb.), Moskva, 12. 8. 1982,
- **Smlouva mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o vzájemné právní pomoci v trestních věcech** (č. 40/2000 Sb. m. s.), Washington, 4. 2. 1998,
- **Smlouva mezi Českou republikou a Republikou Uzbekistán o právní pomoci a právních vztazích v občanských a trestních věcech** (č. 133/2003 Sb. m. s.), 18. 1. 2002.

Mezi nejvýznamnější multilaterální smlouvy jimiž je Česká republika vázána patří následující:

- **Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti** (vyhláška č. 53/1974 Sb.), OSN, New York, 26. 11. 1968,
- **Úmluva o potlačení protiprávního zmocnění se letadel** (vyhláška č. 96/1974 Sb.), OSN, Haag, 16. 12. 1970,
- **Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání** (vyhláška č. 143/1988 Sb.), OSN, New York, 10. 12. 1984.

V článku 3 této úmluvy je zakotvena povinnost států, které jsou smluvními stranami, nevypovědět, nevrátit či nevydat osobu jinému státu, jsou-li vážné důvody se domnívat, že by jí v něm hrozilo nebezpečí mučení. Při posuzování existence tohoto nebezpečí berou příslušné orgány *v potaz veškeré související okolnosti, včetně, v odůvodněných případech, existence trvalého hrubého, zřejmého nebo masového porušování lidských práv v daném státě.*

- **Evropská úmluva o vydávání** (sdělení č. 549/1992 Sb.), Rada Evropy, Paříž, 13.12.1957 **spolu se dvěma dodatkovými protokoly** (sdělení č. 29/1997 a 30/1997 Sb.)

Smluvní strany se v této úmluvě zavázaly si vzájemně vydávat osoby proti kterým příslušné orgány dožadující strany vedou trestní stíhání pro trestný čin, nebo které jsou vyžadovány těmito orgány k výkonu trestu nebo ochranného opatření.

- **Evropská úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních** (sdělení č. 550/1992 Sb.), Rada Evropy, Štrasburk, 20. 4. 1959 **spolu se dvěma dodatkovými protokoly** (sdělení č. 31/1997 Sb. a č. 48/2006 Sb.m.s.)

Právní pomoc může být obsáhlá. V zájmu projednání a rozhodnutí věci bude někdy důležité provést řadu závažných procesních úkonů od doručení předvolání až po vlastní realizaci úkonů včetně uskutečnění důkazních prostředků. Žádost o právní pomoc by měla vždy obsahovat nezbytné náležitosti, ze kterých by bylo zřejmé, kdo, co a za jakým účelem požaduje a nemohlo dojít k mylnému výkladu či záměně požadovaných úkonů. Trestněprocesní postup musí být realizován podle právního předpisu dožádaného státu, neuplatní-li dožadující stát nějakou výhradu.. Za správnost a objektivnost musí odpovídat dožádaný stát.

¹⁵ Viz. Přehled hlavních dvoustranných smluv o mezinárodní právní pomoci v oblasti trestní a civilní a dokumentů souvisejících; <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=386&d=11319>.

- **Evropská úmluva o předávání trestního řízení** (sdělení č. 551/1992 Sb. a 147/1993 Sb.), Rada Evropy, Štrasburk, 15. 5. 1972

Tato úmluva se zabývá problematikou převzetí trestní věci z ciziny a odevzdání trestní věci do ciziny. Předání jurisdikce je aktuální v případě, že se státní občan cizího státu dopustil na území ČR trestného činu, pro který je stíhán našimi orgány činnými v trestním řízení. Tím, když ČR předá trestní stíhání cizího státního příslušníka do ciziny k dalšímu trestnímu řízení, se vzdává vlastní jurisdikce založené na principu teritoriality. K předání trestního řízení dochází zpravidla již ve stádiu přípravného řízení. Podle čl.26 odst.1 Úmluvy má jakýkoliv procesní úkon učiněný v dožadujícím státě podle jeho právního řádu stejnou platnost v dožádaném státě. Výjimkou však je, že se předpokládá vždy nové provedení výslechu obviněného.

- **Úmluva o předávání odsouzených osob** (sdělení č. 553/1992 Sb.), Rada Evropy, Štrasburk, 21.3.1983 spolu s dodatkovým protokolem (sdělení č. 26/2003 Sb.m.s.). O předání může žádat odsuzující nebo vykonávající stát. Odsouzená osoba může být předána pouze za následujících podmínek :
 - je-li tato osoba státním občanem vykonávajícího státu,
 - je-li rozsudek konečný,
 - má-li odsouzená osoba vykonat ještě nejméně šest měsíců trestu odnětí svobody nebo byl-li trest uložen na neurčitou dobu,
 - souhlasí-li odsouzená osoba nebo pokud to považuje za nutné jeden z obou států, nebo vzhledem k jejímu věku, fyzickému nebo psychickému stavu její právní zástupce,
 - jestliže je čin trestným činem podle právního řádu vykonávajícího státu,
 - souhlasí-li jak odsuzující, tak i vykonávající stát s předáním.
- **Úmluva k provedení Schengenské dohody** ze dne 14. června 1985 mezi vládami států Hospodářské unie Beneluxu, Spolkové republiky Německo a Francouzské republiky o postupném odstraňování kontrol na společných hranicích, podepsaná v Schengenu dne 19.6.1990

a dále

- **Úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie** (sdělení č. 55/2006 Sb.m.s.), Rada, Brusel, 29.5. 2000
Tato úmluva si především klade za cíl doplnit Evropskou úmluvu o vzájemné pomoci ve věcech trestních a její první dodatkový protokol s cílem usnadnit jejich uplatňování mezi členskými státy Evropské unie.

Právní úpravu zacházení s vězněnými cizinci obsahuje:

- **Zákon č. 169/1999 Sb. ze dne 30.6.1999 o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.**

V hlavě čtvrté, nazvané „Odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených,, v díle 8. „Výkon trestu u odsouzených cizinců,, v § 72, odst. 4. stanoví: cit. „Cizinci se bezprostředně po přijetí do výkonu trestu poučí o možnosti podat žádost o předání k výkonu trestu do státu, jehož jsou státními občany, jakož i o právních důsledcích tohoto předání, pokud takový postup umožňuje mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.,,

- **Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. ze dne 21. prosince 1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.**

V hlavě osmé nazvané „ Výkon trestu u odsouzených cizinců,, v § 98 odst. 1. stanoví: cit. „Při výkonu trestu se podle možností věznice přihlíží i k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených cizinců.,,

- **Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb.,** kterou se vydává řád výkonu vazby.

V ustanoveních hlavy čtvrté, zabývající se výkonem vazby obviněných cizinců jsou mimo jiné upraveny podmínky pro jejich umístování do cel s přihlédnutím k jazyku jímž hovoří tak, aby spolu mohli komunikovat, pokud to však neodporuje účelu vazby. Byl-li cizinec v průběhu vazby přemístěn, vyrozumí o tom správa věznice konzulární úřad státu, jehož je daný cizinec občanem. Věznice je též povinna při uspokojování hmotných a kulturních potřeb cizinců dle svých možností přihlížet k jejich kulturním a náboženským tradicím a zvyklostem jakož i umožnit jim přístup k četbě knih v jazyce, který ovládají či kterému rozumí.

- **Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním,** ve znění pozdějších zákonů
HLAVA 25. - Právní styk s cizinou (§ 375 až § 460n).

Podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. § 57 může soud uložit cizímu státnímu příslušníkovi, kterému nebylo přiznáno postavení uprchlíka **trest vyhoštění** vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku, anebo jiný obecný zájem. Soud může uložit trest vyhoštění ve výměře od jednoho do deseti let, anebo na dobu neurčitou.

Trest vyhoštění soud neuloží, jestliže:

- se nepodařilo zjistit státní příslušnost pachatele,
- byl pachateli poskytnut azyl,
- pachatel má na území ČR povolen dlouhodobý pobyt, má zde pracovní a sociální zázemí a uložení trestu by bylo v rozporu se zájmem na spojování rodin,
- hrozí nebezpečí, že pachatel bude ve státě, do kterého má být vyhoštěn, pronásledován nebo by byl vyhoštěním vystaven mučení či nelidskému nebo ponižujícímu zacházení anebo trestu.

Jakmile nabude právní moci rozsudek, kterým byl uložen trest vyhoštění, předseda senátu zašle nařízení výkonu trestu Policii ČR a zároveň vyzve odsouzeného, aby z České republiky neprodleně vycestoval. Pokud nehrozí obava, že se odsouzený bude skrývat nebo jinak mařit výkon trestu vyhoštění, může mu předseda senátu poskytnout přiměřenou lhůtu k obstarání jeho záležitostí. Hrozí-li však obava, že se odsouzený bude skrývat nebo jinak mařit výkon trestu vyhoštění, může předseda senátu rozhodnout o vzetí odsouzeného do **vyhošťovací vazby** (§ 350c tr.ř.), nerozhodne-li o jejím nahrazení zárukou, slibem nebo peněžitou zárukou. Byl-li odsouzený vzat do vyhošťovací vazby, zajistí jeho cestovní doklady potřebné k výkonu trestu vyhoštění Policie ČR. Jestliže odsouzený, kterému byl pravomocně uložen trest vyhoštění, vykonává trest odnětí svobody, o nařízení výkonu trestu vyhoštění je vyrozuměna příslušná věznice. Jestliže však po vyhlášení rozsudku, kterým byl trest vyhoštění uložen, nastala některá z výše uvedených skutečností, pro které trest vyhoštění nelze uložit, upustí soud od jeho výkonu.

Podle **stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2003** sp. zn. Tpjn 310/2001 nebrání probíhající **azylové řízení** (podle zák.č.325/1999 Sb. o azylu, ve znění pozdějších předpisů) výkonu trestu vyhoštění. Soud nemusí vyčkávat rozhodnutí příslušného orgánu v tomto řízení, ale sám posoudí existenci právních překážek bránících výkonu vyhoštění též z hlediska závazků České republiky vyplývajících zejména z příslušných ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (publikované pod č.209/1992 Sb.), Úmluvy o právním postavení uprchlíků (publikované pod č.208/1993 Sb.) a Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání (publikované pod č.143/1988 Sb.).

Zahájení řízení o udělení azylu u odsouzeného, jemuž byl uložen trest vyhoštění, samo o sobě není důvodem vyhošťovací vazby a bez dalších okolností důvody vyhošťovací vazby podle § 350c odst.1 tr.ř. nenaplnuje. Tyto důvody jsou dány toliko konkrétními skutečnostmi, nasvědčujícími obavě, že odsouzený se bude skrývat nebo jinak mařit výkon trestu vyhoštění.

Postup státního zastupitelství při právním styku s cizinou v trestních věcech a trestního stíhání cizinců upravuje **pokyn Nejvyššího státního zastupitelství č. 3/2001**.

Při úpravě právního styku s cizinou platí náš trestní řád pouze podpůrně, pokud vyhlášená mezinárodní smlouva nestanoví postup jiný. Pro převážnou část právního styku s cizinou se použijí právě ustanovení bilaterálních nebo multilaterálních smluv.

Významným prvkem spadajícím do oblasti právního styku s cizinou je nepochybně **extradiční řízení** prováděná na základě mezinárodních smluv či jen na základě reciprocit. Toto řízení je upraveno v oddílu druhém hlavy dvacáté páté.

Extradice je aktem právní pomoci spočívající v odevzdání osoby státem, na jehož území se osoba nachází, státu kompetentnímu ji stíhat, na jehož území byla tato osoba obviněna nebo pravomocně odsouzena pro trestný čin. Účelem extradice je především znemožnit pachateli trestného činu, aby unikl trestnímu stíhání nebo trestu tím, že uprchne do cizího státu.

Pravidla pro **vyžádání** obviněného či odsouzeného z ciziny jsou obsažena v ustanoveních § 383 až § 390 tr. ř.. K vyžádání výše uvedené osoby z cizího státu je Ministerstvo spravedlnosti, které tak činí na základě žádosti soudu který vydal **mezinárodní zatýkácí rozkaz**. Po obsahové stránce musí mít zatýkácí rozkaz zákonem stanovené náležitosti poskytující orgánům cizího státu v rámci extradičního řízení veškeré informace k posouzení podmínek pro vydání daných příslušnými mezinárodními smlouvami.

Ministerstvo spravedlnosti může na žádost příslušného předsedy senátu či soudce požádat orgány cizího státu o **uvalení předběžné vazby** na obviněného za předpokladu že věc nesnese odkladu. Tato žádost musí obsahovat stejné základní údaje jako zatýkácí rozkaz (§ 384 odst. 2 písm a) až e) tr. ř.. Navíc však musí být doplněna o prohlášení, že proti obviněnému je či bude vydán zatýkácí rozkaz a následně též požádáno o jeho vydání.

Zvláštními případy na něž naše právní úprava pamatuje v ustanoveních § 388 a § 389 tr. ř. jsou **vydání obviněného s výhradou** a tzv. **zásada speciality**.

V případech kdy se na našem území zdržuje osoba, která má být vydána na základě žádosti cizího státu do zahraničí k trestnímu stíhání nebo k výkonu trestu hovoříme o **vydání do ciziny** (*Jelínek J. a kol.: 2007, s. 689*). Právní úprava obsažená v ustanoveních § 391 až § 402 tr. ř. vymezuje formální náležitosti a podmínky, za nichž lze vydání do ciziny realizovat.

Vydání osoby do ciziny je možné jen pokud jsou splněny následující předpoklady:

- jde o trestný čin podléhající vydání,
- osoba, která má být vydána není občanem ČR,
- osoba, která má být vydána není v ČR azylantem,
- trestní stíhání či výkon trestu nejsou dle právního řádu ČR promlčeny,
- není dána nepřipustnost stíhání na základě udělení milosti či amnestie,
- nejedná se o trestný čin mající výlučně vojenský či politický charakter,
- trestný čin nespočívá v porušení daňových, celních, devizových či jiných finančních práv státu,
- jedná se o trestný čin, který nebyl spáchán na území ČR. Vydání je možné též v případech trestných činů spáchaných na území ČR, kdy je třeba s ohledem na zvláštní okolnosti jejich spáchání dát přednost provedení trestního stíhání v dožadujícím státě z důvodu náležitého zjištění skutkového stavu či z důvodů týkajících se výměry trestu anebo jeho výkonu,
- osobě, která má být vydána nehrozí v dožadujícím státě uložení trestu smrti nebo vykonání takového trestu. Pokud však tento stát zaručí, že trest smrti uložen nebude, je vydání možné,
- vyžádaná osoba byla za trestný čin v době jeho spáchání trestně odpovědná dle právního řádu ČR a nejsou dány ani jiné důvody vylučující trestní odpovědnost.

K promlčení a nepřipustnosti trestního stíhání v důsledku udělení milosti či amnestie se nepřihlíží tehdy, má-li být osoba na základě žádosti vydána do státu, který je smluvní stranou Úmluvy k provedení Schengenské dohody ze dne 14. června 1985.

Vydávací řízení v ČR je řízením smíšeného typu. O přípustnosti vydání z hlediska právních podmínek rozhoduje krajský soud v jehož obvodu má osoba, o jejíž vydání jde, pobyt nebo v něm byla zadržena (§ 397 odst. 1 tr. ř.), zatímco vlastní rozhodnutí o vydání je svěřeno ministru spravedlnosti (§ 399 odst. 1 tr. ř.) Řízení má tři fáze:

- předběžné šetření státního zástupce,
- rozhodování soudů,
- rozhodování ministra spravedlnosti.

Státní zástupce v rámci předběžného šetření (§ 394 tr. ř.) zjišťuje zejména okolnosti potřebné k posouzení zda vydání nebrání některá ze zákonem taxativně uvedených překážek. Již v předběžném šetření musí mít osoba, o jejíž vydání se žádá, obhájce. Po skončení předběžného šetření rozhodne krajský soud na návrh státního zástupce ve veřejném zasedání o přípustnosti vydání. Po nabytí právní moci rozhodnutí předloží předseda senátu krajského soudu věc Ministerstvu spravedlnosti. Ministr spravedlnosti může věc předložit Nejvyššímu soudu k přezkoumání, má-li pochybnost o správnosti rozhodnutí krajského soudu. Vydání do cizího státu může povolit ministr spravedlnosti pouze pokud krajský soud či Nejvyšší soud v přezkumném řízení rozhodli, vydání osoby do cizího státu je přípustné. Ministr však může rozhodnout o nepovolení vydání i v případech kdy soud vyslovil jeho přípustnost. Učiní tak zejména v případech, kdy jsou dány důvodné obavy, že by trestní řízení v dožadujícím státě neodpovídalo mezinárodním dokumentům o ochraně lidských práv a základních svobod nebo byla-li by vyžádaná osoba v dožadujícím státě vystavena pronásledování či by se zhoršilo její

postavení v trestním řízení a nebo při výkonu trestu odnětí svobody. Ministr spravedlnosti tak učiní též v případě, že by osoba jejím vydáním do cizího státu byla vzhledem k jejímu věku a osobním poměrům při zohlednění závažnosti trestného činu, ze kterého je obviněna, byla zřejmě nepřiměřeně postižena.

Pokud osoba, o jejímž vydání se jedná, vysloví po náležitém poučení souhlas se svým vydáním do cizího státu k trestnímu stíhání či k výkonu trestu, předloží státní zástupce věc Ministerstvu spravedlnosti s návrhem na povolení vydání i bez předchozího rozhodnutí soudu o přípustnosti vydání. V takovém případě hovoříme o tzv. **zkráceném vydávacím řízení** (§ 398 tr. ř.)

Právní úprava vydávání obsahuje též zvláštní ustanovení o vazbě. Jedná se o **vazbu předběžnou** (§ 396 tr. ř.) a **vazbu vydávací** (§ 397 odst. 3 tr. ř.). O předběžné vazbě může fakultativně rozhodnout předseda senátu krajského soudu na návrh státního zástupce provádějícího předběžné šetření v případech, kdy zjištěné skutečnosti odůvodňují obavu z útěku osoby, o jejíž vydání jde. Vysloví-li soud, že vydání je přípustné, vezme obligatorně osobu, o jejíž vydání jde, do vydávací vazby, pokud již tato osoba nebyla vzata do vazby předběžné dle § 396 odst. 1 tr. ř.. V tom případě soud rozhodne o přeměně této vazby na vazbu vydávací. Soud přitom není vázán vazebními důvody dle § 67 tr. ř..

Zvláštní ustanovení pro **předávání osob** mezi členskými státy Evropské unie **na základě evropského zatýkacího rozkazu** obsažení v třetím oddílu hlavy dvacáté páté (§ 403 až 422 tr. ř.) provádějí Rámcové rozhodnutí Rady 2002/584/JVV. Mezi členskými státy Evropské unie nahrazuje tento zjednodušený postup vydávání dle příslušných ustanovení Evropské úmluvy o vydávání spolu s jejími dvěma dodatky. Ustanovení druhého oddílu hlavy dvacáté páté o vydávání se použijí jen v případě, že ustanovení oddílu třetího nestanoví jinak. Zjednodušení spočívá především v přímé spolupráci mezi justičními orgány. Patrně nejzásadnějšími zásahy do obecných pravidel právního styku s cizinou je povinnost předávat vlastní občany na vyžádání jiného členského státu Evropské unie, jakož i prolomení zásady oboustranné trestnosti u činů uvedených v § 412 tr. ř.. Jde o takové trestné činy, za něž lze ve vyžadujícím státě uložit trest odnětí svobody s horní sazbou nejméně tři roky a je orgánem vyžadujícího státu označen v zatýkacím rozkaz za některé z následujících jednání:

- účast na zločinném spolčení,
- terorismus,
- obchod s lidmi,
- pohlavní zneužívání dětí a dětská pornografie,
- nedovolený obchod s omamnými a psychotropními látkami,
- nedovolený obchod se zbraněmi, střelivem a výbušninami,
- korupce,
- podvody včetně podvodů postihujících zájmy Evropských společenství ve smyslu Úmluvy ze dne 26. července 1995 o ochraně finančních zájmů Evropských společenství,
- legalizace výnosů z trestné činnosti,
- padělání měny,
- počítačová trestná činnost,
- trestná činnost proti životnímu prostředí, včetně nedovoleného obchodu s ohroženými živočišnými a rostlinnými druhy a jejich plemeny a odrūdami,
- napomáhání při nedovoleném překročení státní hranice a při nedovoleném pobytu,

- vražda, těžká újma na zdraví,
- nedovolený obchod s lidskými orgány a tkáněmi,
- únos, omezování osobní svobody a braní rukojmí,
- rasismus a xenofobie,
- organizovaná nebo ozbrojená loupež,
- nedovolený obchod s kulturními statky, včetně starožitností a uměleckých děl,
- podvodná jednání,
- vydírání a vymáhání peněz za ochranu,
- padělání a pirátství výrobků,
- padělání veřejných listin a obchod s veřejnými listinami,
- padělání platebních prostředků,
- nedovolený obchod s hormony a jinými růstovými stimulatory,
- nedovolený obchod s jadernými nebo radioaktivními materiály,
- obchod s odcizenými vozidly,
- znásilnění,
- zhárství,
- trestné činy, jejichž stíhání a trestání je v pravomoci Mezinárodního trestního soudu,
- únos letadla nebo plavidla,
- sabotáž.

Evropský zatýkací rozkaz se doručuje krajskému státnímu zastupitelství, v jehož obvodu má vyžadovaná osoba pobyt nebo tam byla zadržena. Státní zástupce provede předběžné šetření, jehož účelem je zjistit, zda jsou splněny podmínky pro předání na základě evropského zatýkacího rozkazu. Po skončení předběžného šetření rozhodne na návrh státního zástupce příslušný soud ve veřejném zasedání. Proti tomuto rozhodnutí je přípustná stížnost mající odkladný účinek. Ustanovení § 411 odst. 6 tr. ř. obsahuje taxativní výčet případů, kdy soud předání vyžádané osoby zamítne. K rozhodnutí soudu o evropském zatýkacím rozkazu je dána zákonná lhůta 60 dnů od zadržení vyžádané osoby, kterou lze ve výjimečných případech prodloužit o dalších 30 dnů. Je však třeba o tomto postupu informovat orgán vyžadujícího státu s uvedením důvodů.

Zkrácené předávací řízení na základě evropského zatýkacího rozkazu lze provést za předpokladu, že vyžádaná osoba s předáním souhlasí. Soud v takovém případě rozhodne do 10 dnů od prohlášení této osoby o souhlasu.

V případech, kdy je třeba zajistit na žádost jiného členského státu předání osoby mezi členskými státy, které spolu nesousedí, přičemž je třeba předávanou osobu převést přes území České republiky hovoříme o tzv. **průvozu pro účely předání** (§ 422 tr. ř.). O takovém průvozu rozhoduje Nejvyšší soud na základě žádosti členského státu, která musí obsahovat zákonem taxativně uvedené informace o totožnosti a státní příslušnosti předávané osoby, o vydání evropského zatýkacího rozkazu, povaze a kvalifikaci trestného činu jakož i o okolnostech spáchání trestného činu, včetně doby a místa.

Průvoz pro účely řízení v cizině jakož i **průvoz pro účely vydání do členského státu** jsou upraveny ustanoveními čtvrtého oddílu hlavy dvacáté páté (§ 423 a § 424 tr. ř.). O jejich povolení rozhoduje na žádost orgánů cizího státu Nejvyšší soud.

Souhrnným označením **dožádání** (někdy též právní pomoc v užším smyslu) se dle § 254 tr. ř. rozumí úkony, které po zahájení trestního řízení v České republice mají být na žádost orgánů České republiky provedeny v cizím státě, anebo úkony, které mají být v trestním řízení na žádost orgánů cizích států provedeny na území České republiky. **Dožádání do ciziny** jsou upravena v ustanoveních § 426 až § 429 tr. ř.. Úprava se podrobně zabývá způsobem jejich zaslání, obsahovými a formálními náležitostmi takových dožádání jakož i zajištěním přítomnosti osoby, která se zdržuje v cizím státě jejím předvoláním formou dožádání. Platnost úkonů učiněných v rámci dožádání do ciziny je upravena v § 428 tr. ř. tak, že tyto úkony učiněné na žádost orgánu České republiky orgánem cizího státu jsou účinné, pokud byly provedeny v souladu s právním řádem dožádaného státu nebo pokud byly provedeny v souladu s právním řádem České republiky. V rámci **dožádání z ciziny** (§ 430 až § 434 tr. ř.) vykonávají orgány činné v trestním řízení právní pomoc požadovanou orgány cizího státu způsobem upraveným trestním řádem, pokud mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Je však možno postupovat na žádost orgánu cizího státu dle právního předpisu jiného státu, za předpokladu, že tento postup není v rozporu se zájmy České republiky tak, jak jsou uvedeny v § 377 tr. ř.¹⁶

Mezi **zvláštní druhy dožádání**, které je možno provádět jen v souladu s podmínkami vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána, řadí trestní řád (v § 435 až § 437) **přeshraniční pronásledování, přeshraniční sledování a skryté vyšetřování**. Dalšími zvláštními druhy dožádání jsou především **dočasné předání do ciziny za účelem provedení procesních úkonů** (§ 438 a n.), **dočasné převzetí osoby z ciziny za účelem provedení procesních úkonů** (§ 440), **zajištění a předání věcí, jiné majetkové hodnoty a majetku** (§ 441), **společný vyšetřovací tým** (§ 442 a n.) anebo **výslech prostřednictvím videotelefonu či telefonu** (§ 444).

Převzetí a předávání trestních věcí je věnován oddíl šestý hlavy dvacáté páté (§ 447 a § 448) trestního řádu. O **převzetí** trestního řízení vedeného proti občanu České republiky v cizině rozhoduje na návrh cizího státu Nejvyšší státní zastupitelství. Na základě vyhlášené mezinárodní smlouvy umožňující přímý styk justičních orgánů ohledně převzetí trestního řízení, kterou je Česká republika vázána, rozhoduje o převzetí trestního řízení státní zástupce příslušný k výkonu dozoru nad zákonností v přípravném řízení dané věci. Nejvyšší státní zastupitelství a po podání obžaloby Ministerstvo spravedlnosti může **předat** trestní řízení vedené pro trestný čin z jehož spáchání je podezřelá osoba, která je občanem cizího státu, příslušnému orgánu tohoto státu či státu na jehož území měl být trestný čin spáchán. Trestní řízení může předat do cizího státu také soud a v přípravném řízení státní zástupce, stanoví-li tak vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána. Na území České republiky nelze pokračovat v trestním řízení pro trestný čin, pro který bylo trestní řízení předáno, nebo nařídit výkon trestu uloženého za čin, pro který bylo trestní řízení předáno, pokud již o převzetí trestního řízení rozhodl orgán dožádaného státu. Orgány České republiky však mohou v trestním řízení pokračovat nebo nařídit výkon uloženého trestu, jestliže:

- dožádaný stát oznámí, že ve věci nebude konat řízení,
- dodatečně odvolá své rozhodnutí o převzetí trestního řízení,
- oznámí, že v řízení nebude pokračovat.

¹⁶ Žádosti orgánu cizího státu nelze vyhovět, jestliže by jejím vyřízením byla porušena Ústava České republiky nebo takové ustanovení právního řádu České republiky, na kterém je třeba bez výhrady trvat, anebo jestliže by vyřízením žádosti byl poškozen jiný významný chráněný zájem České republiky.

Výkon rozhodnutí ve vztahu k cizině je upraven v ustanoveních oddílu sedmého hlavy dvacáté páté trestního řádu. Zahrnuje problematiku **uznávání a výkonu cizozemských rozhodnutí** (§ 449 až § 456), **předání výkonu rozsudku do ciziny** (§ 457) jakož i **převzetí a předání výkonu podmíněného trestu odnětí svobody** (§458 až § 460).

Osmý oddíl hlavy dvacáté páté (§ 460a až § 460n tr. ř.) věnovaný zvláštním **ustanovení o uznávání a výkonu rozhodnutí o zajištění majetku nebo důkazního prostředku mezi členskými státy Evropské unie** je implementací Rámcového rozhodnutí Rady č. 2003/577/SVV (*Official Journal*, 2003 : 45-55), ze dne 22. července 2003, o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v Evropské unii. Cílem tohoto rámcového rozhodnutí je stanovení pravidel, podle nichž členský stát uznává a vykonává na svém území příkaz k zajištění vydaný justičním orgánem jiného členského státu v rámci trestního řízení. Trestní řád zde tedy upravuje **zajištění majetku nebo důkazního prostředku v jiném členském státě** (§ 460b až 460d), **uznání příkazu k zajištění majetku vydaného justičním orgánem jiného členského státu a zajištění výkonu rozhodnutí o uznání tohoto příkazu** (§ 460e až 460h), **zajištění a předání důkazního prostředku uvedeného v příkazu k zajištění důkazního prostředku vydaném justičním orgánem jiného členského státu** (§ 460i až § 460l) a **regresní nárok ve vztahu k členskými státy Evropské unie** (§ 460m a § 460n).

2. 9. Rizika a ohrožení

Na základě stávající analýzy některých relací, které existují mezi problematikou mezinárodní migrace a kriminalitou cizinců, je možné zformulovat určité závěry a doporučení:

- a) Základním bezpečnostním rizikem pro ČR z hlediska mezinárodní migrace je kontingent nelegálních migrantů na území našeho státu. Vzhledem ke vstupu ČR do Schengenského prostoru je naléhavě potřebné řešit tuto situaci. V závislosti od předpokládaného počtu „nelegálů v ČR“ je možné vyhlásit buď „jednorázový generální pardon“ pro nelegály (například když nespáchali na území ČR závažnou trestnou činnost, eventuálně je nehledá Interpol), toto řešení se zdá jako vhodné za situace, že v ČR pobývá například 50–200 tisíc nelegálů; nebo bude dostačující jenom posílit preventivní kontrolní činnost Policie ČR - toto řešení by bylo vhodné za předpokladu, že v ČR je například méně než 50 tisíc „nelegálů“. V minulosti tzv. generální pardon ve vztahu k nelegálům již vyhlásili Itálie, Polsko, Portugalsko apod.
- b) Většina států bývalého SSSR v současnosti postrádá dobře chráněné a striktně vytyčené státní hranice. Území těchto států se stává lehce průchodným, zvláště pro asijské tranzitní migranty. Pro ČR je mimořádně důležité průběžně monitorovat migrační situaci na Ukrajině, odkud přichází převážná většina nelegálních migrantů směřujících do zemí ČR. Netřeba také zapomínat, že organizace mezinárodní migrace se pro určité kriminální skupiny na Ukrajině stala výnosným byznysem.
- c) Protože migrace z Ukrajiny má především ekonomický charakter, je nutné také sledovat vývojové tendence na ukrajinském trhu práce, a též v Ruské federaci, která za příznivé ekonomické situace dokáže absorbovat značnou část migračního potenciálu v tomto regionu.

Jednotlivé skupiny migrantů, které po roce 1989 přicházejí do České republiky, převážně ze států bývalého Sovětského svazu, každá svým specifickým způsobem ovlivňuje kriminogenní

situaci v naší společnosti. Rozhodující kontingent migrantů představují nelegální migranti, převážně původem z Ukrajiny, kteří jsou v ČR zaměstnaní v různých dělnických profesích; v síti veřejného stravování, eventuálně vykonávají sezónní a pomocné práce atd. Migrace, která do České republiky proudí, je převážně migrací ekonomickou a má cirkulační charakter. Různé zdroje uvádějí, že počet „nelegálů“ na území ČR dosahuje dlouhodobě až 200 tisíc osob ročně - tento údaj je sice často z oficiálních míst MV ČR zpochybňován – zpravidla považují za „nelegála“ jenom toho migranta, který byl zadržen.

Odhad až 200 tisíc ukrajinských „nelegálů“ v ČR má své opodstatnění – souvisí s ekonomickou strukturou ČR, s podílem tzv. černé a šedé ekonomiky ve struktuře ekonomiky ČR, s geografickou blízkostí ČR k zemím „vysněné“ západní Evropy – Česko je z hlediska migrace také zemí tranzitní. Pro srovnání uvedeme – v SRN se odhaduje, že se tam dlouhodobě nachází asi 600 tisíc nelegálních migrantů.

Z hlediska trestné činnosti se nelegálové v převážné většině případů ocitají v roli obětí této trestné činnosti (jako osoby lehce vydíratelné, obchodovatelné, často pracující v podmínkách novodobých otroků), kterou na nich páchají tzv. klientské struktury rekrutující se z řad jejich krajanů, mnohdy napojené na složky ruskojazyčných představitelů organizovaného zločinu, operujících na teritoriu ČR. Platí obecný trend, že nelegálové, kteří pobývají v hostitelské zemi bez potřebných dokumentů, se snaží nedostat se do otevřeného konfliktu se zákonodárstvím hostitelské země. Závislost „nelegálů“ od „všemohoucích klientů“ po zavedení vízové povinnosti ČR s Ukrajinou v roce 2000 rapidně vzrostla. Tato závislost bude vysoká i po vstupu ČR do Schengenského prostoru – skrze „kontakty“ (tzv. sociální kapitál) dokáží totiž „klienti“ zabezpečit vstup a působení ukrajinských nelegálů na dlouhodobě pro ně atraktivním, českém trhu.

Primárním zájmem pro celou českou společnost by neměl být pouhý nominální nárůst počtu cizinců s trvalým pobytem na území ČR, ale především ekonomické přínosy, spojené s jejich pracovními aktivitami v rozličných sektorech české ekonomiky. Struktury klientelizmu v jejichž rámci se rozvíjejí pracovní aktivity migrantů, si však velice často nezákonně přivlastňují finanční prostředky určené k tomu, aby se staly příjmovou položkou státního rozpočtu ČR – daňové odvody, platby sociálního a zdravotního pojištění (odhady těchto finančních úniků, experti prozatím nevyčíslili, avšak všichni „tuší“, že se jedná o miliardové položky).

Zvláště s výhledem na bezpečnostní rizika, že spolu s ukrajinskými nelegálními migranty v dohledné době ČR vstoupí do Schengenského prostoru, se pak jedna z možných řešení aktuálně diskutuje vyhlášení jednorázového „generálního pardonu“ pro všechny „nelegály“ na území ČR (s výjimkou těch, kteří se dopustili závažné trestní činnosti nebo jsou hledáni Interpolem). K takové proceduře se v nedávné době již odhodlaly, například Itálie, Polsko, Portugalsko apod. Ale prozatím otázku svých „nelegálů“ takovým způsobem nikdy ve své historii neřešili naši sousedé SRN a Rakousko, jejich migrační politiku musí ČR ve své praxi rozhodně zohlednit. Je třeba uvést, že místo případně legalizovaných „nelegálů“ zaujmou noví „nelegálové“ – poptávka tržní ekonomiky si jejich příchod do ČR vynutí.

Druhou významnou skupinu migrantů ze zemí bývalého Sovětského svazu představují ruskojazyční podnikatelé – ve své většině z Ukrajiny a Ruské federace. Například v roce 2005 mělo trvalý či dlouhodobý pobyt nad 90 dnů v České republice více než 87 tisíc ukrajinských

občanů, z toho živnostenské oprávnění vlastnilo asi 35% Ukrajinců. Z hlediska trestné činnosti se z této skupiny migrantů – podnikatelů, rekrutují převážně pachatelé trestné činnosti na území ČR, přičemž v této své trestné činnosti reprodukuje některé tendence, které jsou charakteristické pro stav a vývoj soudobé zločinnosti v jejich mateřské zemi. Alespoň krátký nástin některých závažných tendencí soudobé zločinnosti v Ukrajinské republice a v Ruské federaci nám umožní hlouběji si uvědomit rizika a ohrožení vyplývající pro ČR z trestné činnosti této kategorie cizinců. Základní tendencí stavu a vývoje zločinnosti v dnešní Ukrajinské republice a v Ruské federaci je výrazný nárůst registrované zločinnosti (absolutní počet zločinů, například v Ruské federaci se v letech 1989–1993 se zvýšil celkem 2,3krát v porovnání s posledním relativně stabilním - rokem 1988 - sovětské éry). Tento nárůst zločinnosti doprovází bezprecedentní přerozdělení společenského bohatství v procesu fakticky neregulované privatizace. Pro ilustraci uvedme, na konci devadesátých let minulého století 4% nejbohatších Rusů, mělo celkově finanční příjem 300krát vyšší, jako všechny příjmy ostatních obyvatel Ruské federace dohromady; 20% nejbohatších vrstev obyvatelstva disponovalo 48% finančních prostředků v Ruské federaci a 20% nejchudších obyvatel země jenom 5% finančními zdroji. Nejvíce zaangażované v procesu tzv. divoké privatizace v Rusku byly sociálně nejaktivnější vrstvy ruského obyvatelstva a migranti do této kategorie sociálně aktivních obyvatel určitě patří, sociálně inertní skupiny obyvatelstva totiž zpravidla nemají migrační aspirace.

Současně se prohlubuje zaostávání sociální kontroly nad rostoucí zločinností ze strany orgánů milice a trestní justice, popřípadě jsou evidentní snahy těchto orgánů, skrýt a neregistrovat trestnou činnost v tuzemsku (příslušné orgány v Ruské federaci jsou totiž hodnoceny podle počtu vykazovaných trestných činů, které byly spáchány na území administrativně – jednotky jenž podléhá její kontrole).

Roste také počet těžkých zločinů – počet motivovaných vražd, v roce 1994 byla 3,5krát větší než v roce 1988; počet těžkých ublížení na zdraví vzrostla za toto období 3,3krát a počet loupežných přepadení vzrostlo 6,9krát. Počet 20 motivovaných vražd na 100 tisíc obyvatel v roce 1993, 1996 a více než 20 motivovaných vražd na 100 tisíc obyvatel v letech 1994–1995 a 1998–2001 je z hlediska analogických statistických údajů v západní Evropě alarmující. Kromě toho je zapotřebí uvést, že každý rok, počínaje druhou polovinou devadesátých let minulého století, se stává nezvěstnými asi 25 tisíc obyvatel, lze předpokládat, že část z nich byla pravděpodobně zavražděna.

Tradičně, například v období padesátých až sedmdesátých let minulého století, násilná trestná činnost (vraždy) byla páchána povětšinou na ruském venkově místním obyvatelstvem, v městských aglomeracích převažovala drobná kriminalita, od osmdesátých let minulého století výrazně stoupla násilná trestná činnost také ve městech.

Vysoký je také podíl zločinů páchaných pod vlivem alkoholu (41% v roce 1994, 25% v roce 2002 – pro srovnání – do roku 1917 dosahoval podíl zločinů páchaných pod vlivem alkoholu asi 11 %); nejčastějšími pachateli trestných činů (až 55%) jsou nezaměstnané osoby nebo osoby bez stálého finančního příjmu. Naproti tomu vedoucí státní a hospodářští funkcionáři páchají převážně ekonomicky trestnou činnost, která má latentní charakter.

Soudobý ruský kapitalismus je značně kriminalizován, a to jak z hlediska svého „prvotního“ kapitálu, ale též používaných metod a etiky podnikání. Podle expertních odhadů, 90–100% ruského bankovníctví a 60–80% ostatních sfér podnikání v Rusku ovládají a kontrolují

struktury domácího organizovaného zločinu. Kontrole organizovaného zločinu nepodléhají jediné podniky vojensko-průmyslového komplexu a některé zahraniční firmy působící v Ruské federaci. Podstatný je fakt, že struktury organizovaného zločinu pronikají do státní správy, bezpečnostních složek, prokuratury a snaží se získat politické „přikrytí“ a beztrestnost pro svou protizákonnou činnost.

Struktury organizovaného zločinu jsou úzce propojeny s rozvětvenou korupční sítí v Rusku. Podle mezinárodní organizace „Transparency International“ v posledních letech se Ruská federace pravidelně zařazuje do skupiny nejvíce zkorumpovaných států světa. Každoroční ztráty zapříčiněné korupcí se odhadují v rozmezí 25–35 miliard USD; ruští občané zaplatí ročně na různých úplatcích si 3 miliardy USD.

Nejzávažnější však je zjištění, že rychle roste tolerance ruské veřejnosti ke korupci, která s její všudypřítomností se již smířila.

3. Zločinné spolčení z pohledu České republiky – právní rámec, definice, postih, pachatelé

Miroslav Scheinost

Simona Diblíková

3. 1. Pohled na organizovaný zločin v ČR

O fenoménu organizovaného zločinu se v České republice (a předtím v bývalé České a Slovenské republice) diskutuje zhruba od počátku devadesátých let minulého století, kdy si odborná a poté i laická veřejnost začala postupně uvědomovat pronikání této závažné formy kriminality, resp. přesněji řečeno způsobu páchání trestné činnosti, představujícího na domácí kriminální scéně relativně nový jev. Zpočátku byl organizovaný zločin jednoznačně chápán jako importovaný zvenčí a spojený s invazí zločineckých skupin ze zahraničí, především z Balkánu, států bývalého SSSR, Itálie, ale i Číny, některých arabských zemí atd.. K tomuto pronikání zahraničních organizací nesporně docházelo, ale pokud šlo o „domácí“ formy a projevy organizovaného zločinu, převládalo určité přesvědčení, že organizovaný zločin je něco, co je našemu prostředí cizí, a to včetně prostředí kriminálního. Nebezpečí vzniku a vývoje domácích forem organizovaného zločinu bylo spíše podceňováno a těmto formám nebyla věnována náležitá pozornost. Zřejmě to souviselo i s definiční a právní nejasností organizovaného zločinu. V každém případě jako organizovaný zločin nebyly prezentovány některé kriminální aktivity českých pachatelů, které jednoznačně nesly charakteristické rysy organizovaného zločinu, jako byly např. v první polovině devadesátých let obchody s lehkými topnými oleji, přestože vykazovaly jasné znaky vysoké organizovanosti, strukturace skupin pachatelů včetně dělby činností, zaměření na profit a dosahování vysokých zisků pachatelů i spojení s násilím. Objem daňových úniků, resp. škoda způsobená státu, byla odhadována na 3,7 mld. Kč. Tisk informoval v letech 1993 a 1994 o 176 vyšetřovaných firmách, 13 vraždách a 17 pohřešovaných osobách v souvislosti s touto trestnou činností. Přesto byly tyto případy prezentovány spíše jako ekonomická, nikoli jako organizovaná kriminalita (*Baloun, Scheinost, 2002: 48-51*).

K docenění rizika, které přináší organizovaný zločin, docházelo až postupně, pod vlivem nárůstu faktických poznatků, přinášených jak orgány činnými v trestním řízení, tak kriminologickým výzkumem, pod tlakem médií a obav veřejnosti (i když mnohdy živených senzačními články a povrchními informacemi) i pod vlivem mezinárodního společenství, které v polovině devadesátých let přikročilo k podstatnému zintenzivnění postupu proti organizovanému zločinu, označenému v té době za jednu z globálních hrozeb současného světa. Z tohoto mezinárodního úsilí vyplynulo přijetí některých významných mezinárodních dokumentů (např. Globální akční plán boje proti mezinárodnímu organizovanému zločinu přijatý na mezinárodní konferenci v Neapoli v roce 1994) a z nich vyplývajících závazků, které Česká republika musela začít plnit (např. Předvstupní pakt o organizovaném zločinu mezi členskými státy EU a kandidátskými zeměmi střední a východní Evropy a Kyprem, založený na Akčním plánu EU o boji s organizovaným zločinem z roku 1997 a podepsaný

Českou Republikou v roce 1998 a dále Úmluva Rady Evropy o praní, vyhledávání, zadržování a zabavování zisků ze zločinu podepsaná ČR v roce 1995). První vládní koncepce boje s organizovaným zločinem byla přijata v roce 1996 a následně aktualizována v letech 1997 a 2000. Nová Koncepce boje proti organizovanému zločinu byla vládou ČR schválena v roce 2008 (usnesení vlády ČR č. 64/2008).

V první fázi se postup proti organizovanému zločinu v ČR zaměřil na tvorbu základních právních instrumentů a na opatření k zamezení jeho pronikání ze zahraničí. Nejprve byly zpřísněny trestní sankce za trestné činy spáchané v organizované skupině u vybraných skutkových podstat a také byly zformulovány některé nové skutkové podstaty (např. napomáhání k nelegálnímu překročení státní hranice, nelegální výroba a držení radioaktivních materiálů, kuplířství, obchodování s dětmi atd.).

Významné změny v trestním zákoně, trestním řádu a zákoně o Policii ČR pak byly přijaty v roce 1995 zákonem č. 152/1995 Sb. Do trestního zákona byly zakotveny některé nové instituty, např. účast na zločinném spolčení, ustanovení o účinné lítosti, beztrestnost skrytého agenta, možnost uložit trest pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení a zejména definice zločinného spolčení. Trestní řád byl doplněn v zájmu zlepšení ochrany osob zapojených do trestního řízení proti organizovanému zločinu o institut anonymního svědka, umožňující skrýt jeho skutečnou identitu, ale bez speciálních programů na ochranu těchto svědků a o některé možnosti usnadňující trestní stíhání organizovaného zločinu (dočasné odložení zahájení trestního stíhání, záměna zásilky, množnost požádat pro účely trestního řízení o údaje, které jsou obvykle předmětem bankovního tajemství, předběžné zajištění majetku nebo jeho konfiskace na žádost zahraničního soudu o právní pomoc). Možnost odposlechu byla zavedena do trestního řádu již v roce 1990; v roce 1995 byl tento institut částečně upraven.

Novela zákona o policii ČR rozšířila rozsah speciálních policejních pátracích prostředků o možnost použití skrytého agenta a předstíraný převod věci. Byl přijat zákon č. 61/1996 Sb. o opatřeních proti legalizaci výtěžků ze zločinu. V souvislosti s tímto zákonem je třeba zmínit dva související instrumenty trestního práva: zastření původu věci podle trestního zákona a možnost zablokování prostředků na bankovním účtu podle trestního řádu (pokud důkazy nasvědčují tomu, že prostředky na účtu mají sloužit spáchání trestného činu, nebo byly k jeho spáchání použity nebo představují zisk z trestné činnosti).

Tyto změny přijaté v roce 1995 a 1996 vytvořily odpovídající právní bázi pro odhalování, vyšetřování a stíhání organizovaného zločinu, srovnatelnou s legislativními úpravami většiny ostatních evropských zemí (Cejp, 2004).

Po určité diskusi k efektivitě těchto instrumentů se po roce 2001 nicméně přikročilo k některým úpravám nebo zavedení dalších nových institutů. Především byl přijat speciální zákon č. 137/2001 Sb. o ochraně svědků. Novela trestního řádu vtělila s účinností od 1.1.2002 do této normy některá ustanovení, která usnadňují použití informací získaných policejními operativními prostředky jako důkazů v trestním řízení (za stanovených podmínek). Do trestního řádu bylo také začleněno vymezení operativně pátracích prostředků včetně agenta a zpřesněny podmínky jejich použití. Novela trestního zákona v roce 2002 zavedla specifickou skutkovou podstatu trestného činu praní peněz (§ 252a), t.j. trestný čin legalizace výtěžků pocházejících z trestné činnosti (Cejp, 2004).

Je zřejmé, že proces přizpůsobování příslušných českých zákonných norem nebyl těmito posledními novelami uzavřen, přestože lze konstatovat, že české právo v tomto smyslu odpovídá mezinárodním standardům. Určitě budou hledány cesty k dalšímu zvýšení účinnosti právních prostředků při potírání organizovaného zločinu, zřejmě i s ohledem na Úmluvu OSN o boji s mezinárodním organizovaným zločinem, kterou ČR podepsala, a kterou pravděpodobně také ratifikuje po dořešení otázky trestní či správní odpovědnosti právnických osob s tím, že bude pravděpodobně zvolena cesta správní odpovědnosti (usnesení vlády ČR č. 64/2008). Stále zde ovšem zůstává klíčová otázka rovnováhy mezi mimořádnými pravomocemi a prostředky nezbytnými k účinnému boji s organizovanou kriminalitou na jedné straně a mezi limity právního státu, požadavky na ochranu osobního soukromí a občanských svobod a také požadavky na demokratickou kontrolu nad těmito mimořádnými prostředky na straně druhé.

3. 2. Pojetí a právní vymezení zločinného spolčení

Kdybychom definovali organizovaný zločin jako kriminologickou kategorii (při vědomí toho, že kriminologických definicí tohoto fenoménu nabízí literatura a jednotliví autoři desítky a možná stovky), mohli bychom za organizovaný zločin považovat:

- vyvíjení organizované trestné a další doprovodné činnosti v podobě primárně ziskových aktivit obvykle zapojených do struktury poptávky a nabídky ve společnosti, na něž jsou navázány krycí a zabezpečovací aktivity,
- subjektem těchto aktivit je strukturovaná a hierarchizovaná skupina (organizace) vzniklá za účelem ziskové trestné činnosti, která funguje na základě dělby funkcí a úkolů.

Znakem vyššího vývojového stupně organizovaného zločinu (*rozvinutého organizovaného zločinu*) je oddělení a izolace vůdců organizací od výkonu trestné činnosti, internacionalizace činnosti, diverzifikace ziskových aktivit, monopolizace trhů a teritorií, legalizace příjmů z trestné činnosti, schopnost sebeobnovování organizace a infiltrace do oficiálních společenských struktur (*Cejp, 2004*).

Úmluva OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu nedefinuje organizovaný zločin jako takový, jako jev, resp. způsob páchaní trestné činnosti, a soustřeďuje se na definování subjektu, tj. skupiny organizovaného zločinu. Tu definuje jako strukturovanou skupinu tří nebo více osob existující po určité časové období a jednající ve vzájemné dohodě za účelem spáchání jednoho či více závažných trestných činů či trestných činů ustanovených v souladu s Úmluvou za účelem získání přímého či nepřímého finančního či jiného hmotného prospěchu; přičemž závažný trestný čin znamená jednání představující trestný čin postihnutelný trestem odnětí svobody v délce nejméně čtyři roky nebo závažnějším trestem. Strukturovaná skupina znamená skupinu, která není náhodně utvořena za účelem bezprostředního páchaní trestného činu a která nemusí mít formálním způsobem definované funkce svých členů, nepřetržitost svého členství ani rozvinutou strukturu (*dokument č. A/AC.254/L.230/Add.1*).

Tzv. **Společný postup** (Joint Action) Rady Evropské Unie z 21.12.1998 o trestnosti účasti ve zločinecké organizaci v členských státech Evropské Unie v článku 1 stanoví, že zločineckou organizací se míní uspořádaná společnost, založená na určité časové období, nebo více než dvě osoby, působící v souladu s tím, aby páchaly zločiny, které jsou trestné odnětím svobody

nebo příkazem k zadržení na minimálně čtyři roky nebo závažnějšími tresty, ať jsou takové zločiny výsledkem jich samotných nebo prostředkem k získání materiálního prospěchu, případně k nekalému působení na činnost veřejných úřadů (98/773/JHA, *Oficiální věstník ES*, L 351/1).

Legální definice pojmu zločinné spolčení, které je z hlediska českého práva vymezením, resp. označením pro organizovaný zločin, byla přijata v ČR v roce 1995 ustanovením § 89 odst. 20 (nyní odst. 17) tr. zák. Zločinné spolčení je společenstvím více osob s *vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností*, které je zaměřeno na *soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti*. Zákonný znak *dosahování zisku* byl vypuštěn po novele účinné od července roku 2002. Rovněž byla vytvořena samostatná skutková podstata trestného činu „Účast na zločinném spolčení“ v § 163a.

Zločinné spolčení lze považovat za jednu z forem trestné součinnosti a je nutno je odlišit od organizované skupiny. Pro postih pachatele je proto třeba bezpečně prokázat každý z výše uvedených znaků.

3. 3. Postih zločinného spolčení

Definice zločinného spolčení (§ 89 odst. 17 tr. zák.) a postih účasti na zločinném spolčení (§§ 163a-163c tr. zák.) v našem trestním zákoně tedy figurují od roku 1995. Nicméně po určitou dobu nebyla tato ustanovení téměř využívána. Až od konce devadesátých let začal počet osob stíhaných na základě paragrafu 163a postupně narůstat.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci se v rámci výzkumu organizovaného zločinu, který probíhá kontinuálně od roku 1993, v současně uzavírané etapě výzkumu zaměřil mimo jiné právě na uplatňování ustanovení o účasti na zločinném spolčení. V našem dílčím výzkumu jsme si kladli za cíl prohloubení dosud získaných informací k charakteru, projevům, strukturám a pachatelům organizovaného zločinu v České republice, a vyhodnocení aplikace ustanovení o zločinném spolčení v praxi orgánů činných v trestním řízení, případně vymezení problémů, které brání jeho větší efektivitě.

Z čísel uvedených v následující tabulce je zjevné, že toto ustanovení není v praxi příliš frekventované, i když počty stíhaných osob postupně rostou.

Tabulka č. 25 § 163a Účast na zločinném spolčení
Stíhané, obžalované a odsouzené osoby v letech 1999 – 2004

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	celkem
Stíháno osob	36	42	75	97	96	126	472
Obžalováno osob	36	40	59	94	96	117	442
Odsouzeno osob	1	0	2	0	5	10	18
Zastaveno trestní stíhání proti	0	2	11	2	0	6	21
Přerušeno	0	0	5	1	0	3	9

Zdroj Ministerstvo spravedlnosti, odbor organizace a dohledu, odbor informatiky, výběr z databáze

Podíl osob, které byly pro účast na zločinném spolčení ve sledovaném období stíhány, tvoří jen velmi malou část celkového počtu stíhaných osob v ČR; tento podíl činí zhruba 0,03-0,1 % (celkový počet stíhaných osob se v tomto časovém úseku pohyboval v rozmezí 92 958 – 110 808 stíhaných pachatelů). Počet osob, které soudy pro účast na zločinném spolčení skutečně odsoudily, je pochopitelně ještě nižší. Za sledovaných šest let byla v průměru odsouzena pouze každá 26. stíhaná osoba, tedy necelá 4% (3,8%). Podíl osob skutečně odsouzených vůči osobám, na které byla podána obžaloba za účast na zločinném spolčení, je jen nepatrně vyšší (4,1%).

Tabulka č. 26 § 163a Účast na zločinném spolčení
Přehled o vyřízených věcech v ČR v letech 1999 – 2004 podle krajů

Vyřízeno - proti osobám - trest. činů						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Praha	-	-	19	8	22	53
	-	-	28	16	52	111
Středočeský	24	7	45	20	-	1
	51	14	92	40	-	3
Jihočeský	-	-	-	14	2	25
	-	-	-	31	4	50
Západočeský	-	1	-	1	23	13
	-	2	-	2	46	26
Severočeský	12	10	4	32	43	30
	39	26	11	71	90	64
Východočeský	-	-	-	-	1	-
	-	-	-	-	3	-
Jihomoravský	-	-	-	-	5	13
	-	-	-	-	10	28
Severomoravský	-	24	7	22	2	-
	-	48	28	45	4	-
Česká republika	36	42	75	97	98	135
	90	90	159	205	209	282

Zdroj Ministerstvo spravedlnosti, odbor organizace a dohledu, odbor informatiky, výběr z databáze

Z výše uvedeného přehledu je patrné, že každoroční nápad měla zastupitelství v Severočeském kraji, v souhrnu vyřizovala také nejvíce věci proti osobám (131 v Severočeském kraji vůči 483 v celé ČR, tj. 27%; podíl na vyřizování trestných činů je srovnatelný a činí 29%). Dále následovala zastupitelství v Praze, která měla v roce 2004 nápad vůbec nejvyšší ze všech, a zastupitelství v kraji Středočeském. Naopak pro kraj Východočeský bylo ve sledovaném období řešení kauzy podle § 163a výjimkou.

Obžaloby podala státní zastupitelství na téměř 92% osob, zbývající případy byly vyřízeny přerušením nebo zastavením trestního stíhání.

Tabulka č. 27 § 163a Účast na zločinném spolčení
Podání obžaloby (obžalované osoby) v letech 1999 – 2004 v ČR podle krajů

Rozhodnutí Podání obžaloby	1999	2000	2001	2002	2003	2004	celkem
Praha	0	0	19	8	22	46	95
Středočeský	24	7	29	20	0	0	80
Jihočeský	0	0	0	14	2	24	40
Západočeský	0	0	0	0	23	7	30
Severočeský	12	9	4	30	43	28	126
Východočeský	0	0	0	0	0	0	0
Jihomoravský	0	0	0	0	5	12	17
Severomoravský	0	24	7	22	1	0	54
Česká republika	36	40	59	94	96	117	442

Zdroj Ministerstvo spravedlnosti, odbor organizace a dohledu, odbor informatiky, výběr z databáze

3. 4. Analýza obžalob

Pro náš výzkum jsem zvolili jako hlavní metodu analýzu obžalob podaných státním zastupitelstvím k případům zločinného spolčení za léta 1999-2004.

Na základě justičních statistik bylo od státních zastupitelství vyžádáno podle spisových značek celkem 64 obžalob. Následné prověření vedlo k redukci, neboť se ukázalo, že některé spisové značky byly ve statistikách uvedeny chybně, některé případy byly předány jinam, 10 případů bylo překvalifikováno, odloženo nebo vyloučeno k samostatnému projednávání, a některé z různých důvodů nebylo možné poskytnout k analýze. Celkově jsme tedy získali vzorek 34 obžalob.

Okresní či obvodní státní zastupitelství žalovala 33 případů, 1 obžalobu podalo zastupitelství krajské. Mezi státními zastupitelstvími převažovala zastupitelství z příhraničních okresů, ale žaloby byly vícekrát podány i v Praze a Brně. Vždy se jednalo o případy žalované jako účast na zločinném spolčení, což však neznamená, že tato právní kvalifikace byla soudem vždy přijata a kauza tak odsouzena. Je třeba ještě uvést, že výzkum nezahrnul velké a medializované případy, žalované a souzené jako zločinné spolčení (zejména případy Berka a Berdych), protože ve zkoumaném období nebyly ještě uzavřeny (a soudně tyto případy nebyly uzavřeny dodnes).

Analýza obžalob byla prováděna pomocí záznamového archu, kde jsme sledovali jednak formální náležitosti spisu a dále informace o charakteru a průběhu trestné činnosti, **informace** o průběhu trestního řízení, dostupné informace o pachatelích, informace o struktuře a činnosti skupin/organizací pachatelů a konečně, pokud byly obsaženy, také informace o případném širším okruhu osob souvisejících s trestnou činností, i když nebyly mezi žalovanými.

Za jakým účelem byla analyzovaná zločinná spolčení nejčastěji vytvořena? Z obecných statistik mapujících námi určené období vyplývá, že naprosto převažovalo (a to v každém roce) organizování nelegální migrace, dále se jednalo o kuplířství a obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku a drogovou kriminalitu. V menší míře se zločinecké organizace zaměřovaly na krádeže a neoprávněné podnikání.

Tabulka č. 28 § 163a Účast na zločinném spolčení
Nejčtenější souběh dle počtu věcí vyřízených proti osobám v letech 1999 – 2004

Rok	I. Trestný čin	počet
1999	§ 171a nedovolené překročení státní hranice	24
	§ 204 kuplířství	9
	§ 246 obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku	9
2000	§ 171a nedovolené překročení státní hranice	26
	§ 247 krádež	6
	§ 118 neoprávněné podnikání	5
2001	§ 171a nedovolené překročení státní hranice	45
	§ 187 nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	7
	§ 118a šíření toxikomanie	6
2002	§ 171a nedovolené překročení státní hranice	89
	§ 247 krádež	6
	§ 187, § 187a nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	4
2003	§ 171a nedovolené překročení státní hranice	82
	§ 204 kuplířství	14
	§ 246 obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku	4
2004	§ 171a nedovolené překročení státní hranice	115
	§ 204 kuplířství	8
	§ 187, § 187a, § 188 nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	6

Zdroj Ministerstvo spravedlnosti, odbor organizace a dohledu, odbor informatiky, výběr z databáze

V našem vzorku 34 obžalob se v drtivé většině (76%, 26 případů) jednalo rovněž o nedovolené překročení státní hranice podle § 171a (tj. organizování nelegální migrace) a dvakrát šlo o obchodování se ženami (§ 246) a kuplířství (§ 204). Stejně četné byly krádeže motorových vozidel a obchodování s nimi, což bylo jedenkrát kvalifikováno jako podvod (§ 250) a 1x jako krádež (§ 247). Jednou jsme se setkali s obchodováním s drogami (§§ 187, 188) a s porušováním autorských práv (§ 151 - výroba a šíření pirátských CD). Jeden případ se týkal zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 (šlo o neoprávněnou legalizaci pobytu cizinců) a konečně jedna kauza se zabývala neoprávněným podnikáním podle § 118 (jednalo se o zprostředkování práce v zahraničí). Můžeme tedy konstatovat, že náplň činnosti zločinných spolčení z námi prováděné sondy celkem věrně kopíruje zjištěná statistická fakta s výjimkou menšího zastoupení nedovolené výroby a držení drog.

Prokázané trvání trestné činnosti se pohybovalo nejčastěji v rozsahu od 1 roku do dvou let (14x), poté následovalo období působení zločinného spolčení do jednoho roku (v 10 případech).

K procesním otázkám, které jsme též sledovali, patří údaje o vazbě. Vazebně stíhané osoby tvořily ve zvoleném šestiletém období 78% všech stíhaných osob (369 ze 472). Obžalována z nich bylo poté necelá polovina, což tvořilo 36% ze všech stíhaných osob. Při sledování délky vazby se nepotvrdila úplně hypotéza o léta vlekcoucím se trestním řízení u složitých kauz, týkajících se organizovaného zločinu, neboť jak plyne údajů v tab. č. 7, nejvíce osob strávilo ve vazbě 4-8 měsíců, příp. až 1 rok. Trend určitého snižování délky pobytu ve vazbě je patrný.

Tabulka č. 29 Počty vazebně stíhaných osob a délka vazby u § 163a v letech 1999 – 2004

	1999	2000	2001		2002	2003	2004	celkem
Vzato do vazby	27	28	73		83	75	83	369
- z toho obžalováno	17	21	11		40	21	58	168
Délka vazby do 2 měs.	0	3	17	Délka vazby do 2 měs.	1	2	2	
od 2 do 6 měs.	7	3	35	od 2 do 4 měsíců	19	22	15	
od 6 měs. do 1 roku	7	16	5	od 4 do 8 měsíců	36	28	48	
od 1 roku do 2 let	13	6	14	od 8 do 12 měsíců	22	23	18	
nad 2 roky	0	0	2	od 12 do 16 měsíců	5	0	0	
				nad 16 měsíců	0	0	0	

Zdroj Ministerstvo spravedlnosti, odbor organizace a dohledu, odbor informatiky, výběr z databáze

Pozn. změna ve statistickém zaznamenávání délky vazby od roku 2002

V největším počtu analyzovaných případů byli ve vazbě jen někteří z obžalovaných členů zločinného spolčení (20x), naopak druhý nejčastější stav (10x) byl, že všichni obžalovaní byli stíháni na svobodě. Stejně často se vyskytla situace, že vazebně byli zajištěni všichni, nebo že někteří byli již ve výkonu trestu za předchozí trestnou činnost (shodně 4x). Bližší informace, zejm. o délce vazby, se z dostupných materiálů nepodařilo dohledat.

Doba od zadržení pachatelů do podání obžaloby se v našem vzorku pohybovala od 3 měsíců do 3 let. Průměrná délka přípravného řízení tedy činila 1 rok a 8 měsíců, což zhruba odpovídá tomu, že ve třetině případů byl nejfrekventovanější časový údaj jeden rok (6x) a dále přibližně stejná údobí od 10 měsíců do jednoho a půl roku (10 měsíců, 11 měsíců (2x), 1 rok a 2 měsíce (2x), 1 rok a 3 měsíce a 1 rok a 7 měsíců). Třetina případů byla připravena k řízení před soudem vzhledem k rozsahu kauz velmi rychle, a to zhruba za půl roku, a u zbývajících částí trvala naopak příprava obžaloby více jak dva roky.

Poměrně podrobně jsme se věnovali analýze použitých důkazních prostředků. V každé kauze figurovaly jako důkazy výpovědi svědků a materiály z domovních prohlídek (zde s jedinou výjimkou). Odborné vyjádření či příbrání znalce bylo nařízeno v absolutní většině případů, nejčastěji byly požadovány více než dva posudky. Pokud ve spise figuroval pouze jediný, jednalo se vždy o posudek fonoskopický nebo o počítačovou expertízu. Ta byla obecně nejčastěji nařizovaným zkoumáním. K usvědčujícím materiálům patřily rovněž listinné materiály a podle nás klíčové záznamy odposlechů. V mnoha případech, zejména u zločinných spolčení sdružených za účelem nedovoleného překračování státní hranice, dávají sledované telefonní hovory přesný obraz o rozsahu, personálních vazbách, plánovitosti a lukrativnosti trestné činnosti. Významný podíl tvořily důkazní materiály získané cestou právní pomoci ze zahraničí, naopak relativně málo časté bylo doznání obviněných (a to vždy jen některých) a výpovědi obviněných vůči sobě navzájem. Nepříliš čtené rovněž bylo užití operativně pátracích prostředků – sledování osob a věcí (v 9 případech) a zejména použití agenta (pouze 1x), přesto, že možnost užití tohoto institutu je při vedení trestního řízení pro trestný čin spáchaný ve prospěch zločinného spolčení v zákoně jmenovitě zakotvena, a činnost většiny oprávněných útvarů Policie ČR je s odhalováním organizovaného zločinu přímo svázána.

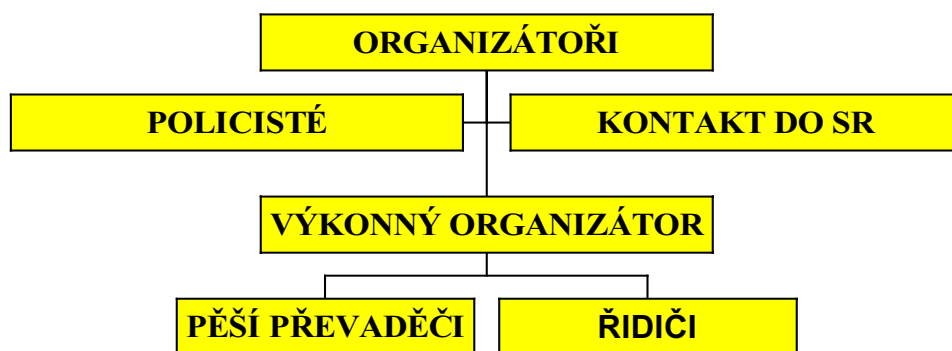
3. 5. Charakteristické struktury organizací

Je samozřejmě namístě otázka, proč právě případy organizace nedovoleného překračování státní hranice mají v žalovaných případech zločinného spolčení takovou převahu. Vysvětlení, které se nabízí, kromě frekvence této trestné činnosti, která je v České republice stále relativně dosti vysoká, je to, že u skupin, zabývajících se organizací nelegálního přechodu státních hranic, lze relativně snáze prokázat znaky, které zákonná definice zločinného spolčení v § 89 odst. 17 trestního zákona vyžaduje. U skupin, organizujících nelegální migraci, bývá organizační struktura i dělba funkcí zřetelná a také pokračování v trestné činnosti lze obvykle prokázat.

O celkem obvyklé struktuře takové skupiny (organizace) zabývajících se organizováním nelegální migrace vypovídá např. následující schéma, popisující strukturu jedné takové skupiny :

§ 163a - Účast na zločinném spolčení

§ 171a - Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice

Tato skupina (obžalováno bylo 16 osob, z toho 4 cizinci) organizovala nedovolené překračování státní hranice mezi ČR a SR a následnou dopravu migrantů vozidly přes ČR, kde je pak předávala jiným skupinám nebo případně zajišťovala i převoz do SRN a Rakouska. Běženci pocházeli z Balkánu i z asijských zemí. Byli přebíráni od zprostředkovatele, který zajišťoval kontakt na jinou obdobnou skupinu působící na Slovensku. Znakem vyšší úrovně organizovanosti kromě jasné dělby práce, jištění činností, krycích opatření a také projevů konkurenčního boje s jinými skupinami, byla i vazba na dva policisty, kteří skupině předávali informace o stavu střežení hranice. Zdokumentována byla trestná činnost v trvání jednoho a půl roku, která skupině přinesla zisk v řádu milionů.

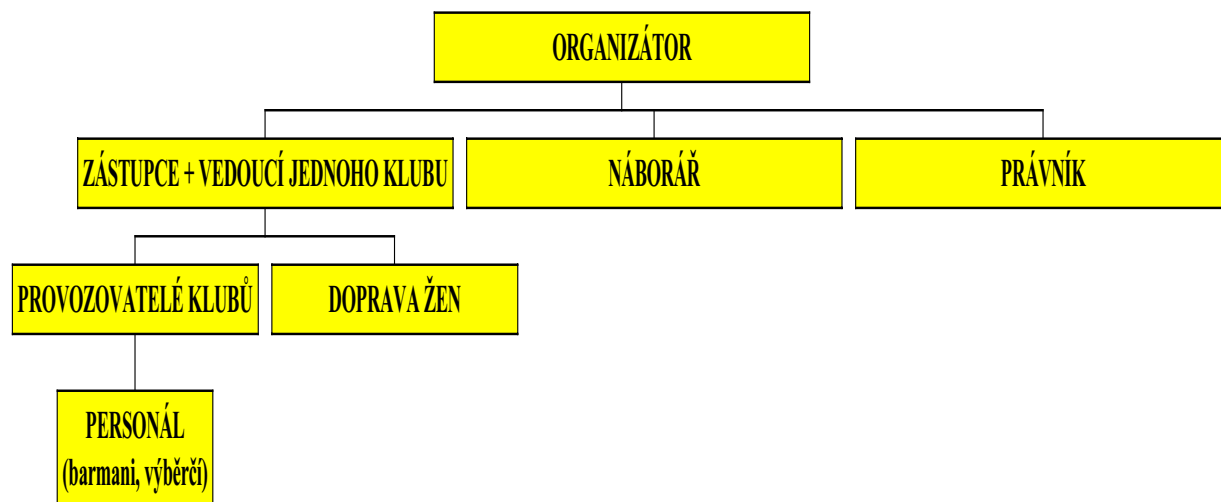
Tento případ dokládá, že u skupin zabývajících se organizováním nelegální migrace dle § 171a jsou zjevně patrné znaky, které zákon vyžaduje pro právní kvalifikaci zločinného spolčení.

Pro porovnání můžeme uvést strukturu a charakteristiku skupiny, která organizovala obchodování se ženami a provozování prostituce.

§ 163a – Účast na zločinném spolčení

§ 204 - Kuplířství

§ 246 - Obchodování se ženami

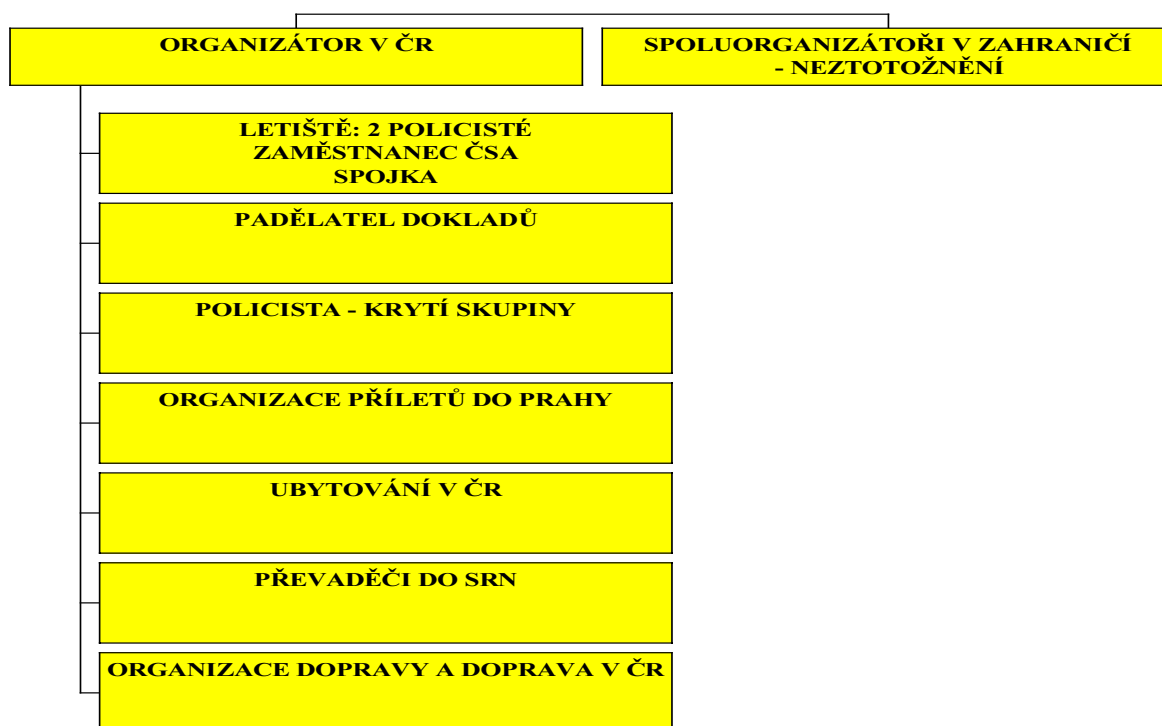
Tato skupina byla složena převážně z bulharských občanů. Zabývala se dodáváním žen z Bulharska a Ukrajiny za účelem provozování prostituce v příhraničních nočních klubech v ČR, ale také jejich přesuny do SRN. Češi plnili ve skupině jen pomocné funkce (provoz nočních podniků, barmani, řidiči – dopravci). Specifikou této organizace byla činnost „náboráře“ která zajišťoval rekrutaci žen prostřednictvím své manželky a dalších pomocníků a to z výkonu trestu v ČR, kam byl odsouzen na 10 let za kuplířství a nedovolené ozbrojování. Členem skupiny byl právník, který zajišťoval právní pomoc a komunikaci ve skupině a to i do vězení.

Poměrně rozvinutou strukturu a průnik do orgánů státní moci ukazuje následující případ, v němž šlo o umožnění nelegálního vstupu migrantů na území ČR, jejich vybavování padělanými a pozměněnými doklady a následně nelegální přepravu přes státní hranici do SRN.

§ 163a – Účast na zločinném spolčení

§ 158 – Zneužívání pravomoci veřejného činitele

§ 185 – Nedovolené ozbrojování

V této skupině byl hlavní postavou cizí státní příslušník z Libye, který zajišťoval v dohodě se zahraničními nezjištěnými organizátory přílety migrantů z Asie na letiště Ruzyně. Samotnou organizaci příletů do Prahy prováděli další dva cizinci (oba ze Sýrie spolu s manželkou jednoho z nich - Češkou). Nelegální vstup do ČR zařizovali na letišti dva policisté Cizinecké policie spolu s pracovníkem ČSA, přičemž spojení a předávání peněz (migranti platili 2000 USD za osobu) zajišťovala manželka jednoho z těchto policistů. Policista z jiného útvaru Policie ČR měl na starosti krytí skupiny. Český státní občan vybavoval cizince nepravými padělanými a pozměňovanými doklady. Na další úrovni působili ve skupině ubytovatelé v ČR (dva), převaděči přes hranici do SRN (2) a dopravci spolu s organizátorem dopravy (pět), všichni čeští občané.

V tomto případě, který ukazuje na velmi rozvinutou dělbu práce a komplexní rozsah „služeb“ poskytovaných migrantům, je závažným faktem aktivní zapojení několika policistů, jednoho dokonce ze specializovaného útvaru Policie ČR, a dělba úkolů mezi nimi – kromě zajišťování nelegálního vstupu do ČR také krytí skupiny z vyšší úrovně. Osoby již trestané se v této skupině vyskytly v pěti případech, ale vždy působil na nižší úrovni (doprováci, ubytovatelé, převaděči).

V této skupině bylo žalováno celkem 19 osob, z toho 3 cizinci a 3 ženy. Charakteristický byl relativně vyšší věk členů (tři hlavní osoby – organizátor, funkčně vyšší policista na letišti a padělatel dokladů byli v době podání obžaloby ve věku 32 až 38 let. Ve věku pod 30 let byli jen dva členové (oba na výkonné úrovni), jeden obžalovaný byl ve věku 40 let a jeden ve věku 61 let, ostatní byli ve věku mezi 30 a 40 lety.

Odlisný pohled nabízí skupina složená výhradně z českých občanů a zabývající se obchodem se ženami a kuplířstvím, která organizovala nábor žen a dívek v ČR, jejich dopravu do Francie a provozování prostituce ve Francii.

§ 163a – Účast na zločinném spolčení

§ 246 – Obchodování se ženami

§ 204 – Kuplířství

§ 231 – Omezování osobní svobody

§ 176 – Padělání a pozměňování veřejné listiny

§ 187 – Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů

§ 185 – Nedovolené ozbrojování

§ 171 – Maření výkonu úředního rozhodnutí

ORGANIZÁTOŘI (3 obžalovaní)

**NÁBOR A DOPRAVA ŽEN,
ORGANIZACE PROSTITUCE (6 obžalovaných)**

Již na pohled se jedná o skupinu s méně rozvinutou strukturou a dělbou práce, která je nicméně patrná zejména při srovnání funkce tříčlenného vedení od ostatních obžalovaných. Žalováno bylo 9 osob, přičemž většina z nich byla spojena s příbuzenskými vztahy (jednalo se o členy dvou rozsáhlejších rodin). Věk obžalovaných se ohyboval od 20 do 44 let, ale pod třicet let věku byli jen dva z pachatelů, oba na výkonné úrovni. Tři organizátoři byli ve věku od 32 do 35 let (muž a dvě ženy). Ti v podstatě řídili činnost skupiny a kromě toho se sami účastnili vyhledávání a získávání žen. Také pozměňovali cestovní doklady. Podle údajů, uvedených v obžalobě, někteří členové skupiny sami užívali drogy. Ostatní členové skupiny zajišťovali jak nábor žen, tak jejich dopravu do Francie a zpět a organizaci prostituce na místě a také několik z nich obstarávalo drogy (pervitin), které byly podávány některým naverbovaným ženám. Ve vztahu k naverbovaným ženám, z nichž některým bylo méně než 18 let, se vyskytovalo i násilí, bránění ve volném pohybu a podávání drog.

Na jednu stranu byla pro tuto skupinu charakteristická určitá přímočarost a hrubost jednání (kromě jednoho byli všichni členové skupiny již dříve trestáni), kontakt s drogovou scénou, snaha o ovlivňování, resp. zastrašování svědků, souběh více dalších trestných činů a příbuzenské vztahy mezi členy, což jsou rysy typické spíše pro nižší vývojovou fázi organizovaného zločinu. Na druhé straně skupina byla schopna vyvíjet poměrně rozsáhlou činnost, protože dívky do Francie nedodávala místním organizátorům a provozovatelům, ale její členové organizovali prostituci na místě sami.

Na základě spisů jsme si též vytvořili termín „dobrovolné oběti“, kdy šlo u případů nelegálních přechodů hranic o migranty, kteří si převedení zaplatili, a u obchodování se

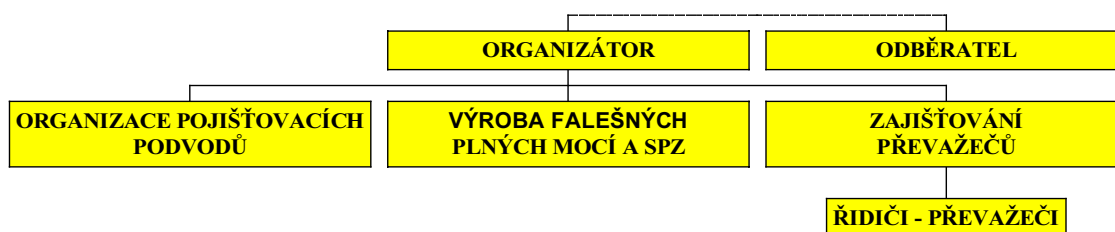
ženami se jednalo o ženy, které věděly nebo minimálně byly srozuměny s tím, že budou provozovat prostituci. Zajímala nás zejména národnost těchto „obětí“: mezi ženami se v našich případech vyskytovaly Češky, Rusky a Bulharky, což odpovídá běžné struktuře, u běženců bylo spektrum pestřejší – zde je možno obecně konstatovat, že se jedná o uprchlíky z Asie, Balkánu a tzv. třetích zemí - nejvíce zastoupena byla Čína (9x), Vietnam (8x) a Indie (7x), pak následovali utečenci ze Srí Lanky (5x), Arménie a Afghánistánu (4x).

Další skupina byla sice žalována jako poměrně nepočtená, ale zde nebyli v daném případě žalováni pachatelé působící na výkonné úrovni. Skupina se zabývala krádežemi, resp. podvodným získáváním osobních automobilů a jejich vývozem do zahraničí, konkrétně přes Polsko do Běloruska.

§ 163a – Účast na zločinném spolčení

§ 251 – Podílnictví

§ 250 - Podvod

Skupina získávala automobily buď krádeží nebo podvodem, kdy zapůjčené auto bylo deklarováno jako odcizené a předáno skupině. Organizátorem skupiny byl jednapadesátiletý dosud netrestaný Ukrajinec, který objednával krádeže, zajišťoval krátkodobý převoz vozidla před jeho předáním převozci, organizoval falešné plné moci a další doklady pro řidiče. Vozidla byla předávána obvykle na polsko-běloruské hranici nezjištěnému odběrateli. Další člen skupiny (47 let, Polák, trestán jedenkrát za padělání) zajišťoval u dalšího člena (Čech, 40 let, trestán) falešné dokumenty a SPZ a rovněž získával dodavatele aut, kteří si je zapůjčovali, předávali skupině a pak ohlašovali odcizení. Ostatní dva obžalovaní (Češi, 31 a 38 let, oba již trestáni) vyhledávali a najímali řidiče – převozce (odměna činila 300 USD za převoz).

V tomto případě bylo obžalováno vlastně jen jádro skupiny, tj. členové, kteří organizovali činnost, zajišťovali spojení a prováděli „kvalifikované“ práce. V rámci této obžaloby nebyli stíháni řadoví převozci, kterých ve spise figuruje 14 a nebyly zřejmě ztotožněny ani osoby, které prováděly vlastní krádeže aut. Nebyly stíhány ani osoby, které se dopouštěly pojišťovacích podvodů, nebyl ztotožněn odběratel/odběratel v zahraničí.

Případ je charakteristický tím, že poukazuje na širší okruh spolupracovníků a podílníků na organizované trestné činnosti, kteří jsou buď najímáni na jednotlivé akce jako výkonní pachatelé nebo se stávají jednorázovými „dodavateli“ určitého zboží (v tomto případě automobilů) a také na obtížnost zjištění a ztotožnění zahraničních kontaktů a odběratelů (nebo v jiných případech dodavatelů).

Nabízí se pracovní závěr, že v české justiční praxi se ustanovení o zločinném spolčení při stíhání organizovaného zločinu používá především v případech, kdy zákonné znaky

zločinného spolčení jsou poměrně zřetelné; na druhou stranu některé žalované případy budí dojem, že spíše než o zločinné spolčení se jednalo o „obyčejnou“ organizovanou skupinu.

U složitějších případů je nepochybně mnohem obtížnější zákonem požadované znaky zločinného spolčení prokázat. To pravděpodobně platí zejména o případech hospodářské trestné činnosti, kterých bylo ve zkoumaném vzorku minimum. Přitom podle názorů dotazovaných expertů (policistů, státních zástupců a soudců) oslovených v rámci výzkumu ekonomické kriminality, který IKSP dokončil v roce 2003, se případy ekonomické kriminality, které nesou znaky zločinného spolčení, nepochybně vyskytují (viz následující tabulka, uvádějící odpovědi oslovených respondentů na otázku, zda se ve své praxi setkali s případem hospodářské trestné činnosti, který by bylo možné charakterizovat jako zločinné spolčení).

Tabulka č. 30 Výskyt zločinného spolčení (uvedeno % odpovědí respondentů)

Profese	ano, víckrát	ano, jednou	ne	nevím	ã
soudci (n=105)	13%	9%	77%	1%	100%
Státní zástupci (n=82)	23%	17%	59%	1%	100%
policisté (n=32)	61%	10%	23%	6%	100%

Pramen: Scheinost, M. a kol.: Výzkum ekonomické kriminality. Praha, IKSP 2004.

Lze samozřejmě diskutovat o tom, zda a do jaké míry jsou případy hospodářské, resp. ekonomické kriminality organizovaným zločinem ve smyslu jeho kriminologického vymezení. V případech hospodářské kriminality nedochází obvykle k žádné nabídce zboží či služeb (sice ilegálních, ale reálných), subjekt napadení není „klientem“, ale je poškozován přímým útokem aniž by mu bylo cokoli (v podobě služby či zboží) nabízeno, typickým schématem jednání je podvod či zpronevěra (v nejrůznějších formách), často není třeba vytvářet nové zločinecké struktury, ale jsou využívány struktury existující a legální, pachatelé nemusí vytvářet organizaci, ale pracují v rámci systému vzájemných výhod a protislužeb atd. Van Duyne nazývá tuto formu kriminality „organising crime“, tedy „zločin, který se organizuje“ (Duyne, Lampe, Newell, 2003). Tento teoreticko-definiční problém má samozřejmě praktické důsledky zejména ve vztahu k možnostem vyšetřování a stíhání těchto forem kriminality. Stávající díkce trestního zákona (stejně jako definice skupiny organizovaného zločinu obsažená v Úmluvě OSN o boji s mezinárodním organizovaným zločinem) sice umožňuje takové formy kriminality stíhat jako zločinné spolčení, ovšem prokázání zákonných znaků je obvykle nesnadné. V každém případě byly mezi námi analyzovanými případy žalovaného zločinného spolčení z let 1999-2004 jen dva případy ze sféry hospodářské kriminality (nelegální výroba a distribuce nahrávek na CD a nelegální organizování a zprostředkování práce v USA), přičemž oba budily pochybnosti, zda se spíše nejedná o organizovanou skupinu, čili o nižší úroveň organizované kriminality.

3. 6. Pachatelé

Organizovaný zločin je ze své podstaty skupinovou aktivitou, to znamená, že se na činnosti vždy podílí více pachatelů, což se přirozeně projevuje i v počtu obžalovaných, který výrazně převyšuje počet jednotlivých případů. Nadto je z analyzovaných materiálů téměř vždy patrné, že žalována je jen část osob, které se na trestné činnosti podílely. Stíhány nejsou tzv. neustavené osoby, tedy pachatelé, jejichž existence a podíl na trestné činnosti je zřejmý, ale nepodařilo se je identifikovat a vypátrat, osoby stíhané v zahraničí, někdy osoby pohybující se na okraji organizace, jejichž konkrétní podíl a vinu by bylo obtížné prokazovat atd.

Počet členů skupin žalovaných jako zločinné spolčení se pohyboval mezi 5 – 37 osobami, nejčastěji se pachatelé sdružovali po 5 a 8 (shodně ve čtyřech případech), třikrát tvořilo skupinu 11 nebo 13 členů. Je ovšem třeba podotknout, že žalovaný počet osob ve většině případů nepokrýval celou skutečnou velikost organizace.

Téměř všechny analyzované případy, žalované jako zločinné spolčení, měly mezinárodní přesah, resp. činnost a kontakty těchto skupin přesahovaly hranice ČR, což je zejména u případů stíhaných podle § 171a logické.

U případů organizování nelegální migrace je zcela charakteristické, že stíhaná organizace/skupina vždy tvoří jakousi buňku, pokrývající svojí činností jeden úsek trasy nelegálních migrantů. Je tak de facto zapojena do mezinárodní dělby práce širších zločineckých struktur. Z toho nevyplývá, že by tyto „naše“ skupiny byly integrální součástí jakési jednotné velké mezinárodní superorganizace a byly přímo podřízeny nějakému vyššímu či jednotnému „mezinárodnímu centru“. Spíše se jedná o to, že za úplatu tyto skupiny zajišťují určitý úsek trasy a určitý typ služby, tedy jejich zapojení do mezinárodního řetězce probíhá na „ekonomické bázi“, přičemž operují relativně samostatně jako „subdodavatelé“ a jejich činnost spočívá v dodávce konkrétní služby.

Tabulka č. 31 § 163a Účast na zločinném spolčení
Osoby stíhané, obžalované a odsouzené v letech 1999 – 2004
Uložené tresty

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Stíhané osoby						
celkem	36	42	75	97	96	126
ženy	4	5	9	5	5	10
mladiství	1	1	0	2	0	0
Obžalované osoby						
celkem	36	40	59	94	96	117
Z toho ženy	4	5	6	5	5	8
Věk						
Věk 15-17	1	1	0	2	0	0
Věk 18-19	3	0	1	1	3	1
Věk 20-24	4	13	10	18	10	10
Věk 25-29	9	14	14	31	25	32
Věk 30-39	12	9	30	28	40	47
Věk 40-49	7	3	3	11	15	22
Věk 50 a více	0	0	1	3	3	5
Odsouzené osoby						
celkem	1	0	2	0	5	10
Z toho ženy	0	0	2	0	0	0
Věk						
Věk 15-17	0	0	0	0	0	0
Věk 18-19	0	0	0	0	0	0
Věk 20-24	1	0	0	0	0	1
Věk 25-29	0	0	1	0	1	2
Věk 30-39	0	0	1	0	2	5
Věk 40-49	0	0	0	0	2	2
Věk 50 a více	0	0	0	0	0	0
Uložené tresty						
NEPO	1	0	0	0	5	7
Do 1 roku	0	0	0	0	0	0
Od 1 roku do 5 let	1	0	0	0	3	7
Od 5 let do 15 let	0	0	0	0	2	0
Přes 15 let	0	0	0	0	0	0
PO	0	0	2	0	0	3
Trest uložený ve spoj.	1	0	0	0	0	0
Zákaz činnosti	0	0	0	0	0	0
Peněžítý trest	0	0	0	0	0	0
Jiný trest	1	0	0	0	0	0

Zdroj Ministerstvo spravedlnosti, odbor organizace a dohledu, odbor informatiky, výběr z databáze

Pokud jde o složení a charakteristiky žalovaných pachatelů v naší sondě, celkový počet žalovaných osob činil 417. Z toho bylo 32 žen (7,7%) a z těchto žen bylo celkem deset cizích státních příslušnic.

Z těchto celkem 417 žalovaných osob bylo 330 osob žalováno na základě § 163a – účast na zločinném spolčení (z toho 25 žen, tj. 7,6%, a z nich 8 cizinek). Ostatní byli žalováni buď za trestné činy spáchané ve prospěch zločinného spolčení podle § 43 trestního zákona (případně podle § 88 odst. 2 trestního zákona, např. za organizování nedovoleného překročení státní hranice a jako členové organizované skupiny), dále za trestné činy související s činností zločinného spolčení (krádež, podílnictví, padělání a pozměňování veřejné listiny, kuplířství) anebo za „vedlejší“ samostatnou trestnou činnost (např. nedovolené ozbrojování, nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů apod.).

Mezi těmito 330 obžalovanými na základě § 163a bylo celkem 97 cizinců, tj. 29,7%. Je to poměrně vysoké procento, výrazně překračující podíl cizinců na celkovém počtu známých a stíhaných pachatelů. To však odpovídá základní tezi o mezinárodním propojení a mezinárodním přesahu aktivit organizovaného zločinu. Je třeba přitom navíc vzít v úvahu, že zejména pokud jde o kontaktní osoby – zprostředkovatele kontaktů a vazeb do zahraničí, na zahraniční dodavatele, resp. odběratele a skupiny, často právě tyto osoby se nepodařilo identifikovat a dopadnout.

Mezi cizinci byli zastoupeni občané celkem dvaceti států, což tvoří dosti pestré spektrum. Nejvíce cizinců bylo občany Vietnamu (22), občanů Slovenska (13 – zde jsme jako základní údaj použili údaj o místu narození, neboť v obžalobách nebylo vždy jednoznačně určeno, zda je dotyčný občanem SR nebo ČR), občané Bulharska zastoupeni 9 osobami, z Číny a Arménie pocházelo 8 pachatelů, z Polska, Jugoslávie a Indie po pěti. Mezi zeměmi původu pachatelů byl dále zastoupen Afghánistán, Sýrie, Moldávie, Ukrajina po třech a vyskytli se i pachatelé z Rumunska, Ruska, Běloruska, Iránu, Iráku, Pákistánu, Srí Lanky, Libye. Mezi žalovanými se objevil švédský státní příslušník, který byl původem Iráčan a polský občan, původem Vietnamec. Zajímavé je, že z Ukrajiny a Ruska byli mezi pachateli pouze jednotlivci, což nekoresponduje s obecným názorem expertů o početném výskytu aktivit a pachatelů organizovaného zločinu v ČR, pocházejících právě z těchto zemí. K vysvětlení toho by bylo možné formulovat několik hypotéz, které by však vyžadovaly další ověřování.

Všeobecně však i tento relativně omezený vzorek případů potvrdil poznatek o internacionalizaci organizovaného zločinu. Ze skupin, které byly předmětem analýzy, byla pouze necelá čtvrtina (osm skupin) složeno pouze z českých pachatelů.

O věkovém složení žalovaných pachatelů obecně platí, že páchaní trestné činnosti v rámci zločinného spolčení není záležitostí ani zcela mladých ani věkově více pokročilých pachatelů. Pachatele ve věku pod 20 let nacházíme jen zcela výjimečně a pachatele nad 50 let rovněž. Naprostá většina pachatelů je ve věku mezi 20 až 30 roky, což víceméně odpovídá charakteru trestné činnosti, která byla analyzována (viz převahu organizování nelegální migrace) a úrovni organizace stíhaných skupin (až na výjimky a přes některé znaky vyšší úrovně organizovanosti představují stíhané případy jen relativně nižší úroveň vývoje organizovaného zločinu směrem k víceúrovňovým sofistikovaným strukturám). Věkově starší pachatelé se objevovali spíše mezi cizinci. Vzdělání pachatelů bylo ve většině případů z dostupného spisového materiálu nezjistitelné, pouze ve dvou případech bylo u pachatelů uvedeno vysokoškolské vzdělání. U povolání, pokud bylo v materiálech uvedeno, jednoznačně převažovali nezaměstnaní a živnostníci (osoby samostatně výdělečně činné).

3. 7. Závěry

Na základě výsledků analýzy dostupného materiálu lze říci, že frekvence využívání ustanovení o zločinném spolčení postupně roste, ale že se toto ustanovení používá především v případech, kdy lze zákonem požadované znaky zločinného spolčení relativně snáze prokázat. Zjistný cíl¹⁷ již není zákonným znakem zločinného spolčení, nicméně dosahovaný zisk ilustruje rozsah a společenskou nebezpečnost této vyšší formy společné trestné činnosti.

Také se používá spíše u jednodušších případů, přičemž některé z analyzovaných kauz vzbuzovaly pochyby, zda vzhledem k úrovni organizovanosti a rozsahu trestné činnosti je vůbec použití ustanovení o zločinném spolčení adekvátní a zda nejde v uvozovkách o „obyčejnou“ organizovanou skupinu (tomu ostatně nasvědčují i statistiky, ukazující podstatný rozdíl mezi počtem osob stíhaných za účast na zločinném spolčení a počtem osob podle tohoto ustanovení skutečně odsouzených). Pokud se jedná o uložené tresty, převládají sice tresty nepodmíněného odnětí svobody, ale jsou to především tresty v rozmezí 1 až 5 let; je paradoxní, že v rozporu s jednoznačně ziskovým charakterem zločinného spolčení a výraznými zisky žalovaných skupin, resp. osob, nebyl ve sledovaném období uložen ani jeden peněžitý trest. Je zde určitý rozpor – na jedné straně se ustanovení o zločinném spolčení nevyužívá v příliš velkém rozsahu, ale na druhé straně jsou tak někdy stíhány i případy, které svojí závažností této kvalifikaci zřejmě zcela neodpovídají. Překvapivý je poměrně malý počet takto stíhaných případů obchodování s drogami.

Analýza také ukázala, že délka vazby ani délka přípravného řízení celkem nevybočuje z obvyklých ukazatelů. Za charakteristický lze považovat poměrně vysoký podíl vazebně stíhaných osob (78 % stíhaných osob), což svědčí o důvodných obavách z ovlivňování svědků, vyhýbání se stíhání nebo pokračování v trestné činnosti u stíhaných pachatelů. Na druhou stranu je pak žalována necelá polovina vazebně stíhaných osob, což nesvědčí o efektivitě stíhání.

V návaznosti na toto konstatování se ukazuje, že nejefektivnějším nástrojem odhalování a dokumentování trestné činnosti páchané v rámci zločinného spolčení zůstávají odposlechy. Přes trvalé diskuse o míře a oprávněnosti jejich využívání se odposlechy jeví jako nezbytný nástroj pro odhalování i dokazování v případech zločinného spolčení a to i s ohledem na to, že další možnosti, resp. mimořádné prostředky umožňované našimi právními normami, jsou podstatně méně využívány. Za významnou lze považovat i skutečnost, že případů doznání a usvědčujících výpovědí obviněných navzájem se objevuje jen minimum, což lze do jisté míry považovat za rys pokračující tradice a projev vnitřních norem organizovaného zločinu.

V každém případě, a to i přes výhrady k závažnosti některých případů žalovaných jako zločinné spolčení, provedená analýza prokazuje nespornou organizovanost části trestné činnosti v ČR. Některé případy dokládají vyšší úroveň organizovanosti, rozsáhlejší dělbu práce a v některých případech i náznak existence středních článků řízení. Poměrně rozsáhlý je mezinárodní přesah kriminálních aktivit, objevuje se používání krytí, využívání právní pomoci a spolupráce s oficiálními strukturami, komunikace prostřednictvím mobilních telefonů s používáním krycích jmen a přezdivek, měnění mobilů a čísel, vytváření legend pro dopadené migranty apod.

¹⁷ Zločinné spolčení může mít nicméně i cíl další nebo jiný (např. politická destabilizace, šíření etnické či náboženské nesnášenlivosti, apartheidu apod.).

Pachatelé jsou především mladší, i když ne úplně mladí lidé – v jádrech, resp. vedení skupin se často objevují osoby nad 30 let věku. Tito pachatelé využívají příležitostí daných současnou společností, charakterem vztahů, poptávkou po určitém druhu zboží a služeb a snadnými mezinárodními kontakty. V poměrně značném počtu (pokud tyto údaje byly v analyzovaných obžalobách obsaženy) se jedná o osoby již dříve trestané s tím, že lze vyslovit hypotézu, že pachatelé již dříve trestaní se objevují spíše na nižším, výkonném stupni organizací. Na počáteční, relativně nižší úroveň organizovaného zločinu poukazují i případy, kdy zločinné spolčení tvoří lidé, spojení příbuzenskými vazbami a opírající se zřejmě o širší rodinné klany. Nicméně i tyto skupiny jsou schopné vyvíjet rozsáhlou a dobře organizovanou činnost. Trestná činnost, kterou tímto způsobem páchají, nevyžaduje velkou nebo specializovanou kvalifikaci, je ovšem třeba vzít v úvahu, že stíhané případy zločinného spolčení, obsažené v našem výzkumném vzorku, představují velmi pravděpodobně jen určitý výsek trestné činnosti, páchané organizovaným způsobem, což samozřejmě limituje vypovídací hodnotu zjištění.

Obraz organizovaného zločinu získaný analýzou stíhaných případů zločinného spolčení za uvedené období, neodpovídá mediální představě „mafii“ a velkých mezinárodních organizací. Je dán charakterem a rozsahem zkoumaných případů. I tak však dokládá nespornou organizovanost trestné činnosti, resp. její části v ČR s výrazným mezinárodním přesahem a používání postupů charakteristických pro organizovaný zločin.

4. Organizovaný zločin očima expertů

Martin Cejp

4. 1. O zaměření výzkumné činnosti v oblasti organizovaného zločinu obecně a o expertízách zvláště

V období let 2004 - 2007 jsme organizovaný zločin zkoumali spolu s ekonomickou kriminalitou, korupcí a terorismem jako závažné formy trestné činnosti. Kromě průběžného sledování tendencí a analýzy konkrétních případů jsme se zaměřili hlavně na ohrožení, která organizovaný zločin společnosti působí a na opatření, která může společnost proti organizovanému zločinu využít. Chtěli jsme zjistit, jakým způsobem a proč organizovaný zločin jednotlivé součásti společenského systému ohrožuje, zkoumali jsme faktory, které mohou být v jednotlivých oblastech života společnosti ze strany organizovaného zločinu zneužity. V rámci obrany jsme u jednotlivých aktérů, kteří proti organizovanému zločinu vystupují, analyzovali jejich programy a strategie.

Pokud se týká metod a technik využívali jsme při výzkumu organizovaného zločinu poznatky ze zahraničních publikací, sborníků z konferencí a souhrnná data z dotazníkových šetření RE, EU, OSN. Využili jsme statistická data Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu a data o počtech stíhaných, obžalovaných a pravomocně odsouzených osob na základě §163 a) trestního zákona (ze Statistické ročenky kriminality ministerstva spravedlnosti ČR). (*Viz kapitola 3*) Pokusili jsme se o analýzu žalovaných případů zločinného spolčení. Za období let 1999-2003. (*viz kapitola 3*) Kromě vyšetřovacích a soudních spisů jsme analyzovali oficiální dokumenty mezinárodních společenství a dokumenty vlády ČR, případně jednotlivých resortů, pokud se týkaly organizovaného zločinu. Pokračovali jsme v tradičních expertních šetřeních.

Vzhledem k tomu, že statistických údajů o organizovaném zločinu je v České republice stále velice málo, vychází převážná většina údajů o organizovaném zločinu z **expertních odhadů**. Jako experti jsou dotazováni zkušení pracovníci speciálních útvarů Policie České republiky zaměřených na boj proti organizovanému zločinu. Počet dotazovaných expertů se pohybuje mezi 12 - 33. (V roce 2007 bylo dotázáno 33 respondentů.) Vzhledem k tomu, že podle ověřené metodiky expertních šetření je optimální počet mezi 15 - 25, lze počet expertů, které oslovujeme nejen za dostačující, ale přímo za optimální.

Při aplikaci expertní metody jsme zmapovali dosti široký záběr a prostřednictvím opakovaných šetření jsme mohli zachytit i trendy. Pravidelná expertní šetření realizujeme od roku 1993 každoročně. Tato technika je nezbytná pro zjišťování údajů, které není možné zjišťovat přímo. Její nevýhodou je, že poznatky takto získané jsou na úrovni odhadů, tj. pouze pravděpodobných modelů organizačních struktur, možné míry výskytu aktivit, možných společenských vlivů. Konkrétní případy nebyly až do roku 1998 k dispozici a v souvislosti s tím chyběla i statistika. Od zmíněného roku 1998 se situace změnila, konkrétní údaje již existují a proto jsme se pokusili o jejich využití k dokreslení dosud hypoteticky vyjádřených

modelových situací. (viz kapitola 3.) Díky jim lze ověřit, zda skutečné případy probíhají tak, jak jsme se, na základě expertních odhadů, domnívali. Musíme si však přitom být vědomi toho, že konkrétní případy zachycují jen malou část organizovaného zločinu, navíc spíše tu část, která byla „méně úspěšná“ a byla odhalena.

K použití expertíz považujeme za důležité sdělit ještě jednu okolnost. Expertízy jsou převážně kvalitativním typem šetření: experti většinou formulují názory, postoje, argumenty – vyjadřují se tedy verbálně. Pokud jsou v našem případě odpovědi expertů zpracovávány i v kvantitativní podobě, jde vždy spíše o vyjádření názorů a celkových trendů, v nichž číselný údaj nelze chápat absolutně, ale pouze jako prostředek k zachycení struktury a vývojového trendu.

Podobný typ dotazování probíhá i na mezinárodní úrovni. Od roku 1997 začala zjišťovat data o organizovaném zločinu v evropských zemích Komise pro trestní právo a kriminologické otázky organizovaného zločinu při Radě Evropy. V roce 1998 zjišťovala tímto způsobem jednorázově prostřednictvím EUROPOLU takovéto údaje rovněž Evropská unie. Od roku 1999 provádí dotazníková šetření prostřednictvím UNICRI i OSN. Tím, že se zúčastňujeme těchto mezinárodních šetření, přispíváme nejen k mezinárodním analýzám, ale dostáváme i souhrnné výsledky za evropské země.

4. 2. K pojetí organizovaného zločinu

Pro potřeby výzkumu vycházíme z této pracovní kriminologické definice :

Organizovaný zločin je opakující se (soustavné) páchaní cílevědomě koordinované závažné trestné činnosti (a aktivit tuto činnost podporujících), jehož subjektem jsou zločinecké skupiny nebo organizace (většinou s vícestupňovou vertikální organizační strukturou) a jehož hlavním cílem je dosahování maximálních nelegálních zisků při minimalizaci rizika .

Definice je východiskem pro expertní dotazování a zároveň je experty průběžně doplňována. Kromě toho ji zpřesňujeme rovněž podle mezinárodně přijatých kriminologických vymezení.

K základním znakům, (které by měly být vždy v celém rozsahu přítomny) patří:

- trvající spolupráce více osob, z nichž každá má pevně stanovené specifické úkoly,
- páchaní závažné trestné činnosti s úmyslem získat prospěch nebo moc,
- vysoká profesionalita, tj. stabilita, koncepčnost, důkladná příprava akcí, konspirace, disciplína, přísně stanovené normy chování a kontroly, dokonalé vybavení. K dalším znakům, z nichž mohou být přítomny jen některé, nebo se nemusí uplatňovat v plném rozsahu, patří:
- naprostá koncentrace moci v rukou nejvyššího šéfa, sice s delegací pravomoci na střední články, ale zároveň s naprostou totalitou a úplným potlačením jakékoliv demokracie,
- používání násilí nebo jiných prostředků zastrahování uvnitř skupin, mezi skupinami i vůči okolnímu světu,
- využívání kontaktů na politiky, veřejnou správu, orgány prosazování práva, orgány výkonu spravedlnosti, ekonomiku, sdělovací prostředky, k prosazování vlastních zájmů prostřednictvím spolupráce, kompromitování, korupce, nátlaku,
- snaha získat potřebné informace a využít je pro zvýšení zisků a snížení rizik, aktivní využívání značného bohatství,
- fungování na mezinárodní úrovni.

V šetření z roku 2007 s naším současným vymezením organizovaného zločinu z 33 dotazovaných expertů 30 zcela souhlasilo, tři měli drobné připomínky. Jedna připomínka byla, že by měl být v definici více zdůrazněn mezinárodní prvek, druhá, že jde hlavně prorůstání organizovaného zločinu s politikou a státní správou, třetí, že dosahování zisků lze spíše považovat za znak fakultativní, nikoli obligatorní. (*Exp XIV, 2007*)

Nepřímo se dá názor na to, jak experti chápou organizovaný zločin, posoudit podle toho, **do jaké míry řadí mediálně známé kauzy z poslední doby do této oblasti a proč je tam řadí.** (*Dotázané experty jsme požádali, aby vypsali mediálně známé kauzy, které podle jejich názoru patří do oblasti organizovaného zločinu, aby u každé z nich napsali důvody, které je vedou k tomu, že se v nich prvky organizovaného zločinu vyskytují. Z teoretického hlediska není toto zařazení vždy zcela jednoznačné. Teoretici zejména váhají, patří-li ten který případ do oblasti organizovaného zločinu nebo do ekonomické kriminality. Většinou jde o případy, které nebyly dosud uzavřeny, nebo byly odloženy či zastaveny, takže nelze názory expertů v žádném případě chápat jako oficiální stanoviska. Dotázaní vyslovili – v březnu 2007 - svůj názor. Díky tomu jsme se, v rámci anonymního dotazování, mohli dozvědět, co bylo a co nebylo experty - v daném okamžiku - chápáno jako organizovaný zločin. Situaci tak můžeme ilustrovat na konkrétních případech a nezůstávat pouze u teoretických modelů, se kterými jsme pracovali až dosud. Nejde nám o to, že se expert domnívá, že ten a ten konkrétní případ je organizovaným zločinem, ale chceme vědět **proč** si to myslí.)*

V šetření z roku 2007 (*Exp. XIV*) zařadili experti ze známých kauz do oblasti organizovaného zločinu nejčastěji:

(Pozn.: Vzhledem k tomu, že řada expertů se vyjadřuje s menšími nebo většími odchylkami podobně, necitujeme jejich jednotlivé výroky doslovně, ale shrnujeme jejich výroky jako obvykle tak, abychom vystihli podstatu jejich sdělení.)

Kauza Berdychova gangu. Podle expertů naplňuje tento případ všechny znaky organizovaného zločinu. Jedná se o organizovanou, hierarchicky uspořádanou, konspirovanou skupinu, s rozdělením úloh od organizátorů až po členy na špinavou a hrubou práci. V rámci skupiny se vyskytla korupce, vraždy, nelegální zisky, vydírání, loupeže, únosy. Skupina usilovala o propojení do státní správy na všech úrovních. Díky prokázanému zapojení buď korumpovaných nebo vydíraných pracovníků policie do tohoto gangu se tato trestná činnost obtížně rozkrývala a bylo velice složité dokazování v jednotlivých případech. Skupina se pomocí korupčního jednání snažila získat informace z policejního vyšetřování, docházelo ke spojení soudních úředníků, soudců s podnikateli. Prostřednictvím korupce se skupina snažila získat vazby na NBÚ. Někteří pracovníci státní správy byli napojeni na ruský organizovaný zločin.

Kauza podvodných konkurzů kolem ústeckého soudce Berky. Opět jde o zločinecké skupiny s vícestupňovou organizací s cílem maximálního zisku. Existuje hlavní organizátor, evidentní napojení na státní správu - soudy rozhodují o přidělování konkurzních případů.

Vražda F. Mrázek a dalších 35 vražd. Vraždy mezi českými "mafiiány" a podnikateli, kteří vekslovali, podnikali, privatizovali, politikařili. Vražda F. Mrázka se vyznačuje profesionálním provedením s dokonalou organizací, včetně úniku pachatele. Existuje podezření na úzkou provázanost pachatelů na státní správu, politiku, bezpečnostní složky. Zavražděný se soustavně podílel na tunelování bank a firem, měl vypracovaný systém korupce, která začínala dárky, pokračovala vydíráním i vraždami.

Akce Antropoid se vyznačovala úplatkářstvím při udělování státních licencí na výrobu biolihu. V rámci případu došlo organizovaným vraždám, praní špinavých peněz, pronikání do struktur policie, státních struktur, korupci. Do oblasti organizovaného zločinu jednoznačně náleží již kvůli dvojnásobné vraždě mezi rusky hovořícími osobami v Karlových Varech. Následná prověrka kontaktů zúčastněných ukázala na jejich napojení do státní správy ČR prostřednictvím korupce státních úředníků a podnikatelů - lobbistů.

Kauza lehkých topných olejů. V této kauze se vyskytly organizované vraždy, nelegální zisky, praní špinavých peněz, vydírání, pronikání do struktur policie, státních struktur. Objevila se korupce. Zvláštností bylo, že pachatelé účelově ovlivňovali formulaci celních předpisů.

Kauza ČEPRO - několik případů podvodů s ropnými produkty ve firmě ČEPRO mohlo mít podle expertů znaky organizovaného zločinu.

Někteří z dotázaných uváděli i následující případy:

Kauzy spojené s korupcí v pozemkovém fondu.

Akce RETEA - krádeže motorových vozidel a jejich vývoz mimo území ČR.

Kauza dovozu PHM ze Slovenska přes celní přechod Břeclav - opět jasné rozdělení úloh včetně zapojení korumpovaných celníků.

Kauza "Budišov" - zneužívání peněz Evropské unie

Kauza Union banka.

Kauza "České lesy", ve které se podle expertů vyskytly korupční tlaky,

Některé armádní zakázky, při kterých jde podle některých expertů o opakující se trestnou činnost v souvislosti s veřejnou soutěží.

Vražda I. Lhotského v souvislosti vazby na neprůhledné zdroje peněz, zejména při financování politických stran.

Krejčíř a spol (např. **Pitr**).- Organizovanost, korupce, vraždy, vydírání, nelegální zisky, padělání peněz.

Respondenti uváděli jako příklad organizovaného zločinu i další případy, ve kterých figurovala jména konkrétních osob. Přestože kauzy byly buď zastaveny nebo odloženy, je teoretického hlediska zajímavé, že odborníci zde určité znaky viděli. Šlo o: **kauzu Starka**, kde byla - mimo jiné - i korupce ve sportu, vraždy, vydírání. Zmiňována byla i **kauza Doležel - Pět'a a spol.** „pět na stole v českých“, s tím, že měla jednoznačně znaky prorůstání organizovaného zločinu do státní správy s vysokým znakem organizovanosti s přesným rozdělením rolí a úkolů. Někteří experti z policejních útvarů uváděli jako případy, ve kterých se objevily znaky organizovaného zločinu i kauzu tzv. **Kubiceho zprávy**, při jejímž zneužití byla podle nich patrná spolupráce několika složek, ovlivňování médií, součinnost s politickými špičkami, přesné rozdělení úloh a **Kauzu Čunek**, ve které shledali podezření na proniknutí zločinu do státních struktur.

4. 3. Obecné charakteristiky organizovaného zločinu podle expertů.

Na základě výsledků dosavadních čtrnácti expertíz, které proběhly od roku 1993 (*Exp I-XIV, 1993-2007*) můžeme charakterizovat **typické znaky organizovaného zločinu** následovně.

○ **Dokonalá příprava**

V rámci přípravy si zločinecké organizace zajistí informace (zejména o potenciální oběti), provedou ekonomickou kalkulaci, při které zváží, jaký bude zisk, stanoví strategii, v níž zejména posoudí zda přínosy převáží nad riziky. Provedou právní přípravu, jejímž smyslem je zajistit, aby konání bylo pokud možno právně nepostižitelné: součástí toho je krytí, legendy připravené pro případ zadržení, maření soudního projednání, vyhrožování svědkům.

○ **Soustavnost**

Vzhledem k tomu, že bylo do přípravy vloženo značné úsilí, chtějí skupiny organizovaného zločinu provozovat zvolené činnosti co nejdéle, aby jim trvale přinášely zisk - to zároveň ale zvyšuje možnost jejich odhalení.

○ **Operace na co největším prostoru**

Čím větší prostor (pokud možno přes hranice států a světadílů), tím větší zisk a tím menší riziko pro vedoucí skupin (kteří nejsou ani přítomni v zemích, kde se konkrétní trestná činnost odehrává).

○ **Absolutní koncentrace moci**

Základní strategická rozhodnutí a veškeré přerozdělování finančních prostředků náleží pouze nejvyššímu vedení. To má k dispozici právní, ekonomické, informační poradce a ochranku. V moderním organizovaném zločinu je – na rozdíl od tradiční mafie – přísné oddělení jednotlivých složek. Struktura skupin je vertikálně neprostopupná. Řadový člen se nemůže dostat na vyšší příčky hierarchie.

○ **Specifika použití násilí**

Násilí je dosti hojně používáno uvnitř skupin (k udržení kázně a absolutní podřízenosti), výjimečně je používáno při rozmíškách mezi skupinami (mohlo by se obrátit proti iniciátorovi, znamenalo by snížení zisku – proto je dávana přednost jednání), pokud možno se nepoužívá mimo svět zločinu (na rozdíl od terorismu nechce organizovaný zločin vypadat agresivně – chce dosahovat maximální zisky pokud možno nenápadně).

○ **Rozsáhlá korupce**

Organizovaný zločin má k dispozici obrovské finanční prostředky, které využívá především k investování do legálního podnikání (může nabídnout vysoký úplatek za přidělení zakázky), organizovaný zločin si prostřednictvím úplatků zajišťuje informace a beztrestnost. Úplatek je určitou modifikovanou formou násilí. Pokud je odmítnut, mohou následovat drastičtější kroky.

4. 4. Charakteristiky organizovaných zločineckých skupin působících na území České republiky

V odhadech **počtu členů** organizovaných zločineckých skupin vycházíme z dat Policejního prezidia. Podle „Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2007“ operuje na území ČR asi **75** skupin, které mají celkem **2000** členů. (*Zpráva o situaci atd 2008*)

Podle expertní skupiny pro trestní právo a kriminologické otázky organizovaného zločinu, která prováděla srovnávací analýzy při Radě Evropy, je v rámci Evropy nejvíce skupin organizovaného zločinu ve Francii, Německu, Itálii, Rusku a V. Británii. Za těmito zeměmi pak následují ve druhé skupině Belgie, Česká republika, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Polsko, Rumunsko, Španělsko. Ve třetí skupině je pak Irsko, Holandsko, Slovinsko, Švédsko a ve čtvrté Andora, Rakousko, Chorvatsko, Kypr, Dánsko, Estonsko, Finsko, Řecko, Lucembursko, Norsko, Portugalsko. (Údaje jsou z roku 1998.)

Z hlediska **stupně organizovanosti** byla podle názoru expertů v letech 1995 - 1999 asi jedna třetina plně rozvinutých skupin. V roce 2000 - 2002 se pohyboval kolem 40 %, v roce 2003 a 2004 již bylo plně rozvinutých skupin kolem poloviny, v roce 2005 došlo opět k poklesu na 42%. Na této úrovni zůstal i v roce 2006. Plně rozvinuté skupiny se vyznačují tím, že je u nich patrná existence vyšších řídicích článků. Na vrcholu je nejvyšší vedení, které řídí několik relativně samostatně operujících jednotek. V nich pak jsou na nejnižší úrovni řadoví členové a externisté. Nejvyšší vedení je od bezprostředního páčání trestné činnosti většinou izolováno. Provádějí ji skupiny tzv. středního článku. Vedení však disponuje veškerými finančními prostředky a má k dispozici dokonalý odborný servis a ochranu. Dokonaleji organizované skupiny mají větší šanci obstát v konkurenčním boji, mohou dosahovat vyšších zisků, mohou si lépe zabezpečit beztrestnost. Lze tedy očekávat, že v příštích letech by mohl být podíl třístupňově organizovaných skupin stále vyšší.

Více než polovinu toho, co je za organizovaný zločin považováno, tvoří skupiny s nižším stupněm organizace. Ty jsou sice organizované, ale spíše na horizontální úrovni. Převážně nesplňují znaky zločinného spolčení, de facto bychom je neměli do oblasti organizovaného zločinu zařazovat. Takovýmto skupinám se pak - mimo jiné - obtížně prokazuje, že jde o zločinné spolčení, když znaky tohoto spolčení v plném rozsahu nevykazují.

Do organizovaného zločinu jsou v hojné míře zapojeni externí spolupracovníci. Podle odhadů expertů tvoří více než polovinu ze všech členů zločineckých skupin. Externí spolupracovníci zajišťují nejrůznější služby (automechanici, zbrojaři, chemici, výrobci falešných dokladů, ubytovatelé, přepravci, prodejci, řidiči) nebo zjišťují informace, realizují kontakty a speciální úkony (tipaři, informatici, vyjednavací a vymahači výpalného nebo dluhů, osoby nastrčené na provádění nelegálních finančních operací, specialisté na překonávání zabezpečovacích a poplašných zařízení. Jako externisté jsou též najímáni lidé, kteří zajišťují kontakty s úřady. V nejnáročnější podobě pak působí jako právní či ekonomičtí poradci nebo jako osoby, které mohou zajistit kontakty s politickými, ekonomickými špičkami či se sdělovacími prostředky.

Využití externích spolupracovníků je pro organizovaný zločin výhodné. Jsou najímáni často i na jednorázové provedení příslušného specifického úkonu. Nevědí nic o struktuře skupiny a o jejím zaměření. Téměř nikoho neznají a většinou neznají ani účel jimi prováděné operace. Při případném zadržení nemohou nikoho a nic prozradit. Kromě toho je ze strany vedení skupin zneužíváno, že jsou s organizovaným zločinem zapleteni a je s nimi bezohledně zacházeno.

Na organizovaném zločinu se podílejí i ženy. Odhad **podílu žen** ve skupinách organizovaného zločinu na území České republiky činil období 2000-2006 kolem 15%. Nejvyšší podíl žen je ve dvou oblastech. Za prvé u širěji pojatého celku, který zahrnuje **obchodování se ženami, kuplířství a obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování**. Do této oblasti by bylo možné zařadit i obchodování s dětmi, které se vyskytlo v roce 2004. V podstatě stejně významnou oblastí je **obchodování s omamnými a psychotropními látkami**, ve kterém se ženy nejčastěji vyskytují jako dealerky. K významným činnostem, v nichž se ženy v rámci organizovaného zločinu uplatňují, patří i **zajišťování organizačního zázemí** a managementu zločineckých skupin. Sem patří například získávání důvěrných informací, kontaktů, logistické zabezpečení, nábor, zajišťování dopravy, úschova věcí, zbraní, finančních prostředků, zahlazování stop, převod získaných finančních prostředků, legalizace a podvodné přihlašování odcizených vozidel, monitorování vytipovaných objektů či osob, provozování nočních klubů odvádění pozornosti. Organizační zajišťování hraje roli v podstatě ve všech ostatních činnostech. Ženy se dosti často podílejí na **finanční kriminalitě**: praní peněz, daňových, bankovních, úvěrových, pojišťovacích, celních podvodech daňových podvodech, zakládání fiktivních firem. Mezi významnými činnostmi, u nichž se vyskytují ženy, se objevuje i **korupce**. Tu by v podstatě bylo možné zařadit mezi servisní služby, protože organizační zabezpečení probíhá téměř vždy pomocí úplatků. K dosti významným patří podíl žen na zajišťování **nelegální migrace**. Občas se mezi činnostmi, na kterých se podílejí ženy objevují **krádeže** a mezi nimi pak zvláště **krádeže uměleckých předmětů**.

Od roku 1993 pravidelně zjišťujeme **podíl domácího a mezinárodního prvku** ve skupinách organizovaného zločinu na území České republiky. S výjimkou roku 1996 vždy mírně převažoval mezinárodní prvek nad domácím. Celkově bylo od počátku 90.let mezinárodního prvku mírně přes polovinu a domácího mírně pod ni. V podstatě hned, po etablování organizovaného zločinu u nás, bylo kolem jedné čtvrtiny ryze českých skupin, což svědčí o tom, že domácí zločinci se v dosti velké míře stačili nejen napojit na skupiny zahraniční, ale také v této oblasti založit samostatné „podnikání“. Ve smíšených skupinách však byl poměr mezinárodního prvku stabilně poněkud vyšší než prvku domácího. V roce 2005 jsme zaznamenali změnu. Vzrostl podíl domácího prvku ve skupinách. Českého prvku bylo něco přes polovinu počet ryze českých skupin vzrostl z 1/4 na téměř 1/3. Ve smíšených skupinách se situace vyrovnala. Český prvek tak získal – stejně jako v roce 1996 mírnou převahu nad zahraničním. Tehdy to byl jen určitý výkyv: v roce 2006 se situace opět vyrovnala (50:50): zahraniční prvek však už nemá – ani tu mírnou – převahu, kterou měl v letech devadesátých a do roku 2004.

Tabulka č. 32

Odhad poměru mezinárodních a domácích skupin organizovaného zločinu v ČR

	1993	1994	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	N=12	N=17	N=18	N=31	N=20	N=27	N=27	N=31	N=21	N=19	N=24	N=28	N=33
Mezinárodní	-	30	20	25	27	31	28	24	28	30	30	21	24
(Součet mezinárodního.)	(53)	(61)	(47)	(53)	(55)	(60)	(55)	(53)	(54)	(58)	(56)	(46)	(50)
Smíšené (více mezinár.)	-	31	27	28	28	29	27	29	26	28	26	25	26
Smíšené (více domácího)	-	21	20	24	20	20	21	20	23	18	23	24	26
(Součet domácího)	(47)	(39)	(53)	(47)	(45)	(40)	(45)	(47)	(46)	(42)	(44)	(54)	(50)
Domáci	-	18	33	23	25	20	24	27	23	24	21	30	24
Celkem %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Celkově lze konstatovat, že přibližně z jedné poloviny se na organizovaném zločinu na území České republiky podílejí **cizinci**. Mezi nimi jsou nejvíce zastoupeni Ukrajinci, Vietnamci, Albánci, Rusové, Číňané. Za nejsilnější skupinou následují Bulhaři –jejichž podíl klesá – a Rumuni – jejichž podíl stoupá. Na dalším místě jsou Srbové a za nimi Slováci, kteří se po celá 90.léta v rámci organizovaného zločinu na území České republiky vyskytovali zcela ojedinele na nejspodnějších příčkách. Po roce 2000 se však již začínali postupně prosazovat. S odstupem za nimi následují Turci, Nigerijci, Poláci, Moldavané, Dagestánci, Makedonci, Litevci, Izraelci, do určité míry Čečenci, Bělorusové, Indové. Sem postupně klesli i Poláci - kteří byli ještě do konce 90. let zastoupeni na scéně organizovaného zločinu v České republice dosti silně. Mezi ojedinele se vyskytující národnosti patří: Černohorci, Iráčané, Kazaši, Chorvati, Senegalci, Egypťané, Italové, Pákistánci, Gruzínci, Němci.

Tabulka č. 33

Míra zastoupení cizích národností v organizovaném zločinu na území ČR v roce 2006

Pořadí	Národnost	Index
1.	Ukrajinci	304
2.	Vietnamci	200
3.	Albánci/Kosovští Albánci	186
4.	Rusové	176
5.	Číňané	172
6.	Bulhaři	82
7.	Rumuni	56
8.	Srbové	42
9.	Slováci	39
10.-11.	Turci	21
	Nigerijci	21
12.	Poláci	18
13.	Moldavané	14
14.-15.	Dagestánci	13
	Makedonci	13
16.-17.	Litevci	12
	Izraelci	12
18.-19.	Čečenci	9
	Bělorusové	9
20.	Indové	7
21.-22.	Černohorci	4
	Iráčané	4
23.-24.	Kazaši	3
	Chorvati	3
25.-27.	Senegalci	2
	Egyptané	2
	Italové	2
28.-30.	Pákistánci	1
	Gruzínci	1
	Němci	1

Od roku 2000 pravidelně sledujeme, **jakým aktivitám se věnují jednotlivé zahraniční skupiny**. Pro Ukrajince je charakteristické vydírání a vybírání výpalného, prostituce, kuplířství a obchodování se ženami, násilná trestná činnost, včetně vražd, loupeže. V poslední době se zabývají i krádežemi aut a obchodováním s lidmi za účelem nucené práce. Vietnamci se zaměřují na pašování drog, nelegální migraci, a na to, co souvisí s nezákonným obchodováním: na celní podvody, padělání ochranné známky, padělání CD/video, pašování cigaret a daňové podvody. Rusové se, podobně jako Ukrajinci, zaměřují na vydírání, vraždy

a ostatní násilná trestnou činnost, prostituci. Podílejí se i na krádežích aut, loupežích, obchodování se zbraněmi a s lidmi. Na rozdíl od Ukrajinců se u nich objevuje i sofistikovanější ekonomická kriminalita: praní peněz, korupce, zakládání fiktivních firem, finanční podvody. Číňané se dlouhodobě zaměřují na nelegální migraci. V menší míře se u nich objevuje to, co u Vietnamců: daňové podvody, praní peněz, celní podvody, padělání CD/video, padělání ochranné známky, pašování zboží, pašování cigaret. Do určité míry se podílejí i na obchodování s lidmi za účelem nucené práce, pašování drog, vydírání. Albánské skupiny se podílejí zejména na pašování a distribuci drog. Objevuje se u nich i pašování zbraní. Pro bulharské skupiny je typický podíl na prostituci a obchodování se ženami a na krádežích aut. Objevuje se u nich i obchodování s drogami a v poslední době i obchodování s lidmi za účelem nucené práce. U Rumunů převažují krádeže. Kromě nich se Rumuni podílejí na prostituci, krádežích aut, nelegální migraci, obchodování s lidmi za účelem nucených prací. U Srbů převažují drogy, Slováci nejsou příliš vyhranění. Pravděpodobně spíše spolupracují s jinými, nejspíš českými skupinami. U málo zastoupených skupin se vyskytuje většinou pašování a distribuce drog, s výjimkou Poláků a Moldavanů, kteří se podílejí na krádežích aut, Litevců, u nichž bylo zaznamenáno padělání peněz, Izraelců, kteří se zatím zaměřují na hazardní hry a praní špinavých peněz. U Čečenců a Bělorusů převažuje vydírání. *(Podrobné tabulky jsou uvedeny v publikaci „Kriminalita v roce 2006“.)*

4. 5. Činnosti skupin organizovaného zločinu

V Institutu pro kriminologii a sociální prevenci zjišťujeme od roku 1993 každoročně odhad nejrozšířenějších forem činností organizovaného zločinu. Experti vycházejí ze seznamu cca 35 aktivit. U každé z nich se vyjadřují, zda se v příslušném roce vyskytuje na území ČR v rozvinuté či zárodečné podobě, případně i, zda se nevyskytuje vůbec. Míru výskytu nejrozšířenějších činností stanovujeme podle toho, kolik respondentů uvedlo příslušnou činnost jako rozšířenou. Seznam je doplňován o nové aktivity. Zároveň z něj vyřazujeme ty aktivity, které se opakovaně ukazují jako méně významné, nebo byly charakteristické pouze pro určité období. Tak bylo například doplněno padělání CD a videokazet, převody peněz bez vědomí majitelů, vylákání peněz se slibem jejich velkého zhodnocení, obchod s radioaktivním materiálem, nelegální vývoz a dovoz nebezpečných odpadů a v poslední době pašování alkoholu a cigaret. Naopak jsme vyřadili činnosti, které byly charakteristické pouze pro určité období, nebo se ukázaly jako méně významné. Tak ztratila na významu například podvody související s procesem privatizace či se soukromým podnikáním, byla vyřazena lichva. Pokud by se u vyřazených činností znovu ukázalo, že nabyly na významu bylo by možné je kdykoli zařadit.)

Pravidelné zjišťování nejrozšířenějších aktivit umožňuje porovnat vývoj v letech 1993-2006. Mezi nejrozšířenější trvale patří krádeže automobilů, organizování prostitutek, od roku 1994 výroba, pašování a distribuce drog.. K této trojici se - na přechodnou či trvalejší dobu - se občas přibližuje některá z dalších, téměř čtyř desítek činností. Tak v letech 1993-1998 patřily mezi nejrozšířenější činnosti krádeže uměleckých předmětů, v letech 1996 a 1997, 2002 a 2005 daňové, úvěrové, pojistné a směnečné podvody, občas se těsně za nejrozšířenějšími objevila značně kolísající korupce. V letech 1998-2004 vylétla mezi nejrozšířenější činnosti organizovaných zločineckých skupin nelegální migrace. Od roku 2005 její podíl začíná klesat a v roce 2006 jsme ji již zaznamenali na 10.místě. Rok 2006 přinesl některé změny. Mezi rozšířené se dostalo praní peněz a padělání dokumentů, peněz a mincí, došlo i ke značnému

vzestupu počítačové kriminality. Od roku 2005 se významně projevuje i nelegální výroba a pašování alkoholu nebo cigaret.

Celkový přehled o pořadí činnosti organizovaného zločinu podle míry rozšířenosti je uveden v příloženém schématu..

Schéma míry výskytu činností organizovaného zločinu na území ČR 1993 -1997

	1993	1994	1995	1996	1997
	N=12	N=17	N=19	N=18	N=31
100%	auta (12)	auta (17)	drogy (19)		
	umění (12)		prostituce (19)		drogy (30)
					auta (30)
					prostituce (30)
			auta (18)	drogy (17)	
		umění (16)		auta (17)	
90%					
		prostituce (15)		prostituce (16)	
		dluhy (15)		umění (16)	
		drogy (15)			
	prostituce (10)	vloupání (14)			
		překupnictví (14)			daně (25)
80%			korupce (15)		
			podnikání (15)		praní (24)
			umění (15)	daně (14)	
		migrace (13)			korupce (23)
	celní (9)	vydírání (13)			bank. (23)
	vloupání (9)		migrace (14)		umění (23)
				migrace (13)	překupnictví (23)
				celní (13)	vl.aut. (22)
70%			dluhy (13)		privatiz. (22)
			fikt.firmy (13)	překup. (12)	dluhy (22)
	pronikání (8)	korupce (11)	celní (13)	bank. (12)	fiktivní (21)
	migrace (8)	podnikání (11)	vydírání (13)	podnikání (12)	podnikání (21)
				privatiz. (12)	celní (21)
			praní (12)	dluhy (12)	migrace (20)
			privatiz. (12)	vydírání (12)	vydírání (20)
			překup. (12)	fikt.firmy (11)	vraždy (19)
60%		praní (10)		padělání (11)	
	korupce (7)	zbraně (10)			vloupání (18)
	překup. (7)	vraždy (10)	vloupání (11)		
	hazard (7)		vraždy (11)	praní (10)	
				vraždy (10)	
				vloupání (10)	
			daně (10)	zbraně (10)	zbraně (16)
	praní (6)		zbraně (10)		
50%	vydírání (6)			korupce (9)	
	drogy (6)				
		celní (8)			

Schéma míry výskytu činností organizovaného zločinu na území ČR 1998 - 2002

	1998	1999	2000	2001	2002
	N=20	N=27	N=27	N=31	N=21
100%	drogy (20)	drogy (27)	drogy (27)	drogy (31)	
	auta (20)	auta (27)		migrace (31)	
	prostituce (20)			auta (31)	
		prostituce(26)		prostituce (30)	auta (20)
	migrace (19)	migrace (26)			prostituce (20)
			auta (25)		
			migrace (25)		drogy (19)
90%	umění (18)		prostituce (24)		migrace (19)
			korupce (24)		překupnictví (19)
			překupnictví (23)		
			praní (23)		daně (18)
			video/CD (23)		
			vraždy (23)		
			kamiony (22)		
		dluhy (22)	umění (22)	video/CD (25)	
80%			vloupání (22)		
		celní (21)	dluhy (21)		video/CD (16)
			daně (21)		vydírání (16)
	korupce (15)	umění (20)			fikt.firmy (16)
		praní (20)			celní (16)
					umění (15)
	vydírání (14)	vydírání (19)	bank.loup. (19)	překupnic. (22)	dluhy (15)
70%	dluhy (14)	video/CD (19)	padělání (19)		vloupání (15)
			bank.podv.(19)	korupce (21)	
				praní (21)	kamiony (14)
	praní (13)	kamiony (18)	vydírání (18)		bank.podv. (14)
	video/CD (13)			umění (20)	
		korupce (17)	celní (17)	kamiony (20)	
		vloupání (17)	fikt.firmy (17)	dluhy (20)	praní (13)
	zbraně (12)	vraždy (17)		vloupání (19)	vylákání (13)
60%	fikt.firmy (12)			vydírání (19)	
			vylákání (16)		
	banky (11)				
	daně (11)	privatizace (15)			
	kamiony (11)	padělání (15)	zbraně (15)	vraždy (17)	
	privatizace (11)	překupnictví (15)			
	padělání (11)			násilí (16)	vraždy (11)
	celní (10)	zbraně (14)		daně (16)	
50%	překupnic. (10)	vylákání (14)		fikt.firmy (15)	
	vraždy (10)			celní (15)	
				zbraně (15)	korupce (10)
				padělání (14)	
				bank.pod. (14)	padělání (9)
			haz.hry (12)	vylákání (14)	bank.loup. (9)

Schéma míry výskytu činností organizovaného zločinu na území ČR 2003 - 2007

	2003	2004	2005	2006	2007
	N=19	N=24	N=28	N=33	N=17
100%	prostituce (19)		auta (28)		
	migrace (19)				
	auta (18)	prostituce (23)			
	drogy (18)				
	vydírání (18)	auta (22)	korupce (26)		
		drogy (22)			
		vydírání (22)		drogy (30)	
90%		dluhy (22)			
			drogy (24)		
		migrace (21)	daně (24)	auta (28)	drogy (15)
			celní (24)	praní (28)	
				padělání (28)	
	korupce (16)	video/CD (20)			prostituce (14)
			prostituce (23)		korupce (14)
			dluhy (23)		vydírání (14)
80%	daně(15)	bank.loup. (19)			dluhy (14)
	fikt.firmy (15)	praní (19)	video/CD (22)		
	praní (15)			počítač.kr. (25)	auta (13)
	dluhy (15)	celní (18)		alk/cig (25)	migrace (13)
		daně (18)	alk/cig (21)	podvody (25)	CD (13)
		korupce (18)			
		fikt.firmy (18)		prostituce (24)	
		vylákání (17)	migrace (20)	vydírání (24)	bank.loup. (12)
70%	zbraně (13)				
	umění (13)		praní (19)		
	video/CD (13)	umění (16)	vydírání (19)	migrace (22)	počítač.kr.(11)
			překupnictví (19)		praní (11)
					daně (11)
	vylákání (12)	bank.podv. (15)		celní (20)	fikt.firmy (11)
	padělání (12)	padělání (15)		překupnictví (20)	alk/cig (11)
	překup. (12)	překupnic. (15)	vloupání (17)	fikt.firmy (20)	celní (11)
60%				video/CD (20)	překupnictví (10)
		kamiony (14)			umění (10)
	celní (11)	vloupání (14)	fikt.firmy (16)	dluhy (19)	vloupání (10)
			odpady (16)		bank.podv. (10)
				vraždy (18)	
	bank.loup. (10)	vraždy (13)	bank.podv. (15)		
	kamiony (10)		vylákání (15)		nuc.práce (9)
				vloupání (17)	
50%				bank.loup. (17)	
	bank.podv. (9)				
	vraždy (9)				
		haz.hry (11)	vraždy (13)		
	vloupání (8)	zbraně (11)	bank.loup. (13)		

4. 6. Kvalitativní změny v charakteru a struktuře organizovaného zločinu

Dotázaní experti měli porovnat současný charakter organizovaného zločinu na území České republiky se situací v polovině 90. let. (*Exp. XIV, 2007*) Z 33 dotázaných 19 uvedlo změny, 6 se přiklonilo k názoru, že situace je stejná a 8 se nevyjádřilo, protože v 90. letech v této oblasti nepracovali.

(Pozn.: Jednotlivé výroky expertů opět shrnujeme do podoby, ve které se snažíme vystihnout jejich postatu. Doslovně citované výroky jsou uváděny kurzívou.)

Ti, kdo charakterizovali situaci v 90. letech a v současnosti **jako v podstatě stejnou**, vycházeli z toho, že organizovaný zločin se na území České republiky stabilizoval již v 90. letech. „*V podstatě je stejné demografické rozdělení pachatelů trestné činnosti z hlediska národnosti, organizovaný zločin proniká do stejných struktur v politice, justici, státní správě. Organizovaný zločin se oprošťuje od hrubého násilí, používá vyšší skryté formy - snahy po legalizaci; využití nedostatků v legislativě spolupráce s advokacii.*“ (*Exp XIV, 2007*)

Změny oproti 90. létům je (*podle Exp XIV, 2007*) možné shrnout následovně.

- Organizovaný zločin se stabilizoval, rozrostl se a institucionalizoval se. Je v něm méně zjevných násilných projevů, více hospodářské trestné činnosti, podvodů, více korupce.
- Zvýšila se organizovanost. Organizovaná kriminalita je již páchána v některých sférách na vysoké úrovni. Je propracovanější, efektivnější, zahrnuje více oblastí. Došlo k rozdělení trhu.
- Kromě lepší organizace má organizovaný zločin i dokonalejší technické prostředky, více využívá internet.
- Dnes je organizovaný zločin mnohem nebezpečnější, protože ti, co jej řídí, jsou už více ukryti v anonymitě a zločin řídí nepřímě. Pachatelé používají stále dokonalejších prostředků k znemožnění jejich odhalení.
- Došlo k výraznému nárůstu bohatství u skupin. Zisky se legalizují v legálním podnikání. Výnosy z let 1990 - 1995 jsou v současnosti otáčeny k jejich dalšímu zhodnocení. V souvislosti s tím působí organizovaný zločin vyšší škody a má horší dopady na ekonomiku.
- V současnosti již organizovaný zločin disponuje dostatečnými kontakty, je etablován, má zázemí. Více prorůstá do státní správy, vyvíjí větší aktivity v ekonomické sféře. Vytváří si kontakty v policii a jiných bezpečnostních složkách. V justici si vybudoval "servisní zázemí" u jisté skupiny advokátů, kteří zřejmě poskytují know-how zvláště u hospodářské trestné činnosti. Organizovaný zločin má vliv na média.
- S tím, že pachatelé této kriminality (mnohdy neodhalené) jsou již na vysokých postech v podnikatelské sféře, mají konexe v politice, samosprávách, médiích apod. souvisí nejen obtížné odhalení této kriminality, ale i to, že organizovaní zločinci mohou díky kontaktům veřejně diskreditovat orgány podílející se na odhalení a usvědčení této kriminality, jejich pachatelů a kontaktů. „*Jako příklad lze uvést případ F. Mrázka, který*

při rozpracování v roce 1993 měl více kontaktů do prostředí zločinu, při rozpracování v roce 1999 to již byly četné kontakty na pracovníky ministerstev a dalších orgánů, včetně NBÚ apod.“ (Exp XIV, 2007)

4. 7. Předpokládané kvalitativní změny v charakteru organizovaného zločinu v budoucnosti (Podle Exp XIV, 2007).

V roce 2007 jsme se expertů zeptali, jaké změny očekávají – pokud se týká charakteru organizovaného zločinu na území České republiky – v horizontu do roku 2010 a 2015. (Pozn.: Výroky expertů jsou opět většinou shrnuty do zobecňující podoby. Doslovné citace jsou psány kurzívou.)

Úvodem je třeba podotknout, že 10 ze 33 expertů je toho názoru, že ani do roku 2010, ani do roku 2015 nedojde k žádným výrazným změnám, navíc pak 4 experti, kteří uvedli změny k roku 2010 se domnívají, že rok 2015 se již nebude zásadně lišit.

Vize do roku 2010

- Očekává se všeobecný nárůst trestné činnosti organizovaných skupin. Akční rádius se rozšíří i na další trestné činnosti. Zejména dojde k výrazně vyššímu nárůstu počítačové kriminality, a trestné činnosti páchané pomocí výpočetní techniky. Dále lze očekávat tunelování dotací ze státního rozpočtu a prostředků Evropské unie; V souvislosti se zvýšenou migrací a pácháním přeshraniční kriminality; nastane zdokonalení padělků měn a dokladů. Vzroste i počet bankovních loupeží.
- Lze očekávat sofistikované podvody v oblasti daňové kriminality, řetězce firem provozujících obchody s bezcenným zbožím, na jehož konci je fiktivní vývoz a navýšení ceny s přídavkem vratky DPH; podvody s neodváděním spotřební daně u pohonných hmot, lihu a cigaret. Vše ve spojení s korumpováním pracovníků příslušných státních úřadů (finanční ředitelství, celníci, policie).
- Činnosti všech složek organizovaného zločinu se zkvalitní. Dojde ke zdokonalování a větší organizovanosti všech struktur, zvýší se profesionalita osob a využití techniky. Samozřejmostí bude využívání internetové komunikace, všeobecně se zlepší komunikační prostředky. Zvýší se výnosy a zisky. Někteří experti očekávají i nárůst brutality.
- Charakteristickým rysem bude další nárůst bohatství, moci a vlivu organizovaných zločineckých skupin, snaha etablovat se v legitimním podnikání; snaha ovlivňovat a sponzorovat politické strany; vyšší míra soustředění na sféru IT a internetu. Bude pokračovat prorůstání a pronikání do všech oblastí státní správy, samosprávy, ekonomické oblasti a dalších oblastech.

- Lze očekávat expanzi cílevědomého pronikání do státních struktur, obrovské bankovní podvodné transakce; vliv na chod soudů, státních zastupitelství, policie; na obsazování funkcí ve státní správě, zneužívání protekce, korupce;
- Lze předpokládat spekulace organizovaného zločinu při přístupu České republiky na měnu euro;
- Tendencí bude pokračující internacionalizace. Z mezinárodního hlediska lze očekávat dramatický nárůst organizované trestné činnosti občanů Rumunska a Bulharska. Zvýší se napětí mezi skupinami pocházejícími z Asie.
- Očekává se rozšiřování působnosti OZ ve sféře komunální politiky, a to zejména v oblasti přidělování větších veřejných zakázek, zmanipulování těchto veřejných zakázek zejména formou korupčního jednání a klientelismu.
- Zájmem organizovaných zločineckých skupin bude též snaha utlumit činnost specializovaných složek policie. Demotivace policistů základních útvarů může vést k jejich následné trestné činnosti, zejména ke korupci.

Vize do roku 2015

- Dojde k nárůstu trestné činnosti zejména v ekonomické sféře, která znamená vysoké výnosy a zisky.
- *„Organizovaný zločin se bude pravděpodobně zvýšenou měrou zajímat o nelegální prospěch při zneužívání čerpání peněz z fondů EU, a to opět nelze bez získání vlivu na ty instituce a samosprávy, které budou čerpání těchto prostředků organizovat, čerpat a kontrolovat, aby navenek vše vypadalo, že je v pořádku. Je velmi pravděpodobné, že tento typ TČ bude mít mezinárodní charakter, kdy skuteční organizátoři budou v pozadí a jednat za ně budou nastrčené osoby.“ (Exp XIV, 2007)*
- Poroste trestná činnost v oblasti výpočetní techniky.
- Bude pokračovat další prohlubování vazeb na státní správu, politiku „velkou“ i komunální, na soudy, celníky, policisty. Prostředky získané z praní špinavých peněz budou využívány ke korupci, státních úředníků a pracovníků samosprávy.
„Pokud se radikálně nezmění bezbřehá demokracie (každý má jen práva a povinnosti nerespektuje), bude se nadále organizovaný zločin zakořeňovat ve všech oblastech a složkách státu. Bude mít větší vliv na politický systém ČR, na složky ovlivňující chod státu.“ (Exp XIV, 2007)
- Organizovaný zločin bude více investovat do legální ekonomiky.
„Lze očekávat, že osoby, které v současné době páchají trestnou činností, postoupí v hierarchii a budou z nich tzv. úctyhodní podnikatelé, investoři apod.“ (Exp XIV, 2007)
- Očekává se nárůst bankovních loupeží a únosy s cílem vydírání.

- V mezinárodním kontextu lze očekávat větší a méně dohledatelný pohyb zboží, kapitálu a osob; příliv osob z Číny a Afriky v EU rozšíření asijských komunit a jejich pronikání do ekonomiky.
- Po zvýšení podílu organizovaného zločinu na území ČR dojde k jeho stagnaci. Jednak je možný přesun zločineckých aktivit do rozvinutějších zemí EU; Dalším důvodem stagnace růstu vlivu organizovaného zločinu bude generační výměna ve společnosti: Lidé, vyšším stupněm vzdělání, ať občané či představitelé státní správy, budou schopni proti organizovanému zločinu účinněji postupovat.

„Uvedené negativní jevy a vliv organizovaného zločinu na společenské dění i ekonomiku vyvolá odpor ve společnosti a narazí na odpor v zahraničí. Začne se potlačovat korupce, protekce, represivní složky států začnou v souladu se svým posláním plnit svoji nezávislou úlohu ve státě, z vedoucích funkcích státních organizací budou vytlačováni zjištění lidé, podvodníci, zkorumpovaní jedinci dosazení za pomoci protekce - generace vychovaná v prostředí tzv. divoké privatizace.“(Exp XIV, 2007)

4. 8. Ohrožení společnosti organizovaným zločinem

Spolu s ekonomickou kriminalitou, a terorismem je organizovaný zločin bezpečnostním rizikem pro celý svět. Působení organizovaných zločineckých skupin ochromuje veřejný i soukromý sektor společnosti, znamená i bezprostřední ohrožení bezpečnosti občanů. Ohrožení organizovaným zločinem se netýká pouze území České republiky, ale v globalizovaném světě ohrožuje nadnárodní organizovaný zločin v podstatě celý svět. Zločinecké skupiny působí na širokém teritoriu. To jim umožňuje nejen větší zisky, ale také zmenšuje jejich rizika. Na jedné straně představuje tedy nadnárodní organizovaný zločin vnější ohrožení České republiky, na straně druhé se stává i ohrožením vnitřní bezpečnosti. Z hlediska celosvětového může pak i vnitřní situace v oblasti závažné kriminality v České republice být ohrožujícím faktorem pro některé jiné země. Nadnárodní zločinecké skupiny mohou např. naše území používat jako tranzitní, mohou si zde vytvářet předpolí pro expanzi do jiných zemí, mohou se zde pokoušet o legalizaci zisků z trestné činnosti apod.

Názor expertů na pronikání organizovaného zločinu do některých oblastí života společnosti.

V roce 2007 jsme se expertů zeptali, do jaké míry proniká či neproniká organizovaný zločin do oblasti politiky, ekonomiky, justice, policie, státní správy, samosprávy, sdělovacích prostředků. *Odovědi uvedené v následující tabulce můžeme považovat pouze za orientační, experti se k tématu blíže nevyjadřovali.*

Tabulka č. 34

Názor na to, zda organizovaný zločin v současné době v České republice proniká či neproniká do vybraných oblastí

Oblast:	Ano, proniká	Ne, neproniká	Neví	Celkem %
Politiky	91	0	9	100
Ekonomiky	94	0	6	100
Justice	82	0	18	100
Policie	82	3	15	100
Státní správy	94	0	6	100
Samosprávy	67	6	27	100
Sdělovacích prostředků	76	3	21	100

Exp XIV, 2007

Škodlivost organizovaného zločinu v obecnějším smyslu

V této části shrnujeme poznatky z expertiz, probíhajících od roku 1993 a z výzkumů, které jsme v tomto období v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci realizovali.

- Organizovaný zločin poškozují politiky.

Bossové organizovaného zločinu usilují o zneužití politiků (na mezinárodní, celostátní i regionální úrovni) k vědomé či nevědomé podpoře jejich aktivit, k ovlivnění strategického rozhodování tak, aby to pro ně bylo prospěšné, k získávání informací, k zajištění beztrestnosti. Lidé, kteří zastávají významnější politické a rozhodovací funkce mohou být ohroženi agresivními pokusy o uplácení, kompromitování, může jim být vyhrožováno, mohou být vydírání. Politici pak jsou za takovéto situace poškozováni navíc i ztrátou důvěry veřejnosti. Organizovaný zločin může zneužít i problematický systém financování politických stran.

- Organizovaný zločin poškozují ekonomiku

Organizovaný zločin zavádí do ekonomického systému nelegální praktiky. Vytváří trh s nelegálními službami a zbožím. Zavádění zločinných praktik do hospodářského systému vede ke vzniku nestabilního a nedůvěryhodného prostředí, které může znehodnotit snahy o legální podnikání nebo odradit zahraniční investory. *Organizovaný zločin se infiltruje se do finančních kruhů pod zástěrkou legálního podnikání, pokouší se o legalizaci výnosů z trestné činnosti. (Exp Akademici, 1998)* Ekonomický systém je oslabován i tím, že společnost – veřejný i soukromý sektor - musí na boj proti organizovanému zločinu vynakládat nemalé množství finančních prostředků.

- Organizovaný zločin poškozuje instituce státu
Organizovaný zločin se snaží proniknout do státní správy zejména proto, že potřebuje informace, obstarání dokladů, podporu či krytí svého konání. Korumpováním a zneužíváním kompromituje oficiální instituce a snižuje tak autoritu vlády, justice, policie, ministerstev, orgánů místní správy, sdělovacích prostředků.
- Organizovaný zločin ohrožuje právní systém
Organizovaný zločin se snaží proniknout do systému justice zejména proto, že usiluje o eliminaci rizika. Pokouší se ovlivňovat již legislativní proces proto, aby zákony byly nastaveny tak, aby riziko buď vůbec nevznikalo nebo bylo minimální. V případě zadržení významného člena skupiny potřebuje mařit trestní řízení, ovlivňovat svědky, případně umožnit útěk. Organizovaným zločineckým skupinám vyhovuje nedokonalá ochrana svědka. Jsou-li svědci zastrašováni, pak se obtížně prokazuje, že jde o zločinné spolčení. Právní normy by rovněž měly být koncipovány tak, aby pomáhaly k eliminaci korupčního prostředí. Neexistuje-li povinnost prokazovat původ finančních zdrojů, resp. majetku, je zabavování výnosů z trestné činnosti neefektivní. Tím je usnadněna legalizace nelegálních výnosů. Organizovaným zločineckým skupinám ze zahraničí vyhovuje i to, je-li zákonná úprava týkající se migrace a azylu příliš liberální. (*Exp Policisté, 2005, 2006, 2007*)
- Organizovaný zločin vnáší disproporce do sociální struktury
K tomu, aby mohli svoji činnost provádět s co nejmenším rizikem, usilují představitelé organizovaného zločinu o kontakty s **politickými i obchodními špičkami, s rozhodujícími lidmi ze sdělovacích prostředků**. Na základě těchto kontaktů pak získává informace, případně zastání od oficiálních kruhů, aniž by musel sáhnout ke korupci nebo dokonce násilí. Bossové organizovaného zločinu získávají díky značným finančním prostředkům a kontaktům významné postavení na společenském žebříčku. Pachatelé organizované trestné činnosti mají pocit jisté nadřazenosti. Spoléhají na to, že díky svému postavení na společenském žebříčku, podpoře vlivných osob a v důsledku nízké výkonnosti orgánů činných v trestním řízení jsou nedotknutelní.
- Organizovaný zločin vnáší do života lidí patologické jevy
Distributoři nelegálního zboží a služeb potřebují reklamu. „*Organizovaný zločin může (...) nenápadně propagovat drogy, prostituci atd.*“ (*Exp Policisté, 1998*) Umělým vytvářením poptávky po jejich produktech se dostává stále více lidí do závislosti.
- Organizovaný zločin bezprostředně ohrožuje občany
Zcela výjimečně mohou být občané ohroženi jako náhodní účastníci ozbrojených konfliktů. Vzhledem k tomu, že tato střetnutí vedou ke snižování zisku, organizovaný zločin je pokud možno nepoužívá. Více mohou být ohroženi ti občané, kteří zaujímají funkci, kterou hodlá organizovaná skupina využít. V tomto směru je nástrojem agrese i pokus o korupci. Může docházet zastrašování svědků. Přímo ohroženi jsou ti, kdo se stali obětí vydírání.

Organizovaný zločin ohrožuje společnost také tím, že se snaží získat spolupracovníky z řad odborníků jak v různých řemeslných profesích, které jsou pro servisní zajištění zločinného podnikání nezbytné, tak v oblasti ekonomiky, informatiky, práva. Snaží se získat policejní specialisty a také ty, kdo mohou ovlivňovat mínění veřejnosti. Vzhledem k tomu, že organizovaný zločin si chce pravidelně zajišťovat obrovské zisky z poskytování nelegálního zboží a služeb, podílí se na vzniku, šíření a růstu řady patologických jevů ve společnosti.

- Organizovaný zločin se pokouší zneužít sdělovací prostředky
Zločinecké skupiny mohou usilovat o to, aby ovlivňovaly veřejné mínění v zájmu něčeho, co je pro ně výhodné. Organizovaný zločin je zainteresován na tom, aby se utvářely „vhodné“ postoje veřejnosti k různým aktivitám, které obhospodařuje, a které se pohybují na hranici nebo za hranicí legálního podnikání. Může nenápadně propagovat drogy, prostituci atd. Může podporovat postoje, které zpochybňují různá opatření. Může podporovat postoje zpochybňující poctivé úsilí zákonodárců, státních zástupců, policistů, soudců. Média mohou i nevědomky glorifikovat zlo, zdůrazňovat životní styl, který má ve své podstatě poměrně blízko k neetickým, často i nelegálním praktikám.

4. 9. Obrana proti ohrožení organizovaným zločinem

Všechna tato ohrožení vedou k tomu, že opatření zaměřená proti organizovanému zločinu jsou činěna nejen v národním, ale i v mezinárodním měřítku. Mezinárodní společenství, zejména OSN, RE a EU, iniciují řadu protipatření. Ze strany OSN vznikla celá řada dohod. Nejaktuálnější a nejvýznamnější z nich je Úmluva proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, kterou schválilo Valné shromáždění OSN 15. listopadu roku 2000. Ze strany Evropské unie lze za nejvýznamnější dokument považovat Předvstupní pakt o potírání organizovaného zločinu. V něm byly pro členské země EU a pro země, které se v té době ucházely o přijetí stanoveny konkrétní úkoly s konkrétními termíny. Pakt byl schválen v Bruselu 28. května 1998. Rada Evropy organizovala shromažďování a porovnávání výzkumných poznatků a organizovala akce, které měly pomáhat proti korupci a závažným formám trestné činnosti. Významnou platformu pro výměnu výzkumných poznatků vytvořila Evropská kriminologická společnost, která pořádá od roku 2001 pravidelné konference, na nichž je vždy významná část věnována problematice organizovaného zločinu.

Také v České republice se postupně uskutečnila některá opatření. V roce 1996 byla nutnost boje s organizovaným zločinem výslovně zmíněna v programovém prohlášení vlády České republiky. Následovala legislativní a správní opatření. Byly ustaveny specializované útvary Policie ČR (např. Útvar pro odhalování organizovaného zločinu, který byl v roce 2002 spolu s Národní protidrogovou centrálou a Úřady vyšetřování začleněn do Služby kriminální policie a vyšetřování). Důležitou roli plní BIS, která se zabývá organizovaným zločinem z hlediska bezpečnostních zájmů státu. Důležité je, že instituce působící proti organizovanému zločinu v ČR byly kontaktovány příslušnými mezinárodními institucemi a v současné době již většinou systematicky spolupracují.

V souladu s politikou mezinárodních společenství byly od roku 1995 v České republice provedeny významné legislativní změny. V roce 1995 byl např. trestní zákon doplněn o účast ve zločinném spolčení. Novelou zákona o Policii ČR se rozšířily možnosti použití speciálních pátracích prostředků včetně možnosti využití skrytého agenta a předstíraného převodu věci. V roce 2001 byl přijat zákon o ochraně svědků.

Jedním z významných prvků politiky zaměřené proti organizovanému zločinu je kriminologický výzkum. Vzhledem k tomu, že organizovaný zločin má většinou mezinárodní charakter, je i výzkum založen na mezinárodní spolupráci. Jednotlivé země mapují situaci na svém území, data jsou v rámci Evropy a postupně i v rámci celého světa porovnávána. Je zjišťováno, co je obecně platné a co je specifické pro některé země nebo skupiny zemí.

Soustavná výzkumná činnost probíhá od roku 1993 též v České republice. Téměř výhradně je zajišťována Institutem pro kriminologii a sociální prevenci.

4. 9. 1. Obrana proti ohrožení podle expertů

Opatření, která by podle expertů (*Exp XIII, 2006 a XIV, 2007*) mohla eliminovat ohrožení české společnosti organizovaným zločinem lze shrnout do následujících bodů.

- Východiskem pro všechna další opatření je koncepce boje proti organizovanému zločinu, vycházející z analýzy a z jasné vize cílového žádoucího stavu. V koncepci jsou, rozvrženy strategické kroky, stanovení aktéři a rozděleny jejich úkoly. Činnost je koordinovaná, průběžně se analyzují úspěchy i nedostatky.“ (Scénáře)
- Důležitým předpokladem je jasně deklarovaná a skutečně - nejen proklamativně – realizovaná politická, materiální i mediální podpora orgánů činných v trestním řízení v boji s organizovaným zločinem – včetně specializovaných útvarů policie.
- Nezbytné je přijetí opatření proti pronikání *organizovaného zločinu do společenského systému, zejména do justice, policie, médií. Zároveň musí být ustaveny mechanismy, které chrání systém a jeho pracovníky, určena pravidla, jak postupovat v případech pokusů o korupci nebo vydírání.*“ (Scénáře)
- Důležitým krokem je posilování morálního vědomí a etických kodexů. Mělo by být jasně odlišeno, kde je veřejný a obecný zájem a kde začíná zájem skupinový a soukromý. Zároveň by mělo být dbáno na dodržování zásadních veřejných slibů volených funkcionářů od nejvyšších až po místní. Musí se zvýšit osobní zodpovědnost politiků, jmenovaných úředníků, vedoucích pracovníků. Zásadně se musí odloučit policie a justice od politických vlivů.
- Je nezbytná novela trestního zákona a trestního řádu. Nedostačující, zastaralou legislativu je nutné řešit kodifikací. Novelizovány by měly být navazující zákony na úseku finančním. Změnami legislativy by se mělo účinněji pronikat do majetkových vazeb. Je nutná legislativní úprava korupce, přísnější legislativní úprava střetu zájmů, zrušení poslanecké imunity, vyšší trestní sazba za organizované vydírání a vraždy, zamezení převodu majetku získaného trestnou činností na rodinné příslušníky, zřízení institutu korunního svědka. Měly by se zpřísnit tresty odnětí svobody u těch trestných činů, kde by bylo prokázáno páčání na poli organizovaného zločinu. Je nutné důsledně trestat spolupracovníky organizovaných zločineckých skupin. Dvojnásobně vyšší tresty by měly být pro veřejné činitele, kteří s organizovaným zločinem vědomě spolupracují. Trestní stíhání by mělo ze zákona znamenat pozastavení výkonu veřejné funkce, a to až do pravomocného skončení věci.
- Na vrchních státních zastupitelstvích musí být posíleny odbory specializované na problematiku organizovaného zločinu. Pro případy organizovaného zločinu by se měla zavést specializovaná soudní řízení – která by řídili soudci s vyšší kvalifikací pro tuto oblast, dostatečně chráněni před "vnějšími" vlivy a ohroženími. Je nezbytně nutné zajistit vymahatelnost práva.

- V oblasti ekonomiky jsou přijata legislativní a správní opatření, která by zabránila tomu, aby se jednotlivé osoby, vztahy a zájmy mezi oblastí politiky a ekonomiky prolínaly. Daří se účinně zamezit nejen tomu, aby se finanční prostředky pocházející ze zločinné činnosti uplatnily v legální ekonomice, ale i tomu, aby se bossové organizovaného zločinu dostávali na vysoké příčky společenského žebříčku. Možnost zneužívání systému financování politických stran je lépe ošetřena a důsledně kontrolována.
- Účinným prostředkem boje proti organizovanému zločinu je odčerpávání nelegálních zisků. K tomu by se měly zjednodušit možnosti zabavování majetku usvědčených pachatelů organizované trestné činnosti a více využívat stávajících možností v této oblasti.
- Musí se zabránit tomu, aby byla migrační a ani azylová politika zneužívána k pronikání cizinců zapojených ve zločineckých strukturách na naše území a k tomu, aby zde páchali trestnou činností. Nelze ji zneužívat ani k obchodování s lidmi. Je nutné zastavit přísun migrace zločinců z ciziny a naopak posílit zájem o poctivé a vzdělané migranty. Zejména je nutné omezit vliv zahraničních struktur organizovaného zločinu na území České republiky novými účinnými zákonnými normami ve všech oblastech.
- Korupční jednání je hlavní formou průniku organizovaného zločinu do státní správy. Je proto nezbytné potlačit vliv korupce ve společnosti. Zejména bude nutné provést systémové změny při přidělování veřejných zakázek a nakládání s veřejnými rozpočty. V zájmu důrazného potlačování korupce; na úseku hospodářské kriminality věnovat pozornost DPH Měly by se najít možnosti pro uplatnění řízené provokace, jako významného preventivního opatření.
- Pokud se týká policistů je nutné stabilizovat policii v optimálním početním stavu, zvýšit odbornost policistů, zajistit dostatečné finanční prostředky- zajistit optimální počet a zlepšit materiální vybavení speciálních policejních složek. Žádoucí je kvalitnější kamerový systém ve velkých městech, založení evidence DNA, možná i zřízení speciálního odboru s republikovou působností, který by se zaměřil na krádeže vozidel. K vyšší efektivnosti by měla vést užší propojenost jednotlivých složek Policie ČR, podílejících se na boji s organizovaným zločinem, soustavná spolupráce na mezinárodní úrovni, propojení informativních systémů, zakládání mezinárodních týmů.
- Veřejnost musí být informována o tom, že organizovaný zločin neškodí pouze bezprostředním ohrožením životů nebo majetku, ale že bytostně škodí celé společnosti - narušuje politický, hospodářský, právní systém, porušuje etické normy, může zničit vše, co lidé svým úsilím vytvořili.
- Občané si musí být vědomi, že mají v demokratické společnosti nejen práva, ale i povinnosti.
- Škola i rodina by měly varovat před nebezpečími spojenými s patologickými formami životního stylu, nabízet možnosti pro aktivní využívání volného času.
- V zájmu boje s organizovaným zločinem by měly být využívány hromadné sdělovací prostředky k tomu, aby **informovaly veřejnost o nebezpečnosti** organizovaného zločinu, ale i o tom, jak lze účinně proti němu postupovat. Zároveň se musí hledat mechanismy, které by zamezily zneužívání hromadných sdělovacích prostředků ke zkreslování nebo i falšování skutečností.

5. Ekonomická kriminalita – riziko pro Českou republiku

Vladimír Baloun

5. 1. Vysvětlení pojmu ekonomická kriminalita a rizika z ní plynoucí

Mluvíme-li o ekonomické kriminalitě, pak musíme upozornit na to, že její definování provádíme z hlediska kriminologie, tedy jako trestnou činnost páchanou v rámci podnikatelského systému, která tento systém zneužívá ve prospěch pachatelů a tím je současně pro daný systém riziková.

Ekonomickou kriminalitu lze totiž považovat v podmínkách post-transformační ČR za riziko zvláštního druhu: je

- 1) velice latentní a současně,
- 2) její nebezpečí není veřejností až tak akutně chápáno (jde o tzv. zločin bílých límečků, gentlemanický zločin).

Ekonomickou kriminalitou se v IKSP zabýváme kontinuálně, neboť v důsledku změny politických a vlastnických přeměn po roce 1989 vyvstala jako zcela nový fenomén. Problém totiž byl v jejím chápání jak ze strany politických sil (reformátorů), tak ze strany veřejnosti – že totiž jde o výše zmíněné zločiny bílých límečků atd., atd., čímž v období reformy byl jakoby bagatelizován a brán jako nezbytná reformní „daň“; nebezpečnost této formy kriminality byla krajně podceňována.

Teprve později, když se ukázalo propojení ekonomické kriminality s organizovaným zločinem (přelom možno vidět v kauze LTO s následnými dopady do organizovaného zločinu vč. vražd) a téměř současně byly vyčísleny ztráty, které dopadly na veřejné rozpočty se skutečnými dopady na obyvatelstvo, se vnímání rizik a chápání nebezpečnosti ekonomické kriminality rapidně změnilo. A to jak ze strany politiků, tak orgánů činných v trestním řízení až po novináře a veřejné mínění.

Nejvážnější riziko této formy kriminality představuje dopad do již dost pokřivené morálky (po období totalitního systému) celé společnosti. Souvisí to s faktem odkrývání minulosti pachatelů, kteří se rekrutují již z dob předlistopadových. V zásadě lze konstatovat, že naši novou podnikatelskou elitu z valné části tvoří lidé spjatí s šedou, či přímo černou, zónou minulé etapy vývoje; proti těmto lidem poctiví podnikatelé neměli sebemenší šanci. Situace se sice pomalu mění, kauzy Kožený, Krejčíř, Pitr apod. jsou rozkrývány, žalovány a souzeny, ovšem jejich praktický efekt, tj. potrestání se vytratil a potřeba nacházení spravedlnosti i pro tyto osoby je spíše parodií na právo.

K tomu je potřeba připočíst i podivuhodnou anabázi práva např. v kauze konkurzního soudce J. B., k velikým chybám novinářů (kteří ať chceme či nikoli) tvoří veřejné mínění pak patří určitá forma zapomnětlivosti a honba za právě probíhající kauzou; právě tak, jako zneužívání policie v politickém boji (volby 2006 a vystoupení šéfa UOOZ pluk. Kubiceho). Politická scéna pak v zájmu uchování svých pozic a volebních preferencí je ochotna tolerovat přestupky, pokud je páchá straník, či osoba ze strany, s kterou je *momentálně* uzavřena dohoda. Při změněné situaci tolerance mizí.

Ekonomická kriminalita je víceméně kriminologický termín: orgány činné v trestním řízení „znají“ pouze termín kriminalita hospodářská. Vzhledem k tomu, že je třeba přihlížet k určitým specifikům páchaní této trestné činnosti, byla tato oblast kriminality pro účely výzkumu rozdělena na kriminalitu hospodářskou a kriminalitu finanční.

Hospodářskou kriminalitou označujeme trestnou činnost, páchanou v průběhu podnikatelské činnosti, **finanční kriminalita** je pak trestná činnost, namířená proti finančním institucím (banky, investiční fondy, pojišťovny apod.) vč. trestné činnosti, namířené proti státním financím (daňová soustava apod.). Dělicí čára mezi nimi není nijak rigidní, nicméně k základní orientaci postačí. Jde totiž o to, že důsledky hospodářské kriminality na občany jsou podstatně nižší (jde prakticky „pouze“ o zákazníky ev. konkurenty daného podnikatele) zatímco u finanční kriminality se přenáší důsledky ve větší či menší míře na všechny daňové poplatníky. Donedávna tento výrok platil absolutně (pády finančních institucí tak či onak uhrazovali všichni formou přerozdělení státního rozpočtu), v současnosti jde již „jen“ o skutečnost, že při záměrné neúhradě daní a podobných dávek jsou zasaženy veřejné rozpočty en block a občan, který své povinnosti ke státu plní, nedostává očekávaný servis. Z toho také plyne riziko nejen pro stát, ale i pro celý společenský systém (viz níže).

5. 2. Příčiny nárůstu ekonomické kriminality v procesu transformace

Proces transformace ekonomiky ze zcela zestátněné ekonomiky na ekonomiku tržní byl do určité míry unikátní (vyjma bývalého SSSR měla ze zemí bývalého socialistického bloku ČSSR nejvyšší podíl zestátnění). Problém byl v tom, že transformace ekonomiky (a o nic jiného v procesu transformace nešlo) byla vydávána za proces transformace společnosti, což je ovšem zcela jiná kategorie. Teprve v posledních letech vychází (dokumentovaně) najevo, kdo se oné transformace (privatizace) účastnil: z tuzemska to byli lidé zejména z prostředí předlistopadové „šedé“ zóny ekonomiky, ze zahraničí zčásti subjekty, které chtěly využít neopakovatelnou šanci se obohatit. Je pak jen logické, že takováto transformace ekonomiky musela do transformace společnosti vnést i silná negativa. Jak bude níže rozebráno, nepodařilo se (a ani nemohlo podařit) zavést do podnikání v ČR morální rozměr, který se uplatňuje ve tržní ekonomice západních zemí (i když i tam jsou pochopitelně výjimky).

Způsoby jednání „šedé“ zóny nejsou pro fungující ekonomický systém pochopitelně přijatelné; bylo tedy přistoupeno (opožděně) k represí cestou novelizace trestního práva. Tím vznikl značně nepřehledný právní systém, který dále komplikoval stav podnikání a tím i ekonomické základny.

Z čistě ekonomické kriminality (kriminalita „bílých límečků“) se tím, že se v ekonomice etablovaly již zmíněné osoby z kriminálního podsvětí stala směs, kterou tehdejší prezident Havel ve svém rudolfinském projevu v roce 1997 nazval „mafiařským kapitalismem“. Některé kauzy tehdejší období tomuto označení odpovídají: kauza LTO, což byla čistě ekonomická záležitost (rozdílné sazby DPH), se vzhledem k možné realizaci obrovských zisků stala kriminální kauza, kde na jedné straně totálně selhal stát (jmenovitě tehdejší MF ČR), selhaly orgány činné v trestním řízení a výsledkem bylo vyřizování účtů stylem organizovaného zločinu (orlické vraždy).

Bylo logické, že pachatelé byli na páchání trestné činnosti lépe připraveni, než orgány činné v trestním řízení; ty neměly žádné praktické ani teoretické zkušenosti s tímto typem zločinů a navíc jim ani samotní zákonodárci situaci příliš neusnadnili.

Dalším momentem, který přispěl k nárůstu ekonomické kriminality, byla paradoxně sama zákonodárná činnost. Přijímaným zákonům chyběly regulační brzdy, nebyly stanovovány sankce apod. To byl případ jinak dobře míněné snahy po obnovení spořitelních a úvěrových družstev (tzv. kampeliček). Šlo navíc také o to, že v tomto případě šel poslanecký návrh proti mínění ministerstva a politické strany, za níž byl předkladatel zvolen. Zákon byl sice přijat, ale s takovými legislativními nedostatky, že již záhy po uvedení do života byla mnohá tato družstva vytunelována. Teprve ex post byly do zákona připojeny regulační mechanismy.

Třetí oblastí, která bude širěji rozpracována v samostatné kapitole této zprávy, je oblast konkurzů a vyrovnání (případně likvidací). Konkurzy v tržní ekonomice samy o sobě jsou její nezbytnou součástí a přispívají k jisté samoregulaci ekonomického prostředí. Samotný zákon ČR o konkurzu a vyrovnání byl však tak špatný, že musel být za dobu své platnosti mnohokrát novelizován. Lze se domnívat, že případy, které budou rozebrány níže, jsou jen pověstnou špičkou ledovce a že tato oblast je latentním rizikem – o to závažnějším, že je podkopáván i třetí pilíř demokratické společnosti, moc soudní.

5. 3. Statistické údaje

Evidovaný výskyt **hospodářské trestné činnosti** je v roce 2006 následovný: policie eviduje 39 473 trestných činů charakterizovaných jako kriminální aktivity v této oblasti. Proti roku 2005 jde o snížení (v roce 2005 bylo evidováno 43 882 trestných činů). Zdá se tedy, že v roce 2005 šlo o mimořádný „výkyv“ a že pozitivní vývoj, pozorovaný v minulých letech, se znovu vrátil.

V porovnání s celkovou kriminalitou se snížil i podíl hospodářské trestné činnosti na celkové trestné činnosti (viz tabulky č. 1 a) a b)).

Tabulka č. 35 a)

Rok	2002	2003	2004	2005	2006
Hospodářská kriminalita					
Zjištěno TČ	40 213	31 451	33 464	43 882	39 473
Objasněno TČ	31 303	29 122	31 280	29 519	27 142
objasněnost	77,8%	92,6%	93,5%	67,3%	68,8%
Celková kriminalita					
Zjištěno TČ	372 341	300 811	351 629	344 060	336 446
Poměr CK/HK	10,8%	10,5%	9,5%	12,8%	11,7%

V dlouhodobé perspektivě je poměr mezi celkovou a hospodářskou kriminalitou následovný:

Tabulka č. 35 b)

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
%	6,48	7,47	8,46	10,1	9,61	9,83	10,80	10,50	9,50	12,75	11,73

Pramen: Statistika kriminality v ČR OSŘI Policejní prezidium

Je třeba poznamenat, že hospodářskou kriminalitu nelze zcela vymýtit; nepodařilo se to ani systémům, které nebyly „postiženy“ obdobím plánovaného hospodářství.

Jde o to, aby delikty proti právu nebyly takového druhu, že lze vážně předpokládat prorůstání organizovaného zločinu do ekonomiky (nedomnívám se, že by organizovaný zločin **přímo** prorůstal do politiky; on se tam dostává automaticky skrze svou **ekonomickou činnost**, svou ekonomickou moc); aby tedy nenarušovaly demokratické principy rozhodování, protože důsledky takovýchto rozhodnutí mohou být vážnější, než si v této chvíli umíme představit.

Z toho důvodu jsem jako příklad pro toto riziko vybral (z mnoha jiných, v nichž ČR, resp. občanům vznikla i vyšší finanční ztráta) případ konkurzního soudce – ten totiž ohrožuje tzv. třetí pilíř demokracie: nezávislou moc soudní. Navíc lze mít zato (a mnohé zkušenosti z oblasti konkurzů to potvrzují), že jde pouze o špičku ledovce a že se v této po výtce ekonomické záležitosti (myslím konkurzy a vyrovnání) vytváří zvláštní stav, který bývá označován jako konkurzní mafie.

5. 4. Vztah práva a etiky v podnikání

Kapitalismus, resp. jeho ekonomický systém se vyvíjel poměrně značně dlouhou dobu a snahy jej regulovat právně či eticky lze vysledovat až k jeho počátkům. Již Adam Smith (1723-1790, otec „neviditelné ruky trhu“ – viz poznámka pod čarou dále) nachází podstatu ekonomické činnosti nikoli ve sféře racionality, nýbrž v oblasti mravních emocí a víry. Tvrdil, že v lidské přirozenosti jsou již obsaženy určité principy, které brání člověku pouze přihlížet, jak druhý trpí a je ožebračován. Jsou to milosrdenství a soucit a schopnost vcítit se do situace druhého. Všechny tyto danosti označoval souhrnným jménem sympatie, kterou považoval za tvůrkyni a podstatu lidskosti.

Snad nejexaktněji tuto tendenci popsal Max Weber ve svém slavném spisu *Protestantská etika a duch kapitalismu* (1904)¹⁸.

„V druhé části tohoto spisu, nazvané příznačně 'Duch' kapitalismu, se Weber snaží pojem etiky a kapitalismu vysvětlit jako étos práce coby sebeúčelu, specifický pro ideologii přísných protestantských směrů. Myslí tím učení, že člověk je povinen zvětšovat svůj kapitál a to pouze pro zisk sám, aniž by pak vydělané prostředky vydával na uspokojení svých životních potřeb. Takováto touha po zisku je svého druhu askeze - jedinou odměnou je zde iracionální pocit 'naplněného povolání'. Proto kapitalismus nepotřebuje příliv nových peněz, ale nového ducha, což Weber dokumentuje příkladem zbohatlíků, kteří svůj majetek vybudovali z ničeho. Tento duch je typický pro moderní kapitalismus, jinde (např. v antice či u východních civilizací) chybí. Touhu po zisku je však třeba odlišit od bezohledného vykořisťování, jež se táhne dějinami jako červená niť, avšak vždy odporovalo skutečnému kapitalismu.

Hlavním protivníkem ducha kapitalismu je tradicionalismus, tedy snaha vydělávat nikoliv víc a víc, ale jen tolik, aby to stačilo na uspokojení životních potřeb. U pracovníků s tradicionalistickým myšlením proto selhává zvyšování mezd jako prostředek povzbuzení pracovní výkonnosti. Tradicionalističtí pracovníci v případě, že dostanou vyšší mzdu, nedělají více, ale naopak méně, neboť v jejich myšlení převažuje názor, že tak za méně práce dostanou tutéž odměnu, na rozdíl od kapitalistického pohledu, že za stejnou práci dostanou větší odměnu.

Proto tradicionalistické pracovníky v práci stimuluje spíše snižování mezd - takoví lidé pracují proto, že jsou chudí, a jen potud, dokud jsou chudí. Nízká mzda však brání kvalitativnímu vzestupu zaměstnanců – u kvalifikovaných povolání se zaměstnavateli nízká mzda nevyplácí, neboť kvalitní pracovník se musí soustředit na svou práci a nemít existenční starosti.“

<http://airborn.webz.cz/weber.html>

Takto pojatá etika je samozřejmě založena na náboženství, a navíc jen na jedné jeho odnoži: na protestantismu. Jenomže etikou se musí řídit i ostatní věřící i ateisté.

5. 5. Co je tedy vlastně etika v podnikání?

Pro ČR v jejím transformačním období se tento pojem stal velice vzácným; kapitalismus (tržní ekonomika), který se zdál být technicky rychle vybudovatelný, stojí ovšem na jakýchsi internacionalizovaných etických principech, které přirozeně okamžitě „vybudovat“ nelze. A tento nepoznaný princip je v podstatě i u kořenů boomu ekonomické kriminality transformačního i post-transformačního období. Osobně se domnívám, že spoléhat na lepší a dokonalejší tvorbu zákonů je cesta do slepé uličky: pachatelé ekonomické kriminality budou mít před zákonodárci **vždy** náskok. Otázku morálního rozměru (etiky) podnikání lze tak chápat jako jistý druh prevence či samočisticího mechanismu.

¹⁸ Je faktem, že Weber touto statí reagoval na svá předchozí díla (srovnávací studie různých náboženských směrů) a znamená vyvrcholení díla: různé typy ekonomických aktivit v návaznosti na náboženství

Jak se na etiku v podnikání dívá Václav Klaus jako reformátor a jak jeho kritici?

„Své pojetí norem formuloval (V. K.) úvahou 'Etiku nelze vynucovat' o rozdílu v přístupu právníka a ekonomu. 'První žije ve světě převážně normativním... Ekonom ví, že normativní akty... jsou produktem velmi konfliktního, nicméně oprávněného střetu zájmů a že i uposlechnutí těchto normativních aktů je v realitě předmětem ekonomické volby neboli porovnání nákladů a výnosů toho či onoho lidského chování.' (LN, 11. dubna 1998)

Na normu se tak povýšila 'ekonomická volba', zda je porušení zákona výnosnější než riziko dané pravděpodobností trestu. To spustilo lavinu, protože zákon lze uplatňovat pouze ve společnosti, kde převládá přesvědčení, že jeho porušení je hanebné.

Řeč 'etiku nelze vynucovat' je obmyslná. Zamlžuje, že k etice lze vychovávat mravní výzvou, se kterou se na společnost obrací ten, kdo se odmítne smířit s určitou špatností. Na tom závisí, jak se mezi lidmi posunuje hranice toho, co se ještě, a co se už bude považovat za normální. V jakých poměrech budou žít.

Mravní výzva znamená nárok, je nepopulární. Nechuť vůči těm, kteří podstoupili takovéto zápasy, vede ke znevažování toho, co v historii národa bylo velké, protože, jak zdůrazňoval Masaryk, to mělo význam všelidský. Mluvit o národu má své oprávnění jen za předpokladu odpovědnosti vůči generacím dřívějším i budoucím.“

(Jaromír Procházka: O jaké zájmy půjde, Literárky v síti, 2007)

<http://www.literarky.cz/index.php?p=clanek&id=4528>

Co tedy můžeme považovat za etiku (další text převzat z materiálu: Libor Friedel: Etika v podnikání, Ostrava, duben 2003 – jde o materiál českého Rotary Clubu)

„Za prvé, etika se vztahuje k dobře založeným normám toho, co je správné a co špatné, popisujících, co by lidé měli dělat, obvykle formou zákonů, povinností, závazků, užitku pro společenství, čestnosti či dalších specifických ctností. Etika např. zahrnuje ty normy, které vynucují přiměřené povinnosti bránící loupeži, násilí, krádeži, vraždě, napadání, urážkám a pomluvám či podvodu. Etické normy také zahrnují ty, které nabádají k takovým ctnostem a hodnotám, jako je poctivost, čestnost, soucit a loajalita. Takové normy jsou adekvátními normami etiky, neboť jsou podporovány pevnými a oprávněnými důvody.

Za druhé, etika se vztahuje ke studiu a rozvoji etických norem každého. Jak už bylo řečeno dříve, pocity, právo a společenské normy se mohou od toho, co je etické odchylovat. Proto je nezbytné neustále přezkoumávat normy každého z nás a ověřovat si, zda jsou oprávněné a důvodné. Etika také znamená neustálou snahu posilovat naše vlastní morální přesvědčení a morální chování, a také úsilí zajistit, abychom my sami a instituce, které pomáháme utvářet, žily na bázi norem, které jsou slušné, přiměřené a pevné.

Etika v podnikatelském prostředí pak znamená (resp. má následující charakteristiky):

- *podnikatelská etika je normativní etikou;*
- *jde o snahu o aplikaci etických zásad do podnikání, s cílem zlepšit podnikatelskou praxi ve veškerých podnikatelských aktivitách;*
- *konkrétní aplikace pak záleží na oboru aplikace (řízení společnosti, ekologie, marketing apod.);*
- *zabývá se rozhodováním morální povahy;*
- *zdůrazňuje teoretické znalosti a snahu o pravdivé poznání skutečnosti;*

- *odmítá překrucování skutečnosti;*
- *není v rozporu s ekonomikou a nelze ji redukovat na respektování práva.*

Vlastní podnikatelská etika pak zohledňuje následující čtyři úrovně:

- 1 *individuální etika – týká se jednotlivce;*
- 2 *podniková etika – etické normy na úrovni institucí a organizací;*
- 3 *etika hospodářství – týká se společnosti jako celku;*
- 4 *etika nadnárodních společností – souvisí s globalizací podnikání.*

The Institute of Business Ethics (Webley) identifikoval hlavní oblasti podnikatelské etiky:

- *individuální, osobní etika;*
- *práva zaměstnanců;*
- *ochrana spotřebitelů;*
- *diskriminace;*
- *kodexy chování;*
- *využívání energie;*
- *využívání utajených informací pro obchodní jednání;*
- *výhody poskytované organizací;*
- *globalizace podnikání;*
- *odpovědnost organizace;*
- *odpovědnost zaměstnanců;*
- *vztahy s odbory;*
- *reakce zaměstnanců na neetické jednání;*
- *počítačová data o ochrana osobních údajů;*
- *ochrana prostředí;*
- *ochrana zvířat a výzkum;*
- *průmyslová špionáž;*
- *korupce;*
- *odměny pro manažery (zejména na vrcholové úrovni);*
- *hladomor a země třetího světa. “*

Jinak řečeno, podle citovaného materiálu etika podnikání sice samozřejmě vychází z práva, ale v určitých momentech a situacích jej nahrazuje. Právo jako lidský konstrukt (a v ekonomice a podnikání obzvláště) nemůže adekvátně reagovat na neustále se měnící podmínky a stavy. V tomto ohledu měl Václav Klaus pravdu: etiku skutečně nelze vynucovat právem. Nicméně připustit, že ekonom má na výběr podle ekonomické rozvahy nákladů a výnosů právo dodržovat či nikoli, vedlo k tomu stavu, který v ČR nastal po transformaci ekonomiky; transformace společenského vědomí je nicméně dlouhodobější záležitost a „zažití“ etických principů podle výše uvedeného shrnutí, možná ještě dlouhodobější – zvláště pak při nedostatku pozitivních příkladů.

O „nepozitivních“ příkladech, které bohužel zasahují do tzv. třetího pilíře demokracie (moci soudní) je pojednáno v následující kapitole.

5. 6. Konkurzní případy

Jak bylo již výše uvedeno, oblast konkurzů je svým způsobem zvláštní: event. protiprávní činnost napadá třetí pilíř demokracie – moc soudní.

Velkým, a zatím jediným soudně stíhaným případem je kauza Jiřího Berky; jde o natolik mediálně sledovaný případ, že přestože zatím nepadlo rozhodnutí o vině či nevině, používáme celé jméno.

Následující text je kompilací z veřejných zdrojů, zejména z materiálu na webové stránce www.bezkorupce.cz

Modus operandi byl v tomto případě poměrně jednoduchý: skupina obžalovaných či obviněných kolem Berky podle policie a žalobců postupovala tak, že nejdříve skoupila pohledávky podniků na hranici bankrotu, pak firmy poslala do konkurzu a majetek pod cenou rozprodávala. Vybírala si přitom podniky se sídlem v regionech Most, Chomutov a Česká Lípa, kde byl místně příslušný soudce Berka.

Jako první padlo Berkovo obvinění v kauze Union banky, kterou ústecký soudce poslal do konkurzu na konci března 2003. Berka tehdy prohlásil konkurz na společnost Česká revitalizační, jež měla být nástupcem Union banky. Banka údajně předtím změnila obchodní jméno a své sídlo přemístila z Ostravy do Mostu. Představenstvo Union banky ale oprávněnost konkurzu zpochybnilo a věcí se začala zabývat policie. Berka vzápětí konkurz zrušil s tím, že původně postupoval na základě falešných podkladů. Konkurz na peněžní ústav, jenž kvůli finančním problémům uzavřel své pobočky v únoru 2003, nakonec vyhlásil v květnu téhož roku ostravský krajský soud.

V únoru 2004 policie přidala Berkovi a dalším lidem obvinění kvůli údajně zmanipulovaným konkurzům společností ZKL Klášterec nad Ohří a Stavební podnik Ralsko. Konkurz na kláštereckou firmu z koncernu ZKL Brno Berka vyhlásil v červnu 2002. Společnost, jež měla v roce 2000 obrát kolem půl miliardy korun, skončila v rukou slovenského výrobce ložisek a obráběcích strojů HTC holding.

Ralský podnik šel do konkurzu v prosinci 2002, ve firmě se základním kapitálem 200 milionů korun přišla o práci většina zaměstnanců.

V květnu 2004 přibyla v případě obvinění za konkurz na Zbrojovku Brno a mosteckou společnost Retema. Konkurz na někdejšího známého výrobce zbraní vyhlásil ústecký soudce v březnu 2003. Firma přitom měla předtím své sídlo přenést z Brna do Litvínova. Návrh na konkurz na Zbrojovku už ale od roku 1999 řešil brněnský soud a ten také koncem roku 2003 návrhu vyhověl. Konkurz prohlášený Berkou byl pro zmatečnost zrušen.

Konkurz na akciovou společnost Retema obchodující s hutním materiálem vyhlásil Berka v květnu 2002. Ve stejné době tato firma, působící řadu let pod jiným názvem v Hradci Králové, přesunula své sídlo do Mostu.

Údajně zfalšovaný byl i konkurz na Krušnohorské strojírny Komořany, kvůli němuž policie rozšířila obvinění skupiny v prosinci 2004. Na firmu se základním jměním půl miliardy korun

byl prohlášen konkurz v únoru 2002. Část strojůren později odkoupila přes svou dceřinou firmu Mostecká uhelná společnost.

V únoru 2005 policie vztáhla obvinění Berky a jeho kompliců i na konkurz firmy Báňské stavby Most. Podnik, jenž šel do konkurzního řízení v únoru 2002, měli připravit o téměř 64 milionů korun. Stavební společnost měla v době úpadku základní kapitál 339 milionů korun. Koupila ji firma poté přejmenovaná na Báňské stavby Mostecka, které jsou nyní v likvidaci. V únoru 2005 policie zároveň vyčíslila dosavadní škodu způsobenou skupinou okolo Berky v případech falešných konkurzů na 265 milionů korun.

Začátkem letošního roku policisté připsali na účet skupiny kolem Berky také podezřelé konkurzy na Zemědělské družstvo Kravaře a Mostecké obchodní sdružení. Skupina okolo ústeckého soudce prý připravila družstvo z Českolipska o osm milionů korun a Mostecké obchodní sdružení (dříve Jatol se sídlem v Ústí nad Labem) o více než 800 000 korun.

Naposledy policie rozšířila Berkovi a jeho údajným komplicům obvinění v srpnu, a to o údajně zmanipulovaný konkurz na firmu Grafostroj se sídlem ve Cvikově na Českolipsku. Výrobce tiskařských lisů a polygrafických zařízení je v konkurzu od října 2001. Škoda v tomto případě podle policie činí 16 milionů korun.

Kromě soudce Berky v případě figurují následující osoby:

Vladislav Větrovec: spolumajitel a bývalý prorektor soukromé Vysoké školy Karla Engliš v Brně. Působil i jako člen rozkladové komise Národního bezpečnostního úřadu (NBÚ). Obžalovaný, policie jej považuje za hlavního organizátora údajné zločinné skupiny kolem Berky. Měl vytvořit síť spřízněných osob ve státní správě, které nezákonné transakce kolem konkurzů kryly. Čelí i obžalobě za uplácení vysokého úředníka NBÚ V. Šiša a je stíhán za další trestnou činnost.

Daniel Thonat: obžalovaný konkurzní správce. Berka jej měl podle žalobců pověřovat správou podniků, které posílal do konkurzu. V nynějším procesu se zřejmě stane i významným svědkem, loni totiž policistům popsal způsob, jakým skupina manipulovala s konkurzy. Policie jej proto vede jako takzvanou chráněnou osobu.

Igor Brdlík: bývalý vojenský prokurátor, nyní podnikatel. Mezi obžalovanými v kauze zmanipulovaných konkurzů nefiguruje, ale policie zkoumá jeho možné napojení na skupinu kolem Berky. Thonat totiž vypověděl, že jej Brdlík při konkurzech úkoloval. Podle některých médií mohl být i hlavou takzvaného konkurzního gangu.

Vladimír Šiša: bývalý sekční šéf NBÚ, čelí obžalobě z korupce ve prospěch údajného zločinného spolčení kolem Berky. Za uplácení jsou zároveň obžalováni Větrovec a další pedagog Vysoké školy Karla Engliš Jan Harangozzo. Šiša jim údajně za úplatky slíbil, že bude ovlivňovat vyšetřovatele v kauzách zmanipulovaných konkurzů.

Jan Mareš: bývalý ředitel NBÚ - instituce, jež uděluje prověrky vysoce postaveným státním úředníkům. Z čela úřadu odstoupil letos v únoru poté, co se ukázalo, že i on byl v kontaktu s Větrovcem a přijal od něj dárky. V případě je veden jako svědek.

<http://www.bezkorupce.cz/aktuality/deset-udajne-zmanipulovanych-konkurzu/>

Případu se zcela pochopitelně povšimla i Česká advokátní komora:

„Kde všude měli své lidi, to se dozvídáme teprve dnes. Přitom tu skupinku velmi vlivných osob nazval svého času někdejší ministr spravedlnosti Karel Čermák justiční mafii. Až nyní, poté, co po skandálech muselo odejít vedení celé jedné klíčové instituce - Národního bezpečnostního úřadu (NBÚ) - se ukazuje, že si tato mafie dokázala najít kontakty na těch nejdůležitějších místech.

Někteří z této 'mafie' byli přímo či nepřímo napojeni na jeden z největších organizovaných zločinů v dějinách Česka, v němž šlo o stovky milionů korun - na případ zmanipulovaných konkurzů spojených se jménem soudce Berky. Jenže se ukazuje také něco jiného, totiž to, že už před třemi lety nejspíš příslušné státní orgány měly informace o tom, že justiční mafie dosahuje až na nejvyšší místa včetně NBÚ.

'V té věci probíhá šetření na Nejvyšším státním zastupitelství,' říká nejvyšší státní zástupkyně Renáta Vesecká. Možná se podezření nepotvrdí, možná se ukáže, že 'mafie' měla své lidi i na tomto úřadě, ale také je možné, že se případ před třemi lety nechal 'jen' spát.

Úplatek pro sekčního šéfa

Teprve letos tak byl z uplácení sekčního šéfa NBÚ Šiši obviněn Vladislav Větrovec (obviněný už dříve za konkurzy s Berkou) a současně jeho kolega z vysoké školy Karla Engliše v Brně Jan Harangozzo.

Harangozzo je většinovým majitelem této soukromé školy. Na ní se všichni setkávali. Na slavnostní inauguraci rektora přijel před třemi lety František Kozel, nynější vedoucí odboru na ministerstvu spravedlnosti (v jeho trezoru byly tehdy nalezeny diskety s údaji o podezřelých konkurzech soudce Berky).

'Pan ministr vyzval pana Kozla k rezignaci do konce tohoto týdne,' říká mluvčí ministra spravedlnosti Petr Dimun. Česká televize totiž přinesla i odposlechy, z nichž vyplynulo, že Kozel lidem kolem Berky prozradil informace ohledně připravovaného zákona o utajovaných skutečnostech. Na zmíněné inauguraci byli i Vladimír Šiša či Jan Mareš, Šišův nadřízený. Oba museli nedávno opustit NBÚ. Členem akademické rady školy je i soudce Zdeněk Sovák (obviněný spolu s Větrovcem a státním zástupcem Liborem Nedorostem z opisování odborných textů).

Sovák byl funkce soudce pražského vrchního soudu dočasně zproštěn před měsícem. A mimo službu je postaven i státní zástupce z Nejvyššího státního zastupitelství Libor Nedorost. Na Nejvyšším státním zastupitelství měl na starosti shodou okolností konkurzy.

O co jim šlo?

Jaké výhody mohli díky kontaktům získat někteří výše uvedení lidé? Především informace a další kontakty. Sovák dnes sice připouští, že se snažil využívat kontaktů, ale ne proto, aby s jejich pomocí byla kryta nějaká nekalá činnost.

'Existovaly kontakty, které jsem považoval za přátelské, prospěšné. Byly to kontakty směrem k vysoké škole Karla Engliše,' tvrdí Sovák. Ostatní aktéři byli buď nedostupní, či nezvedali telefony.

Podle obvinění se Větrovec a Harangozzo údajně snažili získat informace o nasazených odposleších a také chtěli ovlivnit osoby, které měly jít k bezpečnostním prověrkám. NBÚ prověřoval mimo jiné policisty z protikorupční služby. Není divu, že sekčnímu šéfovi Šišovi nabízel peníze, šperky a bezplatné půjčení auta. Je to maličkost, alespoň proti penězům, které se 'točily' v konkurzech. U konkurzů to v roce 2004 všechno začalo.

Šok: zatčení soudce

Jiří Berka byl zatčen 16. února 2004. Zatčení soudce je vždy ožehavá záležitost a musí s ním souhlasit prezident. A tak se objevily otázky: Jak zmanipulované konkurzy fungovaly? Lidé kolem Berky si vyhlédli fungující podnik a koupili jeho dluh. Na jeho základě navrhli konkurz a Berka ho uvalil. Vlády se pak v podniku ujali konkurzní správce Daniel Thonat a jeho pravá ruka Petr Tuhý. Podle policie mezi prosincem 2001 a dubnem 2003 obvinění poškodili například Báňské stavby Most, ZKL Klášterec nad Ohří, Stavební podnik Ralsko, firmu Potraviny Ústí nad Labem, firmu Retema. Pomáhal jim podle policie Vladislav Větrovec. 'Byznys' soudce Berky a jeho skupiny vyšel najevo, když si troufli na největší sousto, na konkurz na Union banku, kterou přestěhovali z Ostravy do průmyslové zóny Komořany u Mostu. To už bylo příliš okaté.

Škoda 264 milionů korun

Berka, Thonat, Větrovec, Tuhý a další tři obžalovaní nyní jdou k soudu. Dlouho se nevědělo, ke kterému, protože měli vazby i na justici. Nakonec Nejvyšší soud poslal případ do Českých Budějovic. Obžalobu podala státní zástupkyně Daniela Smetanová už na konci roku 2005. 'Všichni jsou obžalováni ze zločinného spolčení. Soudce, který je mezi nimi, navíc ze zneužití pravomoci veřejného činitele, další z podvodu. Pracovali tak, že jeden byl správcem konkurzní podstaty a ostatní zaměstnal. Ve funkcích se střídali,' uvedla Smetanová. Obžalovaní způsobili podle Smetanové škodu přesně 264 597 167 korun.

Jak budou lidé kolem Berky škodu splácet, pokud je soud uzná vinnými, není dost jasné. 'Zajistily se u nich nějaké nemovitosti v hodnotě řádu milionů. Na nahrazení škody to tedy rozhodně nebude stačit. Většinou těch lidí se podařilo převést svůj majetek na jiné,' řekla MF DNES žalobkyně Smetanová.

Kam se peníze z konkurzů poděly, na to možná dá odpověď úplně jiný proces, který se bude konat na sklonku března v Plzni.

Před soudce tam předstoupí dvacet obžalovaných z kuplířství a mezi nimi i konkurzní správce Daniel Thonat, který pracoval s Berkou. Právě Thonat spojuje Berkovu kauzu s těmito muži, kteří zřejmě provozovali nevěstince Cohiba, Hamilton a další poblíž hraničního přechodu v západočeském Rozvadově. 'Thonat je jeden z hlavních obžalovaných. Dále mezi ně patří bývalý policista Ladislav Baumruk a právník Igor Brdlík,' řekla soudkyně Michaela Řezníčková.

Muž, který řídil uklízečky

Díky tomu, že policie Berkovu skupinu odposlouchávala, přišla na další jejich podezřelé kontakty a na korupci. A také (konečně) na NBÚ. 'Z toho vyšlo třeba to zahájení trestního stíhání ve věci Národního bezpečnostního úřadu,' potvrdila žalobkyně Smetanová. Konkrétně jde o stíhání tamějšího bývalého sekčního šéfa Vladimíra Šiši. A kontakty s Větrovcem připravily o post i ředitele bezpečnostního úřadu Jana Mareše. Ten sice vysvětloval, že jeho podřízený Šiša neměl k prověrkám přístup a z titulu své funkce řídil uklízečky, jenže ve

skutečnosti do Šišovy sekce patřil například odbor, který prověřoval samotné pracovníky NBÚ. Mareš byl zachycen na policejních odposleších, které zveřejnila v únoru Česká televize. Mareš tvrdil, že se s Větrovcem potkával jen na společenských akcích. 'Byla to třeba zabijačka před Vánocemi za účasti dalších 40 lidí nebo inaugurace na Vysoké škole Karla Engliša,' tvrdil Mareš. Jenomže Větrovec seděl v letech 2003 a 2004 i v rozkladové komisi na Národním bezpečnostním úřadu. 'Zúčastnil se však jediného zasedání,' sdělil včera Lubomír Prchal z bezpečnostního úřadu. Podle něj Větrovec neměl na starosti prověrky, ale pokuty.

Zapomenutá nehoda

Jak mohl fungovat 'kamarádský' systém služeb, ukázal případ nehody soudce Sováka. Ten před třemi lety havaroval pod vlivem alkoholu a přes známého (Větrovce) se pokusil zařídit, aby to bylo posouzeno jen jako přestupek. I to prozradily odposlechy.

Vyšetřování Sovákovy nehody pomohl zakrýt místostarosta Lovosic Miroslav Závada a místní soudce Josef Knotek. Důsledky vyšetřování však nyní dopadají i na ně.“

<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=917&PHPSESSID=4e92a20c81940c2585442bb4a5a097ea>

Tyto materiály byly zkopírovány beze změny, neboť oba pohledy, jak občanského sdružení, tak ČAK, jsou v zásadě shodné.

V září roku 2006 došlo k soudnímu jednání; agenturní zpráva k zahájení jednání:

„Tábor/Brno - Soudci tábořského soudu začali rozplétat jeden z největších případů hospodářské kriminality v zemi.

Před tábořským soudem se totiž ze zmanipulovaných konkurzů dnes začal zodpovídat soudce Jiří Berka a osm dalších obžalovaných.

Skupina měla podle obžaloby zmanipulovat na základě zfalšovaných dokumentů konkurzy deseti podniků a bank a způsobit škodu za téměř tři sta milionů korun. V případě dalších dvou set milionů se o to pokusili, tvrdí obžaloba.

Propojená chobotnice

'Všichni jsou obžalováni ze zločinného spolčení. Soudce, který je mezi nimi, navíc ze zneužití pravomoci veřejného činitele, další z podvodu. Pracovali tak, že jeden byl správcem konkurzní podstaty a ostatní zaměstnal. Ve funkcích se střídali,' uvedla státní zástupkyně Daniela Smetanová.

Jde o případ, který je v několika bodech výjimečný. Jiří Berka je vůbec prvním tuzemským soudcem, který byl obviněn kvůli své práci a podílu na zločinném spolčení, poprvé se také ukázalo manipulování konkurzů ve velkém. Předtím se řešily jenom jednotlivé kauzy.

A celý případ a to, kdo v něm vlastně figuroval, ukázal také na propojení organizovaného zločinu na soudce, státní zástupce a státní úředníky. Hlavní osobou celé skupiny je totiž podle obžaloby bývalý prorektor soukromé Vysoké školy Karla Engliša v Brně Václav Větrovec.

Ten byl i členem rozkladové komise Národního bezpečnostního úřadu a čelí také obžalobě za uplácení vysokého úředníka NBÚ Vladimíra Šiši.

Infobox

Kdo je obžalován:

Jiří Berka, soudce Krajského soudu v Ústí nad Labem

Václav Větrovec, bývalý prorektor soukromé Vysoké školy Karla Engliše v Brně, podle obžaloby hlavní organizátor

Daniel Thonat, správce konkurzní podstaty, jediný, který popsal fungování celé skupiny, je chráněným svědkem

Petr Tuhý, správce konkurzní podstaty

Marta Čiháková, správce konkurzní podstaty

Lubor Kindl, zaměstnanec konkurzní správy

Martin Jurenka, soudní znalec

Miroslava Melicharová, jednatelka ústecké stavební firmy Inttherm, podle obžaloby fungovala jako bílý kůň, nechala si proplácet faktury za práce, které nebyly provedeny.

Karel Melichar, jednatel ústecké stavební firmy Inttherm, podle obžaloby fungoval jako bílý kůň, nechal si proplácet faktury za práce, které nebyly provedeny.

Dlouhé jednání

Očekává se, že celý proces bude velmi dlouhý. Součástí spisu v případě je totiž 37 000 dokumentů a další přílohy. Jenom samotná obžaloba má zhruba 300 stran. Navrhováno je vyslechnutí 142 svědků.

A dnes jednání začalo čtením obžaloby, obžalovaní mají vypovídat zítra.

‘Můj klient se od začátku cítí nevinný,’ uvedl už dříve Berkův obhájce Rudolf Axmann, který označil důkazy státního zastupitelství jako velmi slabé. To dnes potvrdil také Berka, který označil obžalobu za trapnou.

Jeden případ zmanipulovaných konkurzů už u soudu skončil. Městský soud v Praze na jaře letošního roku definitivně osvobodil podnikatele Petra Schwarcze obžalovaného z podvodu při prodeji společnosti ZKL Klášterec nad Ohří. Podnik poslal do konkurzu právě soudce Jiří Berka.“

(<http://aktualne.centrum.cz/domaci/kauzy/clanek.phtml?id=229837>)

V červnu roku 2006 bylo nařízeno hlavní líčení na září 2006; soud neuznal námitky obžalovaných, aby byla věc vrácena k došetření. V té době soudce Bernat (kterému byla kauza přidělena) prohlásil, že by rozsudek chtěl vyhlásit v březnu roku 2007. V září roku 2006 pak skutečně soud začal; obžalovaný Berka prohlásil, že se cítí nevinný a odvolal se na objektivní příčiny: nedostatek soudců a nedokonalost zákona o konkurzu a vyrovnání. Další vývoj však časový cíl procesu nepotvrdil: soudce Bernat (74 let) směl soudit jen díky výjimce a proto případ v listopadu 2007 předal náhradnímu soudci – sám se bude na případu podílet jako asistent. Hlavní líčení totiž zbrzdila námitka podjatosti, kterou ale Vrchní soud v Olomouci zamítl. Námitku podala státní zástupkyně Daniela Smetanová vzhledem k Bernatovým výrokům při hlavním líčení a pro média. Již předtím došlo k rozdílným názorům na stav obstarání majetku některých obžalovaných, což bylo právě Bernatovi vyčítáno. Nejvyšší soud navíc připojil k případu i kauzu korupce na Národním bezpečnostním úřadu (viz popis výše).

Tato kauza je z hlediska tématu velmi důležitá z několika momentů:

- ukazuje možnosti tzv. tunelování podniků pod záštitou soudcovské autority;
- ukazuje propojení ekonomické kriminality s politikou (vazby na NBÚ i na Ministerstvo spravedlnosti);
- ukazuje korupční tlaky, kterým se nevyhnul ani NBÚ;
- a konečně potvrzuje tezi, že právo (resp. orgány činné v trestním řízení) většinou zaostávají za realitou a že etika – v tomto případě podnikatelská – je velmi důležitou součástí boje proti ekonomické kriminalitě.

5. 7. Možnosti obrany proti rizikům, plynoucím z ekonomické kriminality

Ekonomická kriminalita v současném období (2004-2007) se počtem zjištěných trestných činů již, zdá se, stabilizovala na úrovni kolem 10-12% (výkyvy způsobuje víceméně bagatelní kriminalita, např. neoprávněné používání platební karty, která dle mého soudu patří spíše do skupiny kriminality majetkové). Na rozdíl od předchozího období se policejní složky, (které byly k tomuto účelu speciálně vytvořeny) již „naučily“ stíhat i sofistikovanou ekonomickou kriminalitu, takže lze říci, že jistý „boom“, který byl patrný v předchozím období, byl zastaven.

Problémem ovšem byly, jsou a (bohužel) i do budoucna budou politické zásahy do zákonodárského procesu, do práce policie v rámci vyšetřování ekonomických kauz, snahy po ovlivnění justice apod.

Je-li libovolně mírná snaha po regulaci (konkrétně mám na mysli boj proti daňovým únikům zavedením registračních pokladen) označena druhou politickou stranou za „kriminalizaci“ podnikatelů a po vítězství ve volbách zrušena, pak to rozhodně nepřispívá k nastavení právního rámce podnikání.

Je-li po vítězství druhé strany ve volbách likvidován (tzv. reorganizován) policejní útvar, který právě začal mít výsledky v boji s ekonomickou kriminalitou, pak je evidentně vyslán pozitivní signál do tohoto prostředí.

Je-li zneužito policejní zprávy proti politickému soupeři v předvolebním boji (v r. 2006 těsně před volbami byla údajnou indiskrecí na jednání parlamentního výboru publikována část tajné zprávy velitele útvaru pro boj s organizovaným zločinem pplk. Kubiceho, týkající se i rozpracovaných případů velkých ekonomických kauz).

Bohužel, všechna tato negativa byla v období volební kampaně v roce 2006 a následném období sestavování vlády patrna. Jinak řečeno, boj proti ekonomické kriminalitě byl zcela podřízen politickým zájmům politických stran; v tom lze spatřovat jistý negativní posun od období zpracovávání úkolu Ekonomická kriminalita v ČR (IKSP v letech 2000-2003), kdy tato podřízenost politice nebyla až tak zjevná.

Rizikem pro Českou republiku tedy není ani tak samotný fakt ekonomické kriminality, jako spíše chaotický boj proti ní. Koneckonců, ekonomická kriminalita se objevuje všude (v „zavedených“ tržních ekonomikách i v ekonomikách totalitních - jde pouze o její rozsah a formu), aniž by to znamenalo přímé riziko pro stát. V posttotalitních státech je situace přece jenom jiná: jak jsem výše zmínil, šedá ekonomika prorostla do tržní ekonomiky bez

jakýchkoli problémů. Jistě, v počátcích vzniku kapitalismu se také stávalo, že prostředky získané nezákonně byly dodatečně očištěny, legalizovány a jejich držitel se stal váženým členem společnosti; ovšem to byly výjimky.

V současném post-transformačním období jde o internacionalizaci této formy kriminality a to už nebezpečí pro český stát znamená, neboť jsme součástí mezinárodního společenství (EU) a obecně zahraniční investoři preferují samozřejmost právního prostředí a vynutitelnost práva.

Do tohoto nepříliš uspokojivého stavu lze započítat i rozsáhlou korupci (viz samostatná kapitola této zprávy) a problémy policie a justice na poli boje s ekonomickou kriminalitou.

Je-li např. v tržních ekonomikách vnímám konkurz firmy jako víceméně ozdravné opatření systému (dokonce mnohdy konkurz neznamená zánik dané firmy - spíše její restrukturalizaci), pak v ČR je problematická samotná právní úprava, z které vychází i nepříliš dobrá soudní praxe (viz samostatná kapitola výše).

Opět obecně: zákonodárna praxe v oblasti upravující ekonomiku trpí tím, že zákonodárci nejsou schopni dohlédnout na dopady v ekonomické praxi.

Zde se musíme zmínit o politickém systému: v ČR probíhá boj mezi zastánci dvou krajních politických názorů:

- a) **liberální** – který ad absurdum dovedeno neuznává žádné politické ani ekonomické regulace a v určitých krajnostech ani opatření, která sice omezují podnikání a svobodný trh, ale mají svůj význam v „čistotě“ tohoto podnikání a tím i v boji proti ekonomické kriminalitě (v kostce řečeno: spoléhá na „neviditelnou ruku trhu“;¹⁹
- b) **socialistický (sociálně - demokratický)**, který uznává možnosti tržní ekonomiky, ale současně se neobává regulací a opatření, která by alespoň částečně vedla k „férovosti“ tržního mechanismu.

Jde samozřejmě o krajnosti a o míru oněch deregulací či regulací; zatím se však nepodařilo politické representaci najít shodu či průsečík těchto dvou vyhraněných koncepcí.

Problémem speciálně u boje proti ekonomické kriminalitě je taktéž institut tzv. **tajemství**: bankovního, obchodního apod.

Bankovní tajemství bylo trochu „narušeno“ zákonem proti legalizaci výnosů ze zločinu a povinností bank podávat hlášení o tzv. neobvyklých transakcích.

Obchodní tajemství je samozřejmě v pořádku mezi soukromými subjekty; podle mého názoru je však v nepořádku ve vztahu soukromý subjekt - stát (pochopitelně nemám na mysli tajemství typu patentů, know-how apod.). Ale výše ceny, kterou stát hodlá ve veřejné zakázce uhradit soukromému subjektu, by již obchodním tajemstvím být neměla. Navíc, zejména v poslední době jsme svědky toho, že odvoláváním se na obchodní tajemství, či na libovolné „tajné“ dodatky ke smlouvám, se evidentně zakrývá minimálně nehospodárnost. Není tajemstvím, že např. výstavba jednoho kilometru dálnice je dva - až třikrát dražší než v okolních zemích při nesrovnatelné kvalitě výstavby (výstavba dálnic je financována z

¹⁹ Termín neviditelná ruka trhu poprvé použil Adam Smith v publikaci Theory of Moral Sentiments v roce 1759 více méně mimochodem, aby dokumentoval fakt, že každý jednotlivec, který maximalizuje své výnosy, současně maximalizuje výnosy celé společnosti. Neříká ovšem nic o způsobech maximalizace.

veřejných zdrojů). Zda jde o špatnou úroveň kontroly či přímo o korupci zainteresovaných institucí, které mají dohled nad financováním, se pak můžeme pouze dohadovat.

Pak je zde i tajemství obranného charakteru (mám na mysli zakázky ministerstva národní obrany). Je logické, že některé specifikace těchto zakázek nemohou být volně dostupné; nicméně to neznamená, že podíl vypisování veřejných soutěží na tyto zakázky by měl být tak mizivý, jaký existuje.

Problém ekonomické kriminality je tedy i v tom, že je velmi úzce navázána na korupci (viz zvláštní kapitola této zprávy). Proto ji zde nebudeme rozebírat podrobně; jde ale o státní (veřejné) zakázky hrazené z veřejných prostředků a každé takové rozhodnutí znamená ochuzení všech daňových poplatníků, nemluvě o dopadu na společenské vědomí.

6. Nejzávažnější rizika pro ČR – terorismus

Vladimír Baloun

6. 1. Úvod

Termín terorismus se v poslední čtvrtině 20. století skloňuje ve všech pádech a pokračuje i do nového tisíciletí, zejména v souvislosti s teroristickým útokem na cíle v USA, následnou válkou v Afganistanu a Iráku, dále na cíle v Londýně, ve Španělsku atd. atd.

Zprvu to bylo v souvislosti s politickým terorismem italských Rudých brigád /BR/ a německé Frakce rudé armády /RAF/ (zde zvláště s aktivitou skupiny Baader-Meinhofová). Terorismus IRA (Velká Británie - Ulster) a terorismus ETA (Španělsko - Baskové) v té době patřily již k 'stálícím', zatímco aktivity francouzské OAS (Organisation Armée Secrète - organizace tajné armády) již byly na ústupu.

Boje na středním východě mezi Palestinci a Izraelem nebyly dlouho v Evropě chápány jako terorismus (spíše jako emancipační boj), k čemuž nesporně přispěly dva faktory: na jedné straně určitá obecně vnímaná vina vůči Židům za jejich osud za druhé světové války a na druhé straně samotný postup při vzniku židovského státu Izrael, kdy byl svět víceméně postaven před hotovou věc a byl nucen se s ní smířit bez ohledu na původní obyvatelstvo středovýchodního regionu (tedy Palestince) - jinak řečeno odpovědnost za palestinský osud.

Fenomén terorismu se však zviditelnil zejména po 11. září 2001 do tak netušených podob, že vychází najevo, jak moc si svět s ním neví rady (v tom lze najít určité shodné rysy s dalším rysem moderní doby, tedy organizovaným zločinem). Jednak terorismus je značně variabilní, sice se v určitých jevových projevech vzájemně podobá, nicméně tím, že vyvěrá z různého historického vývoje, sleduje i jiné cíle apod., je současně velice odlišný, co se týče dosahovaných cílů. Navíc svět (rozuměj svět západní civilizace) je v éře globalizace nesmírně zranitelný, což ukázaly i zmíněné události 11. září, a následně i válka v Iráku (Irák byl sice v rekordním čase jako stát a režim poražen, přesto tamní odpůrci okupace jsou schopni útočit i na mnohonásobně silnější spojenecká vojska; útočí ale i na vlastní obyvatelstvo, které tzv. kolaboruje). K tomu se navíc přidává náboženský svár mezi šíity a summity, který existuje v podstatě od samého počátku konstituce islámu jako náboženství a v Iráku hrozí přerůst v občanskou (tady je nejlépe vidět, jak obvyklá terminologie nepostačuje - nebyla by to válka občanská, ale náboženská uvnitř jednoho náboženství).

V roce 2004 (11. 3. 2004) byla ve španělském Madridu spáchána série bombových útoků na vlaky a železniční nádraží. Došlo k tomu v době ranní špičky, takže bilance byla zdrcující: cca 200 mrtvých, více než 1500 raněných. Z činu byla bezprostředně podezřívána separatistická organizace ETA, zejména kvůli načasování (tři dny poté se ve Španělsku konaly parlamentní volby), nicméně další poznatky a vlastní přiznání pak ukazují na možné zapojení též organizace, která útočila v USA, tedy al-Kaidy. Je ale v zásadě možná i třetí možnost: že útok je dílem obou organizací a politické špičky ETY, které popírají účast,

o tomto propojení ani nevědí (v Irsku se na bázi původní IRA taktéž vytvořila spleť 'nástupnických' organizací). Tomu nasvědčuje i údajná účast mladých bojovníků ETY v poválečném Iráku.

Podle neověřené zprávy, která byla na internetovém serveru www.valka.cz zveřejněna již následující den po útoku, došlo k propojení teroristické sítě s organizovaným zločinem:

„V ranních hodinách 11.3.2004 se na madridském nádraží ve Španělsku zastavil čas. Evropa byla vystavena nejsilnějšímu teroristickému úderu od doby, kdy aktivně bojuje proti terorismu. Za útokem rozhodně nestojí hlavní křídlo ETA, jak informovala řada médií. Ve Španělsku operuje nová mladá skupina levicových bojovníků, napojená na marockou strukturu islámské sítě Al-Kajdá a španělský organizovaný zločin (obchod s drogami, prostitucí a se zbraněmi). Již zabití několika španělských zpravodajských agentů v Iráku potvrdilo provázanost této vazby, o které se dříve jen spekuovalo. Problémem je však ten fakt, že množství výbušniny použité k útoku pochází ze španělských zdrojů (španělský organizovaný zločin). Vzniká tak velký problém, kdy evropský organizovaný zločin již neodmítá spolupráci s islamisty, naopak dává islamistům volnou ruku k provádění teroristických operací. Řada protiteroristických programů je zaměřena na kontrolu určitého definovaného nebezpečí ze zahraničí, ale vnitrozemský organizovaný zločin se postupně ve všech evropských zemích vymyká kontrole.“
(www.valka.cz)

Zpráva je uvedena v plném znění, přestože její zdroje jsou neznámé; není totiž sebemenší důvod o její pravdivosti pochybovat (navíc když od počátku vinila z atentátu islamisty): určité náznaky prorůstání organizovaného zločinu do teroristických organizací jsou nezpochybnitelné už od ranních dob IRA.

Hodnocení terorismu neujasňuje ani značně rozdílné chápání tohoto jevu; to je pochopitelné, neboť vždy záleží na úhlu pohledu hodnotitele či dokonce vítěze. Současně je však potřeba zmínit, že samotný pojem terorismus je definičně nejasný a snadno zneužitelný, zejména po 11. září 2001, ale takovým byl již v průběhu celé 2. poloviny 20. století. Za teroristy mohou totiž být velice snadno označováni i vnitřní odpůrci daného režimu, 'bojovníci' za národní osvobození apod., čímž boj proti nim dostává jakési vyšší posvěcení²⁰. Přes tuto výhradu je nutno tento fenomén současnosti zkoumat; zkoumat jej především z hlediska ČR, neboť tím, že se ČR stala členem mezinárodních organizací (zejména NATO) a zařadila se do koalice zemí, bojujících s mezinárodním terorismem, stala se sama zemí terorismem ohroženou.

²⁰ dokonce i ekologičtí aktivisté si vysloužili přízvisko „ekoteroristé“

6. 2. Definice terorismu

Vymezení pojmu **terorismus** je krajně obtížné z důvodů, které byly zmíněny výše. Alex Smith ve své publikaci „Mezinárodní terorismus“ shromáždil více než 100 různých definic, které se navzájem liší zejména v rozdílných úhlech pohledu na určitý jev (co je pro jednoho terorismus, je pro druhého národně osvobozenec boj).

Pro účely této práce jsme vybrali několik základních definic, které uvádíme:

- samotný pojem teror je pojem trestního práva a bude pojednán později. Podle encyklopedie Universum (elektronická verze) je chápán jako trestný čin proti republice, kterého se dopustí ten, kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení republiky jiného úmyslně usmrtí nebo se o to pokusí;
- obecně byl teror podle starého Ottova slovníku naučného chápán jako hrůzovláda (slovník uvádí příklad jedné z etap Velké francouzské revoluce v letech 1793-1794). Samotný slovník byl vydán na přelomu 19. a 20. století a reflektuje tak tehdy známé skutečnosti;
- podle encyklopedie Dějiny 20. století autorů M. Fragonarda a A.-M. Fillipi-Codaccioniho terorismus lze charakterizovat následovně: "(...) systematické páchaní násilí k vyvolání strachu, umožňujícího dosažení politických cílů“;
- většina západních jurisdikcí užívá definici, podle níž je terorismus charakterizován jako „předem připravené, promyšlené použití násilí nebo hrozby násilím, obvykle zaměřené proti nezúčastněným osobám, s cílem vyvolat strach, jehož prostřednictvím mají být splněny politické, náboženské nebo ideologické požadavky“;
- definice CIA (kterou používá i vláda USA) uvádí, že terorismus je „předem promyšlené politicky motivované násilí na civilních cílech páchané tajnými skupinami, většinou s cílem ovlivnit veřejnost“;
- definice FBI udává, že jde o „nezákonné použití síly či násilí vůči osobám či majetku s cílem zastrašit či přinutit vládu, civilní obyvatelstvo nebo jeho část k podpoře politických či jiných cílů“. Jistý posun mezi definicemi CIA a FBI je pochopitelný a vychází z faktu, že FBI monitoruje domácí (tedy americkou) scénu²¹, zatímco CIA se zabývá mezinárodními událostmi;
- naše BIS používá definici, která v zásadě odpovídá definici FBI, tedy že „jde o násilnou subverzní metodu, organizovaně a plánovitě využívající ničení a vraždění nebo hrozby ničením a vražděním k zastrašování a vydírání státních orgánů, obyvatelstva nebo antagonistických skupin (např. etnických, názorových ap.) za účelem dosažení politických, národnostních či jiných cílů“;
- český Encyklopedický slovník uvádí, že jde o „souhrn antihumánních metod hrubého zastrašování politických odpůrců hrozbou síly a užitím různých forem násilí“;
- podle osmismazkové encyklopedie Diderot je terorismus „(...) metoda zastrašování politických odpůrců hrozbou a užitím násilí, pumovými útoky, únosy, atentáty i tzv.

²¹ samotné USA jsou zasaženy vlastním, vnitřním terorismem (Oklahoma City apod.)

veřejné popravy. Smyslem nastolení teroru je vytvořit extrémní psychický nátlak na jednotlivce i skupiny obyvatel. Po 2. světové válce terorismus prudce vzrostl a stal se formou boje různých nacionalistických nebo tzv. osvobozeneckých i fundamentalistických skupin.“ a konečně podle

- nejnovější encyklopedie Universum (elektronická verze) uvádí nejobsáhlejší definici spolu s hlavními formami a společnými rysy. Podle této definice jde o „politicky motivované použití násilí proti jednotlivcům, skupinám osob a majetku, jehož cílem je maximálně vystrašit obyvatelstvo, a tak otrávit společenským a politickým systémem a konečně svrhnout stávající formu státu a společenského řádu. Hlavní formy:
 - 1) terorismus prováděný revizionistickými skupinami v rozvinutých zemích, směřující k radikální změně poměrů; např. Frakce Rudé armády v SRN, Rudé brigády v Itálii;
 - 2) terorismus na podporu požadavků národnostních menšin na autonomii, příp. odtržení od státu (Baskové, Katalánci, Korsičané, Kurdové, obyvatelé již. Tyrolska);
 - 3) terorismus pravicově extremistických skupin s cílem zřídit autoritativní stát;
 - 4) antiimperialistický boj osvobozeneckého hnutí v zemích třetího světa.
 - 5) Společné rysy: taktika provokací státního mocenského monopolu tak, aby se ukázala jeho nemohoucnost a nevěrohodnost, snaha vyprovokovat nepřiměřenou reakci státní moci, a tím vyvolat solidární akce“.

Jedna z definic, kterou se terorismus snaží charakterizovat mezinárodní právo říká, že jde o násilí vymykající se všem normám. Další definice označuje terorismus za souhrn metod hrubého zastrašování užitím násilí a síly, obvykle s politickým podtextem. V některých vnitrostátních právních rádech je definován jako veškeré protivládní povstalecké násilí.

Jak patrně z definic, neexistuje shoda, pokud jde o definiční vymezení tohoto jevu; v tom existuje značná paralela s vymezením pojmu organizovaného zločinu. Nelze se však divit, neboť uznáme-li, že se mění svět a místo člověka v něm, pak musíme uznat, že se mění i samotný terorismus (pokud jde o jeho formy, způsob činnosti a cíle). Přesto však lze vyextrahovat společné momenty **politického terorismu**:

- 1 politicky motivované použití násilí, které je
- 2 vedeno převážně proti osobám či skupinám osob (pokud je vedeno primárně proti majetku, pak bez ohledu na možnost úmrtí či zranění osob),
- 3 snaha o průnik do medií (tedy snaha o zveřejnění problému).

Tyto body současně nikterak neodporují cílům terorismu, jak je definoval politolog O. Krejčí (Mezinárodní politika, 11/1996); podle něj existuje několik hlavních cílů terorismu:

reklamní cíl: spočívá v upoutání pozornosti veřejnosti pomocí masmédií, tedy snaha násilnou akcí dát vědět o existenci a programu teroristické organizace; přičemž nutno říci, že tomuto cíli dnešní světové sdělovací prostředky, které jsou přímo hmotně zainteresovány na sledovanosti a z toho plynoucí snahy po zveřejňování dramatických až drastických exkluzivních zpráv, vychází do značné míry vstříc;

jednorázový násilný akt: dosažení konkrétního cíle jako je likvidace určité osoby či osob nebo zničení konkrétního objektu či objektů. Teroristické akce k zastrašení politické moci nebo nátlaku na politickou moc mohou však mít za cíl i snahu vynutit si jednání či propuštění vězňů - odsouzených či zatčených členů buď vlastní skupiny, nebo i jiných skupin, někdy však mohou mít za cíl i 'materiální' důvody, tedy získání výzbroje či financí a pod. Při tomto taktickém užití násilí se oběťmi útoků často stávají i zcela nevinní lidé, nemající absolutně nic

společného s přípravou či prováděním vládní politiky (na tomto místě je možno se zmínit o problému posuzování tzv. odboje bratří Mašinů);
a konečně

strategický cíl: jako nástroj vedoucí k destabilizaci režimu, přičemž se vychází z předpokladu, že teroristické akce vyprovokují státní moc k takovým represím a násilím, jehož výsledkem má být revoluční vzpoura mas, což předpokládají především anarchistické doktrinární koncepce. Klasický levicový popis revoluční situace se totiž skládá ze tří komponent: nahoře musí být neschopnost řídit postaru, dole nemožnost žít postaru, navíc však musí být k dispozici revoluční třída schopná revolučních činů, které zlomí či nalomí staré mocenské elity.

Nepolitický terorismus

Do určité míry lze s akcentací politických cílů terorismu souhlasit, nicméně (alespoň pro úplnost) je nutno dodat, že lze zvažovat i další momenty. Terorem lze nahrazovat i čistě kriminální prostředky (braní rukojmí a jejich propuštění za úplatu, vydírat vládu či obchodní společnosti hrozbou explozí či újmy na životě a zdraví občanů) pro osobní zisk a konečně je nutné zmínit i možný teroristický čin psychopatického jedince. S těmito jevy jsou i v ČR již zkušenosti: výhrůžka explozí na železnicích, výhrůžka otrávení pitné vody pro Prahu, výhrůžka otrávení jídla v pražských nemocnicích: to všechno s motivem získání výkupného (či lépe výpalného); tzv. podpalovač, jehož policie ČR viní ze zakládání požárů v obytných domech a institucích (zatím bez motivu) apod.

Tyto případy lze zařadit do skupiny „**kriminální terorismus**“ - pachatelé, kteří byly dopadeni, byli souzeni za trestný čin obecného ohrožení a vydírání. Do stejné kategorie bychom mohli řadit někdejší události na Slovensku (rabování obchodů po reformě sociálních dávek); bude pojednáno v kapitole Rizika pro ČR.

K „**psychopatickému terorismu**“ lze zařadit sérii explozí u památníků (pražský Újezd, památník Smíření), který mohl být motivován nesouhlasem s aktuální politikou; pachatel při dopadení spáchal sebevraždu a tak nelze odpovědně říci, jaká byla jeho skutečná motivace.

Je však nutno obě tyto rozšiřující možnosti terorismu uvést, neboť tyto činy naplňují poměrně značnou část definic (použití násilí, vyvolávání strachu apod., chybí pouze politický motiv).

Máme-li na mysli v této studii výzkum možných rizik pro ČR (resp. pro její občany), nebylo by tedy odpovědné přehlížet ani tyto možnosti ohrožení.

K problému definic možno dodat informaci z února roku 2004: ve Francii dosud neznámá skupina AZF vydírala francouzskou vládu hrozbou bombových atentátů na železnici a požadavkem „výkupného“. Bylo oznámeno uložení deseti náloží, z nichž jednu policie na základě informací samotných vyděračů našla a zneškodnila (nálož byla funkční a značně nebezpečná). Media automaticky zařadila tento akt mezi teroristické; to je však značně sporné, neboť skupina nevznesla žádné politické či podobné požadavky, pouze požadavek na „výkupné“. Podle svrchu uvedených definic je však terorismus podmíněn politickými či společenskými motivy; navíc nebylo ani v úmyslu této skupiny věc zveřejnit (ke zveřejnění došlo spíše únikem informací). Podle výše uvedeného chápání pojmu by bylo možno tento čin hodnotit jako **kriminální terorismus** (obdoba výhrůžek v ČR, o nichž byla zmínka výše, francouzská policie také zkoumala i možnou českou stopu), nicméně ke konečným závěrům,

zejména po atentátech v Madridu je ještě velice brzy. Po 11. březnu (útoky v Madridu) tato skupina totiž zvýšila své požadavky. Nicméně tento případ dokumentuje až nezdravou touhu médií po senzačních zprávách a okamžitého děláni závěrů.

Z hlediska programových cílů se během doby vyprofilovaly čtyři hlavní druhy **politického terorismu**:

**revoluční (levicový - výstižnější by bylo spíše levičácký);
separatistický;
pravicový (opět výstižněji pravičácký) a
náboženský.**

Zbývá odpověď na otázku, co vedlo k tak značnému, razantnímu až neobyčejnému rozmachu terorismu zejména v poslední čtvrtině minulého století; bývá to vysvětlováno působením tří hlavních faktorů:

- ⇒ narůstá jeho účinnost technická (obrovské zásoby zbraní a výbušnin) i psychologická (viz vědomé využívání médií), čímž se působení strachu na veřejnost zmnohonásobuje;
- ⇒ dochází k propojování různých typů terorismu ve jménu boje proti imperialismu (zvláště na Blízkém východě či v Latinské Americe - uruguayští Tupamaros s guevarovskou inspirací koncem 60. let nebo peruánská Světlá stezka ovlivněná Rudými Khmery);
- ⇒ některé státy používají teroristických skupin v rámci maskované globální války. Sýrie, Írán, Irák, Libye či Súdán mají s těmito skupinami prokazatelně logistické svazky. Po válce v Iráku lze pozorovat ústup od 'oficiální' podpory těchto skupin (zejména Libye a Írán začaly spolupracovat s mezinárodním společenstvím, očekává se, že totéž učiní i Sýrie); jde ovšem o upřímnost těchto snah.

Lze se domnívat, že jde i o dosud nedoceněný vliv ekonomické globalizace světa, globalizace, která navíc probíhá v režii několika málo západních zemí (resp. tyto země z ní profitují) - přičemž tyto země byly už v minulosti chápány jako nepřátelské tzv. třetímu světu. Po zhroucení bipolárního světa v devadesátých letech 20. století zůstal jediný hegemon (USA) a několik málo center, která mají reálnou moc ovlivňovat světový vývoj (zmíněné USA, EU, Japonsko, částečně Rusko a v současné době i Čína), přičemž západní země jsou historickými reminiscencemi brány jako země koloniální a pod globalizací (značně napovídající termín je taktéž mcdonaldizace) mohou zejména islámské národy spatřovat novou vlnu neokolonialismu.

Všechny tyto faktory však budou do budoucna boj proti terorismu s největší pravděpodobností ještě více komplikovat.

Na závěr kapitoly o definicích je nezbytné uvést jednu, která se z politologických, právních apod. definic trochu vymyká; je tomu snad proto, že ji podává psycholog.

*„Terorismus znamená cílevědomé použití organizovaného násilí proti nezúčastněným osobám za účelem dosažení politických, kriminálních nebo jiných cílů. Má samozřejmě mnoho podob, jako základní diferenciační kritéria lze použít **organizovanost** a rozlišit individuální a skupinové teroristické útoky nebo míru angažovanosti pachatele v útoku a odlišit vražedné a sebevražedné akty či **způsob provedení** a rozdělit je na 'prostě vražedné' (bez ohledu na*

množství obětí), 'vyděračské' (brání rukojmí) a 'materiálně destruktivní' (ničení zařízení, institucí apod.) ataky. "

(Brzybohatý M.: in Netík K., Netíková D.: „Terorista není žádný chudák“ Psychologie dnes, 2001/11).

Tato definice tím, že 'nehraje' na politickou notu, ale v zásadě řadí terorismus do skupiny organizovaného zločinu, by mohla být zakončením této výzkumné studie. Do určité míry je tomu tak, přesto se lze naopak domnívat, že problematika terorismu má zcela jiné kořeny než organizovaný zločin: organizovanému zločinu jde prioritně o finanční zisk; odpověď na otázku, o co vlastně jde terorismu (či teroristům), se pokusíme objasnit v dalším textu. Navíc terorismus je prioritně zaměřen proti společnosti (a to i v případě atentátů na jedince) a individuální oběti jsou jakousi nezbytnou 'daní'. Organizovaný zločin napadá prioritně jedince a společnost je napadána až sekundárně.

Problém boje proti terorismu je ale také, a možná zejména, i v tom, že organizace jsou početně velmi malé (např. v Evropě: počet příslušníků „tvrdého“ jádra ETA je údajně 30 osob, v Řecku působila přes 30 let skupina Hnutí 17. listopadu a počet jejích členů nepřesáhl 20 osob - tato skupina byla zlikvidována v roce 2002). Na Korsice působí dvě malé separatistické skupiny (Korsická národní osvobozenecká fronta a Korsická armáda, ty však spíše bojují mezi sebou a jsou početně velmi slabé). Ani Al-Káida zjevně není početně nějak obzvláště silná; snad proto jsou vyslovovány rozpaky nad stylem protiteroristického tažení USA.

6. 3. Příčiny terorismu v minulosti a současnosti

Podle studie D. Rappaporta Terorismus (1992) byly od konce 19. století zaznamenány čtyři teroristické vlny:

První vlna se datuje od teroristických akcí ruských intelektuálů koncem 19. století po sarajevský atentát na arcivévodu Ferdinanda; v Evropě má největší význam tzv. revoluční terorismus, tedy takový, kdy v boji proti státu sáhla malá skupina revolucionářů k individuálnímu teroru. Cílem jejich útoků byly hlavy států a vysoce postavení úředníci. Kromě Ruska, kde díky autokratickému carskému režimu nemohla existovat vůbec žádná legální opozice, působili revoluční teroristé v Itálii, Francii a Španělsku. Pozornost veřejnosti se však soustředila jen na teroristické činy; na vlastní požadavky vytvoření společnosti na základě neomezené svobody individua, solidarity a spravedlnosti se zapomnělo. V Rusku, vlasti teoretiků anarchismu Michaila A. Bakunina a knížete Petra Kropotkina, vzniklo v r. 1874 mezi studentskou mládeží hnutí chození mezi lid, které se chtělo věnovat agitaci na venkově. Neúspěch a pronásledování úřady vedlo k radikalizaci: 13. března 1881 padl jako oběť atentátu car Alexandr II.

Podle ruského příkladu se terči atentátů staly symboly státního zřízení i v západní Evropě: 24. června 1894 byl zavražděn francouzský prezident Marie François Sadi Carnot v Lyonu, 10. září 1898 byla zavražděna rakouská císařovna Alžběta (Sisi) u Ženevského jezera italským anarchistou Lucchenim a 29. července 1900 v Monze italský král Umberto I. (- 13.3.1881).

Dozvuky této etapy bylo možno pozorovat i v meziválečném Československu: v roce 1919 byl spáchán neúspěšný atentát na ministerského předsedu K. Kramáře, v roce 1921 pak na ministra financí A. Rašína, který zraněním posléze podlehl.

V Osmanské říši se začíná existovat terorismus separatistických hnutí.

Formy extrémního pravicového terorismu reprezentovaly židovské pogromy v Rusku a akce Ku-Klux-Klanu v USA.

Druhá vlna nastupuje po I. světové válce a vrcholí po II. světové válce obdobím dekolonizace - byla ve znamení teroristických akcí separatistů v rozpadajících se koloniálních říších, z toho vyplývá, že tato hnutí byla propojena s revoluční ideologií či náboženstvím.

Dozvuky této vlny lze spatřovat ještě v 70. tých letech 20. století např. v únosu vlaku skupinou jihomoluckých teroristů v Holandsku; skupina usilovala o samostatnost Moluckých ostrovů a chtěla přinutit holandskou vládu, aby je v tomto úsilí podpořila (ostrovy v té době sice byly již součástí Indonésie, ale protože Indonésie byla dříve pod nizozemskou správou, teroristé soudili, že nátlak Holandska na Indonésii by mohl mít účinek - navíc šlo i o osvobození vězněných příslušníků této skupiny). Proto během 70. tých let svou činnost soustředili právě na Holandsko (například obsazení indonéského velvyslanectví v Haagu nebo poškození haagského paláce).

Třetí vlna proběhla od konce 60. let do rozpadu Sovětského svazu a je pro ni charakteristický revoluční terorismus v Latinské Americe a nástup marxisticko-anarchistických či maoistických skupin. Pro úplnost je nutno dodat, že převládající levicový směr této etapy rozhodně není jediný: o tomto tvrzení svědčí řada útoků příslušníků tzv. Organizace tajné armády (OAS) proti mateřské zemi až po nezdařené pokusy o atentát na presidenta de Gaulla; OAS vznikla a rozvíjela se na základě odporu proti poskytnutí nezávislosti Alžírsku - lze ji proto označit za pravicovou skupinu. Pravicový terorismus lze však pozorovat i v Itálii a SRN²²: v italské Bologni byl v roce 1980 spáchán pravicovou skupinou atentát na nádraží (80 lidí zabito, přes 200 raněno)²³. O měsíc později, 26. září 1980, bylo v SRN na mnichovském Říjnovém festivalu zabito při pumovém útoku 13 lidí a 219 raněno, někteří těžce. Tyto útoky nebyly zaměřeny proti určitým osobám (na rozdíl od tehdejšího 'revolučního' terorismu), nýbrž přímo proti občanům. Posílení pravicových tendencí mělo jen částečnou příčinu v hospodářské krizové situaci, větší vliv však měla radikalizace extrémních skupin, podléhajících revoluční ideologii.

Dále je nutno dodat, že v období této třetí vlny již dochází k prolnutí se čtvrtou etapou, tedy mezinárodním terorismem, vzhledem k tomu, že některé teroristické organizace (např. Organizace pro osvobození Palestiny - OOP) podnikaly již tehdy většinu útoků v zahraničí (např. útok na izraelské sportovce při OH v Mnichově): dne 5. 9. 1972 časně ráno přepadli arabští teroristé ze skupiny „Černé září“ ubytovnu izraelských sportovců v Mnichově, zabili dva sportovce a zajali devět dalších jako rukojmí, požadovali propuštění více než 200 vězňů z izraelských věznic a hrozili, že zastřelí všechna rukojmí, jestliže jejich požadavky nebudou splněny. Po delším vyjednávání bylo dáno teroristům a jejich devíti rukojmím k dispozici

²² v té době to bylo interpretováno jako pozůstatky italského fašismu a německého nacismu

²³ jak patrně, atentáty proti infrastruktuře nejsou 'specialitou' ETY ani al-Kaidy (v souvislosti s atentáty v Madridu - březen 2004)

letadlo; po přestřelce na letišti mezi policií a teroristy bylo zabito všech devět rukojmí, pět teroristů a jeden mnichovský policista.

O časovém prolnutí etap je možno hovořit i proto, že různé národní skupiny mezi sebou navzájem spolupracovaly (např. viz spolupráci Organizace pro osvobození Palestiny - OOP a Irské republikánské armády - IRA při únosu ministrů členských států OPEC ve Vídni v roce 1975, při níž rovněž zahynulo několik osob). Není bez zajímavosti a slouží to k podpoře teze o propojování různých skupin, že na obou těchto akcích (tedy OH Mnichov i OPEC Vídeň) se podílel i mezinárodní terorista Ilyitch (Iljič) Ramírez Sánchez, přezdívaný Šakal či též Carlos, původem z Venezuely; podle policejních statistik má tento muž na svědomí 83 lidských životů. Dostávalo se mu podpory i ze strany bývalých socialistických států - několikrát pobýval v Československu, Maďarsku a NDR. V roce 1994 byl zatčen v Súdánu a vydán na žádost Interpolu francouzským úřadům; v prosinci 1997 byl odsouzen k doživotí. Ve vězení v roce 2003 vydal sbírku: „Revolutionary Islam“, kde obhájí terorismus a podporuje Al-Kaidu (Usámu bin Ládina)²⁴.

Mezinárodní charakter této třetí vlny symbolizuje také pirátství (námořní i letecké) a existence států sponzorujících terorismus. Jako příklad mohou sloužit únosy letadla Boeing 737 společnosti Lufthansa a lodi Achille Lauro.

Ve čtvrté vlně odehrávající se v současnosti dominuje pravicový a náboženský terorismus z předchozí třetí vlny. Pravicové skupiny především v Latinské Americe se začínají vyhýbat publicitě, omezují se na území daného státu a dokonce mají přímou podporu vlády, policie a armády při odstraňování nepohodlných osob.

Převládající skupinou této vlny se však stává **muslimský fundamentalismus**, navazující na iránskou revoluci v roce 1979, který nesporně nabývá charakteru mezinárodního terorismu a po útoku z 11. září 2001 se dostal do konfliktu se západní civilizací. Po tomto datu jde již téměř o vyhlášenou válku proti mezinárodnímu terorismu: nejprve byl napaden Afganistan, který poskytoval teroristické organizaci Al-Kájda útočiště, po něm byl odstraněn irácký autoritativní režim (pro úplnost nutno dodat, že o pohnutkách útoku právě na Irák se dodnes vedou polemiky); vláda USA donutila vládu Izraele, aby začala vůbec uvažovat o možnosti vytvoření palestinského státu na okupovaných územích (tzv. cestovní mapa) apod.

6. 4. Teroristické činy, které „změnily svět“

Tato část zprávy je založena na událostech 11. září 2001 (je v této souvislosti zbytečné popisovat teroristické činy předchozích období), naprosto bezpochyby souvisí s tzv. **islámským terorismem** a odehrává se v podstatě od zmíněného data dosud.

Obecně problém vztahů islámu s ostatním světem a speciálně islámského terorismu lze spatřovat v tom, co Samuel Huntington (Huntington S.P.: Střet civilizací, Rybka Publishers, Praha 2001) nazval střetem civilizací. Proti vývodům obsaženým v této práci lze mít výhrady, nic to však nemění na jejím racionálním jádru: prolamuje totiž obvyklé členění světa (obvyklé v období bipolárního světa) na Západ vers. Východ, ev. Sever vers. Jih a nastiňuje problém euroatlantské civilizace vers. ostatní civilizace, zejména pak islámská. Takto postavený

²⁴ internetový vyhledavač Google

problém se jeví - pragmaticky - jako možný; koneckonců byl-li vyhlášen ze strany některých islámských institucí tzv. džihád²⁵ jde o válku mezi civilizacemi, sice válku podivnou, ale po 11. září již i ze strany Západu (personifikovaným USA) přijatou - byť i pod 'hlavičkou' války s terorismem; problém ovšem je, že tato 'válka proti terorismu' se odehrává jako válka mezi státy Západu a Východu (tedy civilizační válka západu a islámu), nikoli mezi světovými institucemi (a pokládám za lhostejně, je-li to 'národní' vláda či OSN) a teroristy.

Pro úplnost nutno dodat, že proti závěrům obsaženým v práci o střetu civilizací se polemicky postavil F. Fukuyama ve studii Konec dějin a poslední člověk (Fukuyama F.: Konec dějin a poslední člověk, Rybka Publishers, Praha 2001), jakož i řada politologů a sociologů, mezi nimi i čeští (polemiku se S. Huntingtonem uveřejnil internetový deník Britské listy).

Huntington na podporu své vize však uvádí celou řadu nesmírně zajímavých poznatků a faktů, takže při zpracovávání této práce bylo nutno z něj čerpat. Navíc, jde-li opravdu o prognózovaný střet civilizací a zatím není tak dalece rozhodnuto ani pro ani proti, pak z hlediska ohrožení ČR je nutno konstatovat, že jsme na straně jedné civilizace v jejím střetu s jinou civilizací; tento fakt pak musíme pouze přijmout a v rozboru rizik, která ČR hrozí, z něj vycházet.

Huntington totiž uvádí další rozměr možného konfliktu: statistiky za posledních osmdesát let nade vsi pochybnost vykazují poměrný nárůst věřících u křesťanství²⁶ a islámu. Počet vyznavačů křesťanství a islámu značně vzrostl zejména v posledních desetiletích dvacátého století a to především v Africe a k velkému příklonu ke křesťanství došlo i v jižní Koreji. Potenciál pro šíření těchto náboženství vzniká zejména v rychle se modernizujících společnostech, kde tradiční náboženství nedokáže reagovat na požadavky kladené modernizací. V dlouhodobé perspektivě však vítězství náleží islámu. **Křesťanství se totiž šíří primárně konverzí, zatímco islám konverzí a reprodukcí.** Poměrný počet křesťanů ve světě dosáhl třicetiprocentního vrcholu v osmdesátých letech, pak však nastala fáze úbytku a lze odhadovat, že kolem roku 2025 bude křesťanů kolem 25 procent. Naopak procento muslimů bude důsledkem vysoké porodnosti nadále růst, na přelomu tisíciletí dosáhne 20 procent, o několik let později patrně převyší procento křesťanů a zhruba v roce 2025 dosáhne 30 procent (data z roku cca 1997, kdy publikace vznikla).

Ve dvacátém století navíc lze pozorovat vznik velkých ideologií „... *liberalismus, socialismus, anarchismus, korporatismus, marxismus, komunismus, sociální demokratismus, konzervatismus, nacionalismus, fašismus a křesťanský demokratismus. Všechny tyto ideologie mají jedno společné - jsou produktem západní civilizace. Žádná jiná civilizace nikdy politickou ideologii nevytvořila. Na západě však zase nikdy nevzniklo významné náboženství. Všechna velká světová náboženství jsou produkty nezápadních civilizací a ve většině případů jsou starší než západní civilizace. S tím, jak se svět vzdaluje své západní fázi, upadají i ideologie, které se staly pro pozdně západní civilizaci typickými. Jejich místo teď zaujímají náboženství a jiné na kultuře postavené formy identity a angažovanosti.*“ (Huntington: 48)

S touto tezí, tedy že negativní rysy současnosti, mezi které je nutno řadit mezinárodní islámský terorismus, jsou vnějškovým projevem toho, čemu Huntington říká střet civilizací, nesouhlasí již zmíněný Francis Fukuyama, který naopak vychází z toho, že liberální

²⁵ džihád [arabsky úsilí] v islámu úsilí vynakládané pro vznešený cíl, jímž může být mravní zdokonalení („velký džihád“), nebo boj na obranu nebo pro šíření islámu. Častý překlad „svatá válka“ význam pojmu džihád zužuje (encyklopedie Universum - elektronická verze)

²⁶ křesťanství bez rozlišení, tedy západní (katolíci i protestanti) a východní (pravoslaví)

demokracie tvoří konečný bod ideologické evoluce lidstva, a konečnou formu lidské vlády (Fukuyama:11), což zdůvodňuje víceméně rozpadem autoritativních režimů jak v latinské Americe, tak v Evropě a převládajícím příklonem k tržnímu hospodářství, ke kterému se v současnosti přiklání i komunistická Čína.

Jeho teorie má ovšem jednu slabinu, kterou je právě islám; ten se programově brání zejména liberální demokracii, neboť ta bere moc určitým vrstvám, spjatých s mocí náboženskou. Lze se domnívat, že se příliš ponořil do ekonomie, neboť klade rovnítko mezi politickým a ekonomickým systémem: liberální demokracie = tržní ekonomika a na základě ekonomické síly a převahy států s tržní ekonomikou vyvozuje tezi, která je obsažena v samotném názvu jeho práce: žijeme v etapě konce dějin.

V zásadě obdobné mínění zastává i český psycholog Karel Netík, který z pohledu psychologa a kriminologa tvrdí k problému terorismu:

„Kriminálně orientovaní jedinci si přinášejí i typické struktury, z nichž vyvěrá jejich antisociální chování: (...) k tomu přistupuje atraktivita života bojovníka, která dává možnost vyhnout se obtížím a nudě života řadového občana (...) U některých jedinců páchajících sebevražedné útoky se mohou specificky propojovat suicidalní tendence s potřebou získat věhlas a vstoupit do dějin. (...) Vlastní - i sebevražedný - útok nezávisí prakticky vůbec na jedincově silné vůli, ale na účinnosti (...) mechanismu odblokování strachu a na vražedném 'opojení' pachatele. (...) Stav vražedného 'opojení' do jisté míry připomíná stav extáze.“
(Netík K., Netíková D.: *Terorista není žádný chudák*, Psychologie dnes 2001/7, č. 11.)

6. 5. Vztah etiky teroristů a etiky boje (války) proti terorismu

Je zjevně logické, že ve „válce proti terorismu“ se o etiku příliš nedbá. Nicméně je třeba podtrhnout fakt, že etické principy porušují obě strany, přičemž lze soudit, že porušování etiky je bolestivější ze strany Západu – na tomto poli teroristé vyhrávají.

Posouzení případné etiky islámského „terorismu“ je s ohledem na obecnou etiku (už vůbec nepřihlížeje k post-moderní etice) nesporně obtížné. Je nesporné, že konkrétně palestínští bojovníci jednájí podle svého svědomí (a ani korán - a dokonce ani Starý Zákon – jim nezakazují obranu). Největší etický problém lze vidět v tom, že drtivá většina útoků Palestinců směřuje zejména proti civilnímu obyvatelstvu, tedy lidem, kteří se konkrétně ničím neprovinili a uplatňují tak do značné míry princip kolektivní viny, který je neslučitelný s obecně platnou etikou. Stejný princip ovšem používá i druhá strana sporu – tedy stát Izrael, takže v jeho případě se mnohdy hovoří o „státním“ terorismu.

Současně se lze domnívat, že prostředky, které používá Západ proti těmto extrémům, jsou zcela chybné a do značné míry kontraproduktivní. Je nepochybné, že spojená síla západních civilizací by donutila obě znesvářené strany k jednání a ke kompromisnímu řešení. Chtělo by to ovšem od vlád západního světa (západní civilizace) skutečné a upřímné přání konflikt vyřešit a nesledovat své parciální (mnohdy protichůdné až neslučitelné) zájmy a cíle.

Pokud jde o „islamistický“ terorismus typu Al-Kaidy, pak u náboženských fanatiků nelze hledat jakoukoli obecnou etiku. Oni sami si vytváří svá etická kritéria, svou svobodu volby - dokonce jejich boj odporuje i samotným zásadám islámu, takže nelze hovořit ani o jakékoli

etice speciální. Lze však soudit, že Západ (proti kterému je jejich odpor především směřován) by mohl pokud možno spravedlivým vyřešením blízkovýchodního konfliktu odebrat těmto fanatikům jejich propagandistickou zbraň. A přirozeně, nechápat jejich extremistický fanatismus jako válku civilizací, zejména když si uvědomíme, že civilizační (technická a technologická převaha) je na straně naší civilizace.

Navíc mnohé teroristické akty, připisované mezinárodnímu islámistickému terorismu (konkrétně Al-Kaidě) se po prošetření ukazují jako činy izolovaných skupin (Londýn 2005). To sice není omluva, ale současně to nemůže sloužit jako záminka pro rozšíření „války proti terorismu“ napadením dalších států v tak výbušné oblasti, jakou představuje Blízký a Střední Východ.

A dále, evidentně nelze proti fanatismu jakéhokoli ražení bojovat armádami ve smyslu „normální“ války. Vytváří se tak nové oběti, nové křivdy a nové legendy, které budou vždy živnou půdou pro nový terorismus. „Vývoz demokracie“ je stejně nešťastná doktrína, jako svého času „vývoz komunismu“.

Jestliže se na českých diskusních internetových forech po každém teroristickém i „teroristickém“ útoku objevují názory typu: je třeba bombardovat mešity, ev. i svatá místa islámu (na zahraničních diskusích je to obdobné), pak je evidentně v nepořádku informační základna o islámu a již zmíněná heterofobie by mohla rychle přerůst v holocaust (tentokrát islámský).

Na druhou stranu i etice boje proti terorismu lze vytknout mnohé: mučení a ponižování vězňů, výhrůžky státům do konfliktu dosud nezasaženým apod. Co je ovšem závažnější, je oklešťování lidských práv jak samotným účastníkům bojů, tak i vlastnímu obyvatelstvu. Pod záminkou války proti terorismu jsme svědky řady právních aktů, které zřetelně posilují represivní složky státu oproti občanské společnosti. Bohužel se dá říci, že v zásadě malá skupina teroristů tak dosahuje svého (nevyhlášeného) cíle: ukázat slabost západních demokratických institucí, likvidaci občanských svobod (byť i na „dobu určitou“), zavádění cenzury apod. Muslimským komunitám zejména v Evropě se tak dává dostatek argumentů o slabosti demokratického, technologicky je sice několikanásobně převyšujícího, Západu. V tom je možné spatřovat zásadní problém války proti terorismu.

Rizika moderního terorismu popsal již zmíněný Samuel Huntington. Nejzávažnějším rizikem je možnost získání zbraní hromadného ničení - v zásadě žádná civilizace není na útok těmito zbraněmi připravena. Je totiž třeba říci, že nejde pouze o zbraně atomové, ale o chemické, biologické apod., navíc teroristé útočí bez předchozího varování, což v klasickém válečném konfliktu je neobvyklé (existuje řada 'předstupňů', např. zhoršování mezinárodní situace, diplomatická aktivita apod.

Současné boje v Iráku také dokládají možnosti teroristů, moderní zbraně totiž tak dalece nepotřebují moderní dopravní prostředky: rakety, které jsou používány v Iráku, byly přivezeny na oslech, rovněž tak sebevražedné útoky auty či přímo lidmi nevyžadují žádnou sofistikovanou techniku. V Rusku se objevil nový fenomén terorismu, kterým jsou sebevražedné útoky, které provádějí čečenské ženy (což je pro islám netypické a představuje to jistou „inovaci“); jde zejména o mladé ženy, které celou akci podstupují údajně pod vlivem drog.

Hledání kořenů terorismu zcela logicky musí vyústit v otázku, proč vlastně tento fenomén existuje. Z výše uváděných příkladů vyplývá, že absolutně neobstojí vysvětlení, že za terorismem stojí chudoba, jak bývá občas prezentováno (což akcentuje i tak inteligentní autor, jakým nesporně je František Koukolík, který uvádí:

*„Míra a riziko světového terorismu, zahaleného v náboženském převleku, rostou. Současný nejmocnější stát světa se snaží postavit na hranicích něco podobného hradbám. Myslím, že jde o mylnou strategii, která může snad posloužit předvolební kampani. Pokud by něco pomohlo vyhrát boj s terorismem, byl by to soustředěný útok na světovou bídu. Jestli je toho současný kapitalismus ještě schopen. **Bída je pramenem zoufalství, ze kterého tyjí jak náboženský fanatismus, tak terorismus. Že teroristické skupiny vedou vzdělaní lidé, kteří chudí nejsou? To přece na věci nic nemění. Nebýt bídy, byli by jen to, co jsou - vraždícími fanatiky opřeny o mylná myšlenková schémata. Takhle si připadají a v očích bídy vypadají jako svatí, mučedníci a revolucionáři. Rozvojový svět ztratil deset let.**“*
(František Koukolík: *Deset ztracených let*, příloha HN Vikend, 4/2004, str. 15).

Proti tomu však existuje názor, uveřejněný v HN č. 37 z 23. 2. 2004 (autor Jan A. Havelka, který sám v islámském světě, podle vlastních slov, dlouhá léta žil a pracoval): „**Tragicky se mýlí všichni, kdo si myslí, že islámský terorismus pramení z chudoby a z interpretace islámu, kterou šíří současní vůdcové v obou hlavních proudech islámu. Je to hlavně boj mulláhů²⁷ proti naší civilizaci, protože ta jim svým vlivem 'kazi' možnost opakovat převzetí moci ve svých zemích**“, což koresponduje s výše uváděným Huntingtonem. Koneckonců i z popisu, z jakých vrstev se rekrutují egyptští islamističtí aktivisté (*Huntington: 125*) jasně vyplývá, že nejde o žádné chudáky v tradičním chápání.

Výše uvedený Koukolíkův názor by bylo snad možno akceptovat, kdyby zaměnil slovo 'bída' slovem 'ponížení'; ponížení lidské, společenské, náboženské, ekonomické, etnické, národní či státní²⁸. Lze se domnívat, že zdroje terorismu je nutno hledat právě v ponížení, což neodporuje žádnému z uváděných názorů. Koneckonců i bída (ať už si pod ní představujeme cokoli) je ponížení lidské bytosti, národa i státu.

6. 6. Rizika pro ČR

V předchozích kapitolách byl věnován poměrně značný prostor k prozkoumání kořenů terorismu. Nebylo to činěno proto, aby byl terorismus chápán, protože pochopen být nemůže; není možné pochopit ani terorismus politický (i když snahy tak činit se někdy vyskytují), tím méně je možno pochopit terorismus kriminální²⁹ a už vůbec ne terorismus psychopatický. Rozbor byl prováděn proto, abychom z jeho historie, resp. z historie zemí, v nichž se vyskytuje, vysledovali, zda i v České republice existuje živná půda pro vznik teroristických

²⁷ mulla [z arabštiny maulá – pán] titul muslimského učitele a vykladače Koránu a náboženského práva (šarí'a, šar').

²⁸ Zmíněný Ku-Klux-Klan historicky vznikl jako svého druhu odpověď na ponížení bílého obyvatelstva Konfederovaných Států jihu a lze jej tedy chápat jako sebeobranu. V současnosti však 'zmutoval': „na jeho internetových stránkách (...) soupeří o místo ekonomika s rasovou nenávistí. Výsledkem je zvrácená analýza: globalizace je špatná, protože dává pracovní místa naší rasy jiným rasám v cizích zemích.“ (Basu K., profesor ekonomie Cornell University, USA: in HN 38 z 25. 2. 2004, str. 8)

²⁹ a to i když je motivován sociálně (viz romské rabování obchodů na Slovensku - únor 2004)

skupin libovolného zaměření. Provedeme-li si syntézu, můžeme říci, že **terorismus má své kořeny v existenci národní entity, která buď skutečně je, či se cítí být, ponižována jinou národní entitou** (což jsou především Baskové, Kurdové a potomci původního obyvatelstva v latinské Americe). Přidá-li se do toho pocit **ponížení náboženského**, lze s jistotou prognózovat vznik potenciálně nebezpečné situace (tento stav přetrvává v Ulsteru a to jak ze strany katolíků - IRA, tak protestantů - looyalisté). **Druhý faktor** vzniku nebezpečné situace **je stav ekonomického ponížení**, a to skutečného či domnělého a existence samozvané skupinky, která se povýší na jakési mstitele ponížených a utlačovaných mas nebo katalyzátoru, který tyto masy uvede do pohybu (klasickým příkladem jsou Rudé brigády v Itálii či Frakce Rudé Armády v SRN) - jejich působení je ale dočasné, protože terorismus není schopen 'zvábit' masy; jinak řečeno, terorismus není ideologie a lze se dokonce domnívat, že Evropa, která byla jakýmsi inkubátorem ideologií (zejména v 19. a 1. polovině 20. století) a která za střety ideologií již zaplatila svou daň, bude na jakékoli ideologie imunní. **Třetí faktor** vzniku teroristické situace můžeme pozorovat na blízkém Východě (ale v zásadě u všech bývalých kolonií), **je stav, kdy** na základě rozhodnutí jakési vyšší moci (zejména bývalé koloniální mocnosti) **se napravují historické křivdy**, ze kterých již nelze vinit konkrétní osoby, ale v každém případě je řešení prováděno na úkor někoho (což ovšem není pouze problém mimoevropský, to je problém, který se ČR naopak bytostně týká - problém sudetských Němců).

Na území ČR nebyla dosud zaznamenána klasická teroristická akce, kdy násilí je prostředkem k dosažení určitého politického cíle a kladou se podmínky. Stejně tak jsme se zatím nesetkali s násilnou akcí či útokem mezinárodních teroristů. Jednou z příčin relativního klidu může být středoevropská poloha, strategicky vhodná pro vytváření tajných sítí a týlového zázemí k vedení subverzních akcí na území západoevropských států.

Potenciální riziko ovšem existuje (vedle politické a ekonomické integrace ČR směrem k EU a NATO, nyní se riziko zvětšuje v návaznosti na provázanost naší zahraniční politiky směrem na USA) a vychází v jisté míře i z kontaktů předlistopadového režimu se státy Blízkého a Středního východu. Nelze například vyloučit, že v islámských teroristických skupinách jsou lidé, kteří u nás vystudovali, absolvovali různé kurzy, dobře znají naše území a českou mentalitu; mnozí z nich se na území ČR především díky sňatkům usadili, a mohou tak snadno vytvářet tajnou infrastrukturu, kterou lze kdykoli oživit.

Jak si z tohoto hlediska stojí ČR? Na následující tabulce, která vychází ze sčítání lidu, je uveden počet cizinců na našem území (jde o oficiální údaje, neoficiální migrace může být i dvojnásobná). Z údajů vyplývá, že žádná národnostní skupina na našem území nevytváří významnější komunitu (k celkovému počtu obyvatel). Nejpočetnější skupiny jsou z bývalých socialistických zemí (vč. Vietnamu a zemí bývalého SSSR), to může mít vliv na organizovaný zločin (ruskojazyčné 'mafie'), ev. na ekonomickou kriminalitu (trhovci zejména z řad občanů Vietnamu), na terorismus by tyto stavy mít vliv neměly.

Tabulka č.36

cizinci podle občanství k 31. 12. 2000, délka pobytu nad 1 rok (výběr proveden pro statisticky významné počty osob)

Státní občanství	<u>Celkem</u>	% z počtu cizinců (180 261)	% k počtu obyv. ČR (10 292 933)
	Celkem	180 261	x
Ukrajina	50 407	27,96%	0,49%
Vietnam	23 782	13,19%	0,23%
Slovensko	23 381	12,97%	0,23%
Polsko	16 790	9,31%	0,16%
Rusko (R. federace)	13 269	7,36%	0,13%
Německo	4 966	2,75%	0,05%
Bulharsko	4 131	2,29%	0,04%
Jugoslávie	3 814	2,12%	0,04%
Čína	3 772	2,09%	0,04%
Spojené státy	3 141	1,74%	0,03%
Bělorusko	2 631	1,46%	0,03%
Rumunsko	2 336	1,30%	0,02%
Kazachstán	2 186	1,21%	0,02%
Chorvatsko	1 985	1,10%	0,02%
Moldavsko	1 879	1,04%	0,02%
Rakousko	1 830	1,02%	0,02%
Bosna a Hercegovina	1 612	0,89%	0,02%
Spojené království	1 394	0,77%	0,01%
Itálie	1 171	0,65%	0,01%
Arménie	1 071	0,59%	0,01%
Francie	996	0,55%	0,01%
Řecko	987	0,55%	0,01%
Makedonie	921	0,51%	0,01%

Další tabulka pak zachycuje možnost vzniku terorismu v interní národnostní skupině (ponížená entita). Zde je nutno konstatovat, že 'díky' výsledkům 2. světové války je ČR pozoruhodně národnostně homogenním státem (k česko-moravsko-slezské národnosti se hlásí cca 94 % obyvatelstva. Ostatní menšiny jsou zanedbatelné; statisticky trochu problém činí Rómové, jejich počet v ČR se odhaduje na cca 300 tis. a ke 'své' národnosti se jich přihlásilo pouze 11 tis. (ale i za předpokladu odhadovaného počtu by toto procento činilo necelá 3 %). O Rómech nicméně budeme ještě dále hovořit, neboť problém této entity není národnostní, ale sociální.

Tabulka č. 37

Obyvatelstvo podle národnosti (podle výsledků sčítání 1961-2001 (předběžné výsledky)

Datum sčítání	Obyvatelstvo celkem	v tom národnost							
		česká	moravská	slezská	slovenská	německá	polská	romská	ostatní a nezj.
03.1961	9 571 531	9 023 501	-	-	275 997	134 143	66 540	-	71 350
12.1970	9 807 697	9 270 617	-	-	320 998	80 903	64 074	-	71 105
11.1980	10 291 927	9 733 925	-	-	359 370	58 211	66 123	-	74 298
03.1991	10 302 215	8 363 768	1 362 313	44 446	314 877	48 556	59 383	32 903	75 969
03.2001	10 292 933	9 270 615	373 294	11 248	183 749	38 321	50 971	11 716	353 019
% z počtu obyvatel.		90,07%	3,63%	0,11%	1,79%	0,37%	0,50%	0,11%	3,43%

Další tabulka přináší pohled na českou společnost z hlediska náboženského vyznání; k různým náboženstvím se hlásí podstatná menšina (cca 32 %) obyvatelstva (ta se navíc od posledního sčítání v r. 1991 podstatně zmenšila), z toho je pak nejsilnější římsko-katolická církev (celkem 26 %, z věřících pak 83 %). Ostatní náboženství (křesťanské i jiné) jsou v podstatě parciální. Ani tady tedy nevzniká nějaké významnější riziko pro vznik ponížené skupiny, která by ev. volila cestu terorismu.

Tabulka č. 38

Obyvatelstvo podle náboženského vyznání podle výsledků sčítání lidu

Datum sčítání	Obyvatelstvo celkem	v tom								
		bez vyznání		věřící celkem		v tom				Nezjištěno
		abs.	%	abs.	%	Církev římsko-katolická	Českobr. církev evangel.	Církev čsl. Husitská	ostatní	
03.1991	10 302 215	4 112 864	39,9	4 523 734	43,9	4 021 385	203 996	178 036	120 317	1 665 617
03.2001	10 292 933	5 999 047	58,3	3 257 895	31,7	2 709 953	137 070	96 352	314 520	1 035 991
% z obyv. celk.			x		x	26,33%	1,33%	0,94%	3,06%	10,07%
% z věřících			x		x	83,18%	4,21%	2,96%	9,65%	x

Pokud jde o míru chudoby jako další možný rys ponížení sociálního, nastává metodický problém, jak ji měřit. Selhává obvyklý ukazatel podíl (procento) nezaměstnaných, protože v podmínkách ČR, kde dosud 'přežívá' (alespoň ve vybavení domácností) totální nivelizace společnosti z dob komunismu, je nutno navíc přihlídnout i k faktu, že oblasti, které jsou nyní postiženy rozsáhlou nezaměstnaností, byly právě v uplynulém období ekonomicky stimulovány a jejich životní úroveň se šplhala nad průměr ČSR (že tedy domácnosti mohou dosud těžit z majetku, který si nashromáždily v minulosti), nebude zatím problém chudoby nějak určující. Navíc existující sociální síť (i když v současné době v souvislosti s reformou veřejných financí poněkud okleštěná) brzdí úpadek domácností do chudoby. Problémem jsou

opětovně Rómové (nezaměstnanost v tomto etniku dosahuje až 80 %, je však problém odpovědně říci, zda jde o skutečný společenský sociální problém, nebo o interní problém tohoto etnika). Společenským problémem by mohlo být - v delší perspektivě - vznik vrstvy nezaměstnaných nezaměstnatelných (generační nezaměstnanost), u níž se zcela vytratí pracovní návyky, které žijí z podpory a jsou náchylné k extrémním řešením (přitom ani ne tak z bídy, jako z nudy a bezvýhodnosti³⁰).

Jakkoli se to může zdát zbytečné, musíme dále konstatovat, že ČR neměla nikdy kolonie, ani nevlastnila území cizích států. Faktem však je, že i ČR, resp. ČSR vznikla na základě rozhodnutí vítězných mocností po I. světové válce na zbytcích rakousko-uherské monarchie, a že 'zdedila' početnou německou menšinu (problém Sudet). Vznik republiky nebyl ze strany poražených (tedy jak Německa, tak Rakouska) vnímán příliš pozitivně, což se projevilo po nástupu nacismu v Německu. ČSR byla druhou 'obětí' nacismu v Evropě, a tytéž mocnosti, na jejichž rozhodnutí vznikla, ji nepodpořili. Po II. světové válce bylo eliminováno možné působení německé menšiny odsunem Němců zejména do tehdejšího západního Německa (spolková země Bavorsko) a do Rakouska. Odsunem se dospělo k tomu, že česká společnost je od té doby, jak ukazuje tabulka 1, národnostně až extrémně homogenní. Jinak řečeno, pokud by vůbec existovala hrozba teroristického útoku na základě ponížení národnostní menšiny z rozhodnutí velmocí (viz výše), pak by to byla hrozba ze strany odsunutých. To však v žádném případě nehrozí, tzv. sudetští Němci se domáhají svých práv (a nepolemizujeme o jejich oprávněnosti či neoprávněnosti) výhradně politickou event. i cestou individuálně soudních sporů. Navíc u sudetských Němců nebyl zatím pozorován ani náznak toho, že by se jakkoli radikalizovali (tedy ani ev. revanšistické nálady).

Terorismus je pro ČR hrozbou zejména v souvislosti s působením zahraničních subjektů, které jsou proklamovanými cíli ze strany stěžejních nepřátel, a to především z hlediska politického a náboženského (USA a Izrael). Ohroženy jsou však i instituce ČR (i v zahraničí), které se podílejí dle možností na podpoře mezinárodních politických, ekonomických a vojenských opatření k eliminaci rizik zejména v arabských a balkánských státech. Dále hrozí nebezpečí přenesení lokálních střetů (Turecko, Egypt) do zahraničí.

Aktivity teroristických organizací v ČR nebyly zaznamenány. Byly prověřovány signály o přítomnosti jednotlivých členů teroristických skupin na našem území, ale nebyla potvrzena snaha těchto osob o zneužití ČR k přípravě nebo realizaci teroristické akce. Byla provedena opatření vůči členům Hizballahu, prověrka možnosti pobytu osob spojených s egyptským a afghánským terorismem v ČR, opatření k prověření možnosti výskytu aktivit uskupení Al Kaida v ČR.

³⁰ britští rowdies jsou takovýmto příkladem a dosud je v paměti jejich počínání na fotbalových utkáních (Brusel); v podstatě totéž „předvádí“ fanoušci Sparty a Ostravy

Některé z forem terorismu, které Česku hrozí:

- ⇒ **informační terorismus:** militantní skupina se může "vládat" do důležitých počítačových sítí armády či policie a alespoň z části je vyřadit z provozu;
- ⇒ **mediální terorismus** může za jistých okolností přispívat k vydírání vlád zemí, sdělovací prostředky věnují až nezdravě velkou pozornost civilním obětem odvetných útoků (viz výše uvedený reklamní cíl);
- ⇒ **klasický „ozbrojený“ terorismus:** inteligentní zbraně nové generace nejsou příliš drahé ani rozměrné, mohou způsobit rozsáhlé škody:
 - ⇒ dálkově ovládané střely
 - ⇒ zbraně hromadného ničení radioaktivní materiál, chemické či biologické zbraně (smrtící bakterie a viry)
- ⇒ **psychopatický terorismus** bez politických požadavků se již v ČR projevil (bombové útoky na pomníky, lze řadit i tzv. podpalovače, po němž policie pátrá apod. (viz výše).

Co se však v ČR projevuje, je extremismus, který ale k terorismu (zejména tzv. pravicovému) může sklouznout: projevy otevřeného rasismu či civilizačního střetu naruby (pocit ohrožení islámisty se může zvrhnout v útoky na Araby a osoby jiné pleti, přičemž rasa nebude podstatná). Proto k rizikům lze řadit i **extremismus**.

Složky, které by měly v ČR bojovat proti terorismu

Zpravodajské služby ČR:

1. Bezpečnostní informační služba (BIS) zabezpečuje informace

- ⇒ o záměrech a činnostech namířených proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti ČR
- ⇒ o zpravodajských službách cizí moci
- ⇒ o činnostech ohrožujících státní a služební tajemství
- ⇒ o činnostech, jejichž důsledky mohou ohrozit bezpečnost nebo významné ekonomické zájmy ČR
- ⇒ činnostech týkajících se organizovaného zločinu a terorismu

2. Úřad pro zahraniční styky a informace

- ⇒ zabezpečuje informace mající původ v zahraničí, důležité pro bezpečnost a ochranu zahraničně politických a ekonomických zájmů ČR

3. Vojenská zpravodajská služba a Vojenské obranné zpravodajství zabezpečuje informace

- o záměrech a činnostech představujících vojenské ohrožení ČR
- o zpravodajských službách cizí moci v oblasti obrany
- o záměrech a činnostech namířených proti zabezpečování obrany ČR
- činnostech ohrožujících státní a služební tajemství v oblasti obrany ČR

Zpravodajské služby plní další úkoly, pokud je stanoví zvláštní zákon nebo mezinárodní smlouva, jíž je ČR vázána. Momentálně jsou služby reorganizovány.

6. 7. Možnosti obrany proti rizikům plynoucím z terorismu

Závěrem shrnutí: není pochyb o tom, že terorismus je nebezpečný sám o sobě. Je dvojnásob nebezpečný proto, „že - bez ohledu na to, co se stalo v Iráku - mezinárodní společenství, včetně USA, přesně neví, jak nové hrozbě čelit. Není s kým vyjednávat, není na koho apelovat pudem sebezáchovy. Povaha dnešní západní demokracie, která se zřekla kolonialismu, přitom nedovoluje ani krajní řešení, kterým by byla například okupace všech zemí, které teroristům poskytují útočiště (ať už záměrně, či proto, že nekontrolují svá území), nebo je podporují jinak.

Jsme tedy, jak se zdá, v pasti a přibližujeme se k okamžiku, kdy se terorističtí sebevrazi zmocní zbraní hromadného ničení. Ani oni nejsou zcela neracionální. Pochopili, že některé vynálezy západní vědy jim poskytují skvělé příležitosti k rozvrácení té civilizace, která je stvořila.“

(Pehe J.: „Nepřítel, jemuž nelze vrátit úder“, HN 10.3.2004)

Zatímco svět se pomalu učí bojovat proti organizovanému zločinu, legalizaci výnosů z toho zločinu, existují mezistátní dohody, existuje Interpol, Europol, mezinárodní zatykač apod., proti terorismu zatím není obrany. Není dost dobře možné kvůli několika málo psychopatickým jedincům (sebevražda je bezesporu psychopatický projev) bombardovat sídla oficiálních představitelů jiného národa, či cíleně zabíjet představitele byť i extremistické skupiny cizího národa (což se děje v Izraeli) a roztáčí se tak další a další kolo násilí. Na druhou stranu nikdo není schopen poradit témuž Izraeli, jak má chránit své občany proti zmíněným sebevražedným atentátníkům. Těžko se porazí terorismus (jak bylo výše uvedeno, tyto skupiny čítají desítky, maximálně stovky členů) tím, že se bombarduje území státu, na jehož území tyto skupiny operují. Tím se pouze vybudí dojem, že jde o válku Západu proti náboženství a tyto skupiny naopak získávají prestiž a autoritu. Snad jedinou schůdnou cestou je 'studená válka', 'tajná válka' tedy infiltrace dovnitř těchto skupin a cílená likvidace vůdců; znamená to samozřejmě určité popření lidských práv. Kdyby navíc bylo možné provést totální blokádu oblasti (kromě humanitárních dodávek potravin, vody a léků) tak, aby do takovéto oblasti nemohl být dodáván zneužitelný materiál (zbraně, chemikálie, nebezpečný materiál vč. štěpného, přístroje, stroje apod.), pak by snad bylo možno nad terorismem zvítězit. Ale i pak lze mít pochybnosti o tom, že by se jej podařilo vymýtit; koneckonců zbraní může být i obyčejný kámen.

Jedinou skutečnou obranou proti riziku terorismu v ČR je tak naše zapojení do mezinárodních struktur jak politických, tak obranných (a samozřejmě výzvědných). Dalším momentem by měla být česká aktivní účast na mezinárodní platformě, která by (ve smyslu výše popsáném) likvidovala pocit ponížení národů, národností a náboženství.

Nic z toho však nezajišťuje eliminaci útoku mezinárodního terorismu, což klade velké požadavky na instituce a orgány k boji proti němu zřízené.

7. Korupce - závažná trestná činnost a její rizika pro ČR

Vladimír Baloun

7. 1. Definice korupce

Korupce představovala a představuje závažné riziko pro libovolný stát v oblasti společenské obecně, v oblasti ekonomiky pak zvláště, a to jak bezprostředně, tak zprostředkovaně - zejména ve výhledu. V případě ČR pak nejde jen o nekvantifikovatelné morální škody uvnitř státu (i když bezesporu existují), ale o škody, které lze kvantifikovat, a které znamenají ohrožení ekonomického vývoje nejen v rámci EU, ale obecně v rámci světového ekonomického systému (abstrahujeme od přímých škod z možných prohraných obchodních sporů typu ochrana investic). Je nesporné, že v situaci, v níž se ČR nachází - přitom v této situaci není zdaleka jediná - nezbytně potřebuje ke svému ekonomickému rozvoji plné zapojení do mezinárodní dělby práce, vč. zahraničních investic; investic jak kapitálových, tak výrobních. Kapitál, který se rozhoduje, že bude na daném území investován, přitom požaduje apriorní ochranu:

právní ve smyslu fungujícího právního prostředí jako *conditio sin qua non* (zatím v této oblasti nelze v ČR o ideálním stavu hovořit - zmiňuje se pomalá práce soudů, těžká vymahatelnost práva, nedostatky v oblasti konkursů a vyrovnání ap.),
jednak a to zejména,

fungující ekonomické prostředí (čímž není myšleno pouze deklarované tržní hospodářství).

Je známo, že kapitál byl (a dosud je) umístován i do zemí, kde programově neexistuje demokratický systém a přesto je chráněn ekonomickým a právním prostředím (jako příklad může sloužit stav investování v posledním období soustavy plánovitého hospodářství u nás - v současnosti pak situace v ČLR); opačný případ (tedy existující tržní hospodářství a nefunkční ekonomické prostředí) je spíše ojedinělý. Je logické, že jsou ze strany zemí odkud kapitál pochází sledovány, mimo přímých ekonomických přínosů, i cíle politické - změna ekonomického prostředí vyvolává změny politiky, investovaný kapitál dále očekává zvětšení možných trhů (což je nepochybně situace ČLR) ap. U menších zemí kapitál očekává 'pouze' nižší náklady, a samozřejmě ochranu, které se mu, paradoxně, dostává ve větší míře v zemích totalitních.

Kam bychom - z tohoto hlediska - mohli zařadit korupci? Korupce, resp. ochrana před ní, totiž spadá do obou kategorií ochrany (abstrahujeme od prostého úplatkářství mezi občany a státními úředníky ve smyslu úplaty za běžné úřední výkony). Jednak je sama o sobě trestným činem (právní ochrana), jednak - a to zejména - narušuje existující ekonomické prostředí ve smyslu poskytnutí **neadekvátní ekonomické výhody**. Není náhodou, že se nejčastěji vyskytuje u tzv. státních (veřejných) zakázek; stát totiž, ať už je sebeliknavější v platbách, je stále nejspolehlivějším zákazníkem a na daném teritoriu i největším odběratelem. Navíc stát

poskytuje nejrůznější záruky za vývoz a v neposlední řadě udílí tzv. licence k vývozu (to se týká zejména vojenských materiálů). V této oblasti je existence transparentního a rovného ekonomického prostředí pro jednotlivé subjekty trhu nezbytná.

Je nutno současně vysvětlit, proč je korupce nebezpečná pro všechny systémy bez výjimky (a je lhostejné, jaké postoje k ní zaujímají). Korupce totiž latentně vzniká automaticky tam, kde existuje libovolný nedostatek; je-li tento nedostatek povýšen na nezbytnost, pak se otevírá prostor pro reálnou korupci. Takovýmto nedostatkem může být i moc, resp. její ohrožení - není tak neobvyklé, že vládcí si vykupovali zajištění své moci „uplácením“ represivních složek (tedy armády či policie); tato praxe sahá hluboko do minulosti. Už vůbec nebyl neobvyklý způsob nabývání určitých privilegií kupováním si přízně buď panovníka samotného nebo jeho dvořanů. Vzhledem k tomu, že jak ekonomické, tak společenské vztahy té doby byly do určité míry dosud nevyvinuté, tyto způsoby neznamenaly ohrožení samotného systému: znamenaly pouze ohrožení samotného uplácejícího v případě, že by se objevil další претенdent, který by mohl do takto „zdevastovaných“ vztahů investovat více prostředků. Koneckonců vláda stylu 'chléb a hry'³¹ (tedy svého druhu uplácení lidu poskytnutím jídla a zábavy) byl znám už v antickém Římě.

V moderní historii zvláště masivní úplatkářství zaznamenaly totalitní komunistické systémy. Vzhledem k chybné ekonomické politice zde existoval rozsáhlý deficit věcí, které byly v soupeřícím systému považovány za samozřejmost. Nemám na mysli pouze věci hmotné; existoval deficit i v občanských právech, v systému zajišťování nezbytných povolení apod. Obstarání těchto 'komodit' cestou uplácení pak bylo běžnou záležitostí. Někteří autoři dokonce naznačují, že i samo členství ve vládnoucí straně mohlo být jakousi formou korupce: členstvím byl 'vykupován' postup v zaměstnání, kariéra apod. Jenomže právě proto, že byla tak rozšířena, a týkala se v podstatě všech a všeho (navíc za značné nivelizace příjmů), lze soudit, že nebyla systému nebezpečná - bylo možno to brát jako svého druhu daň či „expresní“ příplatek.

Korupce se přirozeně nevyhnula ani soupeřícímu systému, tedy demokraciím a kapitalismu. Měla a má samozřejmě jiné příčiny; nejde o nedostatek, ale naopak o přebytek: existuje-li nadvýroba, pak v určitých segmentech ekonomiky je otevírán prostor pro korupci jiného druhu, než byla výše popsána: obstarání zakázky je mnohdy životně důležité jak pro majitele firmy, tak pro jeho zaměstnance. Na druhou stranu je přirozeně i tento stav relativní: pro majitele firmy jde o nedostatek zakázek v rámci přebytkového systému.

Tuto myšlenku je možné zobecnit: **existuje-li jakákoli nerovnováha ve společenských či ekonomických vztazích, pak** - přestože systém má buď 'samočinnou' tendenci k vyrovnávání této nerovnováhy (trh) nebo je tato nerovnováha řešena cestou úřední (plán, byrokracie) - **je otevírána možnost tyto postupy zkrátit, urychlit či obejít právě korupcí.** Proto korupce objektivně existuje a lze se domnívat, že bude existovat ve všech systémech; samozřejmě jde o její rozsah a míru. Koneckonců známý tzv. index korupce společnosti Transparency International (dále jen TI) vychází z obecného vnímání korupce: neříká tedy, zda v dané zemi korupce existuje či neexistuje, ale že ji jako takovou respondenti vnímají či nevnímají.

³¹ panem et circenses - tak vystihuje římský satirik Iuvenalis (Satiry 10,81) touhu římského lidu v době císařství; ztráta starých politických svobod obrátila lid jen k zájmu o naplnění nejnižších potřeb

Problém zcela jiný je však vztah korupce a zločinu (organizovaného zločinu), který touto cestou může zajišťovat bezpečnost pro své ilegální aktivity. Nejsou neznámé případy (vč. moderní historie ČR) úplatných policistů, dávajících 'hlášky' o policejních razířích, odkup různých databází, vnášení drog a spojovací techniky (MT) do věznic apod. Korupce jako jedno z **obecných rizik** se tak setkává se **speciálními riziky** moderního světa: organizovaným zločinem ev. i přímo s terorismem.

Pokud přijmeme tuto argumentaci a uznáme korupci za genetickou mutaci buněk tvořících organismus společnosti a chceme naleznout léčbu, je nutno provést její kategorizaci, která je nezbytná pro zjištění anamnézy. Jestliže projevy korupce v letech 1948-89 byly výhradně soustředěny do kategorie, kterou lze nazvat korupcí prostou (uplácení mezi subjekty deformovaného trhu či zneužívání moci úředníky v rámci občanského života), pak v letech po r. 1989 můžeme pozorovat postup do vyšších kategorií: korupce hospodářská a politická (k logice tržní ekonomiky patří, že hranice mezi oběma kategoriemi je nepatrná). Kořeny tohoto problému leží opět v nedostatku: nedostatku zakázek, nedostatku finančních prostředků (a je lhostejno, jde-li o nedostatek absolutní či relativní), nedostatku společenského uznání apod.

Není také bez zajímavosti (zajímáme-li se o podstatu korupce), že původ slova vznikl z latinského *corruptio* a že jedním z českých významů je **zkáza**. Lze mít za to, že terminus technicus zkáza je skutečně neobvykle výstižný: korupce tím, že obecně narušuje soutěž (a to nejen v již zmíněné ekonomice, ale i v politice apod.), likviduje rovné postavení mezi účastníky této soutěže (jak v ekonomických, politických, občanských aj. vztazích), působí zkázu systému, v němž se rozvíjí; a zhoubněji působí právě v systémech, kde se deklarují rovné šance pro všechny (tedy v demokraciích a tržních ekonomikách³²). Lze ji přirovnat ke zhoubnému bujení buněk - rakovině³³. Vysvětluje-li medicína vznik rakovinných nádorů genetickou mutací, pak se lze domnívat, že i společnost jako svého druhu živý organismus může trpět jistou „genetickou mutací“, která zapříčiňuje vznik tohoto jevu. Rozborem této „mutace“ by se měla zabývat předkládaná práce.

Kategorizace korupce³⁴ (jde o kriminologickou kategorizaci, která se může v některých bodech lišit od kategorií trestně právní - zejména pokud jde o bezprostřední obohacení se):

1. **korupce politická** - pod čím lze chápat taková jednání, narušující rovnost mezi občany (či jejich organizacemi) nebo podnikatelskými subjekty, přičemž slib nebo poskytnutí neoprávněné platby či jiné výhody či jiného plnění směřuje **k voleným zástupcům či funkcionářům** politické strany, aniž by nutně docházelo k individuálnímu obohacení (zde by byla na místě konvence, že politické strany, jejich funkcionáři a volení zástupci jsou v parlamentní demokracii na úrovni veřejných úředníků - koneckonců je činnost politických stran hrazena i příspěvky z veřejných zdrojů);
2. **korupce ekonomická** - podle doporučení Rady OECD je podplácení definováno následovně: „Podplácením se rozumí slib nebo poskytnutí jakékoli neoprávněné platby či jiných výhod, a to přímo nebo přes prostředníky, veřejnému činiteli, a to buď jemu nebo

³² někteří autoři kladou mezi tyto pojmy rovnítko; osobně se domnívám, že např. vývoj v ČLR je poněkud jiný, ne tak přímočarý

³³ přirovnání k rakovinnému bujení není až tak odtažitá: podstatou rakoviny je totiž nekontrolované množení buněk, které jsou potomky jedné geneticky změněné buňky. Nádor se z místa svého vzniku šíří do okolních tkání (infiltrace), které může rozrušovat. Nádorové buňky mohou proniknout i do krevních a lymfatických cév, být zaneseny do jiných míst, kde se usídlí, vznikají dceřiná nádorová ložiska (metastázy), nejčastěji v uzlinách, plicích a játrech. Recidiva je znovuobjevení nádoru po léčbě, vzniká z přežívajících nádorových buněk. Nádory ohrožují život nemocného poruchou funkce postižených orgánů, produkty rozpadu a působky, produkovanými nádorovými buňkami. Vznik nádorů se vysvětluje genetickou poruchou, mutací buňky, která se stává nesmrtnou.

³⁴ jde o trochu pozměněnou kategorizaci, kterou uvádím v periodiku Kriminalistika č. 4/1999

třetí osobě, aby ovlivnil úřední výkon, nebo aby se zdržel činnosti při výkonu úředních povinností, za účelem získání obchodu“. Z této definice lze vycházet i při kategorizaci - jde tedy o jednání, narušující **rovnost mezi podnikatelskými subjekty**, směřující k veřejným činitelům;

3. korupce prostá

4. **korupce prostá směřovaná ke státním a municipálním úřadům** - pod čímž lze rozumět slib nebo poskytnutí neoprávněné platby či výhody **veřejnému činiteli** za účelem získání individuální výhody, tedy takové jednání, kterým je narušena **rovnost mezi občany**.
5. **korupce prostá mezi subjekty trhu či dalších oblastí života společnosti** - slib nebo poskytnutí neoprávněné platby či výhody **nikoli veřejnému činiteli** za účelem získání individuální výhody, a to jak v oblasti občanské či podnikatelské, ale i v dalších oblastech společenského života (sport, kultury apod.), tedy takové jednání, kterým je narušena **rovnost mezi přímými subjekty toho kterého segmentu života společnosti** (chápaní této kategorie jako korupce bude zřejmě nejproblematičtější - v původním článku jsem ji nazval úplatkářstvím, abych i tak odlišil fakt, že nejde o vztah veřejný činitel - uplácený subjekt).

Jak je patrné, tato kategorizace neodpovídá ani trestně právnímu výkladu, ani kategorizaci MV ČR. Je tomu tak zejména proto, že korupce má mnoho podob a kriminologická výzkumná zpráva musí zachycovat všechny její podoby, chce-li být něčím víc, než jen reflexí práva, které je, ať chceme či nechceme, pouze politickým instrumentem k řízení života společnosti; pod politickým instrumentem je nutno si představit průnik programových východisek protichůdných politických názorů či ekonomických zájmů apod. jednotlivých protagonistů politiky.

7. 2. Anamnéza³⁵ korupce v ČR

Jak již bylo výše uvedeno, korupce sama o sobě nemá přímou souvislost s daným společenským systémem, naopak lze říci, že je všudypřítomná. Faktem nicméně je, že se historicky liší a mění její formy a rozsah. Nepochybně existovala v předválečném Československu, za protektorátu³⁶ i po válce. Vrcholu nabyla v období let 1948-1989 z důvodu, o nichž byla zmínka v úvodní pasáži - totiž absolutního nedostatku zboží, služeb a občanských práv. Je však nutno podotknout, že z hlediska fungování systému nešlo tak dalece o závažný problém: samotný systém **přímo** neohrožovala, a jak již zmíněno, působila pouze jako 'zkratka' k získání zboží, služby či práva. Byla však značně ubíjející: za obstarání zcela běžné životní potřeby (a to i z oblasti např. potravin) se uplácelo, a to nejen penězi, ale i dalším celým systémem služeb a protislužeb. Šlo o korupci až třetí kategorie podle výše uvedeného třídění, která neohrožovala ani samotný systém ani státní moc; snad proto byla víceméně mlčky tolerována (korupci ji nazývám proto, neboť i v případě úplatného prodáváče

³⁵ anamnéza [z řec. anamnesis – rozpomínání se] metoda používaná v medicíně a jinde, zaměřená na sbírání anamnestických údajů o pacientovi, tj. na informace o jeho minulosti; medicínské získávání informací o historii onemocnění jako prostředku k odvození a potvrzení diagnózy. Patří sem výskyt nemoci v rodině (rodinná anamnéza), prodělané nemoci (osobní anamnéza) i současný stav nemocného, stav přítomný (status praesens) apod.

³⁶ je možné do této kategorie zahrnout i jev, nazvaný keřasení (prodej zemědělských přebytků za přemrštěné ceny), neboť i tento jev narušuje rovnost účastníků tržních vztahů

šlo o zaměstnance státu). Nicméně možná zde jsou kořeny současného tzv. vnímání korupce, podle které jsou sestavovány známé žebříčky organizace TI (tam nejde ani tak o skutečně existující korupci, ale o to, jak ji obyvatelstvo vnímá), totiž kořeny přesvědčení, že korupce je nezbytná, že za každou mimořádností (získání lukrativní zakázky, zkrácení úředního postupu, soudní rozhodnutí, neobvyklý sportovní výsledek ap.) je korupce. Je navíc možné, že tento stav byl celým systémem, tedy tím, co někteří autoři označují **klientelistickým**³⁷ **systémem**.

Po roce 1989, kdy společnost, žijící do té doby v totálním nedostatku, se náhle - téměř přes noc - ocitla ve společnosti přebytkové (jediným, zato velice závažným nedostatkem se stala vůbec možnost získání práce či zakázek jako způsobu obživy). Byly realizovány majetkové přesuny obrovského rozsahu, a to ať jako restituce (tedy vracení majetku), tak tzv. privatizace (odstátnění, deetizace). Tyto metody nápravy některých majetkových křivd byly již mnohokrát popsány i v pracích IKSP vč. možných kriminálních jednání, která se při těchto transferech projevily; ukazuje se však, že i při nejvíce transparentním způsobu (tedy restitucích) docházelo k - z hlediska tématu - možnému porušení zákona tím, že byly vydávány majetky osobám, které k vydání nebyly oprávněny (to se týká zejména určité skupiny osob, postižených po II. světové válce tzv. Benešovými dekrety) a šlo zejména o tzv. vracení občanství. Je samozřejmě možné, že šlo o projev naivity či projev dobré vůle v oné, do značné míry hektické, době, nicméně vzhledem k předchozímu konstatování o existenci korupčního prostředí v období před r. 89 je to krajně nepravděpodobné. Totéž konstatování lze uvést i u obou způsobů privatizace, tedy tzv. malé privatizace a, a to zejména, u privatizace velké, kde se k tomu navíc přidal stav silné podkapitalizace možných privatizátorů a tlak na poskytování úvěrů. Stranou možného korupčního jednání nezůstala ani tzv. kupónová privatizace; zde se projevil tlak na poskytování relevantních exklusivních informací, kterých byl v té době absolutní nedostatek.

Je patrné, že s postupující transformací společnosti a ekonomiky se projevily zcela jiné nerovnováhy či nedostatky (ve výše uvedeném smyslu) a to v takovém rozsahu, které společnost do té doby neznala a i proto nebyla schopna na ně adekvátně reagovat. K tomu se přidal i subjektivní politický faktor, který lze označit jako naivní voluntarismus: zavést tržní prostředí co nejdříve a za každou cenu (napravit ekonomiku) a náprava společenských vztahů bude probíhat již samovolně (je možné, že v tomto uvažování přežívalo marxistické učení o vztazích ekonomické /výrobní/ základny a politické a společenské nadstavby, nadřazenost výrobních sil výrobním vztahům). Ať už tomu bylo jakkoli, vzniklo v určitém segmentu společnosti značně rozsáhlé korupční prostředí, přidržíme-li se medicínské terminologie, nekontrolované nádorové bujení. Lze se domnívat, že ona prvotní geneticky pozměněná buňka vznikla v segmentu, který charakterizuje průnik ekonomiky a politiky, a je z hlediska dopadů na organismus lhostejné, zda vznikla z naivity, neznalosti či uvědoměle. Že styčné plochy mezi ekonomikou a politikou existují, o tom není pochyb: koneckonců politika ovlivňuje prostřednictvím nastavování parametrů ekonomiku (což je uvědomělá činnost: jako příklad lze uvést celou daňovou soustavu, zejména pak stanovení výše daní, přičemž celá záležitost došla tak daleko, že mezinárodní instituce charakterizují současný stav v této oblasti i jako možnou nekalou daňovou soutěž), ovšem ekonomický vývoj ovlivňují (a to možná prvořadě) politická rozhodnutí (což je do značné míry logické: málokterý politik si dovolí přijmout sice ekonomicky správné, ale z hlediska volebních cyklů 'sebevražedné' rozhodnutí - viz např. váhání všech polistopadových vlád uskutečnit důchodovou reformu apod.). V případě existence pouhých styčných bodů jde o normální vývoj; problém nastává,

³⁷ i tento termín je znám už od dob antického Říma, vztah klient-patron tam byl doveden téměř k dokonalosti

když dojde k přímému průniku těchto množin (připouštím, že tzv. lobbování³⁸ má k tomuto průniku dost blízko a přitom jde o vcelku uznávanou 'živnost'. Pravda ovšem je, že lobbisté jsou jako takoví známí, a že se tak jedná o relativně transparentní proces (je známo, že američtí kongresmani a senátoři mají povinnost hlásit, v případě schvalování zákona v „kompetenci“ lobbyisty, že a jak jsou v dané konkrétní záležitosti zainteresováni).

Na toto nebezpečí (tedy nebezpečí prorůstání ekonomiky a politiky) upozorňoval opakovaně již exprezident Václav Havel: jednak ve známém rudolfinském projevu (který víceméně ukončil tzv. Klausovu éru), jednak již za menšinové vlády sociální demokracie v rozhovoru pro ČT (r. 2000), kdy stav v ČR označil za „mafiaňský kapitalismus“³⁹; tento výrok potvrdil i tehdejší předseda zahraničního výboru PSP ČR L. Zaorálek: „Tento mafiaňský kapitalismus se tlačí do Čech už delší dobu“ (Právo 25. 3. 2000), jakož i exministr zahraničí J. Zielenec, který k tomu prohlásil (Nová ekonomika přináší ČR jedinečnou šanci, HN 30. 3. 2000) „Je to prohlubující se patologické propojení světa politiky a světa peněz, které postupně rozkládá politický systém. To nejenom podkopává víru občanů v demokracii a stát, ale také výrazně snižuje efektivnost naší ekonomiky.“

K problematice politické korupce obecně: TI vydala v březnu 2004 zprávu pod názvem Global Corruption Report, v níž uvádí, že ve více než 40 zemích obyvatelé soudí, že politické strany a jejich představitelé jsou zdaleka nejzkorumpovanější veřejnou institucí (viz *Beranová L., 'Politické strany jsou zdrojem korupce, tvrdí zpráva', HN, 26.3.2004, str. 9*). Faktem je, že pořadí jednotlivých zemí nevybočuje z obvyklého žebříčku TI (ČR ze 133 států zaujala 54. místo), rovněž konstatování, že vyšší korupci zavinuje stav, kdy „... legislativní proces bývá nedbalý a v mnoha oblastech chybějí donucovací mechanismy ...“ není nové; nové není ani pořadí jednotlivých 'zkorumpovaných' institucí.

Podle žebříčku, zveřejněného ve zprávě, mají instituce, v nichž se korupce projevuje, následující pořadí:

1. politické strany
2. soudy
3. policie
4. zdravotnictví
5. školství
6. obchod
7. daně
8. cla
9. služby

následují imigrace, pasy, soukromý sektor a ostatní.

Faktem však je, že např. pod politickou korupcí rozumí TI přímé kupování hlasů (Filipíny, Thajsko, Tchajwan), naprosto netransparentní financování politických stran (Chorvatsko, Albánie, ale i Rakousko, Španělsko a Finsko) apod.; na Filipínách navíc korupční prostředky pochází z obchodů s drogami, hazardních her či zpronevěr vládních peněz. Situace v ČR

³⁸ podle encyklopedického hesla jsou lobby příslušníci zájmových skupin, kteří kontakty a ovlivňováním poslanců a členů vlády mohou, často úspěšně, ovlivnit zákonodárství ve svůj prospěch. V západní Evropě vysílají koncerty (hlavně automobilový, zbrojařský a farmaceutický průmysl), banky a svazy své zástupce do sídla parlamentu. Početní poměr poslanci : lobbyisté je asi 1 : 20. Asi 75 % poslanců je provázáno s lobby tím, že jsou členy různých dozorčích rad a představenstev.

³⁹ „nemohu nevidět spoustu nedobrych věcí, svědčících o propojení některých nepříliš poctivých ekonomických aktivit s některými politickými kruhy či osobnostmi.“ ... „jde o některé finanční skupiny, fondy a do jisté míry i banky...“ které jsou vzájemně propletené i se zahraničními mafii a „...které tiše, nenápadně rozšiřují sféru svého působení.“ (Václav Havel)

(pokud jde o politickou korupci) se po skandálu se sponzorskými dary ODS zklidnila, problematika reálnosti tzv. volebních slibů a hlavně jejich plnění v období po volbách však trvá (nakolik by je bylo možno pokládat za korupci a nakolik za běžnou politickou praxi by měli rozhodnout politologové), nicméně ani TI ji zjevně za politickou korupci nepovažuje.

Shrnutí anamnézy - transformace společnosti (ekonomiky) byla prováděna na základě starých zvyklostí, starého korupčního (klientelistického) systému, aniž by byla zavedena zpětná vazba či jiné kontrolní mechanismy, které by ho pomohly alespoň diagnostikovat, když už ne léčit. Takže korupce „postoupila“ z latentního stavu (úplatkářství) do stavu akutního.

7. 3. Diagnóza ⁴⁰

Připusťme tedy, že ČR je zachváčena smrtelně nebezpečnou chorobou - korupcí, která (jak výše uvedeno) ze svého latentního stavu přešla do stavu akutního; koneckonců upozorňují na to jak mezinárodní organizace typu MMF a SB (a tyto instituce je nutno brát vážně, neboť jejich závěry a doporučení do značné míry ovlivňují tuzemskou ekonomiku), ale i společnosti typu výše zmiňované TI. U činnosti TI bych se ale pozastavil; její práce si lze vážít minimálně z hlediska informačního (koneckonců na problém alespoň upozorňuje) i z hlediska vytváření tlaku na zákonodárce (tedy jejich zákonodárných aktivit), ale k jejich hlavnímu indikátoru - tedy *indexu vnímání korupce (Corruption Perception Index - CPI)* - lze mít vážné výhrady. Jde totiž o do značné míry subjektivní hodnocení ⁴¹, přičemž je nesporné, že právě ve *vnímání* tohoto jevu se více než je zdrávo odráží ona subjektivita). Například subjektivní vnímání výše zmíněného lobbyingu bude zákonitě jiné v ČR a jiné v západní Evropě a možná, že se bude lišit dokonce i vnímání v západní Evropě a v USA.

Současně je nutno připustit i fakt, že na stavu 'vnímání korupce' mají vliv média, přičemž jde o vliv veskrze negativní. V této oblasti totiž působí faktor, kterému se v prognózování říká samonaplňující prognóza, tedy že systém má mnohdy neuvědomělou snahu naplnit již 'vydanou' prognózu vývoje - jinak řečeno, je vytvořen axiom žití ve zkorumpované společnosti.

Výše uvedeným se pouze zpochybňuje nelichotivé místo ČR na žebříčku TI, nikoli sám fakt existence korupce v zemi. Na základě předchozí anamnézy lze s jistotou vyslovit diagnózu, že ČR je zachváčena korupcí, která přešla ze své, do jisté míry latentní podoby (tedy organismus tak dalece neohrožující), do vyššího stadia (který již znamená značné ohrožení), nicméně její rozsah není zatím smrtelný vzhledem k tomu, že existují terapie, jak chorobu léčit a udržet ji na úrovni stavu život systému neohrožující. V tomto ohledu má česká politická pravice nepochybně pravdu v konstatování, že čím více regulací, tím větší prostor je dáván korupci; regulace by, obecně, měly existovat pouze tam, kde to vyžaduje přirozený monopol a tedy fakticky hrozí zneužití monopolního postavení (a nutno připustit, že v rámci celé EU je takových přirozených monopolů stále méně). Čím více (zbytečných) pravomocí státu (zastupitelů i úředníků apod.), tím více prostoru je dáвано korupci. Čím více zbytečných

⁴⁰ diagnóza [řec. diagnósis – rozlišení] rozpoznání nemoci, je výsledkem lékařského vyšetření.

⁴¹ například citovaný **světový index korupce** je složený index, vycházející z výsledků sedmnácti různých průzkumů minějí a výzkumů mezi politiky, podnikateli, analytiky a zástupci odborné veřejnosti (zahraniční i domácí)

administrativních překážek při běžném - tedy nejen ryze ekonomickém - životě, tím větší prostor je korupci otevírán. Při tom je ovšem zajímavé, že na prvních místech cit. žebříčku TI se pravidelně umísťují skandinávské země, kde je míra regulací poměrně značná a míra korupce nízká, což tuto tezi - tedy o přímý vliv regulací na míru korupce - poněkud znevěhodňuje.

Vraťme se ke stanovení diagnózy a pokusme se odpovědět na otázku, které subsystemy jsou korupcí zasaženy, ev. i míru zasažení. Použijeme-li výše uvedenou kategorizaci korupce, pak lze vyslovit domněnku, že **politická korupce**, která bezesporu existovala v 90.tých letech minulého století (současně se však domnívám, že její míra nebyla až tak alarmující, jak to prezentovala média zejména po provalení aféry s falešnými sponzory ODS), je na ústupu a přešla do podoby již zmíněného lobbyingu: poslanci 'bojují' za 'své' regiony, za firmy, s nimiž jsou tak či tak spojeni (krom jiného i známé „porcování medvěda“).

V současné době jde spíše o určitou formu nátlaku na opoziční poslance zneužitím informací z jejich osobního a pracovního života.

O lobbyingu si lze myslet cokoli, nicméně faktem je, že existuje a je, za přesně stanovených podmínek, legální: tedy že se vymyká z označení za korupci. Ovšem snad jediný rozdíl mezi lobbyingem a korupcí je v míře transparentnosti: pokud je „na očích“, jde o lobbying, pokud se tak děje vskrytu, pak jde o korupci. Problém ovšem je, že v očích veřejnosti je i takovéto ovlivňování bezesporu chápáno jako korupce - a někdy je odlišení vskutku obtížné.

Co ale korupcí nesporně je, a s čím bojoval a bojuje společenský organismus dosud, je **korupce ekonomická**. Jde zejména o systém přidělování dotací, subvencí a státních (veřejných) zakázek (jinak řečeno, rozdělování veřejných prostředků), tedy ne pouze, ve shodě s výše uvedeným názorem Hořešovského, mezi soukromoprávními subjekty. Diagnóza je v této oblasti jednodušší, než u výše zmíněného lobbyingu; v této souvislosti je možno odkázat na trestní zákon, který určuje (v §§ 160, 161 a 162 tr.z.):

- **přijímání úplatku** - trestný čin proti pořádku ve věcech veřejných. Dopustí se jej ten, kdo v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu přijme nebo si dá slíbit úplatek. Pachatel bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti. Kdo za shora uvedených okolností úplatek žádá, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta. Odnětím svobody až na pět let bude potrestán pachatel, který spáchá uvedené činy jako veřejný činitel. Odnětím svobody až na osm let bude potrestán pachatel, který spáchá uvedené činy v úmyslu opatřit sobě nebo jinému prospěch velkého rozsahu, nebo spáchá-li je jako veřejný činitel v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch (Trestní zák. § 160).
- **podplácení** - trestný čin proti pořádku ve věcech veřejných. Dopustí se ho ten, kdo jinému v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek. Pachatel bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem. Odnětím svobody až na pět let nebo peněžitým trestem bude potrestán pachatel, který spáchá uvedený čin vůči veřejnému činiteli nebo v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch nebo způsobit jinému značnou škodu nebo jiný zvlášť závažný následek. Trestnost tohoto činu zaniká, jestliže pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o to požádán, a učinil o tom dobrovolně bez odkladu oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu (Trestní zák. § 161, 163).

- z judikatury a mezinárodně platných právních dokumentů lze usoudit, že se jedná o úmyslnou nabídku, slib nebo poskytnutí nedovoleného peněžitého nebo jiného prospěchu, a to přímo nebo zprostředkovaně určité osobě, pro ni nebo pro třetí stranu. Účelem vždy je, aby tato osoba jednala nebo se zdržela jednání v souvislosti s výkonem veřejných povinností či s jiným obecným zájmem, a to z důvodu získání nebo udržení nepatřičné výhody.

Zastavme se nyní u některých pojmů - jde o pojmy právní, nikoli kriminologické):

- **obecný zájem** - znamená, že se v daném případě jedná o oblast, na jejímž fungování má zájem celá společnost či určitá sociální skupina;
- **obstarání věci** obecného zájmu - jednak veškeré činnosti orgánů státní moci a dále veškeré činnosti při uspokojování lidských potřeb, které mají celospolečenský rozměr;
- **věcí obecného zájmu** - bude např. nejen rozhodování soudů či činnost pracovníka stavebního úřadu, ale i postup lékaře při léčení pacientů, přijetí ke studiu na střední či vysoké škole nebo činnost pracovníka pohřební služby; trestným činem by pak mohlo být i jednání vedoucího pracovníka epidemiologické stanice, který od svých pracovníků přijímá různé dary za to, že při kontrole nevyvodil důsledky ze zjištěných závad a nedostatků v jejich práci. Naopak přenechání pořadí na přidělení určitého druhu zboží či možnosti si toto zboží zakoupit za peněžní odměnu zřejmě trestným činem nebude; o trestný čin by však mohlo jít tehdy, kdyby osoba obstarávající věci obecného zájmu za úplatu při stanovování takového pořadí někoho upřednostnila;
- za **úplatek** se považuje určitá neoprávněná výhoda, které se dostává tomu, kdo úplatek přijímá či jiné osobě s jeho vědomím, úplatek může mít majetkovou i nemajetkovou povahu, tedy může jím být nejen poskytnutí peněz, ale např. služeb, výhodných informací atd. Vzhledem k tomu, že zájmem společnosti vyjádřeným v trestním zákoníku je netolerance k jakékoli formě úplatkářství, není zákonem vymezena hranice, od jaké hodnoty úplatku je poskytnutí úplatku trestné. Úplatkem je tedy i věc nízké hodnoty (bonboniéra či květiny), přičemž však přijetí úplatku takto nízké hodnoty již pravděpodobně nebude trestným činem, neboť pro spáchání trestného činu musí být naplněna i jeho materiální stránka, kterou je společenská nebezpečnost příslušného jednání. Tu posuzuje případ od případu až soud podle toho, za jakých okolností, jak, s jakými následky byl čin spáchán, jak významný společenský zájem byl napaden, jaká byla pohnutka a míra zavinění apod.;
- pro naplnění **skutkové podstaty** musí existovat souvislost mezi přijetím nebo poskytnutím úplatku a obstaráním věci obecného zájmu; přitom je lhostejné zda byl úplatek přijat před, v průběhu či po ukončení obstarávání této věci. Není také podstatné, zda byla na základě přijetí úplatku poskytnuta výhoda nezákonná, nebo zda ten, kdo úplatek přijal, jej přijal za to, že řádně plnil své povinnosti;
- **pachatelem trestného činu** může být tedy **pouze** osoba obstarávající věc obecného zájmu, popř. osoba, která při tomto obstarávání spolupůsobí. Samotný trestný čin přijímání úplatku může být spáchán třemi formami jednání - **přijetím úplatku, přijetím slibu o poskytnutí úplatku a vyžadováním úplatku**;
- mezi korupční trestné činy je třeba zahrnout též **zneužívání pravomoci veřejného činitele**. Toho se dopustí veřejný činitel, který v úmyslu způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch buď vykonává svoji pravomoc způsobem odporujícím zákonu, překročí svoji pravomoc nebo nesplní povinnost vyplývající z jeho pravomoci. Pokud by veřejný činitel svým činem obstaral sobě nebo jinému značný majetkový prospěch (hodnota vyšší než 200 tis. Kč), nebo by jím způsobil vážnou

poruchu v činnosti podniku nebo organizace, nebo by jím způsobil značnou škodu (více než 200 tis. Kč) nebo jiný závažný následek, trestní sazba se zvyšuje.

K tomuto problému (tedy ke korupci při udělování státních zakázek⁴²) lze dále uvést: kupní smlouvy (či jiné obdobné smlouvy) vždy zahrnují kupujícího a prodávajícího. Oba mají mnoho možností v kterémkoli stadiu smlouvy proces zkorumpovat. Před udělením smlouvy nakupující může:

- uzpůsobit dodací podmínky tak, aby zvýhodnily určité dodavatele;
- omezit informovanost o smluvních možnostech;
- předstírat naléhavost za účelem odůvodnění udělení zakázky jedinému kontrahentovi⁴³ bez možnosti jakékoliv konkurence;
- porušit důvěrnost dodavatelských nabídek dalších dodavatelů;
- diskvalifikovat potenciální dodavatele neoprávněným požadováním předběžných kvalifikací a
- přijímáním úplatků.

Dodavatel zároveň může:

- předem se tajně dohodnout na pevných cenách;
- podporovat diskriminující technické podmínky;
- nedovoleně zasahovat do hodnocení a
- nabízet úplatky.

Nejpřímočařejším přístupem je zařídit, aby byla smlouva udělena požadované straně na základě přímého jednání a bez jakékoli konkurence. I v systémech státních zakázek, které jsou založeny na konkurenci, existují výjimečné situace, které jsou založeny na přímém jednání - v případech naléhavé potřeby kvůli katastrofám, v případech, kdy je v sázce národní bezpečnost, pokud se jedná o dodatečné potřeby související s již uzavřenými smlouvami nebo když existuje jediný dodavatel apod. Samozřejmě, že ne všechny smlouvy opírající se o jediný zdroj, jsou zkorumpované. V některých případech mohou být přímá jednání nejvhodnějším postupem, ovšem pokud se tak děje na základě fiktivních odůvodnění, skrývá se za nimi často snaha zakrýt korupci.

Způsobů, jak „obejít“ konkurenční prostředí, je samozřejmě více, např.:

vypsání veřejné zakázky tak, že o vypsání veřejné soutěže ví pouze malé množství lidí (**omezená konkurence**) – tedy vypsání veřejné soutěže v 'parciálním' médiu, přičemž vybraný uchazeč je informován přímo;

konkurence může být omezena i **vytvořením nesprávných či nadbytečných kritérií pro předběžnou kvalifikaci**, čímž se dovoluje podat nabídky jen vybraným firmám apod.

I když je korupce nejčastěji spojována s výše uvedenou první fází výběrového řízení (tedy s obdobím před uzavřením smlouvy), korupční možnosti tímto okamžikem nekončí. K nejzávažnější a nejrozsáhlejší korupci může dojít **až po uzavření smlouvy**, tedy v průběhu její realizační fáze; nakupující totiž může:

⁴² celá pasáž o veřejných zakázkách je převzata z nedatovaného a neautorizovaného materiálu TI

⁴³ kontrahent [lat.] smluvní strana v kontraktu, ve smlouvě (v kupní smlouvě je jedním kontrahentem prodávající a druhým kupující).

- záměrně přehlížet požadavky na splnění standardů kvality, kvantity či jiné standardy definované smlouvou;
- odvést dodané zboží za účelem opětovného prodeje a
- požadovat další osobní výhody (výlety, školné pro děti, dary).

Dodavatel (kontrahent) naopak může:

- nahradit původně slíbené zboží zbožím nižší kvality;
- padělat standardy kvality a certifikáty;
- fakturovat větší či menší částku, než bylo domluveno;
- podplácet zaměstnance dohlížející nad plněním smlouvy.

Terapie⁴⁴

Trestně-právní 'terapie' korupce byla uvedena výše citovanými paragrafy trestního zákona. K dalšímu postupu při terapii byly přijaty zejména:

- **Zákon o střetu zájmů** - byl vydán již v r. 1992, novelizován byl Špidlovou vládou v roce 2005 (zákon č. 95/2005 Sb.⁴⁵); v témž roce jej však zrušil ÚS. Zákon v zásadě rozšiřoval okruh osob, u nichž by se o střet zájmů mohlo jednat, směrem dolů (tedy na zastupitelstva měst a obcí).
- **zveřejňování výsledků výběrových řízení a podobných obchodních soutěží** - i když je vcelku pochopitelné, že např. v obci, kde existuje jediný možný dodavatel, který nota bene zaměstnává obyvatele dané obce, bude výběrové řízení krajně nesnadnou záležitostí, protože v případě, že by se našel dodavatel jiný tak řečeno „přespolní“ s všestranně lepšími podmínkami, by zastupitelé své rozhodnutí těžko zdůvodňovalo. Snad by tento „rozpor“ byl řešitelný nastavením vhodných podmínek pro výběrová řízení ...
- **bezhotovostní platby**
- **majetková přiznání volených zastupitelů, státních úředníků všech stupňů (zejména s rozhodovací pravomocí)**
- **majetková přiznání členů rodin výše zmíněných kategorií**
- **zřizování různých protikorupčních linek.**

Na tomto místě se zastavme u **veřejných (státních) zakázkách**. Kdykoli je zmínka o korupci ve vládních kruzích, napadne každého, že jde o přidělování státních zakázek. Je sice sporné, zda se jedná o nejobvyklejší formu státní korupce, její rozšíření je však bezpochyby alarmující a nejvíce známé; tato forma korupce se stala dokonce i příčinou pádu celých vlád. Způsobuje rovněž nepředstavitelné plýtvání s veřejnými financemi, kdy podle odhadů dochází ke ztrátě až 30 % celkových výdajů na pořízení vládních zakázek. Jde totiž o to, že všechny vládní organizace všech úrovní si kupují zboží a služby, často v množstvích a peněžních částkách, která se vymykají běžnému chápání.

Lidé, kteří se zajišťováním tohoto druhu dodávek zabývají - ať už ti, kdo je zprostředkují, či ti, kdo je schvalují - tak činí „za cizí peníze“. Neodborníkovi mohou mechanismy udělování vládních zakázek připadat složité (a často také jsou), takže jsou mnoha způsoby manipulovatelné bez většího rizika náhodného odhalení. A potencionální korupční aktéři na obu stranách obchodní transakce až příliš často nachází připravené a ochotné spolupracovníky.

⁴⁴ terapie [řec. therapeiá] - léčba nemoci. Hlavní formy: medikamentózní terapie (léky), chirurgická terapie (operace), fyzikální terapie (rehabilitace, cvičení), ozařování, dietoterapie, psychoterapie, balneoterapie aj.

⁴⁵ byl zpracován na základě předlohy TI

System veřejných zakázek je tak důležitý, že např. jihoafrická ústava z roku 1994 mu věnuje zvláštní pozornost a oddíl 187 uvádí:

1. Dodávky zboží na jakékoli vládní úrovni jsou upravovány parlamentním zákonem, který rovněž zakotvuje předpisy týkající se jmenování nezávislých a nestranných rad pro výběrová řízení, které se těmito dodávkami zabývají.
2. System výběrových řízení, pojednaný v pododdíle I, bude spravedlivý, veřejný a konkurenční, a rady pro výběrová řízení budou na požádání uvádět angažovaným stranám důvody svých rozhodnutí.
3. Žádný státní orgán a žádný člen jakéhokoli státního orgánu ani žádná jiná osoba nebude nedovoleně narušovat rozhodnutí a fungování rad pro výběrová řízení.
4. Všechna rozhodnutí rady pro výběrová řízení budou zaznamenána.

Korupce, týkající se veřejných zakázek, je někdy považována za fenomén, vyskytující se pouze v rozvojových státech se slabými vládami a špatně placenými zaměstnanci. Avšak praxe i v těch 'nejrozvinutějších' státech v posledních letech jasně ukázala, že korupční praktiky se mohou stát integrální součástí obchodní činnosti. Korupce v oblasti veřejných dodávek zároveň není exkluzivní doménou kupujícího, který 'vládne' pokladnou: stejně dobře ji může iniciovat dodavatel nebo kontrahent, který učiní nevyžádanou nabídku. Jaké by tedy měly být zásadní principy udělování státních zakázek:

Vládní zakázky by měly být ekonomické: cílem by měl být co největší užitek (kvalita, množství) za danou cenu či nejnižší cena za přijatelnou kvalitu zboží či služeb.

Rozhodnutí o uzavření smlouvy by mělo být spravedlivá a nestranná: veřejné prostředky by neměly být využívány k poskytnutí výhod, standardy a specifikace nesmí být diskriminační, dodavatelé (kontrahenti) by měli být vybíráni na základě svých kvalifikací a přednosti jejich nabídek; stejnou pozornost si zasluhují i termíny nabídek, důvěrnost informací apod.

Celý proces by měl být transparentní - požadavky, pravidla a rozhodovací kritéria by měla být snadno přístupná všem potenciálním dodavatelům (kontrahentům), informováním nelépe prostřednictvím vyhlášení veřejné soutěže. Vyhlášení by mělo být veřejné; a všechna rozhodnutí by měla být důsledně zaznamenána.

Proces udělování zakázek by měl být efektivní - pravidla veřejné soutěže by měla odrážet hodnoty a komplexnost požadovaných zakázek; procedury týkající se drobných nákupů by měly být jednoduché a rychlé a s tím, jak se hodnota nákupu zvyšuje, je zapotřebí komplexnějších pravidel, která by zaručila dodržování základních principů: rozhodování o větších smlouvách může vyžadovat posudek komise a revizní proces, ale celkově by měly být byrokratické zásahy omezeny na minimum.

Odpovědnost je základem - procedury by měly být systematické a spolehlivé a měly by být vedeny a udržovány záznamy, pomocí nichž by bylo možno dodatečně vysvětlit a ospravedlnit rozhodnutí a podniknuté kroky.

Je-li projekt financován z fondů EU, musí splňovat ještě další kritéria (přístup do veřejné soutěže i ze států EU apod.).

Co je tedy možno dělat proti korupci v systému státních zakázek?

V prvé řadě je nutno uznat, že se jedná o skutečný problém a o nepřijatelný způsob uzavírání obchodů.

Za druhé je třeba usilovat o řešení a eliminaci tohoto problému.

Nejmocnějším prostředkem k získání podpory je veřejné odhalení; sdělovací prostředky mohou hrát klíčovou roli při zvyšování informovanosti o této problematice a při získávání

podpory pro nápravná opatření. Pokud je veřejnost informována o všech nepříjemných ilegálních detailech korupce - tj. kdo, kolik, za co - a uslyší o dalších a dalších případech, lze si těžko představit, že by nepodpořila reformní kroky.

Výchozím bodem by mělo být posílení právního rámce, počínaje změnou protikorupčního zákona tak, aby disponoval skutečnou autoritou a umožňoval účinné sankce (jedním z anachronismů protikorupčních zákonů upravujících udělování státních zakázek je fakt, že většina zemí jasně zakazuje úplatky v domácím prostředí, ale k uplácení v zahraničí se nevyjadřuje nebo ho dokonce odměňuje přes daňové úlevy.

Dalším právním požadavkem je smysluplný a konzistentní rámec stanovující základní principy a postupy, které se musí při udělování zakázek dodržovat; nejlépe pak přijetím **jednotného kodexu pro uzavírání státních zakázek**, který by obsahoval základní principy a byl by doplněn podrobnějšími pravidly a regulacemi realizačních komisí. Celá řada zemí slučuje stávající zákony, které se nesystematicky vyvíjely v průběhu let, do podoby zmíněného jednotného kodexu, k čemuž přispívá i úsilí nadnárodních finančních institucí typu Světové banky, EBPOR apod.; v poslední době si totiž tyto instituce uvědomily, že je v nejlepším zájmu jejich členských zemí disponovat národními programy a procedurami, v nichž jsou tyto standardy obsaženy tak, aby se vztahovaly i na udělování jiných zakázek. Podpora těchto bank zahrnuje finanční i technickou asistenci zemím, které jsou ochotné provést reformy systému udělování zakázek.

Kromě právního rámce je další možnou obranou proti korupci systém otevřených **transparentních procedur a způsobů realizace** samotného zakázkového procesu. Nikdo totiž dosud nepřišel s lepším řešením, než se systémem výběru dodavatelů či kontrahentů na základě skutečné konkurence. Procedurální komplexnost nebo naopak jednoduchost bude záviset na hodnotě či povaze poskytovaného zboží či služeb, avšak základní prvky jsou ve všech případech stejné:

- popsat jasně a poctivě, co se má zakoupit;
- vyhlásit veřejnou soutěž;
- zavést spravedlivá výběrová a rozhodovací kritéria;
- obdržet nabídky od zodpovědných dodavatelů;
- porovnat je a určit, která jsou nejlepší podle předem určených výběrových pravidel;
- udělit smlouvu vybranému uchazeči bez požadování snížení ceny či jiných změn vítězné nabídky.

Předcházení zbytečným prodávám a zapojení vnějších osob - efektivita běžné protikorupční legislativy může být obvykle posílena přidáním dvou prvků: správným načasováním jednotlivých kroků a zapojením „vnějších osob“. Dodržování časového rozvrhu zakázkových řízení má zásadní význam. Většina státních úředníků nemůže říci 'ano', ale může říci 'ne', 'možná' nebo nic. Zbytečné odkládání důležitých rozhodnutí bývá často nejnápadnějším indikátorem chystané korupce. Procedury by se proto měly řídit přesně vymezeným časovým rozvrhem (který by i přes svou striktnost připouštěl, že při udělování zakázek **může někdy** docházet k **oprávněným** opožděním). Pro případ nedodržení časového rozvrhu by měly existovat procedury, které by umožňovaly přistoupit k alternativnímu rozhodovacímu procesu, který by znevýhodnil metodu „vydírání odkladem“. Vzhledem k tomu, že partneři zkorumpované obchodní dohody nejsou chráněni zákonem, uzavření takových obchodních dohod může trvat déle než je tomu u regulérních obchodních transakcí: krycí podniky nebo kanály, určené k praní špinavých peněz vyžadují ke svému vzniku určitý

čas; jejich struktura musí být neviditelná a nenapadnutelná. Zaplacení úplatku a vykonání protislužby na sebe musí těsně navazovat, neboť zde chybí prvek vzájemné důvěry. V jistých případech úředníci ke krytí korupce využívají metodu dělení zisků; někdy musí být kvůli snížení rizika odhalení stran dohody vytvořeny dvě až tři vrstvy prostředníků. Jednání jsou velice křehká, protože od nich může jedna strana kdykoli odstoupit a celé schéma odhalit. To vše vyžaduje mnoho času - více, než kolik by poskytl efektivní regulační časový rozvrh. Rolí „nezainteresovaných vnějších osob“ je zamezit vytváření vnitřních důvěrných vztahů v průběhu rozhodovacího procesu a v průběhu realizace smlouvy. Procedury by se měly soustředit na to, aby vnější osoby zůstaly skutečně nezainteresované a aby nebyly do jednání aktivně vtaženy. „Vnější nezainteresované osoby“ by se stejně jako auditoři měly vyznačovat bezúhonností a měly by provádět expertizu; stojí za to uvést několik vhodných opatření:

- vnější osoby mohou pomáhat při vytváření nabídkových spisů (zvláště pokud se jedná o nezávislé konzultanty s dobrou veřejnou reputací);
- vnější osoby se mohou podílet na vyhodnocování (připojit nezávislou „auditorskou“ poznámku apod.);
- komise pověřená udělením zakázky by měla sestávat z osob známých pro svou bezúhonnost, které nemusí nutně mít expertní znalost problematiky a u nichž je účast v komisi považována za čestnou funkci (příčemž jejich majetek je rovněž podroben veřejné kontrole);
- komise pověřená udělováním zakázek by neměla být předem informována, jaké projekty či služby budou zapotřebí (seznam možných členů komise by měl obsahovat více lidí, než kolik bude třeba na posouzení jakékoli jedné záležitosti) a v průběhu rozhodování by nemělo být členům komise umožněno setkávat se fyzicky s jednotlivými uchazeči (např. v prostředí hotelu); pokud se komise nedokáže v určeném čase dohodnout, měla by se sejít znovu v jiném složení;
- výkonná organizace v dané záležitosti by neměla mít hlas v hodnotící komisi, ale měla by být komisi k dispozici za účelem konzultace případných otázek; to se týká i mezinárodních konzultantů připravujících nabídkové dokumentace;
- provedení projektu by se mělo dít pod pohledem jiného konzultanta než toho, který připravoval nabídkovou dokumentaci;
- pomocí speciálních procedur by se mělo předejít případným právním skulinám, které by umožňovaly, aby uměle vzniklá zvýšení nákladů byla uhrazena nikoliv ze zahraničních půjček, nýbrž ze státního rozpočtu;
- zvýšení předpokládaných nákladů by měla být přijímána pouze v případech, kdy jsou k dispozici zprávy kontrolních pracovníků, které uvádějí důvody pro zvýšení nákladů a to v okamžiku, kdy vyjdou najevo. Žádné dodatečně psané zprávy by neměly být akceptovány; toto opatření činí kontrahenta zodpovědným za včasné nahlášení případných nepředpokládaných komplikací.

Ani jeden z těchto bodů se netýká morálky, ale má za cíl podkopat důvěryhodnost korupčních ujednání a maximalizovat riziko, kterému se vystavují partneři korupčních obchodních dohod, že tyto propadnou nebo budou odhaleny.

Je tedy patrné, že profylaktická opatření proti korupci jsou známa, současně ale z tohoto materiálu k udělování státních zakázek vyplývá, že jde o celosvětový problém (tedy nejen o problém samotné ČR).

7. 4. Prognóza ⁴⁶

Prognózovat další vývoj v takové oblasti, jako je korupce, je nesmírně obtížné. Jde totiž o to, že ji nelze nikdy úplně potlačit (přidržíme-li se zvolené lékařské terminologie, použijeme termín úplně vyléčit), jde pouze o to udržet ji pod kontrolou. Navíc, jak je u těchto společenských nemocí běžné, další vývoj choroby až příliš závisí od vůle a schopnosti dorozumění politických stran, což v českých podmínkách bývá obtížné. Vzhledem k tomu, že se projevuje zejména u zakázek, hrazených z veřejných zdrojů (ať státních, či municipálních), jeví se jako naprosto nezbytné proces udílení těchto zakázek zprůhlednit, což by neměl být v éře informační společnosti problém. Je možné na webových stránkách jednotlivých institucí zveřejňovat celý proces výběrového řízení apod. vč. konečného rozhodnutí.

V žádném případě by se však korupce neměla stát prostředkem politického boje, ať už ve smyslu přímé politické korupce (snahy po vytvoření etického kodexu zastupitele po tzv. Kořistkově kauze jsou sympatické), či ve smyslu apriorního odmítání jakýchkoli opatření k potlačení korupce kvůli získání popularity či volitelnosti . Korupce je závažné riziko pro vývoj státu a boj proti ní by měl stát nad úzce stranickými zájmy.

⁴⁶ Prognóza - obecně stanovení pravděpodobnosti dalšího vývoje, předpověď;

8. Instituce jako oběti závažné trestné činnosti

Karla Trdlicová

8. 1. Instituce jako oběti závažné trestné činnosti

Jedním z předmětů výzkumu organizovaného zločinu je také analýza obětí organizovaného zločinu. Oběťmi organizovaného zločinu jsou jednak jednotlivci, kteří byli vystaveni specifickým trestným činům (jako je např. vydírání, vybírání „výpalného“, násilná kriminalita, nájemná vražda), jednak instituce, do kterých se organizovaný zločin snaží proniknout, narušit je, využít a případně až ovládnout. V této etapě bude výzkum zaměřen na analýzu institucí jako obětí závažné trestné činnosti.

Toto pojetí obětí je dosud málo propracované. Cílem výzkumu je:

- a) definovat instituce a uvést korespondující způsoby jejich poškození;
- b) identifikovat klíčová rizika a hlavní problémy napadených institucí, které z nich učinily oběti závažné trestné činnosti;
- c) kvalifikovat (případně kvantifikovat) způsobené škody a pokusit se uvést je do širších souvislostí;
- d) pokusit se analyzovat instituce, které nebyly napadeny, a na tomto základě se pokusit formulovat opatření, která pro instituce mohou být účinná.

Východiskem k přístupu k institucím může být vypracování rámcového seznamu institucí, u kterých je pravděpodobné, že se některé z nich - a to specifickými způsoby - mohou stávat oběťmi organizovaného zločinu. Jako podklad lze využít strukturu „Koncepte boje proti organizovanému zločinu“ a „Informace o stavu organizovaného zločinu na území České republiky“. Dále bude možné vycházet z také existujícího „Vládního programu boje proti korupci“ a z „Informace o některých opatřeních proti finanční kriminalitě“, které vznikly jako součást koncepčního postupu boje proti organizovanému zločinu.

Inspirující tezi obsahuje uvedená „Informace o stavu organizovaného zločinu na území České republiky“: „Příčinami organizovaného zločinu jsou hodnotová a normativní diskontinuita v konvenční společnosti, slabá společnost a (při prosazování práva) slabý stát. (...) Normální občané jsou ohroženi korumpujícími nabídkami (...). To může vést k symbióze zločineckého prostředí s hospodářskými a sociálními strukturami, z nichž se rekrutují elity. (...) praní peněz je jednou ze základních opor organizovaného zločinu.“

Je evidentní, že organizovaným zločinem jsou a budou ohroženy ty instituce, které se nacházejí na kritické cestě („critical path“), kterou zločinecké organizace nutně procházejí při realizaci svých typických způsobů, kterými se usazují v legálních strukturách. Vyjmenujme například:

- po roce 1989 začaly zločinecké organizace využívat nedostatky v legislativě, především benevolentní přístup v oblasti povolování firem. V současné době jde zejména o zakládání firem se zahraniční spoluúčastí;
- postupné přecházení od zjevné trestné činnosti k legálnímu podnikání (formálně bezchybné a tudíž legálně nenapadnutelné zakládání společností);
- pronikání do ekonomické sféry;
- snaha o získání významného vlivu ve strategických hospodářských odvětvích;
- snaha o korupci státní správy a snaha ovlivňovat její rozhodování;
- snaha etablovat svoje členy nebo spolupracovníky v orgánech státní moci a v politických stranách.

Komplementárním přístupem k identifikaci ohrožených institucí jsou vedle způsobů pronikání do legálních struktur i aktivity, jak nelegální, tak legální, o které zločinecké organizace typicky projevují zájem:

- provoz erotických podniků (představují „ohrožení“ lokality - společenské, morální a ekonomické znehodnocení institucí ve svém okolí);
- drogy;
- převaděčství;
- násilná kriminalita;
- skupování nemovitostí (ohrožuje cenový vývoj na tomto segmentu trhu a následně firmy na tomto segmentu trhu podnikající);
- vymáhání dluhů;
- pokoutní obchody se zlatem a koženými/kožedělnými výrobky (obdobně jako u nemovitostí);
- obchod se zbraněmi, obvykle ve vazbě na osoby, které podnikají v oblasti obchodu se zbraněmi, nebo na ty osoby, které mají nebo měly přístup ke zbraním v rámci Armády ČR, případně na sběratele historických zbraní (Armáda ČR, legální výrobci a obchodníci se zbraněmi);
- provozování kasin a sázkových kanceláří;
- organizování nelegálních sázek (ohrožuje legální sázkové kanceláře);
- únosy a vydírání;
- obchod s padělaným značkovým zbožím (ohrožuje ekonomickou výkonnost a pověst výrobců a obchodníků s originálními značkovými výrobky);
- pašování zboží (napadá stát a jeho daňové příjmy);
- vytváření sítě cestovních kanceláří (vytváří skrytou monopolizaci některých turistických destinací, vytváří bariéru svobodného podnikání tím, že z trhu vytlačuje potenciální konkurenty);
- zakládání autopůjčoven a autoservisů (obdobně jako u sítě cestovních kanceláří);
- padělání peněz, dokladů, veřejných listin a telefonních karet, nově i platebních karet (tato aktivita má široký dopad do celé řady institucí);
- korupce v oblasti politické, společenské a ekonomické - má souvislost s trestnou činností veřejných činitelů; případně s trestnou činností policistů (ohrožuje nezávislost a prestiž institucí a orgánů zastupitelské demokracie, policie a dalších společenských institucí);
- finanční kriminalita (dopad na finanční instituce - banky, pojišťovny, fondy);
- legalizování výnosů z trestné činnosti, tzv. „praní špinavých peněz“ (obdobně jako u finanční kriminality);
- organizované krádeže movitých uměleckých děl - jsou napadány církevní objekty, nárůst počtu krádeží na hřbitovech, nezákonný vývoz archiválií a vzácných tisků, stále častější rabování archeologických lokalit (jsou ohrožena muzea, galerie, kostely);

- organizované krádeže motorových vozidel - zvýšení počtu pojišťovacích podvodů (ohrožení se týká nejen pojišťoven, ale může významně ohrožovat i další ekonomické instituce - firmy podnikající s motorovými vozidly: krádeže v autobazarech a fingované krádeže automobilů zapůjčených v autopůjčovnách);
- organizovaná kriminalita v oblasti dopravy a spojů - vykrádání nákladních zásilek při přepravě a po uložení v meziskladech přepravců, přepadávání pošt, okrádání cestujících ve vlacích: přepadové skupiny na noční mezinárodní rychlíky, nelegální migrace v technických dutinách železničních vozů, krádeže barevných kovů a jejich slitin zejm. u traťového a staničního zabezpečovacího zařízení (jsou ohroženy České dráhy, Česká pošta, další přepravní a zasilatelské firmy);
- kriminalita v oblasti životního prostředí - jde o nelegální skladování, přeprava a likvidace odpadů, nepovolená těžba a vývoz dřeva, porušování mezinárodní dohody CITES o ochraně ohrožených druhů zvířat a rostlin (ohroženými institucemi jsou např. Lesy ČR, obce, je ohroženo mezinárodní postavení a pověst státu).

a) Pracovní definice institucí a způsoby jejich poškození

Za instituce budeme považovat organizace (orientované na zisk nebo neziskové), které poskytují svou činnost veřejnosti a (nebo) na veřejnosti, a které mají charakter právnických osob. Mohou mít také charakter profesních skupin nebo občanských sdružení.

Poškození institucí může být bezprostřední (poškození, ke kterému došlo na majetku nebo na fungování instituce apod.) nebo zprostředkované (ztráta důvěry v instituci, rozpad jejich struktur, ukončení existence apod.).

Za instituce ohrožené způsobem, jakým se zločinecké struktury usazují v legálních strukturách, je možné považovat vládu jako celek a jednotlivá ministerstva, komunální zastupitelství (krajská, městská a obecní zastupitelství), politické strany a jejich prostřednictvím instituce zastupitelské demokracie (poslanecká sněmovna, senát), soudy a další orgány činné v trestním řízení (policie, státní zastupitelství, advokátní komora), instituce typu veřejnoprávních institucí.

Ve specifických případech (např. korupce) může jít o další instituce, např. sportovní kluby a svazy, odbory, profesní svazy, zájmová občanská sdružení, neziskové organizace vyvíjející společensky prospěšnou činnost apod.

Okruh institucí ohrožených aktivitami zločineckých organizací je rozsáhlý a většinou nejde o ohrožení jen jedné z nich, ale spíše několika, které jsou propojeny svou činností, návazností těchto činností nebo součinností při nich. Příklady ohrožení (případy) u dále jmenovaných institucí proto uvádím s touto výhradou.

Ohrožené instituce:

- orgány zastupitelské demokracie

Instituce státní správy jsou často napadány trestným činem korupce, jedinou účinnou obranou je transparentní prostředí a pečlivý výběr státních úředníků. Některými aspekty se zabývá dokument *Strategie vlády v boji proti korupci na období 2006-2011*. Z obranných opatření je třeba zdůraznit potřebu náročných výběrových řízení a obezřetnost ohledně osobních vazeb zejména v regionálních vztazích. Podle analýz Transparency International je uplatňováním vlivu v lokalitách spojena politická korupce, nezřídká napojená na místní policisty, případně i

státní zástupce. V tomto smyslu je důležité zajištění průhlednosti samotných legislativních procesů:

- policie,
- instituce služeb poskytovaných v celostátním rozsahu (České dráhy, Česká pošta a další přepravní a zasilatelské firmy),
- instituce daňové a finanční správy státu,
- banky, pojišťovny, investiční fondy, jiné finanční instituce.

Typickým případem, ve kterém se závažným způsobem kombinuje přímé ohrožení (ztráta majetku) a nepřímé ohrožení (ztráta důvěry v dlouhodobé investování), je případ Harvardského průmyslového holdingu, sloučeného z původních Harvardských investičních fondů z obou vln kupónové privatizace. Škoda způsobená více než 240 tisícům akcionářů (z toho 140 tisíc akcionářů vzešlých z kupónové privatizace) je odhadována na 50 mld. Kč. Transakce s akciemi holdingu jsou blokovány a právní řešení je nesmírně komplikované. Pro českou stranu případ stagnuje, i když byl Viktor Kožený zatčen a podroben řízení ohledně vydání do Spojených států, kde je stíhán pro další trestnou činnost.

Jiným případem z finančního trhu je případ Rodinné záložny jako příklad napadení segmentu družstevních záložen. Po pěti letech od zavedení nucené správy je v roce 2005 kauza druhé největší kampeličky před soudem. Vklady ve výši téměř 2 mld. Kč jí svěřilo více než dvanáct tisíc klientů. Krajský soud v Brně začal posuzovat, jak se na krachu této záložny podílelo devět jejích vrcholných manažerů. Podle státního zástupce způsobili nevýhodnými obchody škodu ve výši převyšující 450 milionů korun.

Vrchní soud také v červnu 2005 potvrdil tresty za krach Doudlebské družstevní záložny. Prokurista záložny a další osoba byli odsouzeni k 9 a 5 letům vězení, prokurista navíc musí zaplatit náhradu škody ve výši 24,5 milionu korun. K obdobnému trestu byl za špatné hospodaření odsouzen předseda představenstva družstevní záložny Pria, která patřila mezi sedm největších kampeliček, k 6 letům vězení a třímilionové pokutě.

V těchto družstevních záložnách typicky docházelo k obchodování a finančním aktivitám se svěřeným majetkem, ke kterému podle statutu nebyly oprávněny.

Další aktivitou, která nejvíce ohrožuje finanční sektor, je v posledních letech se rozšiřující počet trestných činů úvěrového podvodu. Ohrožujícím prvkem této aktivity je její četnost, způsobená jednak tím, že finanční instituce poskytují úvěry a půjčky značně ochotně, jednak postojem určité části chudších vrstev obyvatelstva spojeným opět s ochotou tohoto trestného činu se dopustit.

- segmenty trhu (výrobci a obchodníci) specifickými komoditami a službami (cigarety, alkohol, automobily, zlatnické výrobky a šperky, značkové výrobky, elektronika a software, nemovitosti, také léky a lékům podobné preparáty; zájezdy zejména do zahraničí)

Masivní organizovanou trestnou činností na tomto segmentu trhu je nelegální výroba a obchodování s cigaretami a alkoholem. Zejména hromadnost tohoto jevu u cigaret významně ohrožuje daňové příjmy státu (přímé ohrožení). Toto zboží se příznačně koncentruje na tržištích, většinou u vietnamských prodejců. V roce 2004 proběhlo několik set prohlídek tržišť a skladů, přitom bylo zabaveno 45 mil. kusů nelegálních cigaret a 646 tun

tabáku. Zprostředkovaným ohrožením je zdravotní stav té části obyvatelstva, která je konzumentem těchto výrobků.

- instituce právního systému

Kriticky významná jsou ohrožení institucí právního systému, neboť se dotýkají samotné podstaty právního státu. Příkladem jsou zmanipulovaná konkursní řízení obchodních společností a firem, které jsou v úpadku. Je ohrožena důvěra ve fungování obchodního soudnictví, dochází k materiálnímu obohacování aktérů konkursních řízení (soudce, správce konkursní podstaty, často další spolupracující osoba z dané firmy). Jejich formální postavení jim umožňuje konat tak, aby docházelo k pro ně výhodnému rozprodeji majetku úpadce. V posledních letech podezřelých bankrotů přibývá, a do konkursních případů musí vstupovat státní zástupci, aby byla zajištěna legálnost průběhu konkursních řízení.

- sportovní svazy a kluby

Případy fotbalové korupce ohrožují materiální i nemateriální aktiva dotčených klubů. V roce 2004 se ukázalo, že v neprůhledném systému financování prvoligového fotbalu jsou skryty stamiliónové dotace státu. Policie provedla rozsáhlé protikorupční šetření, v jehož důsledku bylo obviněno třicet lidí. Ani tato situace však nevedla ke změně dotačních pravidel.

8. 2. Klíčová rizika napadených institucí

b) Identifikace klíčových rizik a hlavní problémy napadených institucí, které z nich učinily oběti závažné trestné činnosti

- vlastní zaměstnanci

Praxe ukazuje, že klíčovým rizikem napadených institucí jsou jejich vlastní zaměstnanci. Jde o závažné případy zpronevěry, krádeží tržeb, o počítačovou kriminalitu včetně instalace nelegálně nabytého softwaru.

Nejrizikovější skupinou osob ohrožujících instituce jsou jejich vlastní zaměstnanci, a to u všech typů institucí (viz výše). Rizika a jimi způsobené škody bývají typicky tím větší, čím vyšší funkci zaměstnanec zastává - vysoké postavení je spojeno s méně nebo již žádnými nadřazenými stupni kontroly, a také informace, které mohou manažeři na vyšších postech zneužít, jsou obvykle pro danou instituci citlivější k umožnění přístupu k citlivým informacím je obvykle spojeno s důvěrou poskytovanou zaměstnavatelem, a pachatelé si důvěru po určitou dobu budují, pravděpodobně aniž by měli úmysl dopustit se v dané instituci podvodu na mysli už od počátku. Obranným opatřením by proto byly např. periodické pohovory a „atestace“ vedené zkušenými personalisty, kteří by po vyhodnocení mohli poukázat na možná aktuální rizika.

Podle analýz forenzní agentury KPMG, uvedených ve studii *Profile of a Fraudster Survey 2007* (Profil pachatele podvodu - analýza 2007), se např. na odhalených zpronevěrách podílely více než čtyři pětiny členů vedení společností, většinou osob s přímou zodpovědností za řízení financí. Alarmující je, že podle průzkumů se ve většině případů v zájmu zachování

dobrého jména navenek provádí šetření pokud možno pouze uvnitř napadené instituce, tudíž výsledkem není trestní stíhání pachatele a v důsledku nebývá dosaženo ani patřičné náhrady škody.

Účinnou obranu lze založit na eliminování a znemožnění realizace typické trojice faktorů ovlivňujících spáchání trestného činu spojeného s napadením instituce zevnitř, a to 1) příležitosti, 2) motivu, a 3) racionalizace. Nejsilnějším faktorem bývají finanční tlaky, které pachatel cítí, ať už kvaziobjektivní (např. neschopnost splácení přijatých nadměrných půjček) nebo subjektivní (pocit neadekvátního finančního ocenění, potřeba žít nad poměry apod.). Pachatelé se zhruba ve dvou třetinách zjištěných případů uchýlovali (se stejným poměru) buď k přímému zcizení hotovosti, kterou měli spravovat, případně k falšování finančních výkazů, aby jimi kryli podvodné transfery ve svůj prospěch, nebo ke korupci. Ochrannou bariérou je neposkytování příležitosti, budování zdravé motivace a sounáležitosti, a jasné definování poškozujícího jednání. Jako funkční se ukazuje i používání složitých modelů analýzy dat, které jsou z velkého počtu transakcí schopny identifikovat ty, které modelově odpovídají dříve zjištěným způsobům spáchání konkrétní trestné činnosti (např. nelegálního odčerpávání adresných fondů nebo legalizace výnosů z trestné činnosti).

Ze zpronevěry obvinil byl obviněn např. ekonom Severočeské vodárenské společnosti. Prováděl v letech 2000 až 2002 hotovostní výběry z bankovních účtů společnosti a získané prostředky použil pro svou osobní potřebu. Celková škoda, kterou způsobil obviněný svému zaměstnavateli, byla vyčíslena na 63 milionů korun. Zatím se podařilo policii zajistit 30 milionů korun.

Vnitřní kontrolu podniku obvykle paralyzuje obava kontrolních pracovníků o vlastní místo nebo strach, že budou obviněni z nedbalosti či spoluúčasti.

Ohrožení jsou často vystaveny informační technologie každé instituce. Nejde jen o hackery, kteří se zvenčí dostanou do informačního systému, ale škoda může být způsobena např. chybou v softwaru nebo využíváním nelegálně získaných programů.

Informační systémy firem ale mohou být zneužity i zevnitř. Zaměstnanci pomocí počítačů páchají zpronevěry či neoprávněně manipulují s daty. V některých případech zabudují správci sítě do vnitřních systémů podniku jakási "zadní vrátka", která jim po odchodu umožní do systému i nadále vstupovat a případně ho poškodovat.

8. 3. Další rizika

- podnikání s přáteli a blízkými osobami:

Typický příklad oběti napadené zevnitř je obsažen v kauze zpronevěry při společném podnikání skupiny příbuzných v oblasti potravinářské produkce. Případ je charakteristický bezskrupulózností pachatelů vůči poškozenému. Zjednodušeně řečeno, nejprve mu nabídli zaměstnání ve funkci vedoucího výroby, které přijal, protože se takovou produkcí již zabýval, a měl s ní zkušenosti. Jako zaměstnanci mu pod příslibem, že ho mezi sebe přijmou jako společníka s podílem na zisku, navrhli, aby ještě jako samostatně hospodařící rolník požádal svým jménem o úvěr na rozšíření podnikání. Poté, co banka úvěr ve výši několika milionů Kč na nákup technologie poskytla, mu doporučili převést peníze na společný účet, a bezprostředně je vybrali a použili pro svou vlastní potřebu a jiné podnikání.

- nelegální nebo neetické jednání rodinných příslušníků osob, které instituci zastupují (reprezentují),
- střet zájmů.
- zneužití informací v obchodním styku,
- předpoklad pachatele, že instituce mu umožní snadné obohacení.

c) Kvalifikace (případně kvantifikace) způsobených škod a širší souvislosti těchto škod (tam, kde takové souvislosti jsou)

- finanční instituce (banky, pojišťovny, pošty ap.): v tomto sektoru je kvantifikace škod relativně nejsnazší. Uvedme příklad družstevních záložen.

Soudní případy ve kterých vystupovaly družstevní záložny:

V případě Rodinná záložna stanulo před soudem devět manažerů, kteří měli způsobit škodu ve výši téměř půl miliardy korun, v případě Českomoravské družstevní záložny bylo obžalováno pět lidí z vedení za škodu ve výši asi 300 miliónů; na 6 let vězení a pokutě ve výši tři milióny korun byl odsouzen soud šéf Družstevní záložny Pria, a to za způsobenou škodu ve výši 23,3 miliónu korun; v případě Doudlebské družstevní záložny soud odsoudil jednu osobu na devět let vězení a k náhradě škody ve výši 24,5 miliónu korun; celková škoda dosáhla více než 94 miliónů korun.

- obecní úřady
- instituce pečující o kulturní dědictví (muzea, galerie, církve)

V roce 2005 byl ke čtyřem letům vězení odsouzen bývalý kastelán cisterciáckého kláštera v Plasích, a to za krádeže vzácných tisků knižních sbírek. Jejich cena byla odhadnuta na více než dva milióny korun. V době od září 2003 do poloviny března 2004 odcizil z depozitářů nejméně 38 starých tisků, z nichž 32 prodal v pražských antikvariátech. Tím způsobil plzeňskému pracovišti Národního památkového ústavu škodu za 190 000 Kč a Národnímu muzeu v Praze dalších 1 892 000 korun.

8. 4. Obrana proti napadení

d) Přístup k analýze institucí, které nebyly napadeny, a pokus formulovat opatření, která pro instituce mohou být účinnou obranou

Oběťmi ekonomické kriminality se podle výsledků *Globálního průzkumu hospodářské kriminality* společnosti PriceWaterhouseCoopers stávají v České republice ty subjekty, které nedokážou posoudit rizika, kterým jsou vystaveny, nemají vybudovány účinné kontrolní mechanismy předcházení podvodům nebo je důsledně neuplatňují. Pokud dojde k odhalení podvodu zevnitř napadeného subjektu, je nejčastějším způsobem interní varování (třetina případů) a interní audit (pětina případů). Nejvíc riskantním postojem subjektu je neočekávat, že by se terčem ekonomické kriminality vůbec mohl stát, ať už by napadení vzešlo zevnitř nebo zvenčí.

Existuje celá řada metod, které mohou zvýšit odolnost společností vůči hospodářské kriminalitě a zlepšit jejich schopnost se s podvodem vypořádat, pokud k němu přesto dojde. Sahají od specializovaných informačních technologií schopných shromažďovat množství dat a vyhledávat určité typy vztahů mezi nimi (tzv. data mining) po cílené řízení lidských zdrojů. Základní prvky efektivního řízení rizik může zavést jakákoli společnost.

Firemní kultura. Podstatou jakéhokoli opravdu účinného systému řízení rizik hospodářské kriminality je firemní kultura, která klade důraz na etiku a čestné jednání. Je vhodné vypracovat dostatečně podrobný kodex chování, který zahrne i firemní zásady týkající se například přijímání darů či konfliktu zájmů, opatření pro případ porušení těchto pravidel a následky spáchání či neoznámení podvodu. O těchto zásadách musí být patřičně informováni všichni pracovníci podniku a je nutné vyžadovat jejich dodržování. V globálním měřítku používá kodex chování 64 % respondentů studie PricewaterhouseCoopers, zatímco v Česku ho vypracovalo jen 45 % firem.

Vzdělávání zaměstnanců. Užitečná jsou školení zaměstnanců zaměřená na zvýšení vědomí o závažnosti podvodů a o tom, jaké jednání je a není přijatelné, na předcházení a odhalování podvodů a na vhodné reakce v případech jeho odhalení. Jelikož nebývá snadné aplikovat firemní zásady v každodenní praxi, je vhodné využít tato školení pro posílení firemních hodnot. Školení o hospodářské kriminalitě jsou důležitá zejména pro vyšší management, neboť vedoucí pracovníci mívají na starosti řízení rizik. Ačkoli 70 % respondentů studie soudí, že vedení podniku je zodpovědné za řízení rizik hospodářské kriminality, jen 22 % společností poskytuje těmto manažerům speciální školení. A jen 5 % firem v ČR nabízí taková školení ostatním zaměstnancům.

Možnost anonymního upozorňování, horké linky. Systém upozorňování na podvod vlastními zaměstnanci (whistle-blowing), kteří jej odhalili, či do něj byli zapleteni (např. jim byl nabídnut úplatek), může být velice účinným prostředkem boje s hospodářskou kriminalitou. Má-li však být opravdu efektivní, je nutné zajistit ochranu identity osob, které upozorní na podezřelou situaci, a úplnou důvěrnost poskytnutých informací. Dále je potřeba zaměstnancům vysvětlit, jak přesně mají v takové situaci postupovat. Pracovník musí mít jistotu, že upozornění na možný či skutečný podvod pro něj nebude mít negativní následky.

V zemích jako Česká republika může být náročné systém upozorňování zavést, neboť někdo ho stále ještě může vnímat jako nekolegiální jednání. Praxe však potvrzuje, že je velice

účinný. V západní Evropě ho využívá více než čtvrtina společností, zatímco v Česku je to pouhé jedno procento. Jeho zavedení zjevně vyžaduje změnu firemní kultury a vnímání toho, co má být považováno za nevhodné či nepřijatelné jednání.

Horké linky pro oznamování podezřelého chování či dalších informací o již vyšetřovaném podvodu představují další možnost obrany. I zde je důležité zajistit anonymitu, která zaměstnancům pomůže překonat nervozitu, strach, nejistotu či neochotu účastnit se vyšetřování. Chránit je opět třeba i identitu osob, které horkou linku využijí. Právě proto některé společnosti tuto službu přenášejí na smluvního dodavatele, neboť zaměstnanci mohou být ochotnější poskytovat informace subjektům mimo vlastní organizaci.

Prověrky bezúhonnosti a spolehlivosti. Většinu podvodů v podnicích páchají vlastní zaměstnanci. Není proto divu, že stále oblíbenější metodou prevence se i v českých společnostech stává pečlivá prověrka uchazečů o zaměstnání či pracovníků, kteří mají být jmenováni na pozice s vysokou mírou finanční či jiné zodpovědnosti. Tzv. background check, jak se tato metoda jmenuje v angličtině, využívají zejména finanční instituce. Prověrkou bezúhonnosti a spolehlivosti je možné získat informace o charakteru, zkušenostech a kvalifikaci kandidáta či zaměstnance. Není samozřejmě možné zajistit, že prověrka zjistí úplně všechny podstatné skutečnosti. Její promyšlené využívání ale značně snižuje pravděpodobnost, že organizace zaměstná pracovníka s pochybným charakterem či minulostí. Navíc jestliže se o organizaci ví, že prověrku provádí, může to nevhodné uchazeče odradit od zájmu o zaměstnání. Náklady na důkladnou prověrku jsou přitom výrazně nižší, než bývají následky špatného náborového rozhodnutí.

Nulová tolerance. Jak už jsme zmínili, většinu podvodů v organizacích páchají vlastní zaměstnanci a lidé, kteří jen využijí příležitosti. V některých prostředích takové příležitosti vznikají častěji než v jiných. Odolnost organizace vůči hospodářské kriminalitě může být podstatně zvýšena zavedením systému řízení rizik a kvalitních kontrol, pěstováním firemní kultury založené na etickém jednání, informováním zaměstnanců o hodnotách a zásadách chování a vůbec celkovou spokojeností pracovníků. Jinými slovy platí, že nezbytnou součástí prevence je ochota a schopnost lidí vnímat a rozpoznat typické znaky hospodářské kriminality - onu kombinaci událostí, situací a nepravděpodobných náhod, která signalizuje, že něco není v pořádku. Může to znít až příliš jednoduše, ale zaměstnanec, který cítí loajalitu vůči svému zaměstnavateli, bývá méně náchylný k páchání podvodů a ochotnější na podvody upozornit.

Poměrně mnoho společností stále ještě nevěnuje prevenci hospodářské kriminality dostatek pozornosti - dokud se samy nestanou obětí podvodu. Za to, aby organizace byla dostatečně chráněna před riziky, včetně rizika podvodu, je zodpovědné vedení podniku. Žádná metoda sama o sobě nezajistí stoprocentní odolnost. Vhodná kombinace preventivních a kontrolních opatření, která odstraší profesionálního podvodníka, a zavedení firemní kultury, která netoleruje neetické jednání a odradí náhodné pachatele, toto riziko významně snižují. (Pramen: Ekonom 23.9.2004)

8. 5. Kazuistiky jako příklady chybného jednání

Korupce na NBÚ

V únoru 2006 rezignoval předseda nejvyššího bezpečnostního úřadu kvůli napojení na severočeskou skupinu lidí obžalovaných z manipulování konkurzů obchodních společností. Hlavním obžalovaným v této kauze byl bývalý soudce, který měl uplácet - rovněž obžalovaného - vysoce postaveného referenta NBÚ, který byl zodpovědný za agendu udělování bezpečnostních prověrek. Obžalovaná skupina udržovala úzké vztahy i s dalšími státními úředníky a s pracovníky justice.

Česká konsolidační agentura - vyvedení peněz a úplatky

Vyvedení půl miliardy Kč z účtu České konsolidační agentury do banky ve Švýcarsku na účet kontroverzního českého podnikatele.. České republice bylo po jednáních přiznáno navrácení těchto peněz.

Členka představenstva ČKA ztrávila v roce 2006 tři měsíce ve vazbě kvůli podezření, že přijala úplatek ve výši několika set tisíc korun od podnikatelské skupiny, která získala hodnotnou zakázku díky vlivu této členky představenstva. Kauza nebyla dořešena a spáchání trestných činů (i ze strany dalších obviněných) nebylo jednoznačně prokázáno. Ukázalo se, že to souvisí i s nestandardním postupem vyšetřovatelů.

Podvod vůči ministerstvu financí

V roce 2007 byl za podvod vůči ministerstvu financí na sedm let odsouzen podnikatel ministerstvem v roce 2001 za provizi pověřený k vymožení pohledávek v Peru, zbylých po již proběhlé deblokaci prostředků v 90. letech. Za tímto účelem byl založen v HVB bance tzv. escrow (svěřenecký) účet. Podnikatel pohledávku nevymohl, ale převedl na tento účet prostředky z předchozích deblokací, které z nejasných důvodů zůstaly na „spícím“ účtu v ČSOB, o kterém ministerstvo nevědělo. Dohodnutou částku údajně vymožené pohledávky podnikatel přiznal ministerstvu, prostředky ve výši až 43 miliónů Kč buď vybral nebo převedl na jiná konta, a výsledně se neví, kde skončily.

Porušení povinností při správě státního majetku

Od roku 1993 podal Nejvyšší kontrolní úřad celkem 46 trestních oznámení, v souvislosti s podezřením z porušení povinností při správě státního majetku. Ve třech čtvrtinách případů (34) neúspěšně. Většina kauz byla odložena buď vyšetřovateli nebo státními zástupci, a to v důsledku důkazní nouze. Sedm případů dosud není uzavřeno.

V roce 2000 bylo podáno trestní oznámení na Pražskou správu sociálního zabezpečení z důvodu zkreslování účetních údajů a nevymáhání dlužného pojistného v letech 1997 až 1998.

Aktivity lobbistických skupin

Problémy bývají spojeny i s činností lobbistů. Jedním z případů byl např. pokus o zneužití instituce Evropské unie a o obohacení se z jejích fondů určených pro obnovu a rozvoj v regionech. Dalším případem byly cíleně budované kontakty později odsouzeného

podnikatele Tomáše Pitra na státní úředníky. To se týkalo jeho vztahů s bývalými představiteli Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu spadajícího pod ministerstvo zemědělství a uzavření opční smlouvy na prodej Setuzy na úkor státu.

Jinými častými případy je využívání nastrčené třetí společnosti při privatizování firem, kterou faktický kupec využívá k prosazení svých netransparentních zájmů, se kterými by v otevřeném projektu neuspěl. Dochází i k tajným dohodám několika firem, které manipulují tak průběh privatizace vyvoláváním fiktivní konkurence.

Podnikatelské skupiny také protlačují své spřátelené osoby do pozic v úřadech a institucích, kde se na základě vybudovaných osobních vazeb pokoušejí ovlivňovat další zaměstnance. V několika případech tak bylo prokázáno vynášení citlivých informací nebo na zakázku upravených úředních dokumentů.

Relativně novým jevem jsou aktivity podnikatelů, kteří působí v zemědělství a chemii. Snaží se ovlivnit znění strategických materiálů, které se týkají výroby a distribuce biopaliv. Jde o pokusy zneužít státní podporu na výrobu těchto látek a obohatit se na úkor státu.

Klíčovými riziky a zároveň místy, kam by se měla soustředit pozornost k obraně, tak zůstávají:

- pronikání do ekonomické sféry;
- snaha o získání významného vlivu ve strategických hospodářských odvětvích;
- snaha o korupci státní správy a snaha ovlivňovat její rozhodování;
- snaha některých podnikatelských skupin etablovat svoje členy nebo spolupracovníky v orgánech státní moci a v politických stranách.

9. Právní prostředky obrany proti ohrožení společnosti závažnými formami trestné činnosti

Soňa Krejčová

Úvodem je třeba se zamyslet nad tím, co jsou to závažné formy trestné činnosti. Jednak definice trestného činu v ustanovení § 3 odst. 1 stanoví jako jeden ze znaků trestného činu také jeho nebezpečnost pro společnost. Nebezpečnost činu pro společnost se chápe jako ohrožení nebo poškození chráněných společenských zájmů. Z hlediska konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost je možné trestné činy rozlišit na :

- a) trestné činy mimořádně vysokého stupně nebezpečnosti pro společnost, za něž jedině lze uložit trest odnětí svobody na doživotí (§ 29 odst.3 písm.a) TZ)
- b) trestné činy velmi vysokého stupně nebezpečnosti pro společnost, za něž lze uložit trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let (§ 29 odst. 2 TZ)
- c) trestné činy menšího stupně nebezpečnosti pro společnost, kde je možné za určitých podmínek od potrestání upustit
- d) trestné činy malého stupně nebezpečnosti pro společnost

Stanovení konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost má význam jak pro otázku viny, tak pro otázku trestu (druhu trestu a jeho výměry). Pro stupeň nebezpečnosti má značný význam výše škody způsobené trestným činem.

Typový stupeň nebezpečnosti činu pro společnost vyjadřuje stupeň nebezpečnosti pro společnost příznačný pro trestné činy daného druhu. Je vyjádřen v trestní sazbě, která odpovídá obvyklé charakteristické nebezpečnosti činů daného druhu. Z hlediska typové závažnosti se dělí trestné činy na:

- a) trestné činy zvláště závažné, u nichž horní hranice trestní sazby činí nejméně 8 let odnětí svobody
- b) trestné činy, ze které lze uložit trest odnětí svobody nejvýše do 5 let
- c) trestné činy, za které lze uložit trest odnětí svobody nejvýše do tří let

Co je zvláště závažným trestným činem je definováno v ustanovení § 41 odst. 2 TZ. Jsou to úmyslné trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby činí nejméně 8 let odnětí svobody a trestné činy uvedené v § 62.

Pro účely našeho výzkumu pod názvem „Obrana proti ohrožení společnosti závažnými formami trestné činnosti, jsme zahrnuli do závažných forem trestné činnosti celkem pět témat: Globalizace a migrace, Organizovaný zločin, Ekonomická kriminalita, Terorismus a Korupce. Problematika těchto vybraných témat se v posledních letech dostala do popředí celosvětového zájmu. I když každé téma je zcela samostatné se svými charakteristickými rysy, přesto spolu všechny navzájem souvisí. Jsou diskutovány v médiích, na mezinárodních konferencích, je jim věnováno nespočet článků v odborné literatuře, k řešení těchto globálních problémů, k prevenci a boji proti nim jsou přijímány právní předpisy, rezoluce a další instrumenty na univerzální i regionální úrovni.

9. 1. Globalizace a migrace

Globalizace je poměrně vágní a málo definovaný pojem. Globalizace je společenský vývoj, celosvětová provázanost, týká se všech oblastí života společnosti. Tento proces s sebou přináší svá pozitiva, ale i negativa. Hnací silou světové globalizace jsou nejvyspělejší státy a dílčí pravidla pro její jednotlivé sektory vytvářejí Světová obchodní organizace, Světová banka a Mezinárodní měnový fond. Úsilím světové politiky by mělo být vytvoření spravedlivé globalizace, která vytváří příležitost pro všechny.

Globalizace však vyvolává i negativní jevy jako například konflikty kultur vznikající tím, že různé komunity si snaží udržet svou identitu, to, co je pro ně jedinečné a charakteristické a samozřejmě pak právě sjednocování může vyvolat konflikty mezi nimi. Dalším problémem je zhušťování lidstva do obrovských městských aglomerací vyznačujících se svou anonymitou což vede k růstu kriminality a v neposlední řadě též rozmach globálního obchodu, který se svou stále sofistikovanější technikou umožňuje podmínky pro růst organizovaného zločinu, legalizaci výnosů z trestné činnosti tzv. praní špinavých peněz a terorismu. S globalizací jsou spojená i další rizika pro lidstvo jako jsou rizika spojená s moderním výzkumem a moderní technikou, ohrožení ekologická, sociální, populační a další negativní důsledky.

Globalizace působí na vzrůstající migraci lidí, kteří jsou odhodláni řešit svou mnohdy bezvýchodnou situaci odchodem do velkých měst nebo i do vyspělejších částí světa. Na sklon k migraci má vliv řada faktorů, v neposlední řadě tradice a charakteristiky populace. Někteří lidé neuvažují o migraci ani ve vysoce tíživých podmínkách, příslušníci některých etnik jsou ochotni reagovat migrací i na rozdíly v sociálních dávkách. Protože však toky zboží a kapitálu mezi bohatými a chudými zeměmi nedostačují k tvorbě pracovních příležitostí v chudších zemích, pro mnoho lidí je nutností hledat živobytí cestou migrace. Vlády zemí se nesnaží zasahovat do toků mezinárodního obchodu a přesunů mezinárodního kapitálu, avšak pokud jde o lidi, snaží se jejich pohyb korigovat.

Poslední dobou vzrostly nelegální toky migrantů a zvýšila se trestná činnost a růst nelegálního zaměstnávání. Zprostředkování migrace je vysoce lukrativní obchod. Nelegální toky migrujících pracovníků vytvořily také velký trh pro padělatele různých dokumentů. S touto problematikou vzniklo i vykořisťování migrujících lidí, nucené práce. Takovéto praktiky se mohou rozvinout v chaosu, který na trzích práce vládne, a v rozmachu šedé ekonomiky, která je postavena na nelegálním zaměstnávání a umožňuje vysoké zisky lidem, kteří migraci za nelegální práci organizují.

V České republice vedle **zákona č. 325/1999 Sb. o azylu a zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců** ovlivňuje podmínky příchodu a pobytu cizinců řada dalších právních předpisů. Tyto normy buď přímo regulují určité specifické aspekty migrace, nebo přímo či nepřímo spoluurčují širší ekonomické a sociální podmínky života cizinců na území ČR. K první kategorii patří zejména zákony, které určují podmínky vstupu cizinců na český trh práce, ke druhé např. zákony o zdravotním pojištění, o sociální podpoře a péči nebo zákon o nabytí a pozbytí státního občanství.

Ministerstvo práce a sociálních věcí na základě **zákona č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti** mj. vymezuje okruh subjektů působících v roli zaměstnavatele a ve vztahu k cizím státním příslušníkům stanovuje kritéria vstupu jednotlivých kategorií cizinců na trh práce. Na základě situace na trhu práce stanovuje podmínky pro povolování zaměstnání v souladu s mezivládními dohodami o vzájemném zaměstnávání stanovuje kvóty pro zaměstnávání

cizinců a zodpovídá za právní úpravu zaměstnaných cizinců ve vztahu o odpovídajícím předpisům Evropské Unie. Kromě vnitrostátních právních předpisů je oblast pracovní migrace upravena i bilaterálními mezinárodními smlouvami upravujícími oblast sociálního zabezpečení a zaměstnávání a také multilaterálními úmluvami v oblasti lidských práv, postavení uprchlíků a sociálních práv jimiž je Česká republika vázána.

Otázky vízové politiky jsou upraveny **Nařízením Rady (ES) č. 539/2001**. Strategie České republiky byla v hlavních rysech definována Pozičním dokumentem ČR ke kapitole 24 „**Spolupráce v oblasti justice a vnitřních věcí - Schengenský acquis**“, a dále rozvinuta **usnesením vlády ČR z 25.7.2001 č. 798/D a usnesením vlády ČR z 7.11.2001 č. 1167D**.

9. 2. Terorismus

Terorismus je již dlouholetým problémem avšak po útocích na New York a Washington z 11.9.2001 se stal boj proti terorismu mezinárodní prioritní záležitostí zaměřenou na intenzivní spolupráci států při prevenci a potlačování mezinárodního terorismu a to především prostřednictvím revizí stávajících a vytvářením nových smluv a přijímání jiných mimosmluvních instrumentů a opatření proti terorismu.

Nejnovějším a nejpropracovanějším mezinárodním dokumentem v boji proti terorismu uzavřeným na půdě Organizace Spojených národů je Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu podepsaná 10.1.2000 v New Yorku. Je platná od 10.4.2002. Česká republika ji podepsala dne 6.9.2001, ale zatím nevstoupila v platnost. Úmluva se nezabývá jen určitým typem teroristických aktivit, ale postihuje co je společné terorismu vůbec a nebylo dosud upraveno v již mnoha existujících mnohostranných právních instrumentech, a to je financování mezinárodního terorismu. Tato Úmluva zavádí novou skutkovou podstatu trestného činu financování terorismu, jejíž definici úmluva obsahuje v č. 2. Trestného činu financování terorismu se dopustí jakákoliv osoba, jestliže „jakýmkoliv prostředky přímo či nepřímo, protiprávně a úmyslně poskytne nebo shromáždí finanční prostředky s úmyslem, aby byly použity, nebo s vědomím, že mají být použity, ať už plně nebo z části, za účelem uskutečnění“ :

a) nějakého z trestných činů definovaných v jedné ze smluv uvedených v příloze (Příloha obsahuje 9 mnohostranných smluv uzavřených jako opatření k boji proti terorismu kromě dvou smluv bez trestněprávních ustanovení - Tokijské úmluvy a Úmluvy o označování plastických trhavin: 1. Úmluva o potlačování protiprávních zmocnění se letadel, přijatá 16.12.1970 v Haagu, 2. Úmluva o potlačování protiprávních činů namířených proti bezpečnosti civilního letectví, přijatá 23.9.1971 v Montrealu, 3. Úmluva o zabránění a trestání trestných činů namířených proti mezinárodně chráněným osobám, včetně diplomatických zástupců, přijatá 14.12.1973 Valným shromážděním OSN, 4. Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí, přijatá 17.12.1979 Valným shromážděním OSN, 5. Úmluva o fyzické ochraně jaderných materiálů, přijatá 3.3.1980 ve Vídni, 6. Protokol o potlačování nezákonných násilných činů na letištích sloužících mezinárodnímu civilnímu letectví, doplňující Úmluvu o potlačování nezákonných činů namířených proti bezpečnosti civilního letectví, přijatý 24.2.1988 v Montrealu, 7. Úmluva o potlačování nezákonných činů namířených proti bezpečnosti námořní plavby, přijatá 10.3.1988 v Římě, 8. Protokol o potlačování nezákonných činů namířených proti bezpečnosti pevných plošin umístěných na kontinentálním šelfu, přijatý 10.3.1988 v Římě, 9. Mezinárodní úmluva o potlačování teroristických bombových útoků, přijatá 15.12.1997 Valným shromážděním OSN.

b) jakéhokoliv jiného činu zamýšleného k tomu, aby způsobil smrt nebo vážné tělesné zranění občana nebo jakékoli jiné osoby nehrající aktivní úlohu v nepřátelských akcích za situace ozbrojeného konfliktu, je-li účelem takového činu, ať už v důsledku jeho povahy nebo kontextu, zastrašit obyvatelstvo nebo přinutit vládu nebo mezinárodní organizaci, aby uskutečnila nebo se zdržela uskutečnění jakéhokoliv činu.

Toto ustanovení podává první moderní a široce akceptovanou definici terorismu, ve které je možné ocenit několik prvků:

- 1) jedná se o násilný čin namířený proti životu a zdraví civilních osob,
- 2) je vyloučeno, aby byl za teroristický útok kvalifikován legální způsob boje v rámci ozbrojeného konfliktu, tento pojem zahrnuje jednak klasický mezinárodní konflikt, národněosvobozenecý boj i občanskou válku,
- 3) typickým účelem terorismu je vyvolat strach u obyvatelstva,
- 4) typickým znakem teroristických akcí bývá určitý politický cíl, tj. přinutit vládu k určitému konání či opomenutí,
- 5) nepřímým objektem teroristického činu může být nejen vláda jednotlivého státu, ale i mezinárodní organizace - např. pracovníci OSN i další mezinárodní organizace.

Úmluva rovněž požaduje, aby smluvní státy zajistily kriminalizaci činů v nově vymezených skutkových podstatách podle vnitrostátního práva a jejich trestání přiměřenými sankcemi (čl.4). Každý smluvní stát musí též v souladu se svými vnitrostátními právními principy přijmout nezbytná opatření k uplatnění odpovědnosti právnické osoby (čl.5). Přesto Úmluva respektuje suverenitu každého státu projevující se výkonem teritoriální jurisdikce (č.3). Ve svém čl. 7. upravuje extradici - vydání pachatele, který je přítomen na jeho území, státu kompetentnímu anebo předat případ svým orgánům za účelem stíhání což upravuje čl. 10. Úmluvy.

Úmluva neobsahuje ve svých ustanoveních pouze opatření trestněprávní, ale i opatření preventivního charakteru, která jsou zaměřena proti přípravám na financování terorismu. Požaduje přijetí dostatečných opatření pro identifikaci, odhalování a zmrazení nebo zabavení výnosů z terorismu pro účely jejich konfiskace (čl.8).

Pokud jde o evropská opatření proti terorismu, jsou přijímána jak na půdě Rady Evropy, tak Evropské Unie. Z regionálních úmluv zaměřených na boj proti terorismu má pro Českou republiku největší význam **Evropská úmluva o potlačování terorismu**, která byla přijata Radou Evropy dne 27.ledna 1977 ve Štrasburku.

Úmluva zahrnuje mezi teroristické trestné činy skutkové podstaty obsažené v Úmluvě o potlačování protiprávního zmocnění se letadel (1970) a Úmluvy o potlačování protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilního letectví (1971) a dále útok na život, tělesnou integritu a svobodu osob požívajících mezinárodní ochrany, únos a braní rukojmí a „trestný čin zahrnující použití bomb, granátů, raket, automatických střelných zbraní nebo dopisů a balíků s výbušnou náplní, pokud jejich ohrožení představuje ohrožení osob, (čl. 1). Na základě této Úmluvy se mění ustanovení všech smluv o vydávání mezi smluvními státy a doplňují seznamy extradičních trestných činů. Článek 5 stanoví výjimku z povinnosti vydat a to v případě, pokud má dožádaný stát vážné důvody se domnívat, že žádost o vydání byla podána za účelem stíhat danou osobu z důvodu její rasy, náboženství nebo národnosti nebo politických názorů, nebo že by postavení této osoby z těchto důvodů mohlo vyvolat předpojatost (tzv.francouzská klauzule). V čl. 8 Evropská úmluva ukládá smluvním stranám, aby si poskytovaly pomoc ve věcech trestního řízení a aby spolu všestranně spolupracovaly.

Úmluva se však časem stala zastaralým instrumentem s řadou nedostatků, absencí vymezení základních pojmů, opomenutím některých trestných činů, ale především snadnou možností vyloučení nebo omezení aplikace Evropské Úmluvy s využitím ustanovení čl. 5 a čl. 13. Článek 13 umožňuje státům, aby si při podpisu Evropské Úmluvy nebo k přistoupení k ní vyhradily právo odmítnout v budoucnu extradici v případě trestných činů, které budou považovat za „politické, s politickým trestným činem související nebo spáchané z politických pohnutek.,,

Parlamentní shromáždění vyzvalo k její revizi a k vypracování návrhů byla pověřena Multidisciplinární skupina pro mezinárodně protiteroristické akce GMT. Na podzim roku 2002 skupina předložila **návrh Protokolu pozměňujícího Evropskou úmluvu o potlačování terorismu**. V Protokolu požaduje několik změn. První změna spočívá v rozšíření okruhu jednání, která se kvalifikují jako teroristická, další změna se týká pravomocí Evropského výboru pro otázky zločinnosti, dále požaduje doplnění a rozšíření závěrečných ustanovení Evropské Úmluvy, aby bylo podrobněji upraveno řešení sporů a bylo možné přistoupit ke smluvnímu textu také nečlenskými státy Rady Evropy a řeší otázku budoucích novelizací EÚ. Čtvrtá změna se týká sporných bodů čl. 5 a čl. 13 a nařizuje státům, aby uplatnění výhrad posuzovaly případ od případu. Velice problematické se však jeví doplnění čl. 5, které volnost jednání států nejen neomezuje jak bylo původně požadováno, ale naopak ji ještě více rozšiřuje. Přiznává státům možnost, aby odepřely extradici také v případech, kdy osobě, jejíž vydání se požaduje, hrozí mučení nebo by mohla být odsouzena k trestu smrti nebo k definitivnímu doživotnímu odnětí svobody.

Žádný ze států dosud Protokol neratifikoval a s ohledem na skutečnost, že je nutná ratifikace všemi stranami Úmluvy a některé státy mají o přijatém znění pochybnosti, vyvstává otázka zda vůbec Protokol vstoupí v platnost.

Významným opatřením v boji proti terorismu zaujímá jednostranný akt orgánů Rady Evropy, a tím jsou **Směrnice Výboru ministrů Rady Evropy o lidských právech a boji proti terorismu**, které byly přijaty 15. července 2002. Je to první mezinárodní dokument, který obsahuje ucelené pojednání o vztahu mezi protiteroristickými opatřeními a lidskými právy.

V České republice se vztahují k problematice terorismu následující **ustanovení trestního zákona č. 140/1961 Sb.** v posledním znění předpisů :

- § 180a -ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a civilního plavidla (jedná se o transformaci čl. 1 Haagské konvence z 16.12.1970),
- § 180b - sdělení nepravdivé informace ohrožující bezpečnost za letu (plavby) (transformace čl. 1 písm.c Montrealské konvence z 23.9.1971),
- § 180c - zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny (transformace čl. 1 Montrealské konvence z 23.9.1971),
- § 216 – únos,
- § 234a - braní rukojmí,
- trestné činy zahrnující v sobě úmyslné použití výbušniny, granátu, rakety, automatické palné zbraně nebo bomby v dopise či balíku, pokud toto použití ohrozí osoby,
- § 179 - obecné ohrožení, jsou stíhány i pokusy shora uvedených deliktů a formy účastenství,
- trestné činy teroru podle § 93 a 93a,
- všechny násilné úmyslné trestné činy proti chráněným osobám.

Ve smyslu úmluvy o zabránění a trestání trestných činů proti osobám požívajících mezinárodní ochrany včetně diplomatických zástupců (vyhláška MZV č. 131 z 4.10.1978) je osoba požívající mezinárodní ochrany:

a) hlava státu včetně kteréhokoliv člena kolektivního orgánu vykonávající v souladu s ústavou dotyčného státu funkce hlavy státu, hlava vlády nebo ministr zahraničních věcí, kdykoliv jsou v cizím státě, jakož i členové jejich rodin je doprovázející.

b) zástupce nebo úřední osoba či jiný zástupce mezinárodní organizace mezivládní povahy, který v době a na místě spáchání trestného činu proti němu, jeho úředním místnostem, jeho soukromému obydlí nebo jeho dopravnímu prostředku, je oprávněn požívat v souladu s mezinárodním právem zvláštní ochrany proti jakémukoliv útoku proti jeho osobnosti, svobodě nebo důstojnosti, jakož i členové jeho rodiny žijící s ním v jeho domácnosti.

V současné době je připravována rekonstrukce trestního zákona a euronovela trestního zákona. Navrhované znění rekonstrukce trestního zákona je jen nepatrně odlišné oproti návrhu euronovely, která by měla být přijata mnohem dříve. **Návrh euronovely trestního zákona** zavádí novou skutkovou podstatu trestného činu teroristického útoku. Znění skutkové podstaty v době, kdy byl návrh předložen do připomínkového řízení bylo následující:

§ 95 Teroristický útok

(1) Kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost republiky, narušit nebo zničit základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu republiky nebo mezinárodní organizace, závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo jiný státní orgán nebo mezinárodní organizaci, aby něco konala, opominula nebo trpěla,

a) provede útok ohrožující život nebo zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví,

b) zmocní se rukojmí nebo provede únos,

c) poškodí ve větší míře veřejné zařízení, dopravní nebo telekomunikační systém, včetně informačního systému, energetické, vodárenské, zdravotnické nebo jiné důležité zařízení, veřejné prostranství nebo majetek s cílem ohrozit tím lidské životy nebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,

d) naruší nebo přeruší dodávku vody, elektrické energie nebo jiného základního přírodního zdroje s cílem ohrozit tím lidské životy nebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu,

e) zmocní se letadla, lodi nebo jiného prostředku veřejné či nákladní dopravy nebo nad ním vykonává kontrolu,

f) nedovoleně vyrábí nebo jinak získá, přechovává, dováží, přepravuje, vyváží či jinak dodává nebo užije výbušninu, jadernou biologickou, chemickou nebo jinou zbraň, anebo provádí nedovolený výzkum a vývoj jaderné, biologické, chemické nebo jiné zbraně nebo bojové prostředky nebo výbušniny zakázané zákonem nebo mezinárodní smlouvou, nebo

g) vydá lidi v nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že způsobí požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání (obecné nebezpečí), nebo obecné nebezpečí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody až na pět až patnáct let, popřípadě vedle toho trestu též propadnutím majetku.

(2) Stejně bude potrestán,
kdo jednáním uvedeným v odstavci 1 vyhrožuje,
kdo takové jednání finančně podporuje.

(3) Odnětím svobody na deset až patnáct let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny,
- b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví nebo smrt,
- c) způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu,
- d) získá-li takovým činem prospěch velkého rozsahu,
- e) spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.

V současné době se projednává také **novelizace zákona č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti**. Tento zákon je mimotrestní normou, má preventivní charakter a je zákonem namířeným proti praní špinavých peněz. Novelizací zákona se jeho součástí stanou i ustanovení týkající se **financování terorismu**. Do budoucna se kromě hlášení podezřelých obchodů budou ohlašovat Finančně analytickému útvaru (FAÚ), organizační složce Ministerstva financí, též podezřelé transakce týkající se financování terorismu. FAÚ bude tyto oznámení týkající se financování terorismu přijímat, analyzovat a pokud shledá, že se jedná o důvodné podezření ze spáchání trestné činnosti, podá orgánům činným v trestním řízení trestní oznámení.

Dalším mimotrestním opatřením proti financování terorismu je **zákon č. 98/2000 Sb., o provádění mezinárodních sankcí k udržování mezinárodního míru a bezpečnosti a zákon č. 48/2000 Sb., o opatřeních ve vztahu k afghánskému hnutí Talibán**.

Zákon č. 98/2000 Sb. stanoví každému povinnost dodržovat mezinárodní sankce vyhlášené v souladu s tímto zákonem. V oblasti obchodu a služeb mezinárodní sankce spočívají mimo jiné v omezení či zákazu převodu peněžních prostředků z účtů a na účty vedené ve prospěch sankcionovaných subjektů či sankcionovaných osob českými osobami anebo na území České republiky, v omezení či zákazu úročení peněžních prostředků na takových účtech nebo jakéhokoliv jiného poskytování peněžních prostředků a finančních a ekonomických zdrojů sankcionovaným subjektům či sankcionovaným osobám českými osobami anebo z území České republiky. Zákon č. 48/2000 Sb. je v podstatě zákon stejného obsahu jako zák. č. 98/2000Sb., ale je jen aplikovaný proti hnutí Talibán.

9. 3. Korupce

Nejdůležitějšími mezinárodními dokumenty proti korupci jsou dokumenty Rady Evropy Trestněprávní úmluva o korupci (Štrasburk, 27.1.1999), Občanskoprávní úmluva proti korupci (Štrasburk, 9.9.1999) a dokument přijatý Radou Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Paříž, 17.12.1997).

Trestněprávní úmluva o korupci je rozdělena na 5 kapitol. První obsahuje definice pojmů a poslední závěrečná ustanovení. Druhá kapitola obsahuje opatření, která musí státy přijmout na vnitrostátní úrovni, především kriminalizace specifikovaného jednání, smluvní strany musí

přijmout legislativní a jiná opatření nutná k trestnímu postihu úmyslných činů aktivního a pasivního úplatkářství veřejných činitelů. Mohou rozšířit i trestní postih na podplácení členů vnitrostátních veřejných sborů se zákonodárnou nebo správní pravomocí, cizích veřejných činitelů, členů cizích veřejných sborů, úředníků mezinárodních organizací, členů mezinárodních parlamentních shromáždění a soudců mezinárodních soudů. To platí o aktivním i pasivním úplatkářství v soukromém sektoru a úplatném poskytování vlivu na rozhodování vnitrostátních i mezinárodních veřejných činitelů. Státy mají dále přijmout opatření k trestnímu postihu legalizace výnosů z korupčních trestných činů. Požadavkem Úmluvy je též zavést trestní odpovědnost právnických osob a obsahuje rovněž ustanovení týkající se spolupráce orgánů specializovaných na boj proti korupci, ochrany svědků a opatření, která usnadní získávání důkazů a konfiskaci výnosů z korupce.

Cílem **Občanskoprávní úmluvy proti korupci** je, aby smluvní strany ve svém vnitrostátním právu stanovily účinné prostředky k dosažení nápravy pro osoby, které utrpěly škodu v důsledku korupčních činů. Odpovědnost za škodu vyžaduje splnění následujících podmínek:

- a) žalovaný spáchal nebo schválil korupční čin, nebo nepodnikl kroky, aby mu zabránil,
- b) žalobce utrpěl škodu,
- c) existuje příčinná souvislost mezi korupčním činem a škodou.

Úmluva předvídá i přímou odpovědnost státu za škodu způsobenou obětí korupce veřejnými činiteli při výkonu jejich funkcí.

Úmluva o potírání podplácení zahraničních veřejných činitelů při mezinárodních obchodních transakcích je zaměřena na postih nabídkové strany úplatkářství, tj. fyzických a právnických osob, které podplácí zahraniční veřejné činitele. Základním závazkem smluvních stran je založit podle svého práva trestnost každé osoby, která „úmyslně nabídne, slíbí nebo poskytne neoprávněný nebo jiný prospěch, ať přímo nebo zprostředkovaně, zahraničnímu veřejnému činiteli, pro toho činitele nebo pro třetí osobu, aby tento činitel jednal nebo se zdržel jednání v souvislosti s výkonem úředních povinností s cílem získat nebo si udržet obchod nebo jinou neodpovídající výhodu při vedení mezinárodních obchodů,“ (čl. 1odst.1). Úmluva také definuje zahraničního veřejného činitele (čl.1odst. 4a).

Dále Úmluva vyžaduje od států stanovení a ukládání efektivních trestních sankcí za podplácení vlastních veřejných činitelů a n neposlední řadě též stanoví pravidla o vzájemné právní pomoci a extradici v této oblasti.

Kromě výše uvedených instrumentů v boji proti korupci je na půdě OSN připravována široce pojatá Úmluva OSN proti korupci, která svým rozsahem bude překrývat úpravu obsaženou v obou úmluvách Rady Evropy o korupci i Úmluvy OECD.

Do oblasti trestního práva týkajících se korupce zasahují především dvě mezinárodní úmluvy, a to: Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích a Trestněprávní úmluva proti korupci.

K implementaci Úmluv do našeho právního řádu byla přijata novela trestního zákona č. 96/1999 sb.

Náš **trestní zákon** postihuje korupci v hlavě třetí a třetím oddílu, který je nazván úplatkářství. Jedná se o pět ustanovení:

První ustanovení postihuje přijímání úplatku:

§ 160 Přijímání úplatku

- (1) Kdo v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu přijme nebo si dá slíbit úplatek, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.
- (2) Kdo za okolností uvedených v odstavci 1 úplatek žádá, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.
- (3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2.
 - a) v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch, nebo
 - b) spáchali takový čin jako veřejný činitel.
- (4) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odst. 1 nebo 2.
 - a) v úmyslu opatřit sobě nebo jinému prospěch velkého rozsahu, nebo
 - b) spáchá-li takový čin jako veřejný činitel v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch.

Druhé ustanovení postihuje podplácení:

§ 161 Podplácení

- (1) Kdo jinému v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán.
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch nebo způsobit jinému značnou škodu nebo jiný zvlášť závažný následek, nebo
 - b) spáchá-li takový čin veřejnému činiteli.

Třetí ustanovení kriminalizuje nepřímé úplatkářství

§ 162 Nepřímé úplatkářství

- (1) Kdo žádá nebo přijme úplatek za to, že bude svým vlivem působit na výkon pravomoci veřejného činitele, nebo za to, že tak již učinil, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.
- (2) Kdo z důvodu uvedeného v odstavci 1 jinému poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

Ve čtvrtém ustanovení je definován úplatek a uvedeny osoby, kterými se rozumí veřejný činitel

§ 162a Společné ustanovení

(1) Úplatkem se rozumí neoprávněná výhoda spočívající v přímém majetkovém obohacení nebo jiném zvýhodnění, které se dostává nebo má dostat uplácené osobě nebo s jejím souhlasem jiné osobě, a na kterou má nárok.

(2) Veřejným činitelem podle § 160 až 162 se vedle osoby uvedené v § 89 odst. 9 rozumí též jakákoliv osoba zastávající funkci.

a) v zákonodárném nebo soudním orgánu nebo v orgánu veřejné správy cizího státu, nebo

b) v podniku, v němž má rozhodující vliv cizí stát, nebo v mezinárodní organizaci vytvořené státy nebo jinými subjekty mezinárodního práva veřejného pokud je s výkonem takové funkce spojena pravomoc při obstarávání věcí obecného zájmu a trestný čin byl spáchán v souvislosti s touto pravomocí.

Poslední ustanovení se týká účinné lítosti

§ 163 Zvláštní ustanovení o účinné lítosti

Trestnost podplácení (§161) a nepřímého úplatkářství (§ 162) zaniká, jestliže pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o to požádán a učinil o tom dobrovolně bez odkladu oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.

Vedle této úpravy obsahuje trestní zákon v **§ 89 odst. 9 vymezení pojmu veřejného činitele** pro účely trestního řízení. Podmínky mezinárodní spolupráce v trestní oblasti, včetně rámcové úpravy vydávání obviněných a odsouzených k trestnímu řízení do ciziny jsou upraveny v hlavě dvacáté páté trestního řádu. Tato úprava se použije tehdy, pokud mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví něco jiného.

9. 4. Organizovaný zločin

Rozšíření organizovaného zločinu je jedním ze současných globálních problémů lidstva. Jako opatření v boji proti organizovanému zločinu bylo přijato několik mezinárodních instrumentů.

Česká republika podepsala a ratifikovala následující smlouvy:

- **Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami** (1988)
- **Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu** (1990)
- **Úmluva OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu** (2000), ta byla podepsána a připravuje se její ratifikace

Dodatkovými mezinárodně právními instrumenty k Úmluvě OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu jsou tři Protokoly:

- Protokol proti obchodování s lidmi, zvláště ženami a dětmi
- Protokol proti pašování přistěhovalců
- Protokol proti nedovolené výrobě střelných zbraní a obchodu s nimi

Přijetím **Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a Protokolů** k ní byla završena významná etapa v úsilí o posílení mezinárodní spolupráce v boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu.

Účelem této Úmluvy je podporovat spolupráci s cílem účinnější prevence a boje proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (čl.1). V úvodních ustanoveních obsahuje definice nejdůležitějších pojmů a po té závazky států k obsahové harmonizaci vnitrostátního trestního práva. Na základě článků 5,6,8 a 23 Úmluvy státy musí převzít skutkové podstaty. Jde především o závazek států kriminalizovat zločinné spolčení. V našem trestním zákoně byla zavedena definice zločinného spolčení v § 89 odst. 17 : „Zločinné spolčení je společenství více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, které je zaměřeno na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti,„. Novelou trestního zákona byla dále zavedena v § 33 písm. k) nová polehčující okolnost pokud pachatel přispěl k objasňování trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení, resp. dle § 40 odst.3 Tr. zák. ve spojení s dalšími podmínkami lze takovému pachateli uložit trest odnětí svobody pod dolní hranicí zákonné sazby. Rovněž byl zaveden zvláštní způsob ukládání trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení v § 43 a 44 Tr. zák.

V souladu s čl. 5 Úmluvy byla zavedena nová skutková podstata § 163a trestného činu účast na zločinném spolčení, podle které je samostatným trestným činem samotné založení zločinného spolčení, účast na činnosti takového spolčení nebo jeho podpora aniž by došlo ke spáchání jakéhokoliv trestného činu ve prospěch zločinného spolčení. Do trestního zákona bylo doplněno ustanovení § 163b o účinné lítosti, které zaručuje za splnění v zákoně stanovených podmínek beztrestnost oznamovatele. Dále ustanovení § 163c stanoví, že policista plnící úkoly jako agent podle zvláštního zákona není pro trestný čin účasti na zločinném spolčení podle § 163a odst.1 trestný, pokud se takového činu dopustil s cílem odhalit pachatele. Dále bylo doplněno ustanovení o trestnosti neoznámení trestného činu účasti na zločinném spolčení § 168 odst.1. Do trestního zákona byla doplněna také ustanovení zakotvující trestnost nepřekážení nejzávažnějších případů trestného činu podílnictví § 167 odst. 1, zvýšena trestní sazba u trestného činu podílnictví dle § 251 odst. 2 a jako okolnost podmiňující použití přísnější trestní sazby bylo stanoveno získání prospěchu velkého rozsahu.

Do trestního řádu byl zařazen institut zajištění peněžních prostředků na účtu u banky podle § 79a Tr. ř..V článku 23 je definována skutková podstata maření výkonu spravedlnosti. Tomu odpovídá v českém trestním zákoně několik skutkových podstat, jedná se o útok na státní orgán podle § 153, 154 Tr.zák., útok na veřejného činitele podle § 155,156 Tr.zák., zasahování do nezávislosti soudu podle § 169a Tr.zák., křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek podle § 175 Tr. zák..

Úmluva dále zavazuje státy v článku 24 k ochraně svědků a v článku 25 k pomoci obětem a jejich ochraně v souvislosti s trestnými činy podle Úmluvy. V našem právním řádu je ochrana svědka zajištěna zák. č. 283/1991 Sb. o Policii ČR ve znění pozdějších předpisů, trestního řádu a dále prostřednictvím zák. č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením.

Pokud se týče **Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi**, zvláště ženami a dětmi tak v českém trestním zákoně dosud neexistuje skutková podstata, která by takto komplexně zahrnovala obchod s lidmi. V trestním zákoně je sice obsažena skutková podstata trestného činu obchodování s lidmi podle § 246, ale postihuje pouze obchodování za účelem pohlavního styku a nevztahuje se na všechna jednání, která by měla být postihována dle Úmluvy. Na jednání, jejichž kriminalizaci vyžaduje protokol by mohlo být použito podle konkrétní situace ustanovení § 204 Tr.zák. kuplířství, § 209TrZ poškozování cizích práv, § 232 Tr.zák. zbavení osobní svobody, § 233 Tr.zák. zavlčení do ciziny, § 235 Tr.zák. vydírání, § 241 Tr.zák. znásilnění a pokud by se jednalo o osoby mladší osmnácti let, pak by

mohly přicházet v úvahu ještě skutkové podstaty trestných činů § 216 Tr.zák. únosu, § 216a Tr.zák. obchodování s dětmi, § 242 Tr.zák pohlavního zneužívání.

Ve smyslu **Protokolu proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky** by bylo možné pašování přistěhovalců postihnout podle trestního zákona ustanovením § 171 nedovolené překročení státní hranice avšak ani toto ustanovení neobsahuje všechny Protokolem požadované okolnosti pro kvalifikovanou skutkovou podstatu. Vyrobení falešného cestovního dokladu je dostatečně postihováno § 176 Tr.zák. padělání a pozměňování veřejné listiny.

Protokol proti ilegální výrobě a obchodu se zbraněmi, jejich částí a komponentů a munice vyžaduje kriminalizaci nelegální výroby zbraní, jejich částí a komponentů a municí, nelegální obchod se zbraněmi, jejich částmi a komponenty a municí a padělání nebo mazání, odstraňování nebo provádění změn označení zbraní. V Českém trestním zákoně je toto upraveno ustanovením § 185 nedovolené ozbrojování.

9. 5. Ekonomická kriminalita

Ekonomická neboli hospodářská kriminalita je v poslední době závažným problémem především s ohledem na rozsah způsobených materiálních škod a rovněž v rámci globalizace světa možností jejího propojením s organizovaným zločinem. Žádná definice ekonomické kriminality dosud neexistuje. Systematické zařazení trestných činů hospodářských na druhém místě v systému zvláštní části trestního zákona odpovídá pojmání významu chráněných zájmů. Trestní právo reaguje na hospodářskou kriminalitu nejen ustanoveními ve druhé hlavě zvláštní části trestního zákona, ale postih protiprávních jevů v ekonomice umožňují i jiné skutkové podstaty, které jsou zařazeny v hlavě deváté zvláštní části trestního zákona označené jako „Trestné činy proti majetku.,,

Výzkum ekonomické kriminality byl řešen IKSP v roce 2000 - 2003 v rámci výzkumného záměru „Závažné formy trestné činnosti představující významná sociální a bezpečnostní rizika pro stát, možnosti jejich kontroly a prevence.,,

Cílem výzkumu bylo jednak pracovní vymezení pojmu ekonomické kriminality pro účely výzkumu s ohledem na neexistenci obecné definice ekonomické kriminality, dále deskripce ekonomické kriminality v České republice, analýza právní úpravy jejího postihu a popsání možných rizikových faktorů včetně legislativních problémů. Výzkum ekonomické kriminality zahrnuje též vývoj trestněprávní úpravy hospodářské kriminality a je soustředěn na části trestního zákona zaměřené na hospodářské trestné činy.

Naše pozornost byla zaměřena jen na vybrané skutkové podstaty hlavy II. a hlavy IX. zvláštní části trestního zákona, které se nejčastěji vyskytují v praxi a dále na nejvýznamnější skutkové podstaty nové nebo novelizacemi podstatně pozměněné, rovněž z hlavy II. a hlavy IX. zvláštní části trestního zákona.

Hlava II. - Trestné činy hospodářské

Systematicky je hlava druhá zvláštní části trestního zákona rozdělena do čtyř oddílů: 1. Trestné činy proti hospodářské soustavě (§ 118 – 124f), 2. Trestné činy proti hospodářské kázi (§ 125 – 129), 3. Trestné činy proti měně a trestné činy daňové (§ 140 – 148b), 4. Trestné činy proti předpisům o nekalé soutěži, ochranných známkách, chráněných vzorech a vynálezech a proti autorskému právu, proti právům souvisejícím s právem autorským a proti právům k databázi (§ 149 – 152).

§ 118 - Neoprávněné podnikání

Tato skutková podstata byla do trestního zákona zařazena novelou č. 175/1990 Sb.

Podnikáním se rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. Předmětem podnikání je rozsah podnikatelské činnosti, ke které je podnikatel oprávněn. Neoprávněného podnikání se dopouští každý, kdo poskytuje služby nebo provozuje výrobní nebo jiné výtěžné podnikání v rozporu se živnostenským zákonem (č. 455/1991 Sb.) nebo v rozporu s jinými právními předpisy, které stanoví podmínky pro jeho provozování. Z živnostenského zákona vyplývá, že živnostenskou činnost je možné provozovat pouze na základě živnostenského oprávnění.

Ustanovení § 118 postihuje jak případy neoprávněného provozování obchodní činnosti, tak neoprávněné podnikání v jiných oblastech hospodářského života. Jeho účelem je zajistit kontrolu soukromého podnikání ze strany státu a společnosti, chránit řádně registrované podnikatele před nekalou konkurencí těch, kteří by podnikali bez registrace, ať již proto, že o ni vůbec nežádali (v úmyslu vyhnout se daňovému břemenu), nebo proto, že jim registrace byla zrušena. Trestné je jen neoprávněné podnikání ve větším rozsahu. Méně závažné protiprávní jednání na úseku podnikání a neoprávněného provozování výtěžné činnosti lze postihnout jako přestupek.

§ 125 - Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění

Skutková podstata byla zcela nově formulována novelou č. 253/1997 Sb. se záměrem přesnějšího vymezení podmínek trestněprávního postihu a následně další novelou č. 105/2000 Sb. byl podstatně změněn odstavec 2 tohoto ustanovení.

Objektem trestného činu, stručně řečeno, je zájem na vedení a uchování řádného účetnictví a dalších dokladů sloužících k přehledu o stavu hospodaření a majetku nebo k jejich kontrole a na pravdivosti zápisů v obchodním rejstříku.

Ustanovení § 125 obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty - první v odstavci 1 a druhou v odstavci 2. Trestného činu podle § 125 odst. 1 se dopustí ten, kdo účetní knihy a další předepsané doklady:

a) nevede, ač je k tomu podle zákona povinen, nebo

b) uvádí v nich nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje, nebo

c) zničí, poškodí, učiní neupotřebitelnými nebo zatají a současně tak ohrozí majetková práva jiného nebo včasné a řádné vyměření daně.

Skutková podstata trestného činu podle § 125 odst. 2 ve znění novely provedené zákonem č. 105/2000 Sb. vymezuje tři typy jednání, podle kterých je trestný pachatel, který

- a) uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje v podkladech sloužících pro zápis do obchodního rejstříku nebo v takových podkladech zamlčí podstatné skutečnosti,
- b) v podkladech sloužících pro vypracování znaleckého posudku, který se přikládá k návrhu na zápis do obchodního rejstříku, uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo v takových podkladech zamlčí podstatné údaje,
- c) jiného omezí nebo ohrozí na právech tím, že bez zbytečného odkladu nepodá návrh na zápis zákonem stanoveného údaje do obchodního rejstříku nebo neuloží listinu do sbírky listin, ač je k tomu podle zákona nebo smlouvy povinen.

Jednání popsaného v obou odstavcích § 125 se pachatel musí dopustit úmyslně, přičemž není vyžadován specifický úmysl zajistit sobě nebo jinému neoprávněné výhody.

§ 126 - Porušení povinnosti v řízení o konkursu

Trestný čin byl zařazen do trestního zákona novelou č. 253/1997 Sb. pod názvem "porušení povinnosti v řízení o konkursu a vyrovnání". Novelou zákona o konkursu a vyrovnání č. 105/2000 Sb. byl s účinností od 1.5.2000 pozměněn název trestného činu a pozměněno i znění skutkové podstaty.

Ustanovení chrání řádný průběh konkursního řízení. Ze znění skutkové podstaty vyplývá, že objektem trestného činu porušení povinnosti v řízení o konkursu je zájem na řádném výkonu funkce správce konkursní podstaty při výkonu práv a povinností v souvislosti s konkursem, a tím v konečném důsledku na náležitém uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku, i zájem na splnění zákonné povinnosti podat návrh na prohlášení konkursu. K tomu je namístě dodat, že účelem konkursu a vyrovnání je uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku. Takovým dlužníkem je osoba, která má více věřitelů a není schopna po delší dobu plnit své splatné závazky. Cílem je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů zejména z dlužníkovy majetku za podmínek stanovených zákonem o konkursu a vyrovnání.

Ustanovení odstavce 2 penalizuje nesplnění povinnosti podat návrh na prohlášení konkursu, který musí bez zbytečného odkladu podat právnická osoba nebo fyzická osoba - podnikatel, které jsou v úpadku.

Podle důvodové zprávy k první novele (č. 253/1997 Sb.) má být podle tohoto ustanovení postihován ten, kdo má podle zvláštního zákona povinnost podat návrh na prohlášení konkursu, a tuto povinnost nesplní. Trestní postih je odůvodňován tím, že současně s porušením této povinnosti předlužený podnik dále "podniká" a zamlčováním pravého stavu svého postavení zpravidla strhává do finančních potíží další podnikatelské subjekty. Ustanovení chrání řádný průběh konkursního řízení.

§ 127 - Porušování závazných pravidel hospodářského styku

Jde o nově koncipovanou skutkovou podstatu vytvořenou novelou č. 175/1990 Sb. Chrání zájem na svobodném rozvoji hospodářské soutěže v rámci závazných pravidel hospodářského styku. Objektem trestného činu je hospodářská kázeň. Pravidly hospodářského styku jsou míněna taková pravidla, jejichž nedodržení nebo porušení vede k větším hospodářským škodám. Jsou stanovena obecně závaznými právními předpisy, které vymezují závazné hranice (meze) hospodářské soutěže (tzv. pravidla hry). Jen v rámci těchto závazných pravidel hospodářského styku se může hospodářská soutěž rozvíjet. Porušením pravidlem

hospodářského styku zejména je nekalá soutěž (např. klamavá reklama) a nedovolené omezování hospodářské soutěže.

Postihován je tedy ten, kdo v úmyslu opatřit sobě nebo jinému ve značném rozsahu neoprávněné výhody, poruší závažným způsobem pravidla hospodářského styku stanovená obecně závazným předpisem. Jde především o taková pravidla, jejichž porušení znamená porušení rovnosti subjektů na trhu.

§ 128 - Zneužívání informací v obchodním styku

Jde o zcela novou skutkovou podstatu, zavedenou novelou č. 557/1991 Sb. Podstatou trestného jednání je zneužívání privilegovaných informací, které někdo získá z titulu svého postavení v určitém podniku, státním orgánu (např. ministerstvu) apod. Pod souhrnným označením "zneužívání informací v obchodním styku" zákon zahrnul dvě samostatné skutkové podstaty, postihující dvě rozdílná jednání, za která hrozí stejnou trestní sazbou.

Ustanovení podle § 128 odst. 1 chrání zájem na rovných podmínkách hospodářské soutěže, pokud jde o využívání informací dosud nikoli veřejně přístupných (privilegovaných), ke kterým má někdo přístup z titulu svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce a ke kterým nemají přístup jiné subjekty pohybující se na uzavřeném trhu cenných papírů nebo zboží. Musí tedy jít o informaci nikoliv veřejně přístupnou a současně o informaci, jejíž zveřejnění může podstatně ovlivnit rozhodování v obchodním styku (tj. o informaci obchodně využitelnou). Její využití jednou nebo několika osobami dříve, než se o ní mohly dozvědět jiné osoby, může umožnit její zneužití k získání neoprávněné výhody nebo prospěchu na úkor někoho jiného.

Užitím informace se rozumí jednání, kterým pachatel uskuteční nebo dá podnět k uskutečnění smlouvy nebo operace na organizovaném trhu cenných papírů (především jde o burzu) a zboží. Užitím informace se narušuje rovnost hospodářských subjektů na trhu. Samostatná skutková podstata podle § 128 odst. 2 chrání hospodářskou kázeň pokud jde o zneužívání konkurence v obchodní činnosti.

U obou výše uvedených skutkových podstat je vyžadován úmysl opatřit sobě nebo jinému výhodu nebo prospěch. Výhoda i prospěch mohou mít materiální i nemateriální povahu a mohou mít jakoukoli podobu. Zpravidla se bude jednat o výhody nebo prospěch hospodářské povahy (např. výhodou je zlepšení postavení na trhu).

§ 147 - Neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Jde rovněž o nový trestný čin, zakotvený novelou č. 253/1997 Sb. Je jím chráněn zájem státu na řádném odvedení plátcem (zaměstnavatelem) sražené daně, pojistného na sociální zabezpečení nebo zdravotní pojištění nebo příspěvku na státní politiku zaměstnanosti za poplatníka (zaměstnance). Důvodová zpráva k novele zdůrazňuje, že v souladu s ústavní zásadou vylučující trestní postih neschopnosti dostát svému finančnímu závazku se v této skutkové v podstatě postihuje jen jednání, kdy plátce (zaměstnavatel) zákonné srážky ve vztahu ke svým zaměstnancům provede a poškodí je tím, že je neodvede státu. Podle § 147a trestnost tohoto činu zaniká, jestliže pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek. Jde o zvláštní případ účinné lítosti.

§ 148 - Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby

Původní název tohoto trestného činu zněl pouze "zkrácení daně". Novelou č. 290/1993 Sb. byl název rozšířen na současné znění a do skutkové podstaty bylo zahrnuto výslovně i zkrácení cla a pojistného na sociální zabezpečení nebo na zdravotní pojištění. Jednání záleží v tom, že pachatel ve větším rozsahu povinné platby zkrátí (odst. 1), anebo na některé z povinných plateb vyláká výhodu (odst. 2), což upřesnila poslední novela č. 253/1997 Sb..

Hlava IX. - Trestné činy proti majetku

Trestné činy zařazené do této hlavy zvláštní části trestního zákona chrání majetkové zájmy. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah i ochranu. Mezi trestnými činy hospodářskými uvedenými v hlavě druhé zvláštní části a trestnými činy majetkovými podle hlavy deváté zvláštní části můžeme pozorovat zvlášť úzký vztah, který ovšem není nijak systematicky vymezen a někdy je komplikovaný, což se může nepříznivě odrazit při aplikaci těchto ustanovení.

§ 248 - Zpronevěra

§ 250 - Podvod

Trestné činy zpronevěry a podvodu patří spolu s trestným činem krádeže podle § 247 k nejčastěji se vyskytujícím trestným činům, které projednávají naše soudy. Je však třeba mít na zřeteli, že zdaleka ne všechny zpronevěry a podvody možno zařadit mezi hospodářskou kriminalitu, ale z velké části se jedná o tzv. obecnou kriminalitu, tj. "tradiční" kriminální majetkovou trestnou činnost. O typicky hospodářskou kriminalitu jde zpravidla jen u velkých případech, kvalifikovaných podle odstavce 4 ustanovení § 248 a ustanovení § 250, byla-li zpronevěrou či podvodem způsobena škoda velkého rozsahu, popřípadě podle odstavce 3, byla-li způsobena škoda značná.

§ 250a - Pojistný podvod

§ 250b - Úvěrový podvod

Pojistný podvod a úvěrový podvod jsou nové speciální skutkové podstaty podvodu, které chrání společnost před určitými typy podvodných jednání. Byly vytvořeny novelou č. 253/1997 Sb. Charakteristickým znakem obou těchto ustanovení je okolnost, že u jejich základních skutkových podstat se nevyžaduje, na rozdíl od obecného trestného činu podvodu podle § 250, aby pojistným nebo úvěrovým podvodem byla již způsobena škoda. Proto ani úmysl pachatele nemusí k takové škodě směřovat, i když zpravidla tomu tak bude. Způsobení škody je ovšem jedním ze znaků kvalifikovaných skutkových podstat pojistného i úvěrového podvodu.

Důvodová zpráva k novele č. 253/1997 Sb. mimo jiné uvedla, že doplněním ustanovení o trestném činu podvodu se sleduje rozšíření trestního postihu na další formy podvodného jednání, které sice je trestné již podle stávající právní úpravy, ale zpravidla se nedokáže. Stávající skutková podstata trestného činu podvodu totiž vyžaduje, aby pachatel měl podvodný úmysl již v době, kdy začne naplňovat objektivní stránku tohoto trestného činu. Pokud např. úmysl "podvést" získá až v průběhu takového jednání nebo dodatečně, uvedeného trestného činu se nedopustí, ačkoliv výsledek a subjektivní vztah pachatele k němu je stejný. Ukázalo se, že k postihu všech forem protiprávního jednání nedostačuje

"obecná" skutková podstata trestného činu podvodu podle § 250, která zahrnuje pouze jednání, kde již vznikla majetková újma. Nové skutkové podstaty míří na případy, kdy se pachatel dopouští jednání, které k podvodnému obohacení teprve směřuje, i když v praxi patrně půjde o postih hlavně těch případů, kdy jednáním pachatele byla způsobena škoda nebo se ji pachatel pokusil způsobit.

§ 251a - Podílnictví

Tato skutková podstata byla v trestním zákoně zakotvena novelami č. 557/1991 Sb. a č. 152/1995 Sb. a postihovala tzv. "praní špinavých peněz", tj. peněz získaných trestnou činností. Původem věci se rozumí to, že věc pochází z trestného činu. Jde především o trestné činy majetkové, trestné činy hospodářské, ale i výtěžek z nedovolené výroby omamných a psychotropních látek nebo obchodu s nimi, z úplatkářství atd.

Novelou trestního zákona č. 134/2002 Sb. ze dne 15.3.2002, která nabyla účinnosti dnem 1. července 2002, bylo však výše uvedené ustanovení § 251a zrušeno a do trestního zákona byl vřazen nový trestný čin nazvaný legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 252a, jehož základní skutková podstata má následující znění:

Kdo zastírá původ nebo jinak usiluje, aby bylo podstatně ztíženo nebo znemožněno zjištění původu věci nebo jiného majetkového prospěchu získaného trestnou činností, s cílem vzbudit zdání, že taková věc nebo prospěch byly nabyty v souladu se zákonem, nebo kdo jinému spáchání takového činu umožní, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

Podle důvodové zprávy k novele navrhovaná změna souvisí se závazky, vyplývajícími z Evropské úmluvy o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu, která členskými státy ukládá promítnout do vnitrostátního zákonodárství skutkovou podstatu trestného činu praní špinavých peněz, jež by postihovala jednání, kterým se pachatel snaží dosáhnout legalizace výnosu z trestné činnosti, tedy vzbudit zdání, že výtěžek z trestné činnosti je legálně nabytým příjmem.

V porovnání s dosavadním stavem se skutková podstata uvedená dosud v § 251a vyčleňuje z ustanovení postihujících pouhé podílnictví, neboť jejím obsahem není jen převod výtěžku z trestné činnosti, ale i následné jednání vedené snahou zajistit zdání jeho legálnosti. Současně se rozšiřuje předmět takové trestné činnosti a přísněji se postihuje pachatel, který ke spáchání takového činu zneužije svého postavení v zaměstnání nebo funkci.

§ 255 - Porušování povinnosti při správě cizího majetku (úmyslné způsobení škody)

Jednání podle § 255 spočívá v tom, že pachatel jinému způsobí škodu nikoli malou tím, že poruší podle zákona mu uloženou nebo smluvně převzatou povinnost opatrovat nebo spravovat cizí majetek. Podstatou tohoto trestného činu je tedy jednání (konání, opomenutí), kterým vznikla škoda na cizím majetku, a nevyžaduje se, aby se tím pachatel nebo někdo jiný obohatil nebo získal jinou výhodu.

Prostor pro aplikaci skutkové podstaty podle § 255 je i v souvislosti s možným trestním postihem dalších forem majetkové trestné činnosti, zejména v oblasti finanční kriminality, a

to té její části, kde se prokáže jen úmyslné porušení povinnosti opatrovat nebo spravovat cizí majetek a tím způsobený vznik škody nikoli malé. Je tedy možné podle tohoto ustanovení postihovat v některých případech členy statutárních orgánů nebo příslušné odpovědné pracovníky bank, pokud porušují pravidla obezřetného podnikání bank, v úvahu přichází postih představitelů investičních společností, investičních fondů a penzijních fondů, kteří úmyslně nehospodárně nakládají s cizím majetkem, i likvidátora a správce konkursní podstaty, pokud si úmyslně počíná tak, že porušením své povinnosti spravovat majetek likvidované společnosti nebo majetek patřící do konkursní podstaty způsobí škodu nikoliv malou. Z hlediska subjektivní stránky se pro trestní odpovědnost vyžaduje úmyslné zavinění pachatele, přičemž postačí i úmysl nepřímý.

§ 255a - Porušování povinnosti při správě cizího majetku (způsobení značné škody z vědomé nedbalosti)

Skutkovou podstatu podle § 255a vložila do trestního zákona novela zákona o konkursu a vyrovnání č. 105/2000 Sb. jako výraz úsilí o omezování kriminality související s povinností opatrovat nebo spravovat cizí majetek. Zákonodárce zakotvil trestněprávní odpovědnost za vědomou nedbalost, jde-li o porušení speciální povinnosti (uložené podle zákona nebo smluvně převzaté důležité povinnosti při opatrování nebo správě cizího majetku - např. povinnosti správce konkursní podstaty nebo likvidátora).

§ 256 - Poškozování věřitele

Tento trestný čin byl obsažen v trestním zákoně již před rokem 1989, novelami č. 290/1993 Sb. a č. 253/1997 Sb. však bylo znění jeho skutkové podstaty pozměněno.

Objektem trestného činu je ochrana majetkových práv věřitelů, tj. právo věřitele na uspokojení své pohledávky, kterou má vůči dlužníkovi. Skutková podstata zahrnuje dvě formy jednání: jednak poškozování vlastního věřitele (§ 256 odst. 1), kde jednání se dopouští sám dlužník, jednak poškozování cizího věřitele (§ 256 odst. 2), kde jednání se dopouští jiná osoba než dlužník.

Prostor pro uplatnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 je v celé široké sféře podnikání, která je založena na velmi různorodých závazkových vztazích. Rovněž pokud jde o tzv. finanční kriminalitu, může tato skutková podstata sankcionovat řadu negativních jevů, zejména v bankovním sektoru, kde existuje značné množství věřitelů v podobě vkladatelů, kteří mají v bankách své účty, a banky jsou naopak věřiteli vůči řadě svých dlužníků, kterým poskytly úvěry. Majetkové zájmy těchto věřitelů jsou chráněny právě ustanovením § 256 při nehospodárném nakládání příslušných odpovědných osob s majetkem bank, resp. při porušování závazných pravidel podnikání. Podobně to platí i na kapitálovém trhu a v oblasti kolektivního investování, pokud se zde uplatňují závazkové právní vztahy, např. mezi investory a obchodníky s cennými papíry.

§ 256a - Zvýhodňování věřitele

Nová skutková podstata přijatá novelou č. 557/1991 Sb. trestá dlužníka, který není schopen plnit své splatné závazky a zmaří, byť i jen částečně, uspokojení svého věřitele tím, že zvýhodní jiného věřitele. Důvodová zpráva k tomu dodává, že zvýhodňování věřitele (nadržování věřiteli) pojmově předpokládá mnohost věřitelů a platební neschopnost dlužníka.

Na rozdíl od poškozování věřitele se celkový stav jmění dlužníka nemění, ale jeho jmění je použito k uspokojení věřitelů nerovnoměrně.

Objektivní stránka trestného činu podle § 256a spočívá v tom, že pachatel zmaří, byť jen částečně, uspokojení svého věřitele tím, že zvýhodní jiného svého věřitele na úkor ostatních. Za zmaření (úplné) lze považovat nemožnost věřitele ani částečně dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka. Částečně zmaření spočívá v tom, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení své pohledávky v tom rozsahu, kterého by jinak dosáhl při poměrném a rovnoměrném uspokojení všech věřitelů bez zvýhodnění některého z nich.

Uspokojením věřitele se rozumí poskytnutí takového plnění ve prospěch věřitele, které je obsahem závazkového právního vztahu mezi ním a dlužníkem podle důvodu vzniku tohoto vztahu (např. zaplacení kupní ceny, vrácení půjčených peněz nebo cenných papírů, poskytnutí náhrady škody, vyplacení vkladu z účtu u banky aj.).

Zvýhodnění věřitele pak spočívá v tom, že se mu dostane od dlužníka, který není schopen plnit své splatné závazky, plnění neodpovídajícího zásadě poměrného a rovnoměrného uspokojení, a to na úkor ostatních věřitelů téhož dlužníka. Zvýhodnění věřitele v tomto smyslu nevyžaduje, aby byl takový věřitel na úkor ostatních uspokojen zcela; postačí, jestliže od pachatele obdrží více, než by odpovídalo poměrnému a rovnoměrnému uspokojení všech věřitelů.

K trestní odpovědnosti podle § 256a ovšem nestačí, je-li dlužníkem jen oddáleno nebo ztíženo uspokojení věřitele, pokud ten má možnost uspokojit svou pohledávku z jiného dlužníkového majetku.

Přednostní uspokojení pohledávky jednoho věřitele nesolventním dlužníkem však samo o sobě nestačí, protože musí být učiněno s úmyslem zmařit tímto způsobem možnost uspokojení pohledávek ostatních věřitelů. Pachatel jako dlužník tedy musí jednat se záměrem vyhnout se poměrnému uspokojení ostatních věřitelů a chce tím alespoň částečně zmařit uspokojení jejich pohledávek, případně si je vědom toho, že jeho jednání může mít takový následek, a pro případ, že jej způsobí, je s tím srozuměn. Samotné přednostní plné uspokojení jen jednoho z více věřitelů nesolventním dlužníkem tedy ještě neznamená, že se tak stalo s úmyslem zmařit uspokojení ostatních věřitelů. Vždy je třeba zkoumat všechny konkrétní okolnosti a důvody uspokojení jen některého z více věřitelů insolventním dlužníkem.

§ 256b - Pletichy při řízení konkursním a vyrovnacím

Jde o další novou skutkovou podstatu zavedenou novelou č. 557/1991 Sb. a doplněnou novelou č. 253/1997 Sb. Ve skutkové podstatě, zjednodušeně řečeno, jde o úplatkářství spáchané za specifických podmínek. Čin může spáchat speciální subjekt, konkursní věřitel, který v souvislosti s hlasováním o nuceném vyrovnání přijme anebo si dá slíbit majetkový nebo jiný prospěch. Vztahuje se to stejně i na osobu, která věřiteli v souvislosti s hlasováním na schůzi věřitelů nebo v souvislosti s hlasováním o nuceném vyrovnání za souhlas s vyrovnáním poskytne, nabídne nebo slíbí majetkový nebo jiný prospěch (podplácení).

Novela č. 253/1997 Sb. doplnila základní skutkovou podstatu, schválenou již první novelou z roku 1991. Důvodová zpráva k tomuto doplnění uvedla: dosavadní omezení dopadu skutkové podstaty trestného činu pletichy při řízení konkursním a vyrovnacím podle § 256b pouze na jednání o vyrovnání a nuceném vyrovnání je vhodné rozšířit na celé řízení konkursní a

současně výslovně upravit trestněprávní odpovědnost správce konkursní podstaty, člena věřitelského výboru a vyrovnacího správce. V tomto smyslu také byla skutková podstata doplněna.

§ 256c - Předlužení

Nový trestný čin zavedený novelou zákona o konkursu a vyrovnání č. 105/2000 Sb. Objektem tohoto trestného činu je stejně jako u ostatních trestných činů podobného charakteru (§ 256, § 256a, §256b) ochrana majetkových práv věřitelů. V tomto případě je poskytována trestněprávní ochrana před potencionálním nebezpečím vyplývajícím ze stavu předlužení dlužníka, v němž hrozí, že bude zmařeno uspokojení pohledávek věřitelů. Postihuje různá jednání, kdy pachatel, byť i z vědomé nedbalosti, si přivodí předlužení tím, že např. činí vydání hrubě nepřiměřená svým majetkovým poměrům nebo poskytuje ze svého majetku půjčky nebo úvěry jiným osobám, ač je to v hrubém nepoměru k jeho majetkovým poměrům, učiní nad rámec obvyklého podnikatelského rizika obchod nebo operaci, která nenáleží k jeho pravidelné podnikatelské činnosti nebo je v hrubém nepoměru k jeho majetkovým poměrům aj. Potrestán může být i ten, kdo, byť i z vědomé nedbalosti, ač ví, že je předlužen, přijme nový závazek nebo zřídí zástavu. Skutková podstata tak kriminalizuje jednání záležející v zadlužování přesahujícím majetkové možnosti dlužníka. Ve svých důsledcích takovéto lehkomyšlné jednání dlužníka poškozují věřitele.

První etapa výzkumu zahrnovala pracovní vymezení a zpřesňování zkoumané problematiky, analýzu dostupných pramenů a zpracování vstupních studií podle tématického rozdělení dílčích úkolů, tj. sledování vývoje stavu a struktury hospodářské trestné činnosti s ohledem na regionální diference ve výskytu a formách hospodářské trestné činnosti, zkoumání finanční kriminality, tj. protiprávních operací na peněžním a kapitálovém trhu a některých doplňkově souvisejících jevů se specifickým zaměřením na útoky proti veřejným rozpočtům, dále na analýzu české trestněprávní úpravy ekonomické trestné činnosti včetně popisu ekonomických zájmů, které chrání stát prostřednictvím trestního práva a stručného zhodnocení trestněprávní úpravy dané problematiky po roce 1989 a konečně na zpracování přehledu mezinárodních norem a doporučení, příp. dalších pramenů týkajících se ekonomické, resp. finanční kriminality (směrnice a doporučení Rady Evropy, prameny OSN a Evropské Unie, případně dalších mezinárodních organizací s činností zaměřenou na potírání hospodářské a finanční kriminality.)

Na základě těchto materiálů byly již v této úvodní etapě publikovány v edici IKSP v řadě PRAMENY zpracované přehledy evropských dokumentů a dokumentů OSN spolu s komentovaným přehledem vývoje české trestněprávní úpravy k ekonomické kriminalitě pod názvem „Přehled dokumentů EU, OSN a RE k problematice ekonomické kriminality + Trestní právo a ekonomická kriminalita,..“ V řadě PRAMENY byl také publikován překladový text „Ochrana finančních zájmů EU,..“

Z významných dokumentů orgánů Evropské unie, Rady Evropy a také Organizace Spojených národů zabývajících se trestněprávní ochranou ekonomiky, bojem proti ekonomické kriminalitě a problematikou související s ekonomickou je namístě jmenovat:

Úmluva EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 26. 7. 1995.

Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 28. 5. 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků.

Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 27. 1. 2003 o ochraně životního prostředí trestním právem.

- Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 26. 6. 2001 o praní špinavých peněz, identifikaci, vysledování, zmrazení, zadržení a zabavení prostředků a výnosů z trestné činnosti.
- Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (dokument Rady Evropy ze dne 8. 11. 1990). Česká republika úmluvu podepsala a vyhlásila ji ve Sbírce zákonů pod č. 33/1997 Sb.

Poslední dva citované dokumenty byly promítnuty do našeho zákonodárství skutkovou podstatou trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 252a trestního zákona. Stalo se tak jeho novelou č. 134/2002 Sb.

- Trestněprávní úmluva o korupci (dokument Rady Evropy z roku 1999).
- Úmluva Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Po projednání Valným shromážděním OSN podepsána na konferenci v italském Palermu v prosinci 2000.

Po vyhodnocení první etapy výzkumu bylo provedeno zpřesnění projektu pro další etapu, ve které výzkum pokračoval v souladu se základním vymezením předmětu s tím, že nadále byly specificky zkoumány oblasti: hospodářská kriminalita, finanční kriminalita a česká trestněprávní úprava ve vztahu k ekonomické kriminalitě a vybraným netrestním normám upravujícím zejména ty oblasti ekonomiky, u nichž se předpokládalo jejich významnější zasazení kriminalitou.

Dále byl kladen důraz na empirická zjištění. Proto byly jako pilotáž zpracovány případové studie z omezeného počtu spisového materiálu a na základě pilotáže připraveno a provedeno empirické šetření formou analýzy reprezentativního vzorku spisového materiálu a formou dotazníkového šetření. Následně byla provedena syntéza poznatků a zpracována závěrečná souhrnná studie.

Na základě výzkumu bylo konstatováno, že je nutná kvalitní právní úprava této oblasti nejen trestněprávní, ale i mimotrestní, ukázalo se, že novelizace trestního zákona reagovaly na aktuální potřeby změn vyvolané dynamikou ekonomické kriminality. Dalším činitelem úspěšného boje s těmito kriminálními aktivitami je potřebná odborná znalost ekonomického klimatu a je třeba dále prohlubovat specializaci a odbornou znalost orgánů činných v trestním řízení.

Z hlediska trestního řízení se při analýze stíhaných případů ukázala jako významná úloha soudních znalců, kteří dokonce ve složitých případech ekonomické kriminality vystupují v roli těch, kteří rozhodují o tom jak bude daný případ kvalifikován a zda ho lze vůbec posuzovat jako trestnou činnost.

Vzhledem ke skutečnosti, že roste počet stíhaných osob u skutkových podstat postihujících ekonomickou kriminalitu, dá se usuzovat o rostoucí účinnosti postihu této formy kriminality a účinnější práci orgánů činných v trestním řízení.

Jako úskalí v této oblasti je možné spatřovat mnohdy neopatrnost a nedůslednost firem při zaměstnávání osob a nedostatečná kontrola v řadě institucí a organizací, což umožňuje šíření těchto aktivit.

Rovněž možnost majitelů společností s ručením omezeným zakládat nové společnosti aniž by byly vyrovnány závazky společnosti předchozí.

Obecně se potvrdilo, že porušování netrestních norem upravujících pravidla hospodářského života je relativně časté a současně nedostatečně kontrolované a sankcionované a že je nutné vyvíjet úsilí proti ekonomické kriminalitě nejen na národní úrovni, ale k jejímu účinnějšímu postihu i na úrovni mezinárodní.

10. Závěrečné shrnutí

Některé formy závažné trestné činnosti – zvláště terorismus, organizovaný zločin a ekonomická kriminalita – patří v současnosti k největším světovým bezpečnostním rizikům. Mezinárodní společenství, zejména Organizace spojených národů, Rada Evropy a Evropská Unie, reagují na tento typ ohrožení a iniciují řadu protiopatření. V souladu s nimi byly i v České republice - po roce 1990 postupně provedeny zásadní organizační a legislativní změny.

Odhalováním možných zdrojů vzniku a fungování zločinu v konkrétních společenských podmínkách poskytuje kriminologický výzkum podklady pro koncepci trestní a bezpečnostní politiky a zároveň sleduje účinnost opatření zaměřených proti kriminalitě a navrhuje případné změny. Mají-li být navržena skutečně účinná opatření, je nezbytné vycházet z důkladné analýzy příčin: měli bychom vědět, proč je určitý druh trestné činnosti páčán, proč se pachatelé zaměřují právě na tuto činnost, proč ji páchají určitým konkrétním způsobem, proč jsou oběťmi určití lidé za určitých podmínek.

Kriminologický výzkum v České republice se na problematiku organizovaného zločinu zaměřil hned na začátku 90. let. V Institutu pro kriminologii a sociální prevenci jsou od roku 1992 každoročně analyzovány základní charakteristiky, týkající se zločineckých skupin a jejich aktivit. V rámci specifických témat se výzkumné úsilí orientovalo na výrobu, pašování a distribuci drog, organizování a provozování prostituce, nelegální migraci, krádeže uměleckých památek, násilnou kriminalitu, vydírání. Podrobně byla zpracována jak analýza organizované trestné činnosti občanů České republiky, tak cizinců. Soustavně je sledováno působení organizovaného zločinu ve finanční oblasti, praní špinavých peněz a úmyslné krácení daní. Pravidelně posuzujeme účinnost právních prostředků, které byly za účelem boje proti organizovanému zločinu ustaveny a aplikovány. Koncem 90. let jsme analyzovali problematiku organizovaného zločinu v České republice v širších společenských souvislostech. V rámci pokusu o prognózu vybraných druhů kriminality jsme stanovili problémové i rozvojové skutečnosti, které mohou v příštích letech působit v oblasti boje proti organizovanému zločinu.

Ve výzkumu, který se realizoval v letech 2004 - 2007 jsme se zaměřili na některé závažné formy trestné činnosti: organizovaný zločin, ekonomickou kriminalitu, terorismus a korupci. Zabývali jsme se rovněž zneužíváním migračních procesů a ohrožením institucí. **Cílem** bylo nejprve analyzovat ohrožující faktory ve vývoji společnosti - a s nimi možné příčiny a důsledky pronikání závažné trestné činnosti do společenských struktur - a poté hledat efektivní opatření proti závažné trestné činnosti.

Pokud se týká konkrétních **výzkumných metod a technik** byly ve výzkumu využity poznatky z odborných publikací a pramenů, sborníky z konferencí, souhrnná data z dotazníkových šetření RE, EU, OSN, specifické právní prostředky, data ze Statistické ročenky kriminality ministerstva spravedlnosti ČR, statistiky ministerstva vnitra a příslušných útvarů Policie ČR, dostupné soudní, případně i vyšetřovací spisy, oficiální dokumenty mezinárodních společenství a dokumenty vlády ČR, i jednotlivých resortů. Dále jsme využili případové studie a expertní šetření, realizovaná prostřednictvím dotazníků nebo formou řízených rozhovorů s pracovníky Policie ČR, kteří přicházejí se závažnou trestnou činností při výkonu své funkce do kontaktu.

V rámci řešení úkolu byla značná pozornost věnována problematice organizovaného zločinu, jehož výzkumem se soustavně zabýváme od roku 1993. Kromě průběžného sledování tendencí a analýzy konkrétních případů jsme se v letech 2004-2007 zaměřili hlavně na ohrožení, která organizovaný zločin společnosti působí a na opatření, která může společnost proti organizovanému zločinu využít. Chtěli jsme zjistit, jakým způsobem a proč organizovaný zločin jednotlivé součásti společenského systému ohrožuje, zkoumali jsme faktory, které mohou být v jednotlivých oblastech života společnosti ze strany organizovaného zločinu zneužity. U konkrétních ohrožujících faktorů jsme se pokoušeli nalézt možnosti obrany proti jejich působení.

Organizovaný zločin chápeme jako soustavné páchání cílevědomě koordinované závažné trestné činnosti a aktivit tuto činnost podporujících, jehož subjektem jsou zločinecké skupiny nebo organizace a jehož hlavním cílem je dosahování maximálních nelegálních zisků při minimalizaci rizika.

Podle Zprávy o bezpečnostní situaci (viz) operuje na území ČR asi 75 skupin, které mají celkem 2000 členů. Další údaje o skupinách a jejich činnostech vycházejí z odhadů expertů. Z hlediska stupně organizovanosti byla **necelá polovina plně rozvinutých skupin**. To znamená, že více než polovinu toho, co je za organizovaný zločin považováno, tvoří skupiny s nižším stupněm organizace. Ty jsou sice organizované, ale spíše na horizontální úrovni a převážně nesplňují znaky zločinného spolčení. Do organizovaného zločinu jsou v hojné míře zapojeni **externí spolupracovníci**. Podle odhadů expertů tvoří více než polovinu ze všech členů zločineckých skupin. Externí spolupracovníci zajišťují nejrůznější služby nebo zjišťují informace, realizují kontakty s politickými, ekonomickými špičkami, úřady či se sdělovacími prostředky. Ve větších skupinách působí jako právní či ekonomičtí poradci.

Na organizovaném zločinu se podílejí i **ženy**. Odhad podílu žen ve skupinách činil v období 2000-2006 kolem 15%. Nejvyšší podíl žen je v oblasti kuplířství a obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování a v oblasti obchodování s omamnými a psychotropními látkami, ve kterém ženy nejčastěji působí jako dealerky. K významným činnostem, v nichž se ženy v rámci organizovaného zločinu uplatňují, patří i zajišťování organizačního zázemí a managementu zločineckých skupin. Ženy se dosti často podílejí na finanční kriminalitě: praní peněz, korupci, daňových, bankovních, úvěrových, pojišťovacích, celních a daňových podvodech a na zakládání fiktivních firem. Dosti významná je účast žen na zajišťování nelegální migrace. Občas se mezi činnostmi, na kterých se podílejí ženy objevují krádeže a mezi nimi pak zvláště krádeže uměleckých předmětů.

Od roku 1993, kdy ve skupinách organizovaného zločinu na území České republiky pravidelně zjišťujeme **podíl domácího a mezinárodního prvku**, mírně převažuje mezinárodní prvek nad domácím. Účast českých občanů je však dosti významná. V podstatě hned, po etablování organizovaného zločinu u nás, bylo kolem jedné čtvrtiny ryze českých skupin. Kromě toho řada českých občanů spolupracuje se zahraničními skupinami, hlavně ruskojazyčnými. Z cizinců jsou v organizovaném zločinu na území České republiky nejvíce zastoupeni Ukrajinci, Vietnamci, Albánci, Rusové, Číňané. Za nejsilnější skupinou následují Bulhaři – jejichž podíl klesá – a Rumuni – jejichž podíl stoupá. Na dalším místě jsou Srbové a za nimi Slováci, kteří se po celá 90. léta v rámci organizovaného zločinu na území České republiky vyskytovali zcela ojedinele na nejspodnějších příčkách a začali se postupně prosazovat až po roce 2000. S odstupem za nimi následují Turci, Nigerijci, Moldavané, Dagestánci, Makedonci, Litevci, Izraelci, do určité míry Čečenci, Bělorusové, Indové. Sem postupně klesli i Poláci, kteří byli ještě do konce 90. let zastoupeni na scéně organizovaného

zločinu v České republice dosti silně. Mezi ojediněle se vyskytující národnosti patří: Černohorci, Iráčané, Kazaši, Chorvati, Senegalci, Egyptané, Italové, Pákistánci, Gruzínci, Němci.

V období 1993-2006 patří trvale mezi **nejrozšířenější formy činnosti** zločineckých skupin krádeže automobilů, organizování prostituce, od roku 1994 výroba, pašování a distribuce drog. K této trojici se občas přibližuje některá z dalších, téměř čtyř desítek činností. Tak v letech 1993-1998 patřily mezi nejrozšířenější činnosti krádeže uměleckých předmětů, v letech 1996 a 1997, 2002 a 2005 daňové, úvěrové, pojistné a směnečné podvody, občas se těsně za nejrozšířenějšími formami objevila značně kolísající korupce. V letech 1998-2004 vylétla mezi nejrozšířenější činnosti organizovaných zločineckých skupin nelegální migrace. Od roku 2005 její podíl začíná klesat. V roce 2006 se mezi rozšířené dostalo praní peněz a padělání, došlo i ke značnému vzestupu počítačové kriminality. Od roku 2005 se významně projevuje i nelegální výroba a pašování alkoholu nebo cigaret..

V období od roku 1990 došlo v charakteru organizovaného zločinu na území České republiky nejen ke kvantitativním, ale i ke **kvalitativním změnám**. Podle názoru expertů se organizovaný zločin rozrostl, stabilizoval a institucionalizoval. Zvýšila se organizovanost, vyskytuje se méně zjevných násilných projevů, více hospodářské trestné činnosti, podvodů, více korupce. Došlo k výraznému nárůstu bohatství u skupin a k rozdělení trhu. Organizovaný zločin má dokonalejší technické prostředky, více využívá Internet. Zisky se legalizují v legálním podnikání. V souvislosti s tím působí organizovaný zločin vyšší škody a má horší dopady na ekonomiku. V současnosti organizovaný zločin disponuje dostatečnými kontakty, více prorůstá do státní správy, vyvíjí větší aktivity v ekonomické sféře. Vytváří si kontakty v justici, má vliv na média.

V budoucnosti lze podle expertů očekávat další nárůst organizované trestné činnosti. Zejména dojde k výrazně vyššímu nárůstu trestné činnosti páchané pomocí výpočetní techniky, informačních technologií a Internetu. Dále lze očekávat tunelování dotací ze státního rozpočtu a prostředků Evropské unie, vyskytnou se sofistikované podvody v oblasti daňové kriminality, podvody s neodváděním spotřební daně u pohonných hmot, lihu a cigaret. Lze předpokládat spekulace organizovaného zločinu při přístupu České republiky na měnu euro. Uvnitř světa zločinu dojde ke zdokonalování a větší organizovanosti všech struktur, zvýší se profesionalita osob a využití techniky. Samozřejmostí bude využívání internetové komunikace. Zvýší se výnosy a zisky. Charakteristickým rysem bude další nárůst bohatství, moci a vlivu organizovaných zločineckých skupin, snaha etablovat se v legitimním podnikání; snaha o prorůstání a pronikání do oblastí politiky, ekonomiky a dalších oblastí. Lze očekávat expanzi cílevědomého pronikání do státních struktur, obrovské bankovní podvodné transakce; vliv na chod soudů, státních zastupitelství, policie; na obsazování funkcí ve státní správě, zneužívání protekce, korupce. Očekává se rozšiřování působnosti organizovaného zločinu ve sféře komunální politiky. Při přidělování větších veřejných zakázek se bude docházet k pokusům o jejich zmanipulování zejména formou korupčního jednání a klientelismu. Zájmem organizovaných zločineckých skupin bude též snaha utlumit činnost specializovaných složek policie. Bude pokračovat internacionalizace organizovaného zločinu. Dojde k dramatickému nárůstu organizované trestné činnosti občanů Rumunska a Bulharska. Zvýší se napětí mezi skupinami pocházejícími z Asie. Po roce 2010 může dojít k přílivu osob z Číny a Afriky.

Experti odhadují, že v období mezi léty 2010-2015 může po zvýšení podílu organizovaného zločinu na území ČR dojít k jeho stagnaci. Kromě možného přesunu zločineckých aktivit do

rozvinutějších zemí Evropské unie může být dalším důvodem stagnace růstu vlivu organizovaného zločinu generační výměna ve společnosti: Lidé s vyšším stupněm vzdělání, ať občané či představitelé státní správy, budou schopni proti organizovanému zločinu účinněji postupovat.

Součástí výzkumu organizovaného zločinu byla rovněž analýza obžalob a zpracování případových studií. Prostřednictvím analýzy obžalob, podaných státním zastupitelstvím **k případům zločinného spolčení** za léta 1999-2004, jsme chtěli prohloubit dosud získané informace o charakteru, projevech, strukturách a pachatelích organizovaného zločinu v České republice. Kromě toho jsme se zaměřili na to, jak je uplatňováno ustanovení o účasti na zločinném spolčení. Analýza prokázala nespornou organizovanost části trestné činnosti v České republice. Některé případy dokládají vyšší úroveň organizovanosti, rozsáhlejší dělbu práce a v některých případech i náznak existence středních článků řízení. Poměrně rozsáhlý je mezinárodní přesah kriminálních aktivit, objevuje se používání krytí, využívání právní pomoci a spolupráce s oficiálními strukturami, komunikace prostřednictvím mobilních telefonů s používáním krycích jmen a přezdivek, měnění mobilů a čísel, vytváření legend pro dopadené migranty apod. Mezi žalovanými členy zločineckých spolčení je vysoký počet cizinců. Pachatelé jsou především mladší lidé, ale ve vedení a jádrech skupin nacházíme spíše osoby nad 30 let věku. Často se jedná o osoby již dříve trestané s tím, že pachatelé již dříve trestaní se objevují spíše na nižším, výkonném stupni organizační struktury. Zločinné spolčení tvoří často lidé, kteří jsou spojeni příbuzenskými vazbami a opírají se zřejmě o širší rodinné klany.

Na základě výsledků analýzy, která byla zaměřena na to, **jak je uplatňováno ustanovení o účasti na zločinném spolčení**, lze říci, že frekvence využívání ustanovení o zločinném spolčení postupně roste. Stále se však používá spíše u jednodušších případů s nižší úrovní organizovanosti a s menším rozsahem trestné činnosti, kdy lze zákonem požadované znaky zločinného spolčení relativně snáze prokázat. Překvapivý je poměrně malý počet takto stíhaných případů obchodování s drogami. Charakteristické je, že dochází k poměrně vysokému podílu vazebně stíhaných osob (více než 3/4), což svědčí o důvodných obavách z ovlivňování svědků, vyhýbání se stíhání nebo pokračování v trestné činnosti u stíhaných pachatelů. Na druhou stranu je pak žalována necelá polovina vazebně stíhaných osob, což nese svědčí o efektivitě stíhání. Téměř se nevyskytují případy doznání a usvědčující výpovědi obviněných navzájem, což pravděpodobně vyplývá z dodržování vnitřních norem ve skupinách organizovaného zločinu.

Analyzovat **ohrožení společnosti organizovaným zločinem** bylo jedním z hlavních cílů výzkumu. Působení organizovaných zločineckých skupin ochromuje veřejný i soukromý sektor společnosti, znamená i bezprostřední ohrožení bezpečnosti občanů. Ohrožení organizovaným zločinem se netýká pouze území České republiky, ale v globalizovaném světě ohrožuje nadnárodní organizovaný zločin v podstatě celý svět. Na jedné straně představuje tedy nadnárodní organizovaný zločin vnější ohrožení České republiky, na straně druhé se stává i ohrožením vnitřní bezpečnosti. Z hlediska celosvětového může pak i vnitřní situace v oblasti závažné kriminality v České republice být ohrožujícím faktorem pro některé jiné země. Nadnárodní zločinecké skupiny mohou např. naše území používat jako tranzitní, mohou si zde vytvářet předpolí pro expanzi do jiných zemí, mohou se zde pokoušet o legalizaci zisků z trestné činnosti apod.

Podle názoru expertů proniká organizovaný zločin (v roce 2007) zejména do oblasti státní správy, ekonomiky a politiky, do značné míry rovněž do policie a justice, méně již do sdělovacích prostředků a nejméně do samosprávy.

Ekonomiku poškozují organizovaný zločin zejména tím, že zavádí do ekonomického systému nelegální praktiky. Vytváří trh s nelegálními službami a zbožím. Zavádění zločinných praktik do hospodářského systému vede ke vzniku nestabilního a nedůvěryhodného prostředí, které může znehodnotit snahy o legální podnikání nebo odradit zahraniční investory.

Do státní správy se organizovaný zločin snaží proniknout proto, že potřebuje informace, obstarání dokladů, podporu či krytí svého konání. Korumpováním a zneužíváním kompromituje oficiální instituce a snižuje tak jejich autoritu.

Bossově organizovaného zločinu usilují i o zneužití politiků - na mezinárodní, celostátní i regionální úrovni - k vědomé či nevědomé podpoře jejich aktivit, k ovlivnění strategického rozhodování tak, aby to pro ně bylo prospěšné, k získávání informací, k zajištění beztrestnosti. Lidé, kteří zastávají významnější politické a rozhodovací funkce mohou být ohroženi agresivními pokusy o uplácení, kompromitování, může jim být vyhrožováno, mohou být vydírání. Politici pak jsou za takovéto situace poškozováni navíc i ztrátou důvěry veřejnosti.

Organizovaný zločin se snaží proniknout do systému justice zejména proto, že má zájem o eliminaci rizika. Pokouší se ovlivňovat již legislativní proces se snahou nastavit zákony tak, aby riziko buď vůbec nevznikalo nebo bylo minimální. V zájmu snížení rizika se pokouší mařit trestní řízení, ovlivňovat svědky, případně umožnit útěk stíhaných nebo odsouzených osob. Organizovaným zločineckým skupinám vyhovuje nedokonalá ochrana svědka.

Organizovaný zločin bezprostředně ohrožuje některé skupiny občanů, zejména ty kteří zaujímají funkci, kterou hodlá organizovaná skupina využít. Vzhledem k tomu, že organizovaný zločin si chce pravidelně zajišťovat obrovské zisky z poskytování nelegálního zboží a služeb, podílí se na vzniku, šíření a růstu řady patologických jevů ve společnosti.

Organizovaný zločin se pokouší zneužít sdělovací prostředky. Zločinecké skupiny mohou usilovat o to, aby ovlivňovaly veřejné mínění v zájmu něčeho, co je pro ně výhodné, chtějí podporovat postoje, které zpochybňují různá opatření či poctivé úsilí zákonodárců, státních zástupců, policistů, soudců. Média mohou i nevědomky glorifikovat zlo, zdůrazňovat životní styl, který má ve své podstatě poměrně blízko k neetickým, často i nelegálním praktikám.

Na základě kontaktů ve všech rozhodujících oblastech života společnosti získává organizovaný zločin informace, případně zastání od oficiálních kruhů, aniž by musel sáhnout ke korupci nebo dokonce násilí. Pachatelé organizované trestné činnosti mají pocit jisté nadřazenosti. Spoléhají na to, že díky svému postavení na společenském žebříčku, podpoře vlivných osob a v důsledku nízké výkonnosti orgánů činných v trestním řízení jsou nedotknutelní.

V souladu se snahami mezinárodních společenství byla v České republice zejména v desetiletí 1995-2005 uskutečněna celá řada opatření, která byla namířena proti působení nadnárodního organizovaného zločinu. Kromě analýzy ohrožujících faktorů byla druhým hlavním cílem výzkumu z let 2004-2007 snaha o analýzu **možností obrany proti ohrožením společnosti organizovaným zločinem**. Podle expertů, kteří byli dotazováni v letech 2006

2007, lze opatření, která by mohla eliminovat ohrožení české společnosti organizovaným zločinem shrnout následovně.

Základním východiskem pro všechna další opatření je koncepce boje proti organizovanému zločinu, vycházející z analýzy a z jasné vize cílového žádoucího stavu. V koncepci jsou rozvrženy strategické kroky, stanovení aktéři a rozděleny jejich úkoly. Činnost je koordinovaná, průběžně se analyzují úspěchy i nedostatky. Důležitým předpokladem je jasně deklarovaná a skutečně realizovaná politická, materiální i mediální podpora orgánů činných v trestním řízení v boji s organizovaným zločinem – včetně specializovaných útvarů policie. Nezbytné je přijetí opatření proti pronikání organizovaného zločinu do společenského systému, zejména do justice, policie, médií. Zároveň musí být ustaveny mechanismy, které chrání systém a jeho pracovníky, určena pravidla, jak postupovat v případech pokusů o korupci nebo vydírání. Důležitým krokem je posilování morálního vědomí a etických kodexů. Mělo by být jasně odlišeno, kde je veřejný a obecný zájem a kde začíná zájem skupinový a soukromý. Musí se zvýšit osobní zodpovědnost politiků, jmenovaných úředníků, vedoucích pracovníků. Zásadně se musí odloučit policie a justice od politických vlivů.

Nezbytným krokem je novela trestního zákona a trestního řádu, legislativní úprava korupce, přísnější legislativní úprava střetu zájmů, omezení poslanecké imunity, vyšší trestní sazba za organizované vydírání a vraždy, zamezení převodu majetku získaného trestnou činností na rodinné příslušníky, zřízení institutu korunního svědka. Měly by se zpřísnit tresty odnětí svobody u těch trestných činů, kde by bylo prokázáno páčání na poli organizovaného zločinu. Je nutné důsledně trestat spolupracovníky organizovaných zločineckých skupin. Vysoké tresty by měly být pro veřejné činitele, kteří s organizovaným zločinem vědomě spolupracují. Trestní stíhání by mělo ze zákona znamenat pozastavení výkonu veřejné funkce, a to až do pravomocného skončení věci. Na vrchních státních zastupitelstvích musí být posíleny odbory specializované na problematiku organizovaného zločinu. Pro případy organizovaného zločinu by se měla zavést specializovaná soudní řízení – která by řídili soudci s vyšší kvalifikací pro tuto oblast, dostatečně chránění před "vnějšími" vlivy a ohroženími. Je nezbytně nutné zajistit vymahatelnost práva.

V oblasti ekonomiky musí být přijata taková legislativní a správní opatření, která by zabránila prolínání jednotlivých osob, vztahů a zájmů mezi oblastí politiky a ekonomiky. Musí se zamezit tomu, aby se finanční prostředky pocházející ze zločinné činnosti uplatnily v legální ekonomice. Účinným prostředkem boje proti organizovanému zločinu je odčerpávání nelegálních zisků. K tomu by se měly zjednodušit možnosti zabavování majetku usvědčených pachatelů organizované trestné činnosti a více využívat stávajících možností v této oblasti.

Musí se zabránit zneužívání migrační a azylové politiky k pronikání cizinců zapojených ve zločineckých strukturách na naše území. Zejména je nutné omezit vliv zahraničních struktur organizovaného zločinu na území České republiky novými účinnými zákonnými normami ve všech oblastech.

Vzhledem k tomu, že korupční jednání je hlavní formou průniku organizovaného zločinu do státní správy, je nutné provést systémové změny při přidělování veřejných zakázek a nakládání s veřejnými rozpočty. Měly by se najít možnosti pro uplatnění řízené provokace, jako významného preventivního opatření.

V rámci Policie ČR je nutno zajistit optimální počet a zlepšit materiální vybavení speciálních policejních složek. Žádoucí je kvalitnější kamerový systém ve velkých městech, založení

evidence DNA. Efektivním nástrojem odhalování a dokumentování trestné činnosti páchané v rámci zločinného spolčení jsou odposlechy. K vyšší efektivnosti by měla vést užší propojenost jednotlivých složek Policie ČR, podílejících se na boji s organizovaným zločinem, soustavná spolupráce na mezinárodní úrovni, propojení informativních systémů, zakládání mezinárodních týmů.

Významným opatřením je práce s veřejností. Veřejnost musí být informována, že organizovaný zločin škodí celé společnosti - narušuje politický, hospodářský, právní systém, porušuje etické normy, může zničit vše, co lidé svým úsilím vytvořili. Zároveň si občané musí být vědomi, že mají v demokratické společnosti nejen práva, ale i povinnosti. Škola i rodina by měly varovat před nebezpečími spojenými s patologickými formami životního stylu, nabízet možnosti pro aktivní využívání volného času. Hromadné sdělovací prostředky by měly informovat veřejnost nejen o nebezpečnosti organizovaného zločinu, ale i o tom, jak lze účinně proti němu postupovat. Zároveň se musí hledat mechanismy, které by zamezily zneužívání hromadných sdělovacích prostředků ke zkruslování nebo i falšování skutečností.

Vzhledem k tomu, že charakteristickým rysem současné kriminality je její internacionalizace, lze předpokládat, že svět zločinu bude hojně využívat globalizační procesy v jejichž rámci jsou propojovány politické koncepce, ekonomické, finanční a komunikační sítě, dochází k snazší prostupnosti státních hranic, rozvoji informačních technologií. Proto jsme se dosti podrobně věnovali problematice migrace a trestné činnosti cizinců.

Nelegální migraci jsme chápali jako nedovolené překračování státní hranice bez platného cestovního dokladu nebo vstupního či pobytového víza, s padělanými nebo pozměněnými cestovními doklady nebo i s platnými cestovními doklady, s úmyslem buď usadit se v rozporu s imigračními a dalšími právními normami daného státu na jeho území nebo jej využít jako tranzitní pro nedovolený přechod do jiného státu.

V této oblasti je nejzávažnějším bezpečnostním rizikem pro Českou republiku kontingent nelegálních migrantů na území našeho státu. Většinu tohoto kontingentu tvoří nelegální migranti ze zemí bývalého Sovětského svazu. Česká republika je z hlediska migrace také zemí tranzitní. Ohrožení plyne i ze skutečnosti, že většina států bývalého SSSR v současnosti postrádá dobře chráněné a striktně vytyčené státní hranice. Území těchto států se stává lehce průchodným, zvláště pro asijské tranzitní migranty.

Vůči nelegálním migrantům je možné vyhlásit „jednorázový generální pardon“ pro nelegály, kteří nespáchali na území ČR závažnou trestnou činnost. K takovéto proceduře se v nedávné době již odhodlaly, například Itálie, Polsko, Portugalsko apod. Naši sousedé, SRN a Rakousko, jejich migrační politiku musí ČR ve své praxi rozhodně zohlednit, však prozatím otázku svých „nelegálů“ takto nikdy ve své historii neřešili. Z hlediska vnitřních opatření je v každém případě nezbytné posílit preventivní kontrolní činnost Policie ČR, z hlediska vnějších pak monitorovat migrační situaci na Ukrajině, odkud přichází převážná většina nelegálních migrantů. Vzhledem k tomu, že migrace z Ukrajiny má především ekonomický charakter, je nutné také sledovat vývojové tendence na ukrajinském trhu práce, a též v Ruské federaci, která za příznivé ekonomické situace dokáže absorbovat značnou část migračního potenciálu v tomto regionu.

Kromě kontingentu nelegálních migrantů představují druhou významnou skupinu migrantů ze zemí bývalého Sovětského svazu ruskojazyční podnikatelé – ve své většině z Ukrajiny a Ruské federace. Z této skupiny migrantů – podnikatelů, se často rekrutují pachatelé trestné

činnosti na území ČR. V charakteru jejich trestné činnosti se reprodukuje některé tendence, které jsou typické pro stav a vývoj soudobé zločinnosti v jejich mateřské zemi, kde masivní nárůst zločinnosti doprovází bezprecedentní přerozdělení společenského bohatství v procesu fakticky neregulované privatizace. Podle expertních odhadů - 90–100% ruského bankovníctví a 60–80% ostatních sfér podnikání v Rusku - ovládají a kontrolují struktury domácího organizovaného zločinu. Struktury organizovaného zločinu jsou úzce propojeny s rozvětvenou korupční sítí v Rusku, pronikají do státní správy, bezpečnostních složek, prokuratury a snaží se získat politické „přikrytí“ a beztrestnost pro svou protizákonnou činnost. V Rusku roste počet těžkých zločinů – motivovaných vražd, těžkých ublížení na zdraví, loupežných přepadení. Kromě toho každý rok, počínaje druhou polovinou devadesátých let minulého století, se stává nezvěstnými asi 25 tisíc obyvatel. Lze předpokládat, že část z nich byla pravděpodobně zavražděna. Současně se prohlubuje zaostávání sociální kontroly nad rostoucí zločinností ze strany orgánů milice a trestní justice, popřípadě jsou evidentní snahy těchto orgánů, skrýt a neregistrovat trestnou činnost. Nejzávažnější je zjištění, že rychle roste tolerance ruské veřejnosti ke korupci.

Třetím rizikovým faktorem je to, že pro určité kriminální skupiny na Ukrajině se organizace nelegální migrace stala výnosným byznysem. V důsledku toho se nelegálové často ocitají v roli vydíratelných a snadno manipulovatelných obětí tzv. klientských struktur, rekrutujících se z řad jejich krajanů, mnohdy napojených na složky ruskojazyčných představitelů organizovaného zločinu, operujících na teritoriu ČR. Prostřednictvím tzv. sociálního kapitálu dokáží tito „klienti“ zabezpečit vstup a působení ukrajinských nelegálů na pro ně atraktivním českém trhu. Kromě toho si struktury klientelismu, v jejichž rámci se rozvíjejí pracovní aktivity migrantů, velice často nezákonně přivlastňují finanční prostředky – například daňové odvody, platby sociálního a zdravotního pojištění - určené k tomu, aby se staly příjmovou položkou státního rozpočtu ČR.

Z hlediska kriminologie chápeme **ekonomickou kriminalitu** zejména jako trestnou činnost páchanou v rámci podnikatelského systému, která tento systém zneužívá ve prospěch pachatelů a tím je současně pro daný systém riziková. **Finanční kriminalita** je pak trestná činnost, namířená proti finančním institucím (banky, investiční fondy, pojišťovny apod.) včetně trestné činnosti, namířené proti státním financím (daňová soustava apod.).

Ekonomická kriminalita má nepochybně svůj boom za sebou; podmínky devadesátých let se již opakovat nemohou, neboť transformace již byla ukončena. Ve výzkumu jsme se proto zaměřili na problematiku konkursů a vyrovnání, neboť jde o dlouhodobou a pro stav právního vědomí v ČR značně rizikovou záležitost.

Konkurzy patří neodmyslitelně k tržní ekonomice – považují se za svého druhu ozdravné opatření. V České republice se však v souvislosti s mimořádně špatnou právní úpravou tohoto jevu stalo konkursní řízení příležitostí k obohacení jednotlivců. Problém a riziko je třeba spatřovat v tom, že u konkursů vstupuje do čistě ekonomických vztahů moc soudní (jeden z pilířů demokracie) a v případě, že soudní moc není na úrovni, ať odborné či morální, dochází k situaci, kdy je podkopáváno právní vědomí. Z celé řady konkursních sporů a jednání vyplývá: nepřipravenost soudců, poměrně značná benevolence při „výběru“ správců konkursních podstat. Procedura konkursu dává nepoctivým správcům konkursních podstat příležitost k obohacení na úkor věřitelů. V tom lze spatřovat značné riziko: nejde totiž jen o firmy, kde věřitelů je podnikající množina – zde určité podnikatelské riziko patří k samotné

podstatě podnikání, ale i o firmy z okruhu finančního sektoru (makléřské společnosti, pojišťovny, hypoteční ústavy), kde věřiteli je i nepodnikající veřejnost. Zkušenosti z řešení krachů podobných institucí napovídají, že by mohla být vyžadována určitá finanční ingerence státu, což by znamenalo rozšíření okruhu obětí na všechny daňové poplatníky.

Obrana proti tomuto ohrožení spočívá výhradně v nastavení takových podmínek, které zabrání užívání nepoctivě nabytého majetku. Apel na morální aspekty, zpřísněný výběr osob (jak v justici, tak u správců) apod. nejsou však v České republice příliš účinné.

Pro nejbližší budoucnost se v oblasti ekonomické kriminality jeví jako problémová oblast související s chystanou reformou zdravotnictví, kam směřují své aktivity podnikatelé, kteří dosud se zdravotnictvím neměli nic společného. Lze soudit (už vzhledem k značným finančním tokům, které ve zdravotnictví existují), že tato oblast může být napadena kriminálním jednáním (obdoba privatizace let devadesátých).

Terorismus jsme chápali jako cílevědomé použití organizovaného násilí proti nezúčastněným osobám za účelem dosažení politických, kriminálních nebo jiných cílů. Vycházeli jsme z toho, že terorismus může být buď politický nebo kriminální. Hovořit můžeme rovněž o terorismu psychopatologickém. Politický terorismus má čtyři hlavní druhy: revoluční (levičácký či pravičácký); separatistický; pravicový a náboženský.

Terorismus má své kořeny v existenci národní entity, která buď skutečně je, či se cítí být, ponižována jinou národní entitou. K pocitu národnostního ponížení se může přidat i pocit ponížení náboženského. Druhý faktor vzniku nebezpečné situace je stav ekonomického ponížení, a to skutečného či domnělého a existence samozvané skupinky, která se povýší na jakési mstitele ponížených a utlačovaných mas nebo katalyzátoru, který tyto masy uvede do pohybu. Třetí faktor vzniku teroristické situace je stav, kdy na základě rozhodnutí jakési vyšší moci se napravují historické křivdy, ze kterých již nelze vinit konkrétní osoby, ale v každém případě je řešení prováděno na úkor někoho.

Na území ČR nebyla dosud zaznamenána klasická teroristická akce, kdy násilí je prostředkem k dosažení určitého politického cíle a kladou se podmínky. Stejně tak jsme se zatím nesetkali s násilnou akcí či útokem mezinárodních teroristů. Potenciální riziko ovšem existuje: kromě politické a ekonomické integrace ČR směrem k Evropské unii a NATO, v poslední době v návaznosti na provázanost naší zahraniční politiky směrem na USA souvisí i s kontakty předlistopadového režimu se státy Blízkého a Středního východu.

Vezmeme-li v úvahu výše zmíněné rizikové faktory pak můžeme konstatovat, že žádná národnostní skupina na našem území nevytváří významnější komunitu. Nejpočetnější skupiny jsou z bývalých socialistických zemí (včetně Vietnamu a zemí bývalého SSSR). To může mít vliv na organizovaný zločin (ruskojazyčné 'mafie'), eventuálně na ekonomickou kriminalitu (trhovci zejména z řad občanů Vietnamu), na terorismus by tyto stavy mít vliv neměly. Česká republika je národnostně homogenním státem (k česko-moravsko-slezské národnosti se hlásí cca 94 % obyvatelstva). Pokud jde o míru chudoby pak existující sociální síť (i když v současné době v souvislosti s reformou veřejných financí poněkud okleštěná) brzdí masivní úpadek domácností do chudoby. Společenským problémem by mohlo být - v delší perspektivě - vznik vrstvy nezaměstnaných nezaměstnatelných (generační nezaměstnanost), u níž se zcela vytratí pracovní návyky a je náchylná k extrémním řešením.

Terorismus je pro ČR hrozbou zejména v souvislosti s působením zahraničních subjektů, které jsou proklamovanými cíli ze strany stěžejních nepřátel, a to především z hlediska politického a náboženského (USA a Izrael). Ohroženy jsou však i instituce ČR (i v zahraničí), které se dle možností podílejí na podpoře mezinárodních politických, ekonomických a vojenských opatření k eliminaci rizik zejména v arabských a balkánských státech. Dále hrozí nebezpečí přenesení lokálních střetů (Turecko, Egypt) do zahraničí.

Z forem terorismu, které by mohly České republice hrozit lze hypoteticky vít v úvahu zaprvé informační terorismus, kdy militantní skupina se může "vlámat" do důležitých počítačových sítí armády či policie a alespoň z části je vyřadit z provozu; za druhé mediální terorismus, který může za jistých okolností přispívat k vydírání vlád zemí, tím, že sdělovací prostředky věnují až nezdravě velkou pozornost civilním obětem odvetných útoků, za třetí ozbrojený terorismus, využívající inteligentní zbraně nové generace, které nejsou příliš drahé ani rozměrné a mohou způsobit rozsáhlé škody, dálkově ovládané střely, zbraně hromadného ničení radioaktivní materiál, chemické či biologické zbraně (smrtící bakterie a viry), za čtvrté psychopatický terorismus bez politických požadavků.

Co se však v ČR projevuje, je **extremismus**, který ale k terorismu (zejména tzv. pravicovému) může sklouznout: projevy otevřeného rasismu či civilizačního střetu naruby (pocit ohrožení islámisty se může zvrhnout v útoky na Araby a osoby jiné pleti, přičemž rasa nebude podstatná).

Možnosti obrany proti rizikům plynoucím z terorismu jsou komplikované. Není dost dobře možné kvůli několika málo psychopatickým jedincům (sebevražda je bezesporu psychopatický projev) bombardovat sídla oficiálních představitelů jiného národa, či cíleně zabíjet představitele byť i extremistické skupiny cizího národa a roztáčet tak další a další kolo násilí. Těžko se porazí terorismus tím, že se bombarduje území státu, na jehož území tyto nepřilíhající početné skupiny operují. Takto se pouze vyvolá dojem, že jde o válku Západu proti náboženství a tyto skupiny naopak získávají prestiž a autoritu. Snad jedinou schůdnou cestou je infiltrace dovnitř těchto skupin a cílená likvidace vůdců. Podobně problematická je totální blokáda oblasti (kromě humanitárních dodávek potravin, vody a léků) tak, aby do takovéto oblasti nemohl být dodáván zneužitelný materiál (zbraně, chemikálie, nebezpečný materiál včetně štěpného, přístroje, stroje apod.).

Pro Českou republiku je jedinou skutečnou obranou proti riziku terorismu zapojení do mezinárodních struktur jak politických, tak obranných (a samozřejmě výzvědných). Dalším momentem by měla být česká aktivní účast na mezinárodní platformě, která by (ve smyslu výše popsaném) likvidovala pocit ponížení národů, národností a náboženství.

Závažné formy **korupce** narušují existující ekonomické prostředí ve smyslu poskytnutí neadekvátní ekonomické výhody. Nejčastěji se vyskytují u tzv. státních (veřejných) zakázek; stát je stále nejspolehlivějším zákazníkem a na daném teritoriu i největším odběratelem. Navíc stát poskytuje nejrůznější záruky za vývoz a v neposlední řadě udílí tzv. licence k vývozu (to se týká zejména vojenských materiálů). V této oblasti je existence transparentního a rovného ekonomického prostředí pro jednotlivé subjekty trhu nezbytná.

Politická korupce, která bezesporu existovala v 90. letech je na ústupu a přešla do podoby lobbyingu. Kdy se poslanci snaží získat výhody pro 'své' regiony, pro firmy, s nimiž jsou tak či tak spojeni.

Korupcí nesporně je **korupce ekonomická**. Jde zejména o systém přidělování dotací, subvencí a státních (veřejných) zakázek. Kupní smlouvy (či jiné obdobné smlouvy) v této oblasti vždy zahrnují kupujícího a prodávajícího. Oba mají mnoho možností v kterémkoli stadiu smlouvy proces zkorumpovat. Buď se zařídí, aby byla smlouva v oblasti státních zakázek udělena požadované straně na základě přímého jednání a bez jakékoli konkurence, nebo o vypsání veřejné soutěže ví pouze malé množství lidí, přičemž vybraný uchazeč je informován přímo; konkurence může být omezena i vytvořením nesprávných či nadbytečných kritérií pro předběžnou kvalifikaci. K nejzávažnější a nejrozsáhlejší korupci může dojít až po uzavření smlouvy, tedy v průběhu její realizační fáze; nakupující totiž může: záměrně přehlížet požadavky na splnění standardů kvality, kvantity či jiné standardy definované smlouvou; odvést dodané zboží za účelem opětovného prodeje a požadovat další osobní výhody (výlety, školné pro děti, dary).

Opatření proti zmíněným případům korupčního jednání spočívají v aplikaci různých prostředků. Jde hlavně o zákon o střetu zájmů, zveřejňování výsledků výběrových řízení a podobných obchodních soutěží, bezhotovostní platby, majetková priznání volených zastupitelů, státních úředníků všech stupňů (zejména s rozhodovací pravomocí), majetková priznání členů rodin výše zmíněných kategorií, zřizování různých protikorupčních linek.

Vládní zakázky by měly být ekonomické: cílem by měl být co největší užitek (kvalita, množství) za danou cenu či nejnižší cena za přijatelnou kvalitu zboží či služeb. Rozhodnutí o uzavření smlouvy by mělo být spravedlivá a nestranná: veřejné prostředky by neměly být využívány k poskytnutí výhod, standardy a specifikace nesmí být diskriminační, dodavatelé by měli být vybíráni na základě svých kvalifikací a přednosti jejich nabídek; stejnou pozornost si zasluhují i termíny nabídek, důvěrnost informací apod. Celý proces by měl být transparentní - požadavky, pravidla a rozhodovací kritéria by měla být snadno přístupná všem potenciálním dodavatelům, informováním nelépe prostřednictvím vyhlášení veřejné soutěže. Vyhlášení by mělo být veřejné; a všechna rozhodnutí by měla být důsledně zaznamenána.

Výchozím bodem by mělo být posílení **právního rámce**, počínaje změnou protikorupčního zákona tak, aby disponoval skutečnou autoritou a umožňoval účinné sankce. Dalším právním požadavkem je smysluplný a konzistentní rámec stanovující základní principy a postupy, které se musí při udělování zakázek dodržovat; nejlépe pak přijetím jednotného kodexu pro uzavírání státních zakázek, který by obsahoval základní principy a byl by doplněn podrobnějšími pravidly a regulacemi realizačních komisí.

Kromě právního rámce je další možnou obranou proti korupci systém otevřených transparentních procedur a způsobů realizace samotného zakázkového procesu.

Součástí analýzy, týkající se ohrožení společnosti závažnými formami trestné činnosti a obrany proti těmto ohrožením, byla i problematika **institucí jako obětí závažné trestné činnosti**. Za instituce jsme považovali organizace (orientované na zisk i neziskové), které poskytují svou činnost veřejnosti nebo na veřejnosti, a které mají charakter právnických osob. Mohou mít také charakter profesních skupin nebo občanských sdružení. Institucemi svého druhu jsou legální společenské struktury (vláda jako celek a jednotlivá ministerstva), komunální zastupitelství (krajská, městská a obecní zastupitelství), politické strany a jejich prostřednictvím instituce zastupitelské demokracie (poslanecká sněmovna, senát), soudy a další orgány činné v trestním řízení (policie, státní zastupitelství, advokátní komora), instituce typu veřejnoprávních institucí. Ve specifických případech lze zvažovat i další

instituce, např. sportovní kluby a svazy, odbory, profesní svazy, zájmová občanská sdružení, neziskové organizace vyvíjející společensky prospěšnou činnost apod.

Pro instituce jako oběti závažné trestné činnosti je charakteristická existence významného vnímání přesahu jejich poškození do širšího okruhu nebo do vyšší úrovně (např. skutečnost vyloupení pobočky banky představuje ohrožení bezpečnosti této konkrétní pobočky a právě přítomných klientů, skutečnost „vytunelování“ pobočky banky představuje ohrožení bezpečnosti bankovního systému a všech klientů). Poškození institucí závažnou trestnou činností může být bezprostřední (poškození, ke kterému došlo na majetku nebo na fungování instituce apod.) nebo zprostředkované (ztráta důvěry v instituci, rozpad jejích struktur, ukončení existence apod.). Instituce jsou poškozovány i tím, že se zločinecké struktury mohou usazovat v legálních strukturách. Hlavní ohrožení vyplývají z přesahu napadení do dalších segmentů společnosti i tím, že vedou k nápodobě, ke společenské nejistotě, k prohlubování stavu prožívanému jako rozšiřující se prostor nezákonnosti.

Účinnou **obranu proti těmto ohrožením** lze založit na eliminování a znemožnění realizace typické trojice faktorů ovlivňujících spáchání trestného činu spojeného s napadením instituce zevnitř, a to zaprvé příležitosti, za druhé motivu, a za třetí racionalizace. Ochrannou bariérou je neposkytování příležitosti, budování zdravé motivace a sounáležitosti a jasné definování poškozujícího jednání. Jako funkční se ukazuje i používání složitých modelů analýzy dat, které jsou z velkého počtu transakcí schopny identifikovat ty, které modelově odpovídají dříve zjištěným způsobům spáchání konkrétní trestné činnosti (např. nelegálního odčerpávání adresných fondů nebo legalizace výnosů z trestné činnosti).

Podstatná část obrany proti závažným formám trestné činnosti spočívá na **využívání právních nástrojů**. Ve výzkumu jsme shrnuli předpisy týkající se všech sledovaných oblastí, včetně aktuálních mezinárodních norem.

Problematiku **globalizace a migrace** ovlivňuje v České republice vedle zákona č. 325/1999 Sb. o azylu a zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců podmínky příchodu a pobytu cizinců řada dalších právních předpisů. Tyto normy buď přímo regulují určité specifické aspekty migrace, nebo přímo či nepřímo spoluurčují širší ekonomické a sociální podmínky života cizinců na území ČR. K první kategorii patří zejména zákony, které určují podmínky vstupu cizinců na český trh práce, ke druhé např. zákony o zdravotním pojištění, o sociální podpoře a péči nebo zákon o nabývání a pozbývání státního občanství.

Podstatný je rovněž zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti. Kromě vnitrostátních právních předpisů je oblast pracovní migrace upravena i bilaterálními mezinárodními smlouvami upravujícími oblast sociálního zabezpečení a zaměstnávání a také multilaterálními úmluvami v oblasti lidských práv, postavení uprchlíků a sociálních práv jimiž je Česká republika vázána.

Otázky vízové politiky jsou upraveny Nařízením Rady (ES) č. 539/2001. Strategie České republiky byla v hlavních rysech definována Pozičním dokumentem ČR ke kapitole 24 „Spolupráce v oblasti justice a vnitřních věcí - Schengenský acquis“, a dále rozvinuta usnesením vlády ČR z 25.7.2001 č. 798/D a usnesením vlády ČR z 7.11.2001 č. 1167D.

Mezinárodním dokumentem v boji **proti terorismu** je Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu uzavřená na půdě Organizace Spojených národů (2000). Tato Úmluva zavádí novou skutkovou podstatu trestného činu financování terorismu. Součástí úmluvy je 9 mnohostranných smluv uzavřených jako opatření k boji proti terorismu. Pokud jde o evropská opatření proti terorismu, jsou přijímána jak na půdě Rady Evropy, tak Evropské Unie. Z regionálních úmluv zaměřených na boj proti terorismu má pro Českou republiku největší význam Evropská úmluva o potlačování terorismu (1977), která byla přijata Radou Evropy. Významné opatření v boji proti terorismu jsou Směrnice Výboru ministrů Rady Evropy o lidských právech a boji proti terorismu. Mimetrestním opatřením proti financování terorismu je zákon č. 98/2000 Sb., o provádění mezinárodních sankcí k udržování mezinárodního míru a bezpečnosti a zákon č. 48/2000 Sb., o opatřeních ve vztahu k afghánskému hnutí Talibán.

Nejdůležitějšími mezinárodními dokumenty **proti korupci** jsou dokumenty OSN a Rady Evropy. Organizace spojených národů přijala Úmluvu proti korupci, Rada Evropy přijala Trestněprávní úmluvu o korupci. K významným mezinárodním dokumentům patří i Úmluva OECD proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích. Náš trestní zákon postihuje korupci v hlavě třetí a třetím oddílu, který je nazván úplatkářství. Jedná se o pět ustanovení: první ustanovení postihuje přijímání úplatku, druhé postihuje podplácení, třetí kriminalizuje nepřímé úplatkářství. Ve čtvrtém ustanovení je definován úplatek a uvedeny osoby, kterými se rozumí veřejný činitel. Poslední ustanovení se týká účinné lítosti. Do oblasti trestního práva týkajících se korupce zasahují především dvě mezinárodní úmluvy, a to: Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích a Trestněprávní úmluva proti korupci.

V oblasti **organizovaného zločinu** bylo přijato několik mezinárodních instrumentů. Česká republika podepsala a ratifikovala Úmluvu OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988), Úmluvu o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (1990), Akční plán EU o boji s organizovaným zločinem (1998), Úmluvu Rady Evropy o praní, vyhledávání, zadržování a zabavování zisků ze zločinu (1995). Dodatkovými mezinárodně právními instrumenty k Úmluvě OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu jsou tři Protokoly: Protokol proti obchodování s lidmi, zvláště ženami a dětmi, Protokol proti pašování přistěhovalců, Protokol proti nedovolené výrobě střelných zbraní a obchodu s nimi.

V oblasti **ekonomické kriminality** jsme se zaměřili na zkoumání finanční kriminality, tj. protiprávních operací na peněžním a kapitálovém trhu, se specifickým zaměřením na útoky proti veřejným rozpočtům, dále na analýzu české trestněprávní úpravy ekonomické trestné činnosti včetně popisu ekonomických zájmů, které chrání stát prostřednictvím trestního práva a konečně na zpracování přehledu mezinárodních norem a doporučení, příp. dalších pramenů týkajících se ekonomické, resp. finanční kriminality (směrnice a doporučení Rady Evropy, prameny OSN a Evropské Unie, případně dalších mezinárodních organizací s činností zaměřenou na potírání hospodářské a finanční kriminality.)

Z významných dokumentů orgánů Evropské unie, Rady Evropy a také Organizace Spojených národů, zabývajících se trestněprávní ochranou ekonomiky, bojem proti ekonomické kriminalitě a problematikou související s ekonomikou, je namístě jmenovat: Úmluvu EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství, Rámcové rozhodnutí Rady EU o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků, Rámcové rozhodnutí Rady EU o ochraně životního prostředí trestním právem, Rámcové rozhodnutí Rady EU o praní špinavých peněz, identifikaci, vysledování, zmrazení, zadržení a zabavení prostředků a

výnosů z trestné činnosti, Úmluvu o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (1990).

Na základě výzkumu jsme došli k závěru, že je nutná kvalitní právní úprava této oblasti nejen trestněprávní, ale i mimotrestní. Ukázalo se, že novelizace trestního zákona reagovaly na aktuální potřeby změn vyvolané dynamikou ekonomické kriminality. Dalším činitelem úspěšného boje s těmito kriminálními aktivitami je potřebná odborná znalost ekonomického klimatu a je třeba dále prohlubovat specializaci a odbornou znalost orgánů činných v trestním řízení. Z hlediska trestního řízení se při analýze stíhaných případů ukázala jako významná úloha soudních znalců, kteří dokonce ve složitých případech ekonomické kriminality vystupují v roli těch, kteří rozhodují o tom jak bude daný případ kvalifikován a zda ho lze vůbec posuzovat jako trestnou činnost. Jako úskalí v této oblasti je možné spatřovat mnohdy neopatrnost a nedůslednost firem při zaměstnávání osob a nedostatečnou kontrolu v řadě institucí a organizací, což umožňuje šíření těchto aktivit. Rovněž možnost majitelů společností s ručením omezeným zakládat nové společnosti aniž by byly vyrovnány závazky společnosti předchozí.

Obecně se potvrdilo, že porušování netrestních norem upravujících pravidla hospodářského života je relativně časté a současně nedostatečně kontrolované a sankcionované a že je nutné vyvíjet úsilí proti ekonomické kriminalitě nejen na národní úrovni, ale k jejímu účinnějšímu postihu i na úrovni mezinárodní.

Vzhledem k tomu, že lze předpokládat, že organizovaný zločin bude na území České republiky působit i nadále, a že se bude spolu s měnícími se podmínkami života měnit, je nezbytné, abychom se i v **příštích letech** věnovali výzkumu na tomto poli. Hlavním cílem dalšího výzkumu bude teoretický rozbor, konceptuální a definiční vymezení, stanovení charakteristických rysů, nalézání příčin vzniku a šíření organizovaného zločinu, sledování vývojových trendů, týkajících se charakteru organizovaných zločineckých skupin a výskytu nelegálních forem činností na území České republiky, analýza působení organizovaného zločinu v současné společnosti, včetně důsledků tohoto působení, vytipování hlavních kvantitativních i kvalitativních změn a naznačení možných scénářů dalšího vývoje.

11. Summary

Society Defence Against the Threat of Serious Criminal Activity Forms

PhDr. Martin Cejp

Some forms of serious crime – particularly terrorism, organized crime and economic crime – belong at present to the world greatest security risks. Particularly International Community, United Nations, the Council of Europe and European Union respond to this type of threat and initiate a number of countermeasures. In accordance with them basic organizational and legislative changes were gradually performed in the Czech Republic after 1990.

By detecting possible sources of crime in concrete social conditions criminological research provides criminal and security policy conception and at the same time it monitors provision effectiveness focused on crime and suggests possible changes. If really effective provision was suggested it was necessary to be based on profound causes analysis; we should know why a certain crime activity was committed, why offenders focus on this activity, why they commit it the way they do, why crime victims are certain people under certain conditions.

Criminological research in the Czech Republic has focused on organized crime problems since the ninetieth. Since 1992 The Institute of Criminology and Social Prevention has been analysing annually basic characteristics concerning criminal groups and their activities. In the framework of special themes the research concentrated on drug production, smuggling and distribution, organizing and practising prostitution, illegal migration, thefts of art, violent crime, and racketeering. Analysis of organized crime activity not only of the Czech Republic nationals but also foreigners has been investigated in detail. Organized crime activities in the field of economics, money laundering and intentional tax evasion have systematically been observed. We have regularly evaluated the effectiveness of legal measures applied in combating organized crime. In the end of the ninetieth we analysed organized crime problems in the Czech Republic in a wider social context. In the framework of selected crime prognosis we defined problematic and developmental facts which can be effective in the field of combating organized crime in coming years.

In the research realized **during 2004 – 2007** we focused on some serious forms of criminal activity: organized crime, economic crime, terrorism and corruption. We have also dealt with migration processes abuse and threats to institutions. **The goal** was firstly to analyse threatening factors in society development – and the possible causes and consequences of serious crime activity to society structures – and then to search for effective measures against serious crime activity.

In concrete **research methods and techniques** were used data from professional publications and sources, collections from conferences, data from questionnaires conducted by Council of Europe, European Union and United Nations, specific legal measures, the Czech Republic Ministry of Justice Statistical Yearbook data, statistics of the Ministry of Interior and respective department of the Police of the Czech Republic, available legal and investigative records, official documents of international communities and the Czech Republic government and individual ministries documents. We have also used case studies and expert investigation

carried out by questionnaires or by directed interviews with Czech Republic Police workers who were in contact with serious criminal activity in executing their duty.

In the framework of our task the great attention was focused on **organized crime** problems. We have dealt with this subject systematically since 1993. Apart from regular monitoring of tendencies and analyses of concrete cases we focused during 2004-2007 mainly on organized crime threats and on possible measures society can use to combat it. We wanted to find out how and why individual parts of social system are threatened by organized crime, we searched factors abusable by organized crime in individual areas of society life and possibilities of defending against their activity.

Organized crime can be understood as systematic committing of serious criminal activity and related supporting activities whose subject are criminal groups or organizations, whose main goal is to obtain maximum illegal profit while minimising the risk.

According to security situation report in the Czech Republic territory there operate about **75** groups having **2000** members. Further data concerning groups and their activities are based on experts estimates. From the organizational structure point of view **not quite a half of the groups were fully developed**. It means that more than a half of considered organized crime activity is created by less organized groups. They are organized on a horizontal level and mostly do not fulfil features of criminal conspiracy. Within organized crime there are involved a lot of **external co-workers**. According to the experts' estimate they create more than a half of all conspiracy groups members. External co-workers provide all kinds of different services including searching information, making contacts with political and economic representatives, offices or media. In bigger groups they work as legal or economic advisers.

Participation of **women** in organized crime also plays a significant role. The estimate of women's engagement in groups during 2000 – 2006 was about 15%. The highest involvement of women is in the field of procuring and trafficking in people for the purpose of sexual exploitation and trafficking in the field of narcotics and psychotropic substances where women mostly operate as dealers. Among significant activities committed by women in the framework of organized crime belong organizational and management background of conspirative groups. Women often participate in financial crime : money laundering, corruption, tax, bank, loan, insurance and customs fraud and in establishing of fraudulent companies. Quite important is women's share in illegal migration. Other criminal activities committed by women are thefts, specialty works of art thefts.

Since 1993 in respect of **the share of involvement of Czech and foreign elements** in organized crime groups in the territory of the Czech Republic there is prevailing foreign element. The percentage of Czech nationals is also quite significant. In fact immediately after establishing organized crime in our country about a quarter of the groups were Czech. Apart from that a number of Czech nationals cooperate with foreign groups, specially Russian ones. Foreigners share in organized crime is mostly by Ukrainians, Vietnamese, Albanians, Russians and Chinese. Further there are Bulgarians - whose share decreases – and Romanians – whose share increases. Further there are Serbs and behind them Slovaks who appeared sporadically on the bottom rung of the ladder during the nineties in the framework of organized crime in the Czech Republic and started gradually increase after 2000. Further down there are Turks, Nigerians, Moldavians, Dagestanis, Macedonians, Lithuanians, Israelis, and to limited degree Chechnians, Belorussians, Indians. Even Poles who until the end of the

ninetieth used to be represented quite strongly on the scene of organized crime gradually decreased. Among the less frequently represented nationalities belong : Montenegrins, Iraqis, Croats, Senegalese, Egyptians, Italians, Pakistanis, Georgians, and Germans.

During 1993 – 2006 **the most widest forms of criminal groups activities** belong to car thefts, organized prostitution, since 1994 production, smuggling and distribution of drugs. Occasionally there occur other forms from almost forty other activities. During 1993 – 1998 thefts of art works belonged among most widely expanded activities. In 1997, 2002 and 2005 tax, loan, insurance and exchange fraud and corruption increased. During 1998 – 2004 among the most wide spread activities of organized criminal groups belonged illegal migration. Since 2005 its share started to decrease. In 2006 money laundering, forgery and cyber crime became wide spread. Since 2005 there has been a significant appearance of the illegal production and smuggling of alcohol and cigarettes.

Since 1990 the character of organized crime in the territory of the Czech Republic went through not only quantitative but also **qualitative changes**. According to experts' point of view organized crime has increased, stabilized and institutionalized. Management has increased, there are less evident violent manifestations, more economic criminal activity, frauds, more corruption. Wealth of groups has considerably increased and the market has been divided. Organized crime has more sophisticated technical tools such as using internet. Profits are legalized in legal business. In relation to these facts organized crime causes greater losses and has more demaging influence on economy. At present organized crime has sufficient contacts, it penetrates into the state administration, it develops more activities in economic spheres, it develops contacts in justice, it influences media.

In the future according to experts opinion it is possible to expect further increase of organized crime activities. A considerable increase of criminal activity will be related to computer technology, information technology and internet. Further it is possible to expect 'tunnelling' of state budget and European Union grants, there will be sophisticated frauds in the field of tax crime, frauds connected to consumer tax of fuel, alcohol and cigarettes. It is possible to expect speculations of organized crime when the Czech Republic joins the euro currency. The world of crime will improve in its structures, persons' professionalism and the use of technologies such as internet communication. Typical features will be increasing profits, wealth, power and influence of organized crime groups, who will endeavour to be established in legitimate business, endeavour to penetrate into the area of politics, economics and other areas. It is possible to expect expansion of purposeful penetration into the state structures and great bank fraudulent transactions; influencing courts, public prosecutor's departments, police; influencing appointments in state administration, abuse of favouritism, and corruption. Organized crime is also expected to have a widening influence on municipal level policy. In allocating greater public orders there will be attempts to manipulate them by corruption and favouritism. Organized crime groups will also attempt to reduce the activity of specialized sections of the police. Internationalisation of organized crime will develop. There will be dramatic increase in organized crime activity of Rumanian and Bulgarian nationals. The tension between Asian groups will increase. After 2010 there may increase a substantial increase in the number of Chinese and African persons.

Experts estimate that in the territory of the Czech Republic between 2010 – 2015 after years of an increasing share of organized crime the trend may change and may even stagnate. Apart from possible move of criminal activities to more developed countries of European Union another reason to stagnate the increase of organized crime could be the generation change in

the society : people with higher education either citizens or representatives of state administration will be able to combat organized crime more effectively.

The part of organized crime research was also accusations analysis and case studies processing. By means of analysing of all accusations regarding **criminal conspiracy cases** submitted by the public prosecutor's department between the years 1999 – 2004 we wanted to deepen the information we acquired concerning all aspects of character, manifestations, structures and offenders of organized crime in the Czech Republic. Apart from that we focused on enforcement regulations concerning criminal conspiracy participation. The analysis showed indisputable organization of a certain part of criminal activity in the Czech Republic. Some cases show a higher level of organization, more extended work division and in some cases even the mark of middle links of management. The international involvement of criminal activities is quite widespread, also covering up a legal help use and cooperation with official structures, communication by mobile phones using covering names and nicknames, changing of mobiles and its numbers, making stories for captured migrants, etc. There is a high number of foreigners among defendants of criminal conspiracy. Offenders are mostly younger people but in the management and group centres we find people above 30 years of age. Often there are persons with former criminal records who appear on a lower, executive level in the organizational structure. Criminal conspiracy is often created by people who are connected by family relations supported by wider family clans.

On the basis of analysis results focused on **enforcement of regulation concerning criminal conspiracy participation**, it is possible to say that the frequency of enforcement of regulation concerning criminal conspiracy provision gradually increases. But it is used with evident simpler criminal cases having a lower level of organizational structure and lower level of criminal activity where it is relatively easier to identify this criminal conspiracy legal features. Surprisingly low is the number of cases of prosecuted traffickers in drugs. There is relatively high share of offenders in custody (more than $\frac{3}{4}$) which testifies of legitimate fears of witness influencing, avoiding prosecution or continuing of criminal activity of prosecuted offenders. On the other side not quite 50% of persons taken into custody are sued which does not testify of effective prosecution. There are almost no cases where confession of defendant subsequent proof of his/her involvement in the crime exists which results from organizational norms of organized crime groups.

To analyse the **threat to society by organized crime** was the main purpose of the research. Organized criminal groups have a paralysing impact on both public and private sectors of the society, it brings direct security threats to citizens. Organized crime threats do not concern only the Czech Republic but in a globalized world transnational organized crime threatens in fact the whole world. On one side transnational organized crime presents outside threats to the Czech Republic, on the other side it becomes a threat to inner security. From the global point of view the inner situation in the area of organized crime in the Czech Republic can be a threatening factor for other countries. Transnational criminal groups can for instance use our territory as a transit country, they can create a forefield for expansion to other countries, they can try to legalize here profits from criminal activity, etc.

According to the experts' opinion organized crime in 2007 mainly penetrated the area of state administration, economics and politics, to certain extend also police and justice, less media and the least local authorities.

The damage in economics is caused by introducing illegal practice into the economic system. It creates illegal services and goods market. Introducing criminal practice to the economic system leads to creating of unstable and unconfidential backgrounds which can devalue efforts of legal businesses or discourage foreign investors.

Organized crime tries to penetrate into the state administration system because of the need of information, of providing documents, and support or protect its own activities. Organized crime and corruption compromises and reduces authority of official institutions.

Organized crime bosses strive for abusing of political representatives – on international, state and regional level – for either politicians' conscious or unconscious support of organized crime bosses activities, for influencing strategic decisions which could be profitable to them, for acquiring information, and for impunity from prosecution. People in important political and decision making positions can be jeopardized by aggressive attempts of corruption, compromising and blackmail, due to this activity they lose community confidence.

Organized crime strives to penetrate into the justice system namely to eliminate its risks. It tries to influence the legislative process striving to adjust laws to prevent risks at all or to minimize them. To lower the risks it strives to frustrate criminal proceedings, influence witnesses or to enable escape of prosecuted or convicted persons. Imperfect protection of a witness well suits to organized crime groups.

Organized crime directly threatens some groups of citizens namely those in authority whom organized crime tries to abuse. Organized crime attempts to regularly secure enormous profits from illegal goods and services and thus shares in creating, disseminating and developing of a number of pathological elements in the society.

Organized crime tries to abuse the media. Criminal groups can strive for public opinion to influence their interests, what is advantageous for them, they want to support opinions which question and distract the honest labour of legislators, public prosecutors, policemen and judges. Media can unknowingly glorify evil, support the lifestyle bordering on unethical and often illegal practices.

On the basis of contacts in all crucial areas of society life, organized crime gains information or support from official circles without necessarily using corruption or even violence. Offenders of organized crime activity have the feeling of certain superiority. They rely on their inviolability due to their position on a social ladder, support of influential persons and due to low efficiency of criminal proceedings bodies.

In cooperation with international community efforts in the Czech Republic during 1995 – 2005 there were activated numerous measures directed against transnational organized crime activities. Apart from threat factors analysis, the other main research goal during 2004 – 2007 was the endeavour to analyze **prevention possibilities against the threat to society by organized crime**. According to experts questioned during 2006 – 2007 it is possible to summarize measures eliminating this possible threat to Czech society by organized crime in a following way.

The basic solution for all further measures of combatting organized crime is based on the analysis and on a clear vision of a required goal. In this conception there are designed individual strategic steps, persons involved and their tasks are allocated. The activity is coordinated, and successes and faults regularly analysed. The important condition is to clearly declare and realize political, material and media support of criminal proceedings bodies in combating organized crime – including specialized police units. Essential to this aim is adoption of measures against the penetration of organized crime into the social system, namely to justice, police and media. At the same time there must be defined mechanisms safe-guarding the system and its workers, and defined rules how to act in corruption or racketeering cases. The important step is to strengthen moral consciousness and ethical values. It should be clearly distinguished where are public and common interests and which are sectional and personal interests. Personal responsibility of politicians, appointed officials, and leading persons has to grow. It is fundamental to separate police and justice from political influences.

The essential step is the criminal law and criminal code amendment, legal modification to corruption, stricter conflict of interests legal modification, member of parliament immunity limitation, higher penalties for organized racketeering and murders, prevention of transfer of property acquired by criminal activity on family members, and the establishment of a crown witness institute. Penalties for proven organized crime activities should be stricter. It is necessary to punish co-workers of organized crime groups. High punishments should be for public officials who consciously co-operate with organized crime. Prosecution should mean suspension of public office employment until a competent end of a legal case. At the highest prosecution offices the specialized departments focused on organized crime problems must be strengthened. For organized crime cases there should be imposed specialized legal proceedings managed by judges with a higher qualification in this area, sufficiently protected against „outward“ influences and threats. It is fundamental to secure law retrievability.

In the field of economics there must be adopted such legal and administrative provisions to prevent merging individual persons, relations and interests between areas of politics and economics into others. Legal economics must be prevented from finances originated from criminal activity. Effective means of combatting organized crime is to siphon off illegal profits. Possibilities of property confiscation of convicted organized activity offenders should be simplified and present possibilities should be used more effectively in this area.

Abuse of migration and refugee policies should be prevented from penetrating foreigners involved in criminal activities in our territory. Namely it is necessary to infringe the influence of foreign structures of organized crime in the territory of the Czech Republic by new effective legal ways in all areas.

In respect of the fact that corruption is the main form of organized crime penetrating into the state administration, it is necessary to impose system changes in connection with the allocation both of public orders and public budgets.

In the framework of the Police of the Czech Republic it is necessary to secure optimal number and to improve material equipment in specialized police departments. In big cities it is necessary to improve camera systems and to establish DNA evidence. More use should be made of phone tapping as an effective tool to detect and document criminal activity committed in the framework of criminal conspiracy. Greater effectivity should lead to closer co-operation between individual departments of the Police of the Czech Republic, its

participating in combatting organized crime, systematic co-operation on an international level, information systems interconnection, and the establishment of international teams.

An equally important provision relates to the work and relationships with the community. The community has to be informed that organized crime damages the whole society – it disturbs political, economic, and legal systems, it violates ethical standards, it can destroy everything people created by their own efforts. At the same time citizens in the democratic society have to be aware of not only rights but also responsibilities. School and family should warn about risks connected with pathological forms of lifestyle and offer possibilities of active use of leisure time. Mass media should inform the public not only about organized crime risks but also how it was possible to effectively act against it. At the same time it is necessary to look for mechanisms which can be used to prevent mass media abuse to misshaping or manipulating reality.

In recognition to the fact, that a significant feature of contemporary crime is its internationalization, it is possible to expect that the world of crime will use globalization processes in whose framework are inter-connected political conceptions, economic, financial and communication networks. It is easier to penetrate state borders, when information technologies are developed. For that reason we dealt in detail with problems of migration and foreigners' criminal activity.

Illegal migration has been understood as an illegal state border crossing without a valid passport or entrance or residence visa, or having a forged or changed travel documents. The travel documents can even be valid but the intention of either to settle in the territory of a given country contravening immigration and other legal rules of this country or to use it as a transit country for illegal crossing into another country.

In this respect the most serious security risk for the Czech Republic is a contingent of illegal migrants in the territory of our country. Most of this contingent is created by illegal migrants from the former Soviet Union countries. The Czech Republic is also a transit country. The threat comes out of the fact that most of the former states of the USSR are at present lacking well secured and strictly demarcated state borders. The territory of these countries is easily transited especially for Asian transit migrants.

In respect to illegal migrants it is possible to proclaim „single general pardon“ for illegals who did not commit any serious crime in the territory of the CR. For instance Italy, Poland, Portugal, etc. have recently decided to solve these problems by this procedure. Our neighbours, Germany and Austria whose migration policy the CR has to take in account have never yet in their history been solving the question of „illegals“ in this way. From the internal measures point of view it is necessary to strengthen preventive control by the Police of the CR, from the external measures point of view then to monitor migration situation in Ukraine where most of illegal migrants come from. In respect to the fact that migration from Ukraine is specially of economic nature it is necessary to observe developmental tendencies on Ukrainian labour market and in Russian Federation which is able to absorb a considerable part of migration potential in this region in favourable economic situations.

Apart from the contingent of illegal migrants, the other considerable migrants group from the former Soviet Union represents Russian speaking businessman – the majority of whom come from Ukraine and the Russian Federation. This group of migrants – businessman, often includes criminal offenders in the territory of the CR. Some characteristics of their criminal

activities are being reproduced which typify the development and nature of contemporary crime in their mother country where massive increase of crime is accompanied by unprecedented redistribution of social wealth due to uncontrollable privatisation. According to experts' estimation 90 – 100% of Russian banking and 60 – 80% of other areas of business in Russia – are governed and controlled by domestic organized crime structures. Organized crime structures are closely connected to wide ranging corruption networks in Russia, they penetrate into the state administration, security sections, prosecutor's offices and they try to gain political "cover" and impunity for their unlawful activity. In Russia the number of serious crimes – motivated murders, grievous bodily injuries and robberies with violence grows. Apart from that, since the second half of the ninetieth of the last century there are 25 000 missing citizens every year. It is possible to assume that a number of them were most probably murdered. At the same time there is evidence that the police and state justice departments seek to conceal and deregister the growth of criminal activity. The most serious is a discovery of a fast growth of tolerance of the Russian public to corruption.

The third factor is that the organization of illegal migration by Ukrainian criminal groups has certainly become a profitable business. As a result of this fact "illegals" are often seen in a role of blackmailed and easily manipulated victims, so called 'clients' recruited from their own countrymen often connected to Russian speaking organized crime representatives operating in the territory of the CR. These "clients" are able to secure the entrance and activity of Ukrainian illegals on the attractive Czech market. Apart from that the client structures in whose framework migrants work activities are developing, they often appropriate unlawfully finances like tax collecting, social and health insurance payments, all of which should be an income to the state budget of the CR.

From the criminology point of view we understand **economic crime** as a criminal activity committed in a framework of abusing business systems in favour of offenders and that makes it risky for this system. **Financial crime** is a criminal activity directed against financial institutions /banks, investment funds, insurance companies, etc./ including criminal activity directed against state finances /tax system, etc./

Economic crime is undoubtedly falling behind its peak reached in the nineties, and cannot be repeated because transformation has already been finished. In our research we have concentrated on tenders and settlements problems because it is a long-term and quite risky matter for legal awareness in the CR.

Tenders certainly belong to the market economy – they are considered as a recovery provision. But in the Czech Republic due to the connection with an extremely bad legal modification of this phenomenon the bankruptcy proceedings became an opportunity for enrichment of individuals. The problem and the risk needs to be seen so that tenders give opportunity for legal power (one pillar of democracy) to be transparent when engaging in economic relations. In the case of absence of professional and moral values in legal power it leads to be undermining of the legal awareness. A number of tender conflicts and malpractices highlight the unpreparedness of judges, showing quite significant benevolence towards trustees in bankruptcy "selection". Tender procedure gives a chance to dishonest trustees in bankruptcy cases to make a lot of money at the expense of creditors. There is a significant risk in it : it does not relate only to companies where creditors are businessmen, whose business risks belong to their business, but also to firms from the financial sector (firms of brokers, insurance companies, mortgage institutions) where creditors are individuals of the community and not in business. Experiences of solving bankruptcies in similar

institutions show that a certain financial influence of the state could be required which would mean that all taxpayers became victims.

The defence against this threat can be effective only in adjusting of conditions preventing the use of dishonestly acquired property. Appeal to moral aspects, tightened selection of persons (in justice as well as trustees in bankruptcy), etc. are not very effective in the Czech Republic.

In the nearest future in the field of economic crime the most problematic area is connected with prepared health service reform where businessmen who had nothing in common with health service reform in the past, now direct here their activities. It is possible to expect due to a significant increase in finance coming into the health service that this area can be assaulted by criminal practices similar to privatization in the nineties.

Terrorism according to our understanding is using a purposeful organized violence against disinterested persons for the purpose of gaining political, criminal or other goals. Terrorism can be either political or criminal, we can also talk about psychopathological terrorism. Political terrorism involves four different forms: revolutionary (leftwing or rightwing); separatist; rightwing and religious.

Roots of terrorism are in existence of national entity which either is or feels to be humiliated by another national entity. The feeling of national humiliation can be strengthened by the feeling of religious humiliation. Another factor for dangerous situation development is either real or imaginary economic humiliation and the existence of self-appointed little group taking revenge on behalf of humiliated and oppressed crowds. Another factor appears to be a catalyst moving this crowd into action. The third factor of the development of terrorism is the situation where the decision to rectify some former historical injustice (which is not possible to blame on concrete persons), is taken by some higher power and is carried out at the expense of somebody.

No terrorist action, identified as when violence becomes a tool to reach certain political goals under certain conditions has not yet been noticed in the territory of the CR. We have not met yet any violent action or international terrorist's assault. Potential risk certainly exists : apart from political and economic integration of the CR directed towards European Union and NATO, and recently in relation to our interconnection of our foreign policy directed towards the US, the risk also relates to pre-velvet revolution regime contacts with the Near and Middle East.

Considering above mentioned risk factors we can say that no ethnic group creates a considerable community in our territory. The biggest groups are from former socialistic countries including Vietnam and former USSR countries. They can influence organized crime (Russian speaking "mafias") or economic crime (marketers, specially from Vietnamese nationals), but should not influence terrorism. The Czech Republic is nationally homogeneous country (Czech-Moravian-Silesian nationalities include approx. 94% of the inhabitants). Concerning the degree of poverty in the country, the existing social network (at present in connection with quite limited public finances reform) slows down massive decline of households into poverty. The social problem – in longer perspective - could be a class of unemployed who are children of unemployed therefore a generation of unemployed who would lose their work habits entirely and who would be opened to extreme solutions.

Terrorism is a threat for the CR namely in connection with foreign subjects operating in the territory of the CR, who are selected and proclaimed goals from the side of terrorists. They are specially USA and Israel for their political and religious opinions. Even abroad the CR institutions are threatened where according to their possibilities support international political, economic and military measures for risks elimination specially in the Arab world and in Balkans. Further threats are connected with the danger of local conflicts transfer (Turkey, Egypt) abroad.

The forms of terrorism threatening the CR to be taken into consideration are firstly information terrorism when a certain militant group is able to get inside important computer military or police networks and at least partly limit their operation. The other form is media terrorism which is able to blackmail governments of some countries by too much attention of mass-media to civil victims of terrorists' retaliation attacks, for the third it is armed terrorism using new generation intelligent weapons which are not too big and too expensive but can cause great damage, as controlled guided missiles, weapons of mass destruction, radiation material, chemical or biological weapons (lethal bacteria and viruses), the fourth form is the psychopathic terrorism without any political demands.

In the CR there are manifestations of **extremism** which can get close to right-wing terrorism : open racism manifestations or civilizational threats (the feeling of threats by Islamic fundamentalists can turn into attacks on Arabs and coloured people where race does not play any essential role).

Defence possibilities against terrorism risks are complicated. It is not possible due to several psychopathic individuals (suicide certainly belongs to psychopathic expressions) to bomb other national representatives official residences or to kill representatives of other nations extreme groups and so further multiply the violence. It is not possible to defeat terrorism by bombing territory of the state where these several groups operate. These actions can easily provoke a feeling that there is a war of the West against religion and by that these groups gain prestige, reputation and authority. Most probably the most feasible way is to infiltrate into these groups, target and liquidate their leaders. Similarly problematic is a total blockade of the territory (apart from humanitarian aid of food, water and medicaments) so, that this territory could not be supplied by weapons, chemicals, dangerous material including fissionable equipment, machinery etc.

For the Czech Republic the only real way of defence against terrorism risks is to participate in international structures both political and defensive (and espionage, of course). Another option should be the Czech active participation on international platform which would (in the above mentioned sense) eliminate the feeling of national, ethnic and religion humiliation.

Serious forms of **corruption** disturb existing economic background in a sense of inappropriate providing of economic advantages. Mostly it is present at so called state public tenders. The state still seems to be the most reliable client and in the given territory even the greatest customer. Above all the state provides all kinds of different guarantees for export and it also grants licences for export, relating mainly to military materials. The existence of transparent and equal economic background for individual market subjects is inevitable.

Political corruption which indisputably existed in the nineties is declining and was changed to lobbying. The members of parliament try to gain advantages for their regions, enterprises they are connected to.

Corruption is undoubtedly **economic corruption**. It relates namely to grants granting system, subventions and state orders. Sale contracts (or other similar contracts) in this area always include a buyer and a seller. They both have a number of opportunities to corrupt the process in any part of the agreement. It is either arranged that a contract to state order was granted to the required party on the basis of direct negotiation without any competition, or public competition or advertising is known to only a limited number of people and a selected applicant is informed directly; so competition can be limited by creating of incorrect and unnecessary criteria for the preliminary qualification. The most serious and most extended corruption can take place after the contract conclusion which means that during the process the buyer can purposely ignore all regulations concerning quality standards, quantity or other standards defined by contract; and can take away delivered goods for repeated sale purposes and can require other 'perks' for example, trips, tuition fees for children, presents etc.

There are various **tools and measures to be used against corruption practice cases**. They relate mainly to the law of conflict of interests, publicising of tenders results and similar business competitions, direct debits, property declarations of interest of elected representatives and state administrators of all levels (namely with the authority to decide), property declarations by family members of the above mentioned categories, and the establishing of different anti-corruption measures.

Governmental orders should be economical: the goal should be the highest quality, or amount for a given price or the lowest price for a good quality of goods and services. The decision to award contracts should be fair and objective : public funds should not be used to provide advantages, standards and specifications must not be discriminating, suppliers should be selected on basis of their qualifications and on advantages of their offers; terms of offers deserve the same attention, confidentiality of information, etc. The whole process should be transparent – requirements, rules and decision criteria should be easily accessible to all potential suppliers, by informing through public competition announcements. They should be announced publicly and all decisions should be recorded.

The starting point should be strengthening of **legal framework**, starting by the change of anticorruption law so that it would provide real authority and effective sanctions. Another legal demand is a reasonable and consistent framework specifying basic principles and procedures which have to be kept when orders are being granted. The best way is to accept more detailed rules and regulations for state orders conclusions. Apart from the legal framework another possible defence against corruption is the system of open transparent procedures and ways of regulating the order process.

The significant part of the analysis concerning the threat to society by serious forms of criminal activity and concerning the defence against these threats were **institutions as victims of serious criminal activity** problems. Institutions in a widest sense can refer to organizations (profit and non profit organizations) providing their activity for the public or at the public having a character of legal person. They can also be professional groups or civic societies. Institutions of their kind are legal social structures, (government as a whole and individual ministries), municipal representations (county, town and local authorities), political parties and by their mediation institutions representing democracy (parliament and senate), courts and other bodies of criminal procedure (police, state prosecutions, legal chamber), public institutions. In special cases it is possible to weight up other institutions, as

sport clubs and associations, trade unions, professional associations, public interest associations, non-profitable organizations developing socially profitable activities, etc.

For the institutions to be regarded as victims of serious criminal activity the damage extends to a wider circle or higher level of involvement. For example reality of a branch bank robbery or 'tunneling' of a branch bank represents security threat not only to the bank itself and its system but also to its clients. Damage of institutions by serious criminal activity can be direct (damage caused on property or to the continued functioning of the institution, etc.) or it could result in the loss of confidence in the institution, and the disintegration of its structures, resulting in its downfall. Institutions are damaged by tolerating criminal tendencies in their legal structures. The main threat is an attack into other segments of society and bringing about social insecurity and lawlessness by extending illegal activities.

Effective **defence against these threats** is possible to establish by eliminating and preventing realization of three typical factors influencing criminal acts connected with institution attack from the inside, by firstly opportunity, secondly by motive and thirdly by rationalization. A defence barrier does not provide opportunity, it builds a healthy motivation, and clearly defines demaging activities. The use of complicated data analysis is able to identify illegal transactions, for example the transferring and legalization of addressed funds or the earnings from criminal activities, out of a great number of transactions.

An essential part of serious criminal activity defence is based on **utilization of legal tools** available. In the research we have summarized rules concerning all monitored areas including actual international patterns.

Globalization and migration problems in the Czech Republic are influenced by a number of other legal regulations apart from the law number 325/1999 of Criminal Code on asylum and the law number 326/1999 of Criminal Code on foreigners temporary residence. These standards either directly regulate certain specific migration aspects or directly or indirectly determine wider economic and social conditions of foreigners' life conditions in the territory of the CR. The first category of laws relates to foreigners' entrance conditions on the Czech labour market, the other is on eg. health insurance, social allowance and care or the law concerning gaining and losing state citizenship.

The law number 1/1991 of Criminal Code concerning employment is also essential. Apart from intrastate legal regulations is the area of labour migration modified even by international treaties modifying social insurance and employment area and also multilateral treaties of human rights area, migrants conditions and social rights the Czech Republic is obliged to offer.

Visa policy problems are modified by Regulation of the Committee (ES) number 539/2001. The Czech Republic strategy was defined in main features by the CR Positional document to the chapter 24 on "Co-operation in the Area of Justice and Inner Affairs – Schengen Acquis" and further developed by the Czech Republic government Resolution from July 25, 2001 number 768/D and the CR government Resolution from November 7, 2001 number 1167D.

International document in **combating terrorism** is an International Convention on suppressing terrorism financing concluded in the United Nations territory (2000). This Convention introduces new facts of the case of financing terrorism. Nine multilateral treaties concluded as Measures combating terrorism are part of this convention. Relating to the

European measures against terrorism they are adopted on the ground of Council of Europe as well as European Union. Out of regional conventions focused on combating terrorism the most significant for the Czech Republic is European Convention on suppressing terrorism (1977) accepted by the Council of Europe. Significant provisions in combating terrorism are Directions of United Nations Ministers' Committee on Human Rights and Combating Terrorism. Out of court provision against financing terrorism is the law number 98/2000 of Criminal Code concerning international sanctions to international peace and security maintenance implementation and the law number 48/2000 of Criminal Code concerning provision in relation to Afghan movement 'Taliban'.

The most significant international documents **against corruption** are documents of UN and Council of Europe. United Nations organization adopted Convention against corruption, Council of Europe adopted Criminal-law convention on corruption. Other significant international documents are the Convention OECD against international public representatives bribery in international business transactions. Our Criminal Code comprehends corruption in chapter 3, section 3 which is called bribery. It concerns 5 regulations : the first regulation comprehends accepting bribes, the second one comprehends offering a bribe, the third regulation criminalizes indirect bribery. The forth regulation defines bribery and presents who is considered as public representative. The last regulation relates to effective regret. There are two international criminal law conventions concerning corruption : Convention on combating offering bribes to foreign public representatives in international business transactions and Criminal-law convention against corruption.

In the field of **organized crime** there were adopted several international instruments. The Czech Republic signed and ratified UN Convention against illegal business with narcotics (1988), Convention on laundering, searching, holding up and confiscation of crime profits (1990), UN action plan in combating organized crime (1998), Council of Europe convention on laundering, searching, holding up and crime profits confiscation (1995). There are three Statements as supplementary international legal instruments to UN Convention against transnational organized crime : Statement against trafficking in people, particularly in women and children, Statement against immigrants smuggling, Statement against illegal gun production and trading.

In the field of **economic crime** we focused on financial crime research as illegal operations on financial and capital market with specific concentration on public budget attacks, further we concentrated on the Czech criminal-law modification analysis of economic criminal activity including description of economic interests securing the state by criminal law and finally on international regulations and recommendations outline processing or other recourses concerning economic – financial crime (United Nations Directions and Recommendations, recourses of UN and European Union or other international organizations whose activity is concentrated on combating economic and financial crime).

Some of the European Union, Council of Europe and United Nations authorities significant documents concentrated on criminal-law protection of economy, combating economic crime and problems connected to economy are following: EU Convention concerning European Union financial interests protection, EU Council Framework decision on fraud and transfer payments forgery combat, EU Council Framework decision on environment preservation money laundering, identification, tracing, freezing, detention and confiscation of criminal activities profits, Convention on laundering, searching, detention and confiscation of crime profits (1990).

Our conclusion on our research basis considers as necessary not only criminal-law but also non-judicial legal modification in this area. It showed up that penal code amendments responded to actual changes caused by economic crime dynamics. Another factor of effective combating these criminal activities is the definite need of professional knowledge of economic climates, it is also necessary to improve specialization and professional knowledge of bodies involved in criminal proceedings. From the criminal proceedings point of view the prosecuted cases analysis showed the significant role of court-appointed experts who play a crucial role even in complicated economic crime cases who are qualified and responsible to decide whether these cases can at all be qualified as criminal activity. The difficulty in this area is possible to see in frequent carelessness and inconsistency of firms in employing persons and insufficient control in a number of institutions and organizations which enables dissemination of these activities. Also the possibility of limited companies to establish new companies without clearing previous company obligations is incorrect.

It was generally confirmed that a violation of non-criminal regulations modifying economic life rules is relatively frequent and at the same time not sufficiently controlled and sanctioned and it is necessary to stimulate further effort in combating economic crime not only on national level but also to more efficient recourse on international level.

In respect of the expectation that organized crime in the territory of the Czech Republic will continue to be effective and that it will be changing together with living conditions it will be essential **in future years** to give our attention to research in this area. The main goal of the further research will be theoretical analysis, conceptual and clear definition, typical features determination, finding of organized crime origins and dissemination causes, tracing of development trends concerning organized criminal groups character and prevalence of illegal activities' forms in the Czech Republic territory, the analysis of organized crime activities in contemporary society including effects these activities have, and the prediction of main quantitative and qualitative changes and possible further development.

Translated by: Marta Holeková

Použitá literatura a prameny

Adamoli, S.; DiNicola, A.; Savona, E.; Zoffi, P.: Organised Crime Around the World. HEUNI, Helsinki 1998. In: Organizovaný zločin a odpověď mezinárodního společenství. Praha : IKSP 1999

Albanese, J.: Where Organized and White Collar Crime Meet: Predicting The Infiltration of Legitimate Business. In: Albanese, J. (ed.): Contemporary Issues in Organized Crime. Criminal Justice Press. New York : Monsey 1995

Baloun, V.; Scheinost, M.: Economy and Crime in the Society in Transition: The Czech Republic Case. In: van Duyne, P., von Lampe, K., Passas, N.(ed.): *Upperworld and Underworld in Cross-Border Crime*, s. 43-60. Nijmegen : Wolf Legal Publishers 2002

Baloun, V.; Scheinost, M.: Financial crime in the Czech Republic: Its features and international extension. In: van Duyne, P.C., von Lampe, K., Newel, J. L.: Criminal Finances and Organising Crime in Europe. Nijmegen : Wolf Legal Publishers 2003

Baubeck, R.: The Integration of Immigration. Strasbourg : Council of Europe 1994

Cejp, M.: Vydírání jako forma organizovaného zločinu v České republice. Praha : IKSP 1995

Cejp, M. a kol.: Organizovaný zločin v České republice III. Praha : IKSP 2004

Drbohlav, D.; Lupták, M.; Janská, E.; Bohuslavová, J.: Ruská komunita v České republice. (výsledky dotazníkového šetření): In: Menšiny a migranti v České republice. Praha : Portál 2001. - s. 73-79

Durand, M. F.: Quels modèles pour analyser les migrations internationales? //Les Cahiers de la sécurité intérieure N°19, 1995

Fargues, Ph.: L'Emigration en Europe Sud Africane du Nord et du Moyen-Orient. Revue Esprit, le décembre 2003, s. 125-143

Gelbras, V.: Kitajskaja migracija i kitjskije zemljačestva v Rossiji. Mir v zerkale meždjunarodnoj migraciji. Vypusk 10. Moskva : MGU 2002. - s. 20-38

Gilinskij, J.: Organized Crime in Russia: International Aspect, Referát na East-West Colloquium on Cross-Border Crime in Europe. Praha, 27.-28.9. 1999

Gilinskij, J.: Kriminologija: Teoria, istorija, empiričeskaja baza, social'nyj kontrol'. SPb., 2002

Hammar, T.: Internationale Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary Perspective. – Oxford, New York : Berg 1997

Huang, R.: Illegal migrants from China. Paper prepared for presentation at S27 Migration Section XXIV general Popular Conference, Salvador, Brazil, 18. – 24.8. 2001

- Hybášková, J.: Aby Středozeší nebylo zájmem migrantů. Lidové noviny, 27.7.2007, s. 9
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 5. aktualizované vyd. Praha : Linde 2007
- Kamel, K.: Maghrib: rajon emigracii, immigracii ili tranzita? Tendenciji meždunarodnoj migraciji. Moskva : MGU 2006
- Karabec, Z.: Účinnost právních prostředků proti organizovanému zločinu. Praha : IKSP 1999
- Lebon, A.: Migrations et naturalisations en France. Paris : La Documentations Française 2002
- Lejeune, R.: Problematique du controle des frontières. //Les Cahiers de la sécurité interieure N°19, 1995
- Litvin, M.: Spilurymi zusiljami protiv nelegalnej migracii. Urjadovij kurjer, 2003
- Lorencová, J.; Večeř, J.: Krvavé oleje: Můj přítel vrah. Brno : Jan Krystek 2006
- Malinovska, O.: Migranti, migracija ta Ukrajinska deržava: analiz upravlenja zovnišnimi migracijami. Kijiv : NADU 2004
- Marešová, A.: Etiologie násilných projevů organizované kriminality. Praha : IKSP 1996
- Marčenko, B.: Porušnikiv virtualnych kordoniv ne sudjat. Golos Ukrajiny 2003
- Massey, S. D.; Arango, H.G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; Taylor, J. E.: World in Motion; Understanting International Migration at the End of Millenium. New York : Oxford University Press Inc. 1998
- Migration, Migration History, History: Old Paradigms and New Perspectives (Ed. by J. Lucassen and L. Lucaseen). Bern : 1999
- Muus, P.: International Migrations and the European Union. Trends and Consequences. „European Journal on Criminal Policy and Research“ N°9/ 2001
- Musil, J.: Právní nástroje boje proti organizovanému zločinu v mezinárodním srovnání. In: Budka, I. et al.: Organizovaná kriminalita. Praha : Policejní akademie ČR 1997. – s.108-119.
- Němec, M.: Organizovaný zločin. Praha : Naše vojsko 1995
- Nožina, M. (ed): Mezinárodní organizovaný zločin v České republice. Praha : TLP 1997
- Pavlyuch : Ne každýj nelegal dojdet do granice. Zerkalo nedeli 2001
- Petroňa, T. P.: Mechanizm migracijonnogo obmena. Kijev 1992
- Pritykin, O.: Na granice – nastojaščaja vojna: kontrabanda idet karavanami! Segodnja. 19. oktjabrja 2005

Ralenska, I.: Interpol protidije migraciji. Urjadovyj kurjer 2001

Rasmussen, H. K.: No entry: Immigration policy in Europe. – Copenhagen 1997

Salt, J. : Business of International Migration. International Migration into 21st Century: Issues in honour of Reginal appleyard. Ed. By M. A. Sidetique-Cheltenham, Northampton: Edward Edgar. 2001 – p. 80-108

Scheinost, M.: Nelegální migrace a převaděčství jako jedna z aktivit organizovaného zločinu. Praha : IKSP 1995

Scheinost, M.; Cejp, M.; Musil, J.; Brabcová, I.; Budka, I.: Výzkum struktury, forem a možností postihu organizovaného zločinu v České republice. Praha : IKSP 1997

Scheinost, M.: Organizovaná trestná činnost občanů ČR. Praha : IKSP 1999

Scheinost, M. a kol.: Výzkum cizích státních příslušníků v českých věznicích. Praha : IKSP 2004

Smolík, J.; Šmíd, T.; Vaňura, V. (eds.): Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav 2007

Šišková, T. (ed.): Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha : Portál 2001

Šulga, N.: Velikoje pereselenje narodov: repatrianty, beženci, trudovyje migranty. Kyjev 2002

Trudovaja migracija v SNG: socialnyje i ekonomičeskie efekty. Moskva 2003

Williams, P.; Savona, E. U.: The United Nations and Transnational Organized Crime. London : Frank Cass 1996

Zhjuang G.: Some thoughts on the International migration of Oversea Chinese – Historical Researches on Oversea Chinese. Xiamen. Institute of Southeast Asian Studies, 1997

Zolberg, A.: International Migrations in Political Perspective. Global Trends in Migration? Theory and Research of International Population Movement. Ed. By Kitz M.; Keely C; Tomasi, S. – Staten Island : Center for Migration studies 1981. - p. 3-27

Zovnišni trudovi migraciji naselennja Ukrajiny /Za nauk. red. E. Libancia, O. Požajak). Kijev : RVPS Ukrajiny, 2002

Zprávy

Aktualizovaná Koncepce boje proti organizovanému zločinu, dokument vlády ČR č. 1044/1997.

Koncepce boje proti organizovanému zločinu, usnesení vlády ČR č. 64/2008 ze dne 23.1.2008

Konvence OSN a další dokumenty k organizovanému zločinu. IKSP, Praha 2001

Nestandardní sestavy Odboru systémového řízení a informatiky PP ČR

Official Journal L 196, 02/08/2003 s. 0045-0055

Problémy migracii, Kijev 2002, N^o-2

Přehled hlavních dvoustranných smluv o mezinárodní právní pomoci v oblasti trestní a civilní a dokumentů souvisejících; <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=386&d=11319>

Ročenka Vězeňské služby České republiky 2006. Vydalo Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. Praha 2007

Rozšíření Evropského Sojuzu: vliv na vidnosini Ukrajiny z central'noevropejskimi sosidami. Institut regionalnich ta evrointegracijnych doslidžen „EvroRegioUkrajina“, Kijiv 2004

Společný postup z 21.12.1998 (98/773/JHA). Oficiální věstník ES, L 351/1

Statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR

Úmluva OSN proti mezinárodnímu organizovanému zločinu, dokument č. /AC.254/L.230/Add.1

World Migration Report 2000. – UN, IOM, 2000

World Migration: Managing Migration. Challenges and Responses for People on the Move. – IOM, 2003

Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2006 (ve srovnání s rokem 2005). Ministerstvo vnitra České republiky, Praha 2007 (<http://www.mvcr.cz/dokument/2007/verejnyporadek/zprava06.pdt>)

Zpráva o migraci na území České republiky z pohledu Policie ČR služby cizinecké a pohraniční policie - situace do 31.12.2006. Policie České republiky, Ředitelství služby CPP. Praha 2007

Nestandardní sestavy

Exp P, 2005 Expertiza mezi policisty specializovaných policejních útvarů. (N=28)

Exp P, 2006 Expertiza mezi policisty specializovaných policejních útvarů. (N=30)

Obrana proti ohrožení společnosti závažnými formami trestné činnosti

Závěrečná zpráva

Odpovědný řešitel: PhDr. Martin Cejp, CSc.
Řešitelé: Ing. Vladimír Baloun
JUDr. Soňa Krejčová
PhDr. Miroslav Scheinost
Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, 150 21 Praha 5
Určeno: Pro odbornou veřejnost
Tiskárna: Vydavatelství KUFR s.r.o.
Naskové 3, Praha 5
Dáno do tisku: prosinec 2008
Vydání: první
Náklad: 200 výtisků

www.kriminologie.cz

ISBN 978-80-7338-078-6